

OBRES
COMPLERTES

UNIVERSITAT DE LLEIDA
Biblioteca

1600077519

VOLUM VI

I-2

OBRES COMPLERTES

DE

MOSSEN JACINTO VERDAGUER

VOLÚM SISÈ

FONS S. GILI I GAYA

HOMENATJE

AL

GRAN

POETA

CATALÀ

MOSEN

JACINTO

JACINTO VERDAGUER

OBRES COMPLETES

AVIS

PER RAHÓ d' especial conveni, la casa editora

SUCESORES DE M. SOLER

s' ha fet carrech de la venda de les OBRES COMPLETES

DE MOSEN JACINTO VERDAGUER

LES OBRES COMPLETES DEL EMINENT POETA CATALÀ, aplegades en una edició uniforme y ab gran cura ordenades, venen à esser un mes-rescut tribut à la mes gran figura literaria del nostre renaixement y es ademés una tasca profitosa sa publicació, puig resulta del tot convenientia pera 'ls amants de la nostra hermosa llenga trovar reunit el valió batge literari que ha fet la fama europea de que disfruta el nom den

VERDAGUER

Concessionaris pera la venda SUCESORES DE M. SOLER BARCELONA-Concell de Cent, 416 BUENOS - AIRES - Salta, 470

OBRES COMPLETES

DE J. G. VAYTER

MONTAÑA

PRESTADO A LA BIBLIOTECA DE LA UNIVERSIDAD DE BARCELONA

Impremta de la Vda. de Joseph Cunill.—Universitat, 7. Barcelona

EXCURSIONS Y VIATGES

A MOSSEN JACINTO VERDAGUER

Estimat amich: Poch vos ho pensavau tenir un titol més a la llista de les vostres obres; y ja ho veyèu, aquí us surt un llibre bõ y llèst, y fèt ab materials vostres, batejat per mi y ab llicencia del Ordinari: no hi falta sinò la llicencia del autor, y axò es lo que vinch a demanar-vos.

Quan vaig empenyar-me en que-m dexesseeu publicar a La Il·lustració Catalana les vostres notes de viatge, ab prou feynes cregueru que valguessen la pena d'estampar-se: eran apuntacions escampades per quaderns y carteres de butxaca, apenes inteligibles, en molts endrets, pèl qui no tingués ben coneguda la vostra lletra; eran, segons vos, impressions deslligades, sense fòrma presentable, ni importancia de cap mena; però, més tossut jo en demanar que vos en negar, cedireu a la fi. — ¿A vos us agradan? donchs, ¡alabat sia Déu! aquí les tentu,—me digueru, y vaig endur-me-n los papers, més content que un gòç ab un òs.

Tòt llegint-les y corregint-ne les proves, pensava entre mi que era una bona llàstima que s'haguessen de quedar per sempre més en les columnes d'un periòdich; per axò vaig determinar fer-ne un volúm, que ja me l'imaginava jo interessant y agradable com ha sortit. Vaig pensar que si us demanava permís, potser trobartau que les notes no mereixian enquadrar-se, y abans que me-l neguesseu, me-l vaig pendre.

Lo llibre es fèt; aquí lo tentu. Compto que no us desagradarà y me perdonarèu la llibertat que m'he presa. No desaprovareu pas lo que ja ha aprovat la Autoritat Eclesiàstica.

Estich content perque ab la mèva atrevidencia he proporcionat una altra obra a la nostra literatura. Tòts los amichs me-n daràn les gracies, com vos les dona per la vostra bondat aquest amich de veres que us admira y estima

FRANCESCH MATHÉU.

EXCURSIO AL ALT PALLARS

CASTELLBO

CASTELLBO es l'únich poble important que se troba anant des de la Sèu d'Urgell a Sant Joan del Herm. Es important per sa posició alterosa y extranya demunt d'altres roques, per sa fesomia d'Etat Mitjana, y sobre tòt per sa historia, lligada llarch temps ab la dels comtes de Foix. Ells comanaren als vescomtes de Castellbò la heretgia albigesa, que com taca d'oli s'extenia, a sa influencia, en exes valls tranquiles y plenes de fè alguna hora, com després ho tornaren a ésser, gracies a Déu. Tres frares dominichs que hi anavan a predicar fóren rebuts pèls heretges a cops de pedres.

Dos d'ells eran de les antigues families de Moyà, La Cadireta y Planelles. Los dos són venerats publicament, y lo primer té una imatge en un temple de dominichs de Roma. Mossèn Parassols ha publicat los goigs de cada un d'ells, dignes, per cert, d'ésser més coneguts.

A la entrada del poble hi ha una creu gòtica de pedra, trepada, bellíssima, que surt a rebre al viatger com

dihent-li que ja no hi ha heretges ni guerrers foxos, ni de cap mena, en Castellbò, hont sols hi ha avuy bons cristians y pobres treballadors de la terra. Lo castell que s'axecava en mitg de la població y dominava la vall ha desaparegut gayre bé per complert, dexant dominar en ella la església, que no es del tót indigna d'aquell temps. Es de gran prèu l'altar gòtic de Santa Caterina, y no despreciable lo del Roser. En la sagristia hi ha una caxeta folrada de llautó, que té en tóts costats gravada la imatge d'una dama apuntant una sageta a un cavaller.

S'hi conserva, encara que no com se mereix, la casa dels comtes de Foix, hont se veu una finestra gòtica notable.

Les armes de Castellbò són un castell quadrat ab una B y una O a cada banda.

Lo meteix día, a les tres de la tarda, sortirem de Castellbò cap a Aubet. Sendes y Arabell se veuen a una banda y altra del camí. Santa Crèu es lo darrer poble que se troba pujant a Sant Joan. La pujada es dreta y penosa, trobant-se, abans d'arribar al cim, grans boschs de pins y bedolls que dominan tot aquell pahís. Dalt de la serra, entre los pins, començan a barrejar-se abets, que-ls dominan tot seguit, axecant-se drets y alts fins a les bromes.

RUBIÓ

Es una amplíssima montanya, que dèu lo nom a un poble insignificant que sèu en sa falda a la banda de llevant. Té altres y altres pobles, y negres y interminables pinedes, en ses vessants. Es tan alta que fòu escullida entre tótes pera la triangulació del pahís, com ho

díu la torra que hi resta; mes acaba d'una manera pro-sayca: no té la punta de la montanya de Saloria, la corona de roca del tossal de Turbó, les Osques de Cabrera, ni lo bech d'aucell d'un dels cims de la serra de Begues, que no li sé lo nom. Es, per dir-ho en una paraula, un gegant sense cap.

Des d'allí se veuen les principals montanyes de Catalunya: l'interminable Montsech, a mitg-día y ponent, darrera la serra de Boumort; les serres de Bohí, la Malehida, Montvallier, Estats, cap al nort; y a llevant les serres de Cadí y de Maranges.

Des d'aquesta altura un se pot formar una idea del Pallars. Lo Noguera Pallaresa, que n'ha tret la meytat del seu nom, passa, a ponent, per sóta exa gran montanya; y ell nos ensenyaria lo Pallars millor que ningú, acompanyant-nos a tots sos pobles y valls, recons y reconets, si tinguéssim temps pera fer-ho; mes ara lo seguirem solament, y encara de travers y corrent, en les tres branques principals en que se ramifica aqueix riu, dividint en tres valls principals l'alt Pallars.

Des de Rubió baxarem a Sant Joan del Herm pèl dret, axò es, pèl camí que hauria seguit un gros penyal que hi féssen rodolar des de la cima.

Tóta aquella vessant immensa fà vint y cinch anys estava coberta d'abets, com un cap jove de cabells, que abrigavan la montanya. Era l'abetar més gran de Catalunya per sa extensió, y lo més notable per la altura y groxudaria de sos abets descomunals, anomenats, en tóta nostra montanya, gayre bé com en la Palestina los cedres del Liban; donchs una torbera, com diuen allà, o un terbolí infernal, que hi passà de dèu a onze hores de la nit, ne trencà la gran part, los arrencà, transportant-los ab son gran pà d'arrels a llargues distancies, llençant-

los a dreta y esquerra, torçuts, malmesos y exonats. Més avall los abets eran més alts y espessos, y, no podent la ventada arrencar-los tóts, los trencava arràn de terra o un troç amunt y'ls llençava córrechs avall, a fexos, com si fóssen cames de blat de moro. Capbussats y confoses les branques del un ab les arrels del altre, jauen per aquells rostos a milers, com cadavres de gegants inseputs, que lo foch dels pastors al istíu, y la humitat que'ls fa podrir al hivern, no poden fer desaparèixer de la terra. Tal me figuro lo camp de batalla dels titans després que lo llamp del cel los hagué fet caure a capbussos del cim de son orgull al pregón abím.

Algún n'hi ha, entre'ls qui jauen, que, més sortós, al caure ensopegà lo forcat d'un germà séu més fort, y s'aguanta encara y treu algún rebrot d'esperança, com malalt sostingut en los braços de sa familia. Com ningú replantà aquell bosch, hont poch abets jóvens se veuen, ha de desaparèixer per força com los antichs abetars de Camprodón, de Lanós y d'altres mil endrets de nostre Pyrinèu, hont aquest arbre avuy ni es conegut. Si algún ne renaix ací, les cabres dels comuns vehins cuydan d'escapsar-lo; y, decapitats aquells gegants de la creació, quedan renocats y confosos ab los bedolls y ginebres que cobrexen la montanya.

Al ermitatge de Sant Joan no hi ha document anterior al fatal any vuyt. Uns quants retaulons de relléu, clavats en l'altar major, que es nou, semblan denotar que hi havia allí ermitans vestits ab un caputxó, cenyit ab una corda. ¿Seria antigament un erm, hont algunes ànimes bones se retirarian dels embolichs del món? L'arxiu de Castellbò, plè de documents y virginal encara, podria respondre a exa pregunta.

A la tarda del meteix día, ab un guía de Donadrú,

baxí la serra fins a trobar lo riu de Santa Magdalena, que seguirem, tenint de passar-lo penosament deu o dotze vegades fins als cortals de Civís, hont se forca. Prenguerem lo branch del nort, y cap al tart entrarem en los cortals d'Os.

Lo camí es penós, però magnífich: l'abetar y pineda de Sant Joan s'hi extén per cada banda de riu, en cada fondalada, desplegant paysatges y vistes dignes del llapis d'en Doré. Allí ningú talla los arbres: quan se cançan de viure s'ajauen als peus del altres. Si cauen sobre lo riu, fan de passera a les vaques o als metexos llóps que s'escauen de passar-hi; si cauen sobre los viaranys, los tapan, obligant al pastor o viatger a fer una llarga marrada. Mitja hora abans d'arribar als cortals de Civís trobarem a la esquerra la capella de Santa Magdalena, verament primitiva, com la de Cortals d'Os; mes en cap d'ells hi ha rès de notable. Era fósch quan hi arribarem. Com nos convenia reposar, trucarem a la primera casa que trobarem: no hi havia ningú; trucarem a la segona y a la tercera: fou en và; obrirem la quarta, que estava solament ajustada: estava deserta. Férem un crit davant d'una agrupació de cases: ningú respongué. No se veyia fum ni foch, ni altra claror que la de les estrelles; no se sentia lladrar un goç, ni belar una ovella, ni miolar un gat: semblava talment una ciutat encantada. Quan ja estavam aconsolats de dormir a la serena, en una casa apartada del poble vegerem obrir-se'ns la porta y convidar-nos a entrar un jove de divuyt anys, alt y ben plantat. Entrarem dins, y, fent-nos gran extranyesa, vegerem que estava sol ab dues minyones, porqueres d'ofici com ell. Un catecisme de la Sèu d'Urgell, que ell havia dexat obert sobre l'escorn pera obrir-nos la porta, nos féu l'efecte d'una àncora de salvació pera aquell simpàtic y

bon jove. Ab una plana d'aquell llibret, ab sols los manaments de la lley de Déu, salvarían la ànima y lo còs un sens fi de jóvens, que en nostres ciutats cada dia s'emporta ayga avall lo riu de les passions.

SALORIA

L'endemà, a les sis del matí, emprenguerem la pujada d'exa aguda y hermosa montanya. Del contrafort del oest ne salta una cascada bellíssima en forma de cabellera, cayent d'una altura considerable. A mitja serra se troba una font abundosa y fresca; no tant, però, com una altra que rega uns verts y hermosos pradells a la banda de mitg-día. La font y ls pradells s'anomenan *de la Regina*.

Lo panorama es igual, si no millor, que lo de Rubió. Lo Pyrinèu se dexa veure des del cim de la vall d'Aràn fins a Soldèu, clapejat de congestes tót ell, y blanchs de néu sos cims més elevats. Lo Pallars no-s veu tant com des de Rubió, per quedar Saloria a un costat; mes, en cambi, se poden seguir totes les grans y petites serres d'Andorra fins a Maranges. A mitg-día se domina la serra de Bescaràn, y al extrém del pelat y feréstech Cadí, com un punt final digne de tan enorme ratlla, se vèu la montanya de La Bansa. La serra de Fornols li fa costat. Se vèu Rubió a la vora, Boumort més lluny y Montsech a ultim terme, y més aprop valls rihentes y hermoses, aygues y fonts, pradells y boscuries immenses.

Al ésser un quart avall del cim de Saloria nos girarem extranyats, sentint-hi uns grans crits d'*alto*. Era un carrabiner qui-ns alcançava ab la illusió de que portavam fràu, y al atrapar-nos s'enfadà de mala manera al veure que era un capellà aquell qui de lluny havia prèns per

un paquetayre. Des de Saloria prenguí lo camí de La Tor, y dues hores abans d'arribar-hi

eontemplava-ls màrgens y boscuries,
y, darrera-ls pradells de la Regina,
una esmeragda en forma de petxina
tóta plena de perles y de flors:
es la vall delitosa de Saturia;
quan ab son bés primer l'alba la rosa,
sembla l'aurea conquilla en que flayrosa
sortí del mar la reyna dels amors.

Lo plà no es més gran que lo de Nuria; mes, sense veure-s'hi gayre bé cap roch, tót ell es enherbat. Lo ferner o herbey, des de lo més alt de la serra que-l volta per nort, llevant y mitg-día, baxa en línies córbes y suaus com les d'una gran petxina a reunir-se al sud-oest. La color verda es viva com d'herba regada sovint. Sols algún escamot de blanques ovelles o de ròsses vaques lo clapeja. No he vist en los Pyrinèus una vall més bonica de nom y de fet que la pera mi encantada y inoblidable vall de Saturia.

Des d'allí baxí a La Tor, poble arreconat y de mala mort que dèu lo nom a una torreta negra y vella que lo domina per occident y sembla dur lo segell del temps de la Reconquesta.

Lo camí que treu d'aquells caus de món es dolent com lo camí que hi mena; en lo més alt y enasprat d'ell se troban dues creus gravades en la roca viva pèl bisbe Voltas, castellà, qui, al sortir de la visita pastoral dels pobles d'Os y Tor, se-n despedí pera no tornar-hi, dihent: *Si puedo salir de aquí, no quiero más osos ni toros.*

Al cap devall d'aquella serra se troba lo poble de Nuris, dominat a mitg-día pèl Saloria, que se veu des de l'arrel, encara ab algunes congestes de néu. Fins a mitg còs, hont li arriban les montanyes vehines, està vestit de

pinedes. Aquí lo día 11 de Juliol, en que m'hi ensopego, començan a segar los blats; en La Tor encara hi verdejan; de manera que la cullita d'un any no serveix pera ésser sembrada l'altre, tant temps està lo blat en la terra.

L'endemà arribí a Ainet. Es lo poble hont he vist la fè més fonda y arrelada, les costums més senzilles y patriarcals. Allí se presta (Déu li pach) a acompanyar-me y ensenyar-me lo Pallars lo Dr. Domenjó, catedràtich del Seminari de la Sèu, y conegut poeta y orador. Lo guía que prenèm es un tal Ventura, de berretina musca, ermilla de coll dret y calça curta. Té cinquanta-cinch anys y no-n fà pas gayres que matà un ós en lo bosch de pins davant del poble.

La ribera avall es ben plantada de saules, pollancre, albes, frexes, arbres fruyters a hermoses fileres al costat de verdosos prats. A mitja hora d'Ainet se troba Arahós, galanament asseguda vora lo riu. Tota la vall té a cada banda montanyes de ferre que li han donat lo nom de vall Ferrera.

Lo riu de vall Ferrera embranca més avall ab lo de la ribera de Cardós, sóta lo poble de Tirbia, lo més important d'aquelles valls. Son nom vé de *Tervia*, per encontrar-s'hi los camins de Ferrera y lo de Llaborsí y lo de Cardós.

Per mitg-día lo domina Montesclado, montanya contrafort del Saloria, que té lo poble d'aquell nom en la falda. La esglesia es moderna, com tót lo que hi ha en ella.

VALL DE CARDÓS

La entrada de la vall, per hont passa lo riu d'aqueix nom, es estreta y s'anomena *Forat de Cardós*, nom que

donan també a una cova qui hi ha a la esquerra del camí, níu d'encantades, segons la gent del poble.

Una hora amunt, entre belles prades y camps, que donan son vello d'or ara meteix a la falç dels segadors, se veu lo poble de Ribera, dominat per un campanar bisantí, ab finestral gòtich de gran efecte: algú d'ells està dividit per ayrosa y simpàtica columneta. Lo campanar bisantí d'aqueix edifici, que fôu monestir de templaris, té la gravetat dels de Ripoll y Cuxà y la bellesa dels qui s'axecaren dos segles més tart. Es, sens dupte, dels més bonichs de nostre Pyrinèu.

Surri no té rès de notable. Una cara séva domina la vall, y en una altura vehina apar que hi ha hagut una torra.

Férem nit en Anàs, hont lo millor es la naturalesa. Prades verdoses y fresques y frexedes vorejan lo ríu, y pinedes, abetars y bedollars cobrexen la serra més amunt. A la fundació d'aquest senzill poble va lligada una petita rondalla que pot ésser veritat. En Nibrós, avuy pobres cortals d'Estahón, entre la vall de Cardós y la d'Esterrí, hi havia un senyor qui tenia tres filles, que dotà ab tres heretats, que llavors eran tres boschs: Anàs, Estahón y Bonastarre. Aquests punts arribaren a ésser pobles, y ho són los dós encara, mes lo Nibrós desaparegué en un gran terratrèmol.

En Bonastarre, sufragania d'Anàs, hi ha un retaule gòtich d'algún valor y part d'un altre no despreciable; los dos són de la decadencia. Sobre Anàs hi ha dues torres cavades en la roca viva, hont hi caben quatre o sis persones: la una s'anomena *Cova de la Boja*, per haver-s'hi allotjat, temps enrera, una infeliça qui havia rebut del cap. En la vall hi ha algunes coves axis, de les quals la gent no sab dir rès. Serían d'èpoques primitives?

Lo riu continua abundós, y la ribera verda y plena d'arbres. Dues hores amunt trencarem a la esquerra, passarem per una font, anomenada *del Matrimoni*, y atravessarem la serra, plantada de pins y algún abet. La boscuria s'espesseix fins demunt Burgo, poble lo més mal colocat que s'haja vist, dintre un canal per hont una alta montanya se desayga. La rectoria es al mitg de la vessant; de manera que quan vé un temporal lo rector ha de sortir de casa, per l'imminent perill d'ésser xafat en ella; puix ab la ayga del torrental baxan uns enormes palets de riera, grossos com moles de molí, que ells anomenan *molars*. Tres o quatre se-n podrian portar la rectoria, tal es la llestesa ab que baxan, y un centenar se-n podrian portar lo poble, com un joch de cartes, montanya avall; y no sería extrany que algún día ho sentissem dir.

Derrera Burgo hi ha Llaborre, y sóta Escalarre, digne de visitar-se per son altar major y altre lateral gòtic.

Aquests tres últims pobles pertanyen ja a la vall d'Aneu.

ESTERRI

Sa capital es poble modern, assegut en un plà d'una hora y mitja de llarch, y un quart, segons los endrets, o mitja hora, d'ample; es vert y hermós; té més prats hont péixer ses nombroses ramades, que camps de conrèu; vora Escalarre hi ha un fener anomenat Prats del Comte. D'arbres no n'hi ha tants com n'hi caldrían, mes encara n'hi ha pera aconhortar-se-n. Aquell plà sembla haver estat un immens górch del riu Noguera, que ell meteix ha anat omplint de terra ab temps y paciència, tornant-lo de górch en estany, d'estany en ayga moll, y d'ayga moll en conrèu. Al hivern encara tót allò brolla

y remintola d'ayga, com si la plana se recordés d'haver estat un estany. Lo temple d'Esterrí era esglesia de convent, com la capella de Santa María, situada davant d'Escalarre.

Sant Pere, capella que està sóta lo castell de Valencia o de Pallars, era la antiga parroquial d'Esterrí, y les ja velles cases del costat fóren les primeres del poble. Al nort de Sant Pere, també sóta lo castell, que-l domina per la banda de ponent, hi ha uns verdosos y freschs pradells que s'anomenan Clot de Gaines, y se regan tóts ab la ayga del Noguera. Per aquells fondals passava lo camí d'Aràn, des de la altra part del riu, passant a aquesta per un pont, prop de la torra de Port Aràn, que es esberlada de dalt a baix com per un llamp. La roca viva en que seù està segada al seù voltant, de manera que hi havia foso, y, segons la gent del pahís, contrafoso. Demunt hi havia una altra torra o castell en l'anomenat serrat de la Torra o serrat de Port Aràn. Lo castell de Pallars era verament formidable, a judicar per lo poch que-n resta. Son perímetre es gran, quedant-ne grosses parets, una cisterna o presó fonda y poca cosa més.

Se troban per allí pedres arrodonides, bales primitives, que se tirarian pèls matacans y per un forat fet arràn de terra en lo troç de la muralla que queda, hont se-n vèu una entravessada.

Allò es un níu d'algues espatllat per un temporal d'hivern; d'aquell casal de nostres antigues glories no-n quedan més que pedres escampades, entre les quals torna a sortir la roca viva, que va esquexant y llevant-se aqueix vestit que li serví pera una estona.

Un gessamí florit que trobí entafurant-me entre les ruines (n'envi un brot a nostre gran poeta Aguiló) fòu una góta de balsem per al méu cor trist y adolorit, recor-

dant-me que no tot hi ha mort. En efecte: de la plèyade de guerrers, comtes y hèroes que tingué per breçol lo castell de Pallars, no tót ha mort en los llibres ni en la memoria d'aquells pobles. Exos y aquells vos parlaràn ab gran entusiasme de Sant Dot, bisbe de la Sèu, nascut dels comtes de Pallars en aquell castell memorable; y la tradició, que ha oblidat los cavallers y dames, les guerres y torneigs, recorda que anava cada día lo sant a apendre de lletra a Sant Esteve, convent que ha desaparegut, y que estava a la altra bánda del Noguera, aprop de Port Aràn.

No en tótes les ruines trobarem exa flor de gessamí.

Lo castell de Pallars era lo formidable centre d'un estudiat sistema de torres y forts que dominavan tót aqueix pahís. Quedan apuntats més amunt los de Port Aràn y del serrat de la Torra, que lo defensavan per llevant. Des de allí se veu lo campanar de Sorpe, que era fortificat. Sorpe se comunicava ab Castellasso, aquest ab la primera y segona torre de Borent, y la segona ab la d'Aloí, ultim poble de la ribera d'Espanya. Al mitg-día tenia les torres d'Isabarre, habitació dels barons de Batella; la torra de Burgo, que està ab la de Roca Blanca davant lo Mall de Rotlàn; aquesta se comunicava ab lo Pont de la Torra y aquella ab la Torra d'Escaló.

Sóta lo castell un repèu de la serra s'avança cap a mitg-jorn, dominat per ell y dominant ell meteix la vall, y sobre tot lo poble d'Estèrri: se-n dñu lo serrat de Simboi o de les Forques. Des d'allí prenfan possessió de la vall los comtes de Pallars, fins que s'extingí tan ilustre prosapia; allí juravan respectar los furs del pahís, davant lo llibre que com un rich tresor se conserva en la Casa de la Vila. Lo comte havia d'estrenar aquell día una capa, que restava depositada a casa del notari Sancí.

Davant la casa del dit notari, que encara se conserva, hi ha la casa del duch, que es cremada fà poch, y sols ne quedan dos porxes, que ara s'han tapat ab una paret. Del pilar que sostenia los dos archs, que es de pedra y calç, ne diuen encara *lo pilar del Comte*.

Al costat del castell de Pallars o de Valencia dñu que hi havia lo poble d'aquest nom, que se trelladà en època més moderna al punt hont es ara.

La tradició conserva lo recort de dos o tres altres pobles que han desaparegut en aquella vall. Sant Quirch de Rosé estava en l'endret d'aquest nom entre los pobles de Son y Jou: una peste l'assolà y dexà desert, no quedant més que una vella, que dexà aquells prats y bosch a Estèrri, únichs que tenen encara de comú los habitants d'aquesta vila. En Port Aràn diuen que hi havia també un poble, que quedà derruit, no se sab com, restant lo conreu dels vilatjans d'Estèrri.

Arrèu era un poble que, com tants altres de les valls pyrinenques, fòu arrasat y esborrat per una allàu o esllaviçada de néu. La poca gent que-n sortí viva refèu lo poble un xich més avall, en un endret més abrigat de aquelles espantoses torrentades. Més amunt, vers lo port de la Bona Ayga, cada any hi cauen llamps, y sóta ses immenses onades de terra solidificades hi ha més d'un pobre viatger enterrat.

Part d'amunt del castellet y la torra de Port Aràn hi ha un córrech fósch, de gran fondaria, plè d'arbres y rochs; lo camí l'atravessa y s'anomena Torrent de Port Aràn. Allí, en mitg de tempestat, la fantasia popular veu un cavaller de foch y visions extranyes.

Isabarre està una hora amunt d'Estèrri. Es notable la creu de plata de les processons, de cinch o sis pams de altura, d'istil gòtich del bon temps, y finament treballada.

Hi ha també dos canalobres de plata. Lo temple es sumament interessant: té de gòtich y bisantí; d'aquest últim istil són uns capets que surten en la fatxada, un parell de filades de pedra de bonich efecte y un sepulcre de gran antiguitat que serveix de sient al costat de la porta. En ell hi ha una figura de lleó. Dintre lo temple hi ha, a mà esquerra, un altar gòtich de gran bellesa, y en ell una imatge bisantina de la Verge, d'hermosíssima forma y de gran devoció.

D'Isabarre a Borent hi ha mitja hora. No hi ha res de particular, sinó un finestral gòtich en una casa y petits recorts pera l'artista en altres. La portalada de la esglesia es com tótes les de la vall d'Aneu, exceptuada la d'Isil. Lo castell d'Arrèu es una gran casa espitllerada, ben conservada encara. Allí posava lo duch de Medinaceli, qui apadrinà una noya de la casa, dexant-li la *primia* que cobrava dels tres pobles, Isabarre, Morèn y Sorpe. Exa noya se casà ab l'herèu de Presso de Burgo, y una filla seva portà a la casa Carrera de Borent lo dret de cobrar la *primia*, que ha durat fins fà poch temps.

Aquí fôu desterrada per sa metexa familia una gran senyora espanyola que havia donat que dir a la gent. Havent reincidit, fôu desterrada a Salau, poble francès de la altra banda del Pirinèu, hont fundà un temple, prop del qual hi ha una pedra ab la data de 1056. Allí fundà un convent de monges, en que morí.

Se conta aquí també que, havent entès lo Duch que una filla seva estava en males relacions ab un moro anomenat Almançor, féu bastir una torra ab parets de dos metres de gruix, tancant-la dintre ses cambres, que sols rebfan la llum del zenit. Li donà una cambrera pera cuydar-la, y ja no pogué veure a ningú més. Encara se'n diu la *Torre de la Minyona*.

Lo camí de Borent a Isil es verament hermosíssim: camps, prades, herbes, arbres, torrents y cascades l'embellexen per tótes bandes.

La esglesia dels templaris es notabilíssima, d'una sola nau bisantina, elevadíssima, que se despreguè fà alguns anys, essent reparada ab taulons de fusta. Los altars laterals estàn posats entre-ls dos renchs de columnes que arrencan llises des de terra fins a la paret del temple, sostenint la teulada los archs botants que se veuen des de dintre.

L'altar major y-ls dos laterals, únichs que se conservan, son gòtichs del últim temps y estàn a la intemperie.

Tót lo d'aquest edifici es rústech y fort com los monjos cavallers que lo fundaren. La fàbrica, en part es de pedra, y-ls revoltos de sóta la barbacana són d'un bonich istil. Paret amunt surten alguns hermosos capets, com pera aguaytar, ab agraument, los poch viatgers y devots que visitan aquell temple, alguna hora tan concorregut.

Se conservan los troços de dues sepultures iguals a dues que se'n veuen a una y altra banda del portal de la esglesia d'Alòs.

AL OS

Poble que es a una hora més amunt d'Isil.

Lo temple, com la portalada, y tót lo de fora, es bisantí; a dins, tót es nòu.

En lo poble hi ha la gran casa d'Arnalot, més conegut pèl nom de *Tort*, que es provablement lo mercader de bestiar més rich de Catalunya. Ell fà anar bé o malament les fires d'aquell cantó de provincia, segons ven o compra, y té un sens fi de ramades y heretats; es molt estimat

dels pobres, y apar que no posa fills al món sinó pera donar-los a la esglesia.

Sortint d'Alòs pèl camí de Montgarre, no se dexa may, en cinch hores de camí, la riba del Noguera, que es fresca y hermosa, com cap altra n'hi haja. Les montanyes de la dreta són les de la frontera d'Espanya, y-ls herbeys començan al cim y baxan com domaços verts fins al Noguera, que murmureja y rondina anguilejant per aquelles prades, y trona per aquells górchs d'aygues blaves y pures com aquell cel. A la esquerra es tót bosch des de Alòs a Montgarre, d'ayrosos abets y pins (n'hi ha de roigs), bedolls, moxeres, mates y verdor. A la dreta se veuen blanques congestes clapejant la verdosa y llisa cordillera.

A una hora y mitja del camí part d'avall de la Molina dels francesos, hi ha les ruines quasi esborrades del convent de Santa Eularia. La gent del pahís creu que hi ha enterrades grans galeríes, y sobre tót grans tresors. Uns esterrissenchs que hi cavaren sense profit uns quants dies (m'ho contava un d'ells metexos) trobaren reconades de caragols y petxines, y, creyent que eran dobles de quatre emmagneticades, enviaren a cercar, pera desencantar-les y tornar-les a son propi ser, una dona sonàmbula o *dormidora*, com diu lo poble, que no hi arribà a anar. La expedició acabà malament; puix, segons la gent d'Esterrí, los sortiren unes grosses mósques o tabachs, que-ls perseguiren fins a Alòs, embestint al principal d'ells, un tal Casanya, que morí, en efecte, als tres dies. Altres diuen que-ls sortiren uns demoniots petits, llestos, que-ls deyan en francès: *Que voulez vous? que voulez vous?*

Prenèu d'axò lo que vullgàu, mes no dexa d'ésser curios veure com se va texint en nostres montanyes la llegenda de la Etat Mitjana, que se va destexint a la marina, per la eterna Penelope de la humanitat.

L'endemà, en companyia d'espanyols y francesos, cantarem ab tot lo fervor de nostre cor, davant la Verge de Montgarre, sos hermosos goigs:

Puix senyora anomenada
de Montgarre ésser volèu,
siàu-nos sempre advocada,
reyna del mont Pyrinèu.

Lo plà de Beret es l'herbey més gran d'aquexes montanyes: té dues hores de llarch y una d'ample. Lo forman dues grans montanyes, llises y verdes, clapades per molts pochos penyals y molt bestiar. No es cap raresa que hi pasturen 60,000 caps en bon temps, que allí no dura gayre.

Allí naxen, a un quart de distancia, lo Noguera y lo Garona, quals noms són anagrama l'un del altre, y quals cursos seguexen direccions totalment oposades, com si se tinguessen pòr. L'ull del segón es mólt visitat pèls francesos, que retreuen la promesa d'aquell qui volia fer un pont de plata al Garona, bastant-li pera axò tres napoleons. Naix abundantament sóta una roca y forma davant un gran viot.

A cosa d'un quart a mitg-día se veu, plana avall, fondres un torrental, y ficar-se, com lo Guadiana, sóta terra, pera ressortir, més avall, sóta un serrat d'entranyes de marbre. Son llit y la misteriosa y accidentada volta que lo cobreix blanquejan, hermosament brunyits per la ayga, en la nit dels segles. Lo riu se dexa veure un moment tan rica y esculpturada finestra, y vergonyós torna a entrar en aquella tan bonica com extranya cova de fades, féta y compartida en diversos estatges y branques. Es un gran torrent lo que surt allí y allí s'endinza murmurejant, y lo marbre es blanquíssim, ab ditades o tintes negrenques. Lo brunyit y lluhentor que li donà la naturalesa es digne de la mà del Escultor diví.

Duescentes passes més avall se veu la vall d'Aràn.

L'APLECH DE MONTGARRE

Carta a Mossèn Jaume Collell.

Carissim Jaume: Dia de doble festa ha sigut per mi lo de la Assumpció que acabo de passar en est devot Santuari, desconegut per molts catalans, y quasi bé sostingut pèls francesos; y no puch dexar de dir-te-n quatre mots.

Montgarre està situat entre la vall d'Aràn y la d'Arèu. Es continuació del plà de Beret, hont solen péxer a últims de la primavera 60,000 caps de bestiar, y més notable encara per donar naxement al Garona y al Noguera, que, separant-se en son breçol, se-n van a regar tan distints pahisos. Aquest conduheix al ermitatge y al poble de Montgarre, lo més alterós del Pirinèu. Poques ermites conech més ben situades; prats de color d'esmeragda y blats encara verts com ells la voltan per tóts cantons, fins a les pinedes que baxan des del cim de les dues branques de serra que l'abrigan per nort y mitg-día.

Entre dotze y una de la tarda d'ahir començaren a veure-s baxar dels ports la gent de la altra banda del Pirinèu, que són los qui quasi per complert fan l'aplech. Los pastors se cobrexen lo cap ab un com solidèu de drap blau, que adornan de vegades ab un brót d'herba; vestexen tricot blanquinós ab ribet negre y duhen esclops ab una enorme punta cap amunt. Los pagesos van ab trajo de burell o blau, des de la boyna fins als amples pantalons; portan sabates grosses y ben ferrades, y un bastó llarguissim, que saben rebatre quan los convé. Algunes berretines vermellejan entre les boynes y ls casquets, y entre elles alguna de llarguissima plegada ab dos dobles al cim del cap.

Les dones van vestides ab robes virolades, com en tót pahís senzill, y les franceses se distingexen de les espanyoles pèl mocador enrotllat al cap a manera de capsana. Les de Mamalé usan un trajo verament d'Etat Mitjana; vestit negrench y esporret ab devantal groch, nuhat ab llargues y amples cintes de la metexa color, corbata senzilla, blanquinosa y florejada, una caputxeta molt petita al cap, que-ls cau poch més avall del coll, y demunt una especie de cofia vermella. Les dones comparexen ab lo cistell al braç; los hòmens duhen la berena penjada al bastó.

De bona arribada van a visitar sa virginal patrona, y després al reverent administrador, qui-ls reb a la porta de la rectoria davant una taula coberta ab un drap vermell. Qui li encomana una missa, qui li dóna una almoyna pera la Verge, un li fa ofrena d'un gros formatge (n'hi he vist pesar de 29 lliures), l'altre una ovella o un crestó que mena a remolch per una banya. Per cada almoyna se-ls dóna una mesura de ví, present que a algú li semblarà extrany, no sabent que venen de passar lo port per llarch y dolent camí, en lo fort de la estiuada.

Se cantan després les vespres solemnement y se va a acompanyar la Verge per aquella vall hermosa, mostrant-la als pastors y pagesos, que s'hi encomanan; als boschs, que l'ombrejan; als prats, que reflorixen pera oferir-li millor catifa; a les montanyes verdes y al cel asserenat. Com ressona de pineda en pineda l'hymne *Ave Maris Stella!* Com responen lo riu y la boscuria ab ses remors, los aucells ab sos càntichs y la naturalesa tóta ab batements d'alegría, com si li tornàs a exir lo soll! La santa imatge visita lo padró hont fa segles un bou la descobrí, y s'entorna en triomf a la capella.

A la nit a les dones se-ls permet, a falta de cambres,

quedar-se en lo temple, que fan ressonar fins a altes hores ab hymnes y càntichs a la Reyna dels Àngels. Moltes passen la nit en oració, adorant sovint una imatge de la Verge que se dexa vora lo presbiteri, pujant a genollons a ses plantes des del cancell de la porta forana.

A trench d'alba se d'íu missa, combregant en ella quasi tot-hòm, y, com un exàm d'abelles al sortir en aquella hora del rusch, se-n van, quiscú per son cantó, girant-se encara des de les serres pera despedir-se una vegada més de sa patrona de Montgarre, que no veuràn fins al any que vé.

Jo, encara que no me-n sé anar, no trigaré a despedir-me-n també; mes, hi tornaré l'any que vé? Podré tornar-hi may més? No ho sé; mes lo cor me d'íu que tornaré a veure a aquells fervorosos pagesos y pastors del cor del Pirinèu, sinó en l'aplech de Montgarre, que dura sols un día, en altre gloriós aplech que no ha d'acabar-se may, a les plantes, no de la imatge, sinó de la vera, única sobirana Reyna dels Àngels y dels hòmens.

No obstant de que ma carta llargueja, no vulch dexar de contar-te un cas que he sabut del Reverent Rector d'aquest Santuari. Día de Sant Tomás de 1808, uns paquetayres havían fet nit a Montgarre. De bon matí sentiren tocar a missa; uns tenían són, altres jugavan y bevían; de divuyt que eran, quatre solament assistiren al sant sacrifici. Una estona després sortiren pera anar a passar lo port d'Orla, quan cau de la montanya de mà esquerra un sobre-néu o esllaviçada de néu, que-ls colgà y ofegà a tòts, menys los quatre afortunats que havían anat a missa.

Altres coses te contaría d'est Santuari; mes, com veus, lo paper m'escasseja y'l temps també. Teu en Jesús y María

JACINTO.

Montgarre 15 d'Agost de 1883.

LA ROMERIA ESPANYOLA

I

A mitja matinada del sospirat día 10 d'Octubre, com s'havía prefixat, llevarem ancles pera empendre lo romiatge, saludant a nostres amichs y coneguts que a estols y a llargues fileres per tòtes les vores del moll nos guaytaván, agitant en l'ayre los mocadors blanchs y bellugosos com les ales de les gavines que a nostre entorn volatejavan. L'illustrissim senyor Bisbe de Osca, dignissim president de la peregrinació, entonà la Salve, y tot seguit l'*Ave Maris Stella*, que cantarem tòts y férem ressonar pèl cel ab tot l'entusiasme y la fè de nostres cors, casualment al passar per davant la capella de la antiga Verge del Port, tan oblidada avuy com venerada y visitada dels barcelonins en lo temps de nostra grandesa.

Anarem virant y allunyant-nos de la terra estimada, lo Montjuich anà abaxant sa marletada cresta, y la cordillera del Tibidabo anà apetitant-se a les plantes del Montseny y Montserrat, que hores y hores després se perderen també entre lo bromeig y la calitja de la tarda. Per més que un haja tingut cent vegades de dexar exes platges amigues, sempre dol haver-se-n de despedir, encara que sia per poch dies; mes en aquest viatge, en

que una altra patria nos espera part d'allà de les aygues, com derrera la Mar Roja la terra de promissió, una patria que es la de tots, qual nom tóta la vida des del breçol tenim escrit al cor ab lo nom dolcissim de la nostra, confesso que lo comiat de les montanyes que-ns vegeren nàixer no es de molt tan dolorosa. Amichs dexàm en exa platja y altres amichs nos esperan en aquella; aquí se quedan nostres germans y altres germans de la metexa fè allí nos cridan; aquí dexàm nostres pares, y allà, ab los braços oberts, nos espera lo pare de tots los catòlics, lo gran Lleó XIII, successor dels Apòstols y representant de Jesucrist en la terra.

L'endemà a punta de día uns quants jóvens sacerdots mallorquins, que en distingit aplech nos acompanyavan en la devota peregrinació, entonaren *L'Aubada*, preciosa lletra de nostre bon amich en Marià Aguiló, posada en música per l'aplaudit compositor Tortell, autor de varies delicadíssimes peces d'istil religiós molt cantades pèls seminaristes de Palma. La que tinguerem lo gust de conèixer es una verdadera melodia matinal, rica y dolçament lligada a les bellíssimes estrofes dedicades a la estrella de la auba.

A entrada de fósch del meteix día atravessarem l'estret de Bonifaci, contemplant a la claror de la lluna los descarnats paysatges de Còrcega y de Cerdunya, que, vistos més de lluny, ja-ns havían entretingut tóta la tarda.

L'endemà, día 12 d'Octubre, la costa italiana se presentà als nostres ulls illuminada per les primeres llums de la matinada, sóta un cel blavench y serè com lo de Càdiz y Sevilla; no tan riallers nos reberen sos fills, qui, ab rahó o sense rahó, nos tingueren tres dies a les portes de Civitavecchia sense dexar-nos-hi entrar. Fortes pluges

y ventades, y fins un petit temporal, nos hi esperavan; mes tot ho hem passat, gracies a Déu, ab cristiana resignació, passant lo temps, com en lo decurs del viatge, ohint la santa missa, resant trisagis y parts de rosari y contemplant, com Moysès, les montanyes del pahís hont no podíam arribar.

Ara ja tenim llivertat de saltar en terra y no deurèm trigar a fer-ho, perquè molts pelegrins ja estàn ab la maleta als dits y un estol de llanxes nos espera sóta la escala del vapor.

Port de Civitavecchia, 15 d'Octubre.

II

Día eternalment memorable serà pera tots y cada un dels pelegrins espanyols lo del dijous 17 d'Octubre.

A les vuyt del matí la major part d'ells reberen ab tota devoció lo Pà Eucarístich de mans del Emm. Cardenal Borroméu, després d'ohir la séva missa en lo meiteix altar de la Càtedra de Sant Pere.

L'illustríssim senyor Bisbe d'Urgell, que tantes proves d'afecte nos ha donat, després de dirigir-nos la séva sagrada paraula, nos acompanyà, cantant lo *Miserere*, al sepulcre de Pius IX, ahont, de genolls en terra, resarem un *De profundis*, que provablement servirà més pera nostres ànimes que pera la séva immaculada.

Dues hores després, passant per la porta de bronze, nos dirigirem per les escales del Vaticà vers la Sala Ducal, destinada a la audiència pontificia.

A dos quarts d'una, rodejat de cardenals, arquebisbes y bisbes, vegerem entrar a Nostre Santíssim Pare Lleó XIII, fent ressaltar la blancor de sa sotana y de sos cabells les vestidures morades y vermelles episcopals y

cardenalícies. Nos dirigí una mirada paternal y s'assegué en un senzillíssim trono sóta un dossier de domàs vermell. Nostre digníssim president, lo senyor Bisbe de Osca, li dirigí en nom de tots un afectuós discurs recordant-li nostres antigues glories relligioses y oferint-li l'òbol de nostra amor filial.

Després de la lectura del discurs s'axecà Sa Santetat, y ab front serè y ab la mitja rialla als llavis, acompassadament, pera que lo sentissem y entenguessem, nos dirigí un discurs en italià.

Donada la benedicció apostòlica a aquella imponent audiència y rebuts los homenatges y ofertes dels delegats de molts bisbes d'Espanya, Sa Santetat se dignà baxar humilment entre nosaltres, tenint per cada hú una expressió amorosa, una mitja rialla, donant-nos a besar sa mà sagrada y encenent nostres cors en amor a Jesucrist y a la Santa Esglesia.

Alguns li demanaren en particular la benedicció pera sa familia o pera sos pobles, altres lo saludavan ab expressions d'entusiasme, y los qui no sabían trobar en tanta emoció les degudes paraules pera dirigir-se-li, li parlavan ab llàgrimes de goig y satisfacció com may ne rajaren de nostres ulls.

Verament semblava lo bon pastor del Evangeli afalgant ses ovelletes, tot pexent-los la herba dolcíssima de la celestial doctrina. Anyells del remat de Jesús que-ns hem vist una estona entre sos braços: abans hem de donar de góta en góta la sanch de nostres venes que dexar evaporar aqueix afecte de nostre cor; primer hem de donar la vida, que sortir ni una hora ni un instant de tan deliciosos pasturatges, pera assaborir les emmetzinades herbes del vici y del error.

Lo dissapte 19 d'Octubre nos fôu novamet concedida

la honor d'ésser admesos en la sobirana presencia del Summum Pontífice en una de les galeríes del Vaticà.

Pera que tots nosaltres, del primer al darrer, tinguessem la sort de veure-l a plaher y besar-li la mà, nos féren colocar per diòcesis a lo llarch d'aquell artístich y ben ornat corredor.

Agenollats en terra l'esperavam, cada un en son lloch, y Ell benehint-nos, preguntant-nos, exhortant-nos y entretenint-se ab tots, anava proseguint sa vía, començant pèl primer de la dreta y acabant per l'ultim de la esquerra.

A tots se-ns donà un petit opuscle en que estavan reproduhits lo discurs que pronuncià lo senyor Bisbe de Osca en l'anterior recibiment y la resposta que meresqué de Sa Santetat Lleó XIII. Als conductors del pelegrinatge se-ls entregà una medalla de plata. Voltada la galería, lo Summum Pontífice se despedí de la multitud donant-li una solemne benedicció.

Roma, 21 d'Octubre de 1878.

RECORTS DE LA COSTA D'AFRICA

NOTES D'UNA CARTERA DE VIATGE

La sortida, 5 de Març de 1883

AL sortir de Barcelona, la montanya de Montjuich sembla una proa immensa que talla les onades cap a llevant, com ha dit un gran poeta; mes, com ses companyes, Sant Pere Màrtir, lo Tibidabo y Montalegre, se va apetitant a cada rodada del hèlice, dexant veure les veres montanyes. Montjuich sembla tót seguit abaxar-se, abaxar-se y pendre la forma d'una barca de pescadors anclada per una nit en exa costa, níu d'àligues de nostra marina, una llanxa penjada en los vaxells del alt port d'exes serres; y les que a Barcelona rodejan semblan petits rebolls al costat del roure, petites arrels de nostres cordilleres que van a perdre-s en la mar.

Montseny se dexa veure cada punt més y més coronat, com lo vell patriarca, de sa cabellera d'argent, que baxa espatlles avall, y son company Montserrat axeca ab sos cent braços de tità lo trono de nostra reyna y patrona pera que benehesca exes terres y exes mars, exes montanyes y exes valls d'hont lo català trau la força y los esplets; exos boschs hont se tallan los arbres mestres de nostres naus y les jàceres de nostres fàbriques; y exos

pobles que blanquejan a la derrera llum del sol, com voladuries de todons que van a jóch.

Benehiu-me també a mi, hermosa Reyna de la terra que més estimo; benehiu mos companys de viatge, mentres jo us saludo del intim del méu cor ab l'*Ave maris Stella*.

6 de Març

Al passar davant de Montgó, que, com un sentinella avançat guayta lo cap de Sant Antoni y lo gólf de Valencia, surt lo sol per entre les montanyes d'Ibiça, que són forcades, formant dues puntes agudes y dues altres montanyes més planes. Semblan los maciços marlets d'una ciutat enfonzada.

Montgó es verament imponent: es alt y d'ampla tossa, que sembla més estreta mirant-lo des de mitg-día; una de ses arrels fóra lo cap de Sant Antoni. A banda de ponent té Denia, blanca y hermosa, com una mora que, banyant sos peus en la ona del Mediterrà, s'hagués quedat aquí sorpresa per la host victoriosa del rey en Jaume.

Algún poble rival de Xavia, que està a la altra banda de la montanya, havia inventat la malèvola rondalla següent:

Denia y les poblacions del peu de Montgó se disputavan en altre temps exa soperba montanya. Los de Xavia, pera atraure-la millor, la lligaren ab una gran soga, que anavan estirant ab tóta llur força. Estiraren tant y tant, que se-ls trencà la soga; y com llavors seguía de cada cap sense destorb, cregueren que era talment la montanya que seguía.

Mirada des de Denia sembla acabar en forma de tall de destrat. No cal dir que, com tótes les montanyes de

la costa, està molt faltada d'arbres y vegetació. En Les Planes, repèu del Montgó que forma lo Cap de Sant Antoni, en altre temps hi vivían ermitans gerònims fins al nombre de dotze, com en nostre Montserrat. Encara se poden veure ses coves solitaries; mes són ruschs d'hont les abelles han fugit.

Les montanyes Aitana y Puig Campana són blanques de néu fins de mitg en amunt, lo meteix que les que forman l'amfiteatre al centre del qual sèu també, vora la platja, Altea. En la més alta, que es Aitana, la néu hi està llisa com a Puigmal y Montseny en les més fredes hivernades; més la néu sols es sa corona, a lo més son capell; son vestit es de llum daurada de mitg-día, de veres onades de claror que hi rodolan entre lo blau clar del cel y lo blau fósch de la mar. Més enllà se veu Benidorm, y Alacant ab prou feynes s'ovira, per quedar amagat derrera les ones, tant lluny ne passàm.

Passant, una estona després, per davant del hermós palmar d'Elx, D. Climent Miralles, un dels nostres companys de viatge, me contà esta tradició:

Estant-se un cavaller anomenat Francisco Cantó passejant per la platja de Tamarit, vora Santa Pola, o, segons altra versió, estant de sentinella en la torre del Pinet, que domina tóta aquella costa, vegé aparèixer sobre les aygues y arribar una blanquinosa barca sense remes ni timó. La anà a veure y trobà en ella una arquet, demunt de la qual hi havia àngels pintats; y dintre, sóta un rètol que deya *Só per Elx*, hi havia una hermosa imatge de Nostra Senyora de la Assumpció y un llibre ab les cobles que se cantan en la funció que des de llavors lo poble li dedica los dies 14 y 15 d'Agost de cada any.

En devota processó anà tóta la gent del poble a cercar la miraculosa imatge en la vehina platja, que pera

ebre-la s'adornà de lliris blanchs, que tornan a florir cada any los dies en que la reyna de les flors trepitja per primera vegada aquella hermosa riba.

Hermosos noms catalans se barrejan ab los moros en la nomenclatura dels pobles y punts notables de la costa des de Vilajoyosa y Mont Ifac, més conegut per Giblartaret (per ésser imatge, encara que humil, de Giblartar), fins a Santa Pola, Cap Roig y Sant Pere del Pinetar, més enllà del endret d'Oriola (1).

Illa Grossa (*sic*) seria lo magnífich punt final del domini de nostra llengua en lo litoral de ponent, si no hi hagués més enllà Capnegre, poble situat entre Cap de Palos y Mar Menor y l'illot Escombrera, que, pera fer nosa als barcos, està mal clavat davant meteix de la ciutat de Cartagena, com un guarda-rodes davant d'una porta. Illa Grossa, segons d'hont se mira, pren la figura d'un dofí de cap gros, com nos los pintan los antichs, que neda rumbós cap a ponent. En ella no hi ha més habitants que conills, gavines y aucells de mar, que poden fer-hi níu sense gayre pòr de perdre la niuada, com en nostres costes.

Derrera la Illa Grossa s'extén la Mar Menor, estany immens que comunica ab la mar, en benefici dels pescadors, qui'n trauen les palles llargues, y en perjudici dels pobres pexos que s'hi troban presoners, pagant cara la curiositat de ficar-se en un carrer sense sortida.

Part d'allà vénen les illes *Hormigas* del Cap de Palos, que semblan continuació de la costa.

En la punta de Cap de Gata, prop d'Almería, se veu una gran taca guixosa, que ha donat al promontori lo nom de Punta de Vela Blanca. Contan que en la època

(1) L'anomeno axí perquè axí l'anomenan los valencians, y axí, sobre tót, l'anomenava don Jaume, que fòu son deslliurador.

del combat de Trafalgar la esquadra anglesa, passant per allí, una nit de lluna, la prengué per una vela veritable y li envià deu o dotze canonades, fins que, venint lo dia, vegé que no era més que una roca.

Abans que la Punta de Vela Blanca, hem vist dues oviradores montanyes, vehines de la costa, anomenades *Los Frailes*, y abans que aquexes ha passat per davant nostre un tossal escapsat y planer en forma de taula de gegants, nomenat *Mesa de Roldàn*.

D'ells, donchs, nos acaba de contar un pilot andalús aquexa rondalleta, que, petita com es, per referir-se a nostre inoblidable don Jaume, no volèm dexar al tinter.

A Serra Callosa, d'Alacant, hi hagué un convent de frares menors, que se dedicavan ab gran fruyt a convertir a nostra santa religió los fills de Mahoma. Lo Conqueridor n'hagué esment, y, cridant a sa tenda lo pare guardià, li digué que li demanàs la mercè que volgués pera son convent. Lo pobre relligiós li respongué que se tindria per molt ben pagat si li donàs tela pera fer unes tovalles pera una taula y drap pera vestir dos frares. «Vos ho concedesch,—digué don Jaume,—ab tal que los dos frares no sían los del Cap de Gata y la taula no sía la de Rotlà.»

La maravellosa llegenda del Hèrcules de la Etat Mitjana, que se troba en tótes les valls del Pirinèu, des de Massanet de Cabrenys fins a Roncesvalls, rebróta en les vores del Mediterrà, hont ha donat nom també al *Cabezo* de Roldàn, que he vist no sé hont; al *Monte Roldàn*, que s'axeca a ponent de Cartagena, demunt la illeta de *Las Palomas*, y en la Coltellada de Rotlà, que es una gran fesa o portella, oberta en forma de rodera d'un carro colossal, al bell cim d'una montanya.

Badia de Càdiz, 8 de Març

La Càdiz de mos recorts es més hermosa que la que avuy se-ns ha aparegut venint del Estret a punta de dia. Lo cel estava boyrós y no-ns ha dextat gosar de sa singular hermosura. En dies serens, quan un s'hi acosta, li sembla que veu sortir de les aygues una ciutat encantada, féta de marbres blanchs, o de borrallons de néu congelats, en rengles de cases y palàus, de miradors, torres, torretes y campanars que alçan lo front cel amunt qui més pot, desafiant la enlayrada torre de Tavira, la cúpola y los campanars de la Sèu, coronats de lluhenta mitja-taronja.

10 de Març

Sortida de Càdiz, al clarejar. A les onze hem arribat davant del Cap Espartel, y costejant hem anat acostant-nos a Tànger. La costa es de les més hermoses del món, verda com una esmaragda en algún punt, emboscada en altres, y en poch cultivada. La etzevara y la figuera de moro donan caràcter tropical a aquella vegetació.

A dos quarts de dotze anclavam en lo port de Tànger. ¡Que blanca y hermosa se presenta des d'allí la ciutat, mal recolzada en la petita montanya que en semicercle s'alça vora meteix de la platja! Llevat d'unes quantes cases modernes que s'han interposat entre ella y la mar, cercant la millor vista, tót es nou allí pera lo viatger europèu: lo castell y les cases, los palàus y les barraques de la platja, los campanars y ls temples; y tót blanqueja com en una mar de llét.

No trigaren a venir-nos a veure quatre moros en dues pobres barques sense timó, com tótes les d'aquell port,

veritable imatge d'aquell pahís y d'aquella raça infortunada. Ab ells vingué a veure-ns l'intèrpret Leví, simpàtich juhéu d'uns vint anys, petit y axerit, xerrayre y falaguer. Se-ns mostrà poch amich de sa relligió (ell se deya lliberal) y amich de la nostra, lo meteix que provablement dirà als moros y protestants y a quisvulga que acompanye, pera fer-los plaher, o, millor dit, pera fer-los caure los quartos més de bon grat. Sía com se vulga, nos serví admirablement.

TÁNGER

Pochs àrabs vegerem remar en llurs esmoxtades barques, y en cambi ne vegerem molts mitg ageguts en lo sorral de la platja, mirant arribar les ones y la gent sense fer-ne altre estat, ni sortir d'aquella extranya somnolencia que domina los algún día terribles fills del Profeta. En aquesta desfeynada posició ne vegerem a dotzenes pujant a la Fonda Continental, sobre tót a la porta y amunt y avall del carrer, davant la casa del *Santó* d'Aixam, que, tal volta per nostre bé, no poguerem veure. En les finestres se veuen cares jóvens y fins hermoses; més fora de casa sols se veuen vells esclaus afilerats y asseguts a terra, com extranya guardia d'honor, a una y altra banda del portal. Diuen que està casat ab una inglesa, qui abans d'emmadirar-se li féu prometre que no pendria cap més dona. Ell li prometé; mes, recordant tal vegada l'adagi de que «lo prometre no fá pobre», y aquell altre: «lo promès es una veta que tot estirant se peta», ara ja-n torna a tenir una trentena. Extranya santetat aqueixa, y més extrany y degradat lo poble que s'hi avé, ho aplaudeix y ho venera. Axís equi-

vocan també la idea del pecat; qualsevol cançonera la tenen per tal, com lo dexar-se retratar les dones, lo dexar veure la cara, etc., y en cambi no tenen per pecat lo que ho es segons la lley de Déu, ni lo que ho es segons la lley natural.

Per tót *portier* o cortina portalera, los cafès tenen a la porta un filat d'amplies malles y de fil prim, que no pot aturar les mosques ni la vista dels qui passen pèl carrer, ni la claror, ni rès. A dintre posan la taça sobre un mal tamboret o escambell, y arreconats a la paret passen enrahonant hores y hores. Entrarem en un, sols pera veure una cobla de músichs del pahís. Aquests estavan asseguts a terra fent una rodona. Lo més vell, de nas corbo y de cara venerable, tocava un violí semblant als nostres; altres dos tocavan bandurries, l'un polsant-la ab los dits, com se fá ab la guitarra, y l'altre fent plectre d'una ploma; un altre tocava un pandero d'un pam escàs de diámetro, y ls dos restants, a falta d'instrument o d'habilitat, picavan de mans al estil andalús. Tóts cantavan al uníssò, los jóvens ab veu més forta, una especie de cançó relligiosa, repetint a cada estrofa la metexa solemnia y devota tonada.

Jo no entenía una paraula d'aquella extranya lamentació; mes sa solemnitat, sa melancolia dolça, son sabor de pobles y de temps antichs se m'imposava y no sabia moure-m d'aprop d'ells. De tóta la música, la popular es la que més parla al méu esperit per sa ingenuitat inspirada y per sa enamoradora senzillesa; mes no recordo que may n'hagués sentida d'altra ab tant gust. Me semblava sentir una tonada de fá mil anys cantada per músichs desenterrats ab llurs instruments mal afinats y polsosos; me semblava sentir la derrera elegía dels barts del mahometisme plorant sobre les tombes dels conque-

ridors d'Espanya y de mitg món, que s'han amagat sota la terra avergonyits de sa niçaga, cayguda de les cimes del poder al abim de la miseria. Parexia aquell cant la trista y dolorosa lamentació d'un Geremías mahometà regant ab llàgrimes les ruines d'aquell poble extraordinari.

Sense parar un moment entonaren alguna altra cançó, amorosa y guerrera; mes sols me quedí ab lo recort de la primera, que encara rodola per mon esperit.

Pujarem a la Alcaçaba, que per la banda del nort domina la població y la petita badía. Una tradició del pahís assegura que fôu ideada pèl meteix arquitecte que féu la Alhambra de Granada. Axò es exagerat, a mon parer; mes encara que no tinga ni de mólt la inspiració y riquesa d'aquexa meravella espanyola, no dexa de tenir-ne lo gust, l'ayre de germanor, la retirança d'època. Per un gran portal, guardat de part de dins y de part de fora pèls ferrenys soldats del pahís, entrarem a un gran pati que en Espanya anomenariam claustre, d'altres columnes corinties de marbre blanch. Demunt d'exos pilars s'axecan los archs y les voltes àrabes, aquells en joganera retallada silueta, y aquestes en delicadíssim cel ras, fet d'agrupacions d'onades que en la Alhambra y en l'Alcàçar de Sevilla són d'or.

Les parets interiors y exteriors del pati, més que treballades, són brodades per les fades orientals que tant temps hà dexaren exes comarques. Al centre d'una de les ales del pati s'obre un elegant portal, y al fons, assegut en un coxí, està donant audiència lo bajà de Tànger. Es un home d'uns sexanta anys, cobert de robes de seda, de cabells y barba blanchs, com son turbant. Mes la bellesa senil que adorna son front espayós no ha fet perdre encara a sos muscles la força, ni a ses faccions la

vida y la animació de son bon temps. Respòn a la nostra salutació inclinant lo cap a la europea, y al despedir-nos nos allarga la mà somrihent, manant a dos soldats séus que-ns acompanyen pèl palàu. Los dos se-ns posan al davant y nos ensenyan cambres y corredors y patis de la més hermosa arquitectura, però tót en la més dolorosa ruina. Al passar davant una porta, un dels soldats s'hi quedà com de sentinella fins que hagerem tornat a passar. Què hi hauria allà dintre? En un dels patis a peu plà del carrer, y lo més gran de tóts, nos mostraren un portal treballat ab cisell fins a gran altura, en archs, arquets, relléus y motlures delicadíssimes. Era de fusta, y en alguns punts estava ja oberta de pollada. L'intèrpret nos digué que lo poble de Tànger creu que dintre d'aquells montants, baumats per l'esculptor y lo temps, les abelles hi tenen la mel guardada. Idea poètica que faria content al arquitecte més pretenciós y que al meteix temps díu com les obres l'art parlan encara en llur diví lligatge als pobles avuy ignorants y abjectes que en més hermosos dies les crearen.

Massa depressa hagerem de sortir d'aquella gran casa, en quals immensos aposentos no se veyia ningú, ni més ni menys que en los palàus encantats de les rondalles. Massa depréssa tinguerem de passar per davant d'aquelles fonts hont anavan a omplir llurs àmfores les esclaves, d'aquelles cases níus de misteris, baxes, irregulars, cada una féta a sa manera. Des de la porta nos miravan los noys ab curiositat, si esporuguits no s'amagavan a la falda de la mare, qui, amagant-se també la cara, nos guaytava ab un sol ull y entrava tót depréssa cap a dins, com si fugís d'algún empestat o verolós de verola negra. Sols, vençuda per la curiositat, alguna més jove aventurava una mirada per una escletxa de la porta,

única obertura d'aquelles estranyes habitacions, o des de dalt dels terrats que tótes les cases tenen.

ALGER

1 d'Abril de 1883

Alger se-ns presenta de sopte ab ses cases y temples, *kasba* y quarters, campanars y minarets, blanchs tóts com un vol de coloms marins que, fugint de la tempesta, se-n pujan esperverats per un róst de la costa. No havia vist cap ciutat tant ben assentada axís a la falda d'una montanya, a la vora de la mar: los carrers d'Alger moderns, paralels a la linia del moll, s'axecan escalonats en los replans de la serra, com pera veure, los uns per demunt les espatlles dels altres, què es lo que hi passa.

Les cases, en escalada gegantina, estàn a rengles demunt dels magatzems; los carrers, sobre-ls carrers; la ciutat mora demunt la cristiana; y al cim de la ciutat mora, apretada, embolicada com una madexa en esbull, la kasba o castell que la domina per mar y per terra.

Quan un s'hi acosta derrera los terraplens y primers rengles de cases, modernes, elegants y uniformes, desapareix la ciutat antiga, que apar s'enfile montanya amunt, no pera dominar, sinó pera amagar-se y escapar de la ruina que se li espera.

Los minarets, que alguna hora s'elevavan al nombre de 160, ja són avuy no més que 21; alguns han canviat per la crèu la mitja-lluna que ab sos béchs cap al cel los coronava; y la veu del *muden* dihent als moros que «Alà es gran» es ofegada per les campanes de les esgle-

sies, que llençan al vent tres vegades al día lo toch del *Angelus*.

In che lande selvagge, oltre quai mari
di si barbaro nome fior si coglie
que non conosca de'suoi miti altari
le benedette soglie?

Les cases modernes van arreconant les cases mores, y, a la veritat, baix lo punt de vista artístich valdría més que fós al revers. Rès de més comoditat en exos climes, rès de més bellesa que exos antichs palàus o senzilles cases dels àrabs y juhéus d'Alger. La ànima de la casa es lo pati: aquest es lo lloch del esbargiment, del passeig, la claraboya que reb la llum y-l sol al hivern, la obertura que reb l'ayre y la fresca al istú, tapada, com los colisèus romans, ab un gran vel. Lo pati està construït en forma de claustre, de quatre galeríes de columnes de marbre o de fusta, segons la riquesa del amo, sostenint una altra galería a primer pis. Los archs són de ferradura, en cada edifici retallats a sa manera, d'una columna a la altra per part de fora y de les del primer pis a les del segón, enviant-se faxes de rajola verdenca llustrosa d'un efecte incomparable.

També són de rajola pintada y finament dibuxada les faxes que en los nostres pisos solen ésser de color. Les baranes, en general, són de fusta, d'un bonich treball d'ebanistería, lo meteix que les portes. Les lloses del pati de baix solen ésser de marbre, material que també s'usa mólt, y ricament dibuxat, en los montants dels portals. Des del pati al carrer hi ha lo petit vestíbol, hont l'amo de la casa té son despaig y reb ses visites.

A les galeríes superiors donan les cambres, generalment petites, com tótes les habitacions moresques. Axís es la casa del senyor arquebisbe, que visitarem, tenint a

més en los plafons y sostres, riquíssims treballs en marbres y fusta.

Algunes cases així vegerem convertides en capella, després d'haver estat cobertes ab una no massa artística cúpola de fusta o de drap. En una d'elles, hont poguí celebrar missa, tinguí un goig extraordinari al entrar, sentint-hi preguntar y respondre a un exàm de noys y y noyes la doctrina en català. Lo doctrinayre era un pare missionista del Cor de María, congregació fundada fa trenta anys en la ciutat de Vich pèl venerable mossèn Claret, y eran los noys de families de molts emigrats de la provincia d'Alacant y altres del mitg-jorn d'Espanya que van a cercar a la Africa lo pà y la protecció que no troban en la mare patria.

Per aquells carrers, camps y camins, un se pot dirigir en català a tots los noys o hòmens espanyols, en la seguretat de que en català respondrà: en català d'Alacant, suàu y falaguer com los ayres d'Andalusia, o en català de Mahó, grave y ressonant com les onades del gólf de Lyó.

Ja que de català parlo, vulch consignar, per més que s'ia observació insignificant y de per riure, que aquí tot-hòm anomena los àsens *burricots*, y que-ls *berranis*, indígenes d'Alger, pegan y donan ayre al sofert animal al crit d'*Arri, arri!* Exos senzills treballadors d'Alacant són molt estimats pèls francesos d'Alger y presos ab preferència a altres en certes comarques del interior hont se cull l'espart, puix sols ells poden resistir aquell sol abrusador, y a més perquè, vivint en les montanyes vehines dels kàbiles, servexen com d'escut als pobles habitats pèls dominadors del pahís, essent sempre los primers de rebre les embestides quan los antichs possehidors, que en son odi als cristians no fan distinció d'espanyols

y francesos, s'insurreccionan, com féren ara dos anys hà a Saida, y començan la obra impossible de la reconquesta, degollant los primers qui troban.

Bona estona abans d'arribar a Alger, nostres ulls, que-l cercavan en la costa, ensopegavan sempre ab un grandió y extrany edifici, situat al cim de la petita serra que-ns privava de veure la ciutat.

Es la capella de Nostra Senyora d'Alger, mare bondadosa dels cristians, que-ls surt alencontre riallera, com exint de la vila y pujant-se-n al promontori més elevat y ficat mar endins, hont puga veure-ls venir.

Vist de prop lo santuari, com de lluny, encara que no acabat, fa un gran efecte. Es d'istil àrabe modernisat, jugant un gran paper en sa decoració, com en tots los edificis d'Alger, la rajola de Valencia. Entre altres faxes vistoses, me féu agradabilíssima impressió una d'ampla, que volta tóta la esglesia a ran de la barbacana de la teulada, tóta de rajola moradencia.

A Nostra Senyora d'Alger s'encomanan los mariners, y lo santuari es plè de presentalles y llosetes de marbre ab inscripcions en agraïment d'algún benefici de la Verge.

Somriheu, li diu Mistral en un *Cantico* de ses *Isclò d'or* dirigit a *Nosto-Damo d'Africo*:

Au poble d'Ismael, au sourne musulman,
au mouro, au barbarin, douço reino dis amo.
Sourise! e vers l'Africo espandisse ti man,
car l'Africo, a soun tour, t'apello Nosto-Damo.

Després de orar un moment davant l'altar, me n'entri a la sagristia y quedí parat al veure-hi un àrabe. Ell conegué ma sofocació y me digué que no era moro, sinó un missionista de la Africa. Exa nova congregació, fundada a França, vint anys hà, ab l'objecte de predicar lo

Evangelí en aquelles regions, té ja cent adeptes. Portan un traje àrabe, y són la devantera de la civilització en aquells pobles. Lo bon relligiós me digué que n'anavan a partir uns quants qui estarian un any pera arribar al punt de sa missió.

A les sis, sortida en tren pera Blidah. La mar està llisa y serena com una làmina de plata; lo cel, sense un núvol, sols l'atravessa un petit ribet de calitja. Lo sol fà lluhir les gótes de rosada.

La plana de Metitja té al Orient per capçalera lo petit Atlas, que domina tót aquell pahís y abriga lo port d'Alger dels vents del Desert; y no es sols aquest lo bé que li fà, sinó que a més li envía lo tresor de ses aygues, que, repartint-se en rius y torrenteres, rechs y reguerons, ne fà un veritable jardí. Los tarongers y llimoners hi crexen com en Andalusia; mes la principal cullita no serà de taronges y llimones, sinó de blat, puix verdejan los camps ab un vert tan hermós, que faría enveja a móltes comarques d'Espanya si'l vegessen. En exa plana no hi ha un pam de terra en và: allà hont no hi ha plantes hi ha verduça o herbey. Cap roca pelada, com una móscaposada sobre un quadro bonich, trenca la llisa verdor dels prats y de les vessanes. Los serrats del petit Atlas són verdosos y rihents com la vall, y apar que entre-ls blats que-s veuen enfilars fins a mitja serra s'hi veja traspuar la ayga. Sols al cim s'oviran algunes roques blanquinoses entre les garrigues y-l verder que les vestexen, hont lo blat les dexa nuhes per pôr de les fredorades del hivern.

Anant y venint de Blidah se veu un monument extrany, especie de piràmide esmotxada y mitg enrunada, que per sa propia altura y per estar al cim d'una petita carena domina tóta exa interminable vall.

En sa base se veu sencer encare un troç de paret ab les pilastres a ella adossades.

Es una montanya de pedra picada que-s va desfent, esllaviçant y axaragallant, com les altres montanyes, sóta la terrible mà del temps. Los moros li dónan lo nom, tan bonich y misteriós com ella, de Tomba de la Reyna.

De Blidah sols es bonica la posició.

Los camps tenen per cledes una filera de figueres de moro emmaridades en digna y bona parella ab les romagueres, y forman una paret que se necessitaria una coraça y vestit de ferre pera provar d'atravessar-la, y los muscles dels lleons del Sahara pera traspasar-la. En los prats, entre-ls bous y vaques de llét que hi pasturan tót dexant la mamella a llurs vedells, se veu algún àrabe repenjat en son llarch bastó de pastor.

Los àrabs d'ací no són pas comparables ab los de Tànger: aquell front altú y indomable s'es arrugat, y la vergonya del venciment entristeix y apaga la mirada serena y encesa d'aquells ulls de son natural ardents. Han quedat abatuts, mes no s'han donat encara: la civilització pera ells es una cosa extranya, y no-n prenen sinó la mínima part: lo tranvía y-l ferro-carril quan lo necessitan y no ho poden suplir pèl camell y l'ase del pahís, petit y lleuger. Per al llur govern y llur manera d'ésser no volen de nosaltres ni una idea; pera llur casa, ni un llit, ni una cadira, ni cap classe de moble; y per al llur vestit, ni una veta. Si la pobresa no-ls permet anar de gala, van ab traje de feyna, brut, cusit, apedaçat, estripat, si convé; mes, ab rares excepcions de noys, que a Alger usen pantalons o gech, han d'anar tóts vestits ab llur traje. Bé los anirían les nostres sabates, però més s'estiman llurs babutxes, que examplan horriblement llurs peus; bé los anirían nostres escambells y cadires, però es més barat y

més senzill seure terra enllà; en lo camp, en la ciutat, en lo temple o en lo carrer y hont se vulga que s'ensopeguen, sempre tenen lo sient apunt. Es una civilitació que mor lluytant, prometent encara segles y segles d'agonía, si se dóna per vençuda jamay. Quasi fa mitja centuria que l'Alger es dels francesos, es dir, de cristians, y cap moro ni cap juhéu s'es abrigat sóta la bandera santa de la nostra religió. Los francesos, més que més avuy día, no fan pas gayres esforços pera convertir-los: s'accontentan ab la conquesta del territori y de la gent sols pera fer-los súbdits de la França, no important-li res al govern que seguecan a Jesucrist o a Mahoma. Mólts anys estigueren los conqueridors sense un temple ni un altar, y axò no dexà de fer-los mal, puix los mahometans los prengueren per atéus, que per ells es com si diguessen unes besties, y de llavors los tractaren ab menys respecte. Mahoma no pot treballar may a favor dels cristians, professen o no sa religió sagrada, y-ls qui pretenen lligar un poble a la civilitació sense aqueix lligam sagrat, volen domar un cavall sense posar-li brida, volen guiar una nau sense timó, y aclarar una cambra fósca ab fochs follets que lo vent apaga.

Lo millor temple d'Alger no es fét pèls francesos: es una conquesta a Mahoma féta per Jesucrist. Es una mesquita hermosa per dins y bellíssima per fora. Son frontis de pedra, que arrenca al cim d'una alta escalinata, es de gran efecte.

2 d'Abril, a les cinch de la tarda

Llevàm àncores, y a les sis tocases, sortits de la badia d'Alger, passàm per davant del Cap Matifou, que es lo braç dret d'exa ampla, neta y espayosa cala. Lo sol, com

una gran roda encesa sortint de la fornal, s'enfonza en les aygues d'Occident, enviant sos raigs al blanch Djebel o Kabilia, que no trigarà gayre a perdre-s en les ombres de la nit. Les montanyes de Djebel Djurjura dominan tótes les del pahís y la néu hi blanqueja llisa, com deu blanquejar encara en los nostres Pyrinèus.

Vé després lo cap de Set Puntes, elevadíssim com la montanya que lo forma, y se comença a entrar en lo gólf de Philippe-Ville, amplíssim y pregón.

Tóta exa ribera del Mediterrani es verdosa y fèrtil. Los arbres abundan per tótes parts y la herba no falta enlloch. Baix aquest punt de vista me sembla molt superior a la ribera oposada.

Eix troç de costa té a més una varietat de siluetes y una hermosura de paysatges que enamora; mes, d'un promontori al altre no hi ha pas grans planes: sols petites valls o córrechs enfondits per algún riu s'hi interposan. Los conrèus són poch també y dels kàbiles, puix los francesos no s'allunyan gayre dels ports y de les vies férrees.

PHILIPPE-VILLE

Antiga ciutat romana de la qual ne quedan algunes ruines; mes no se-n sab quasi rès més que lo nom de *Buricada* que se llegeix en alguna de les móltes làpides de marbre y de pedra calcinosa que se conservan en un troç del teatre romà que ha sobreviscut a la total ruina de la antiga població. Se veuen encara alguns banchs ab ses parets y voltes, sobre una de les quals una alzina so-perba enfonza ses arrels y branda son brancatge de cent anys, com pera dir a les generacions que la Naturalesa sempre regnarà sobre les obres del home, valdament sían aquestes obres de romans.

Allò es lo petit musèu romà de la població. Entre altres estatuës hi ha la del emperador Adrià, un quadrant de marbre blanch, columnes, capitells, relléus, entre-ls quals trobí mólt notable un que representa la vida del caçador y la vida del pastor. Lo caçador, abrigat, ab son mantell, està muntat a cavall tirant una arma (no se veu què) a una llebre que fuig seguida de dos goços. Lo pastor es una figura més tranquila, voltada de ses ovelles, que pasturan davant d'una cabanya hont treballa sa esposa.

Tótes exes ruïnes y lo terrer que ocupava la ciutat antiga fóren comprats als kàbiles en 1828, per 150 franchs, pèl general Negrier, y no trigà a edificar-s'hi la nova ciutat francesa, que es la porta de la província de Constantina.

Los voltants valen més que la vila. Són plens d'arbres y de blats d'un vert llustrós. La terra es negra y bona y de fàcil conreu. En una magnífica possessió d'un particular que, entre altres coses, té un gran riu que l'atravessa y lo mar al cap del riu, vegerem un lleó y una lleona dintre una gran gavia de ferre, guardats per un àrabe de figura gegantina, jove, dret y elegant. Son gech tenfa les butxaques ribetejades de fil d'or de bonich dibuix. Duya babutxes de marroquí vermellós, y entre lo mitjó y les bufes se veyan sobre lo coll de la cama unes ratlles en zig-zag fètes ab color groga, y de la metexa color duya un gran pich al front.

CONSTANTINA

Lo camí que hi dú des de Philippe-Ville es de 40 hores de llarch y mólt entretingut. La vegetació va canviant, millor diríam va faltant, des de la mar al interior de la Àfrica, per graus.

Los fruyterars dels regadíus, los pruners, les pomeres y presseguers se van quedant enderrera, y-ls cactus, les figueres de moro los van substituïnt. Les oliveres segueixen al viatger fins a Constantina, cendrejant aquells róstos y formant petits veridicals quan se les dexa créixer sense espurch, en complerta llivertat.

Los aubons, parents de lliri y de bon auguri pera los pagesos (1), fan blanquejar aquí llur derrera flor com en les encontrades de Mallorca. La argelaga abriga ab mantell d'or los màrgens sechs, y sa germana la espinoso lloba tràu sa blava flor en les vores dels camps, com vora los horts la humil y sanitosa borratja, tan cercada per les abelles. Los romanins, pera mi los reys dels arbustes, no hi abundan gayre. Les lleteroles són aquí més grogues, y les ortigues tenen en la serra de llurs espines les dents més sortides, com si tinguessen més malícia, y la senzilla marguerida, ab sa corona de raigs de llum voltant son petit sol, apar que-ns segueixa des de les marjades d'Espanya. Algunes palmes, no gayres, nos recordan de tant en tant lo pahís hont som. Los francesos han plantat aquí móltos eucaliptus y desmays, lo que dóna al pahís un caràcter tót foraster.

A 56 kilometres de Constantina se troba la vila d'El-Harrouch, que-ls àrabs nomenan *Lo breçol del Sefir*.

Los arbres, fins la olivera, van faltant pujant de montanya en montanya per suàus pendents y ondulacions de terra, pera reaparèixer de sopte en una vall fonda, poblada y emboscada que recorda la horta de Valencia.

La montanya, baxa y sinuosa, s'axeca tót plegat tallada en roques perpendiculars; lo tren les atravessa, y a la altra banda, d'una ullada se veu, en una península for-

(1) Any d'aubons, any de cabagons, diuen los mallorquins.

mada per la dita cordillera de roca, la encantadora Constantina, a la qual s'arriba passant lo córrech que la-n separa, per un gran pont de ferre.

Per eix precipici baxa murmurant lo Rumel, riu que quasi volta tóta la ciutat, embellint-la ab ses emmadexades cascades, bonichs sarrells d'aquell cinyell de plata. Més avall, a semblança del Guadiana, s'enfonza dues vegades en la terra pera reparèixer cent passes més enllà. Constantina es, donchs, una formidable ciutadela de muralles naturals de roca viva de 50 o més metres d'altura, y per la única banda abordable està guardada ab fortes muralles axecades pèls àrabs y completades pèls francesos.

En altre temps se la podia comparar a una reyna kàbila, encastellada en sa torre y dominant sos Estats. Avuy, esclava en son meteix palau, lligada y encadenada per sos poderosos enemichs, gemega portant lo jou del cautiveri y va perdent sa oriental y cavalleresca fesomia.

Quan los francesos no havían aterrada la Kasba, que des de son punt més alt la dominava, los àrabs la comparavan a un albornòç moresch, del qual era lo caputxó la antiga fortalesa.

La ciutat, com tótes les d'Argelia, se divideix en dos barris, lo francès y l'àrabe. En lo primer hi ha de notable lo palau d'Ahmet-Bey, ab sos tres patis de columnes de marbre blanch, tan grans com los claustres dels nostres monestirs. La Catedral, vèlla y grandiosa mesquita, Souk el-Rezel, notable tóta ella per sos arabeschs, ses grans columnes y sa trona, antich *minwar*, des de hont lo marabut feya en altre temps son cant o sa pregaria. Lo barri àrabe s'emporta ab preferència la atenció del viatger. Ni a Tànger ni a Alger hem vist tanta bellugadiça y activitat; mes no ho extranyarà qui sàpiga que aquí hi ha 18,000 àrabs, y que aquest es llur centre comercial del

interior de la Àfrica. La industria més extesa es la dels fabricants de babutxes, un de sos poch productes que arriban als nostres mercats. Hi ha carrers enters en que no se veu altra cosa que babutxes, sabatots, una especie de polaynes y pells llençades a mitg tallar per aquells re-cons de botiga, als peus del sabater, qui, assegut a terra, estira lo nyinyol y ab la lesna forada lo rós cuyre de bou y lo vermellench marroquí.

Les botigues són molt baxes y petites. En un espay de dos metres quadrats té lo mestre sabater los taulells y aparadors, sos martells, ganxos y agulles, ses pells y troços de cuyre, fils, pots, sa tauleta d'un pam o dos d'alt, y encara li sobra espay pera seure ell ab sos fills y aprenents.

Hi ha també moltes botigues d'especieria, d'hont surten olors que vénen de nou y no sempre agradables. N'hi ha de fruytes, especialment de dàtils, posats en petits cabacets; hi ha ferrers, manyans, tabaqueríes, terricers, barbers, sastres y brodadors. Aquests fan en seda y or, en les mànegues y butxaques dels vestits, en caftans y vestits de juheva, dibuxos verament artístichs y nous pera nosaltres.

No cabent les botigues en la ciutat, se n'extén un carrer en una de les entrades, verament dignes de visitar-se. Les cases, que-s podrian nomenar caxes, són de fusta, de poch pams d'ample y de llarch. Lo venedor la omple ab lo poch que puga vendre, y los compradors, que s'asseuen a terra per poch que hajan de parlar, hi estàn davant, obstruint lo carrer, per hont passan l'àrabe encaputxat ab son albornòç, lo kàbila carregat ab un paner de fruyta o ab un bót d'oli, lo spais ab sa capa vermella, la mora ab son vel blau com lo vestit del suo turch o francès, lo juhéu ab ses amples calces y al bornòç negre, y la juheva ab son trajo de mil colors.

Los pobres van vestits de blanch, y molts descalços, ensenyant llurs negres cames y llurs braços y tapant sempre, generalment ab més d'un drap, llur testa. Los richs gastan una gran varietat de trajos. En tres me fixí, gallarts y hermosos, que vegí parats enrahonant en la estació. Los prenguí per tres jóvens comerciants de familia rica. L'un vestia, sóta albornòç moradench, gech, çaragüells llarchs, mitja y babutxes vermelles. Lo segón portava gech groch, çaragüells y mitja morats, faja de seda vermella ratllada y magnífich albornòç blanch. L'altre, de figura arrogant y aristocràtica, anava ab albornòç blau de panyo molt fi, vorejat en la part interior de dos galons d'or sobre un ample ribet vermell, y demunt d'eix albornòç altre blanch del color del sedós turbant, calça moresca blava, gech de la metexa color ab galons d'or a les mànegues y butxaques. Axò sí: pobres treballadors com richs comerciants, duhen lo llur vestit ab l'ayre escayent d'un senador romà; la noblesa y la dignitat estàn pintades en llurs fronts serens, encara que sovint trists y melancòlics.

A mitja hora de Constantina, tornant de veure l'aqüeducte romà, vegerem un aduar d'àrabs. De lluny semblan clapas negres de la terra aquelles pobres tendes desiguals y anguloses, hont sembla impossible que pugui viure tóta una familia. Són bastides fins a la alçada de cinch pams o sis, de pedres y gleba en paret mal feta, que se sosté ab claus y lligams, y la veritable tenda, que es una tela negra ratllada de pardo, que sostenen enlayre y axecan per hont convé ab pals y branques d'arbre. Per un portal de quatre pams d'ample per cosa de sis d'alt entrarem en una d'elles. Tenia un vestíbol o entrada que dividia en dues la habitació; sobre la paret hi havia unes quantes botelles extranyament fetes, en figura de *pernils*; dins se veya la llar de foch, com les nostres entre dues

pedres, un parell de jaços de palla, caçoles al davant y atuells extranyes pera nosaltres, troços de corda, de vestit, ferregots y bastons en mal barreig, guardat tót per un gat que, fredaluch en África y tót, geya demunt la llar, y un goç que tingueren agafat pera que poguessem entrar sens perill a la tenda. Diguerem al home que tenia lo goç si se volia dexar fotografiar, a lo que accedí noblement, sense posar obstacle. Sa mare s'afilerà ab ses dues nétes; y a la novetat se vegeren sortir caps y caparrons de tótes les tendes, y xichs y grans acostar-se timidament, lo més xich a quatre grapes, a nostre collotge. Una noyeta de dèu o dotze anys s'acostà poch a poch, posant-se a la filera. Era una figura hermosa, plena d'innocencia y de candor, morena, d'ulls negres y flamejants y de gran inteligencia. Nos digueren que acabava de quedar òrfena de mare y que la suplía en los treballs de casa en sa tenda. Tal volta com a signe de dol duya una túnica morada novenca, demunt una blanca roba interior que dexava descoberts sos braços, com es costum aquí en les juheves fins a dèu o dotze anys.

Constantina guarda, a més del nom y d'algunes làpides, clavades en la paret del quarter francès que ha substituït la kasba àrabe, alguns troços de muralla romana a la banda de terra y sobre les roques, des d'hont los moros llençavan al precipici del Rumel les dones adúlteres; però lo monument romà mes notable es un aqüeducte del qual ne restan cinch amples y macices arcades de vint a trenta metres d'altura. Los peus d'aquell enorme pont tenen la amplada dels nostres, y no-ls han pas d'envejar rès en bellesa, perfecció y fermesa.

Part d'amunt del aqüeducte romà pasturava una remada de dromedaris, algún ab son pollinet mamant o

joguinejant per allí. Tóts teníen la albarda posada pera emprendre lo viatge cap a algún oasis del Sahara. Los conductors menján y enrahonan mes enllà, fent rodona sóta una pila d'herba seca, d'hont se veu arrencar tót sovint lo vol a una cigonya, coll-llarga com lo bestiar que allí reposa, portant en son béch una palleta o un brí de fanassa pera son níu. Exos singulars aucells, desapareguts de Catalunya, niuan a centenars en les teulades de Constantina, sense pôr de que aquells barbres los ne tregan a escopetades, com faria la gent civilisada de les nostres comarques. En les provincies d'Extremadura, hont eix aucell es estimat, puix diuen que porta sort, niua també, y se-l veu, com amich del home, trescar per les eres, netejar de serps y males cuques los camps, fer son níu de bróts y brossa al bell cim de les cases y espadanyes dels temples y adornar-los, quan ella s'hi escàu, ab sa espadada silueta.

Constantina té al NO. una vall cèlebre dos mil anys hà entre tótes les de la antiga Numidia: es la de Hamma, veritable oasis d'aygues y verdor posat entre aquelles montanyes secardines y despullades, níu encantador penjat a la pelada muralla d'exa fortaleza de roca. Quan se descobreix a la entrada de la ciutat, plena de saules, ametllers y baladres en flor, regats per rierons y fonts joguinoses, fà una gran impressió. Lo delitós del clima, més que les aygues termals, cridavan aquí als romans cançats de treballar y amants de la bona vida. Un d'ells s'entretingué a escriure sobre lo marbre: *De meis tumulis avis attica parvula venit—et satiata thymo stillantia melle reliquit.—Mi volucres hic dulce canent viridantibus antris—hic viridat tumulis laurus prope Delia nostris—et auro similes pendunt in vitibus uve.* (De mes montanyetes

vé lo petit aucell de la Ática, y, saciat de farigola, destila en eix lloch sa mel. Pera mi los aucells fan ressonar ab llurs càntichs les voltes de fullatge. Aquí reverdeix lo llorer de Delos d'aprop de nostres montanyes. Semblants al or penjan los rahims de la sarment.)

Altra vall, no menys cèlebre per lo regalada y més per lo saniosa, té Constantina a la altra banda, en la de Kheneg, hont conduheix lo Rumel. Allí s'elevava la ciutat de Tiddis, notable pèls séus sis colonos centenaris: tres dones, Burosoa, Januaria y Porcia Maximina; y tres hòmens, Quintus Julius, Sittius Januarius y Elius. Aquest últim arribà a cent cinch anys.

Poques hores poguí estar a la ciutat de Constantina, que volaren com instants en la contemplació de tantes bellese impossibles pera mi de recordar y més de descriure ab llurs detalls; més, de lo que resta d'una manera vaga en ma memoria ja-n puch estar content y puch benehir lo viatge y aquell qui m'hi ha dut.

No sé quines ciutats me restan a veure en los dies de ma vida, que ja no poden ésser llarchs; mes lo món oriental, lo món del color y de la fantasia, lo dels autors del Alcàçar de Sevilla y de la Alhambra, ha passat davant mos ulls, y sento com may haja sentit no tenir la paleta dels grans pintors ni l'estre dels grans poetes pera traduhir al llengatge del art mes pobres impressions.

Altre sentiment m'ha acompanyat, o millor diré no m'ha dexat, y continua donant-me pena després d'exa expedició; y es de veure aquell poble, un día dominador de mitg món, encastellat, com fà mil anys, en sa ignorancia y en son fanatisme, fer lo sórt a la veritat, treure-s los ulls, si convé, pera no veure a Nostre Déu y Senyor, únich camí per als qui van errats, únich port de salvació per als pobles.

A VOL D'AUCCELL

APUNTACIONS D'UN VIATGE AL CENTRE Y NORT D'EUROPA

Sortint de Lyó, 13 de Maig de 1884

A la una de la nit entrarem en exa immensa ciutat després d'haver atravesat a les fósques la terra del sol, la bella Provença, a la hora en que dormían en la fósca pineda les ardentes cigales, sos rossinyols en lo frescal de les riberes, y sos trobadors, en viles y ciutats germanes de les nostres, acabavan lo somni dels trobadors antichs, qui despertaren la Europa dormida al sò dolcíssim de ses harpes.

Les vores del Rose estavan magníficament il·luminades per la lluna de Maig, que mirava sa cara descolorida dintre ses aygues, ajudant-nos a veure també la ciutat de Lyó, que s'acabava d'adormir. Poca cosa hem pogut contemplar d'ella nosaltres a la misteriosa y blanquinosa claror de la lluna, y a la groguenca, descolorida y no gayre poètica, dels llums de gas, que s'anavan apagant

com ulls somniosos que s'aclucan cançats de vetllar. Bé solen dir que qui se-n va al llit tart no-s lleva d'hora; mes nosaltres nos llevarem abans que lo sol, y axò fôu la causa de que no vegessem de Lyó gayre més de lo que-s pot veure a les fósques. Vegerem, no obstant, encara que un sol moment, lo riu verdós y ample dexar-se anar plana avall, segur de fer sa tasca, movent o ajudant a moure 40,000 telers de seda, que de lo que filan podrian fer un sudari cada any pera la ciutat entera.

A la vista del Rose y de Lyó, que se desvetlla a la hora de la alba, involuntariament vé a la imaginació la idea del cuch de seda, que fila y s'amortalla ab sa metexa fusada, a la tardor, pera sortir novella y somniadora crisàlida en primavera.

En la plaça major, Bellecour, senzills y escayguts jardins coronan una soperba estatua equestre de Lluís XIV. Corona la ciutat una grandiosa catedral de quatre torres, que s'està acabant, dedicada a sa patrona Nostra Senyora de Fourvières, en la montanya d'aqueix nom, a la qual està recolzada la ciutat, que creix vora amunt y avall del Rose en la extesa plana, prenent y regatejant lo lloch als blats, a les vinyes y boscuries. De tant en tant s'ovira en aquell bosch de cases una esglesia que s'adreça y s'esforça en alçar lo séu campanar per demunt les negres xemeneyes de vapor, que també s'axecan, qui pot més, cap als núvols, que acostan a la terra ab llurs glopades de fum. Quan la França torne a unir en una exes dues forces que-s preté separar, la Esglesia y la fàbrica, tornarà a ésser lo-que era en millor temps.

Lo parch, *Tête-d'or*, que està a la banda de sol-ixent, seguint lo Rose llarga estona, es plè d'alts y ombrívols arbres. Entre ells torrejan gallarts abets, los cedres de nostres montanyes, que la incuria espanyola dexa perdre

en nostres Pirinèus, que fa dos cents anys materialment n'anavan vestits.

La posició de Lyó es envejable: està a la metexa porta de dues nacions, Suiça y Italia, tant aprop del Mediterrà com Paris del Atlàntich, entremitg de dos rius, un d'ells lo major de la França, que li serveix de camí. A un costat té la mar, que espera sos productes, que escampa per les quatre parts del món, y per l'altre los Alps alterosos, que li envían lo tresor inestimable de ses aygues. Lo Rose, que-ns havia guiat estona abans d'arribar a Lyó, fóu lo camí que seguirem al sortir. Un riu sempre es bon company de viatge, y més si es, com aquest, planer, abundós, sossegat, entretingut y treballador al meteix temps. Aquí lo Rose, que s'acosta a la gran sepultura del mar, es imatge de la Bellesa, calmosa y reposada; més amunt, quan s'acosta a son elevat y boyrós breçol, es tót un altre, joguinós, entremaliat, esbogerat, saltador; com als infants, li agrada moure brugit, remoure les pedres del fons, vinclar les canyes, esbrancar los arbres de la vora; y després, afadigat, ajaure-s a dormir en un estany, y allí recobrar les forces pera tornar als salts, corregudes, despenjaments y entremaliatures infantils. Los amples camps de vora lo Rose tant aviat tenen la verdor clara del sègol que va a espigar, com la vermella apagada de la trepadella, la més declarada o moradencia del fè o fench, y a claps a claps la encesa de les roselles, que per cert no abundan tant com en nostra terra, preferint, sens dupte, lo pahís hont floren ses germanes, les berretines, que començo d'anyorar.

Les flors grogues de la mengívola xicoyra, humils com són y sense ofendre-s de que ningú se n'adone, estàn devotament girades de cara al sol, que puja per un cel serè y sense una boyra, mes pòlsós y tèrbol, com un riu

en temps de pluja. Axís en aquexa metexa hora los ulls dels infants se desclucan pera mirar al cel, y-l cor de la gent cristiana se desclòu pera enviar al Senyor lo tendre *A Déu m'encomàn*, antiga y celestial primicia de les oracions del dia.

En Vallbonne se-ns presenta de sopte, y per la primera volta, la blanca aparició dels Alps, altívols, magestuosos y per meravella assoleyats. Com la calitja no-ns los dexa percebre bé, la fantasía, que tót ho pinta a sa manera, acabant los quadros com bé li plau, y l'amor, amich de comparacions, me-ls fan semblar una altra montanya de Montserrat, vista de lluny, crescuda, agegantada y encaputxada ab un llençol de néu.

Los pobles francesos del departament de Ain, més vehins d'aquexes altes montanyes del Jura, van prenent fesomia suiça. Lo de Roussillon ocupa a la esquerra del Rose una reduhida y hermosa vall entre altres terres, cobertes de plançons y rebolleda de roure. En mitg del poble hi ha les ruines d'un castell, que servexen avuy de pedestal a una bonica imatge de la Verge de les Gracies, que sembla demanar-ne al cel a favor dels paysans y dels viatgers. Abans d'arribar-hi hem trobat dos petits estanys, part d'amunt del poble un altre, aclofats tóts tres en lo pregón de la vall, a la ombra de les montanyes.

Aprop de Bellegarde (Ain) lo paysatge augmenta en bellesa extraordinariament. Lo Rose negreja baix lo fons de son negre llit, entre dues montanyes de verdor, trencades per roques espadades y ploroses, per córrechs que, com canals mitjanceres, envían al gran riu l'argentós caudal de serres més llunyanes, per prats hont se veuen remintolar blanquinosos fils d'ayga, y per tót la obra del home, la carretera, lo conrèu, la masía, lo molí, la roda,

adés inventada, transmisora de la força dels salts d'ayga, harmonisant-se ab la obra de Déu.

La entrada de Suiça està defensada per un bonich castell de pedra picada, penjat en un róst de montanya, com la ermita de Sant Jaume de Montserrat. Des d'allí uns quants hòmens, a cops de pedra, poden aturar un exèrcit.

Part d'amunt la vall s'exempli, fent-se enllà les montanyes a una y altra banda, com pera fer lloch al Lemán, lo rey dels llachs, y a la bella capital de Suiça, que ha nascut com una flor a la dolça regor de ses onades.

Ginebra, 14 de Maig,

La posició de Ginebra es encantadora y no se sembla a cap altra: indolentment recolzada al repèu de la montanya Salève, s'emmiralla en l'immens estany que en forma de mitja-lluna lluheix a sos peus, com una hermosa obrera que, cançada de treballar, s'acaba d'asseure en aquella vora, sembrada de palàus, y cases de plaer, y blanques viles, d'hont com alats missatgers, li vénen, matí y tarda, ayrosos vaporets y veleres barques, gavines d'aquesta singular y reduhida mar dels Alps. Lo Rose, cançat de reposar en l'ample llit del Lemán, hont s'ha despullat de la sorra y llim y de la fredor de les montanyes, com pera entretenir-la, torna a emprendre la correguda costa avall, esmunyint-se llést entre sos peus de marbre.

En la cuha del estany ahont, ja entrant en la ciutat, s'extreny, camina, dexant tót seguit lo caminar pèl córrer, com pera tornar-se ríu, hi ha dos hermosos ponts, lo de Montblanch y de Vergues, y entre ells una illeta hont verdejan pollanques, xiprers y quatre o cinch olms o tells centenaris, a la ombra dels quals negreja una estatua de bronze

d'en Rousseau. Aquella magnífica estatua, tan bellament situada, ¡que tristes idees fà venir a la memoria de qui ab cor cristià pensa en lo passat y en l'esdevenidor d'aquell poble, en lo cor del qual l'autor del *Emili* ha replantat lo dupte que a mitg segle xvi^è hi sembrà Calvin! Mes, com l'arbre dóna lo fruyt segons l'empelt, avuy amarguejan com fel les doctrines y males llevors que de Ginebra baxan a malejar, embolicar y dividir los pobles d'Europa. Ombra benèfica, y amorosa de Sant Francesch de Sales, encara t'he trobada en exa infortunada ciutat, teatre de tes victories sobre lo protestantisme, vessant la mel de la paraula y lo dolcíssim néctar de tos escrits en alguna ànima pura y arreconada, ver lliri entre espines que resta del místich planter que tu hi dexares. De la llivertat que hi regna, tan simpàtica a la joventut incauta, sols ne daré una mostra, coneguda per cert, més encara no prou. Fà uns quants anys hi havia a Ginebra un nucle de catòlics que feya nosa als protestants, y aquests determinaren desfer-se-n. Entregaren llurs esglesies a la nova secta, los catòlics vèlles, que són los protestants nous, y-ls catòlics veritables, llençats de llurs propis temples per un govern despòtich y tirà, en la hora menys pensada se trobaren al carrer. No falta algún traydor (quan se tracta de diners may falta un Judas) que tornàs a vendre a Jesucrist y entregar sa esglesia santa a sos hipòcrites y més crudels enemichs. Los catòlics han fet o comprat altres temples, segons llurs recursos, y-ls temples robats a la nova secta estàn deserts. No vulloch dexar de notar, no perquè ho prenga per bon auguri, sinó per ésser agradable cullir una flor entre tantes espines, que la casa del carrer dels Canonges, hont habità Calvino, avuy pertany a les Germanes de la Caritat, filles de Sant Vicens de Paul.

La ciutat es de bon aspecte; sos carrers estàn ben empedrats, ses cases són espayoses y ben construïdes, encara que hi ha algún descuyt, que no-s toleraria a Barcelona, hont tót se tolera. Bella es Ginebra; mes l'estany Lemán, que té a sos peus m'agrada més encara.

De gustos, si no es veritat, com diuen nostres pagesos, que no hi ha res escrit, cada hu té lo séu. Jo, francament, trobo més bonich que la soperba reyna de Suïça, lo gran espill hont s'emmiralla. Recant-me, no obstant, sortir-ne tant depressa, l'endemà, a les vuyt del matí, nos embarcàm en lo vaporet *Helvetie*, cap al NE. del estany, que forma lo fons d'exa gran plana, que està penjada, com nostra bella Cerdanya, entre montanyes, que me la recordan cada punt, a pesar d'ésser la plana més gran, la vall immensament més ampla y de dir-se les dues seralades que l'enclouen y sostenen lo Jura y ls Alps.

Oh Catalunya estimada! Com me pèrsegueix ta hermosa imatge per tót arrèu, y com les montanyes més altes d'Europa me fan pensar en les teves, y com les primeres belleses de la creació me fan anyorar y estimar tes inestimables belleses! Oh Montserrat, Montjuich, Montseny y Canigó! Jo us veig passar, l'un darrera l'altre, davant mos ulls, que ploran d'anyorament, y vostre dolç recort s'uneix a la calitja pera distreure-ns de la enlluheradora vista del Jungfrau, vestit de glaç y del Montblach, coronat de néus eternes, que guayta per demunt de tótes les serres vehines, com un pastor que vetlla son blanch remat que blanqueja entre la boyra. Les rodes del vapor esquivan los signes y tirones selvatges que-s rabejan en l'estany, ensemps que hi esborran la imatge d'exes grans montanyes, que des del mar blavós del cel en elles se traspinta. Imitadora de les orenetes d'estany, alguna barca obre ses blanques ales en la ribera; y batent-les amorosa-

ment al bés del ayre gelat, vola y aleteja com una papellona als raigs del sol. Davant Rolle, bonich y reduhit poble catòlich hont tocàm, hi ha una agraciada illeta féta jardí y dominada per un monolit en forma de prisma, dedicat a Laharpe, promotor de la independència *vau-doise*.

Desembarcàm a Lausanne, ciutat penjada sobre l'estany, mal assegurada en tres turons, als quals se puja per un camí de ferro-funicular, que trau la força d'un salt de ayga. La joya de la ciutat es la Sèu, una de les millors de la Suïça, que té la forma de una creu llatina. Fôu fundada en l'any 1000. Reconstruïda en lo segle XII, fôu consagrada pèl papa Gregori X, en presencia del emperador Robert d'Habsburg, y fins a la calamitosa època de Calvino fôu Sèu episcopal.

En Romont se veuen dues torres antigues y rodones com fêtes al torn, prop d'una esglesia gòtica. Les montanyes s'abaxan, y la catifa de verdor de la vall puja suaument a estendre-s sobre les comelles y turons, coberts d'abets d'un vert negrós, que contrasta ab lo vert clar dels tells, verns y frexes. Les pomeres, pruneres y demés arbres fruyters estàn en l'esplet de llur florida, com a Catalunya fà un mes. En los jardins dels *châteaux* y de les viles veig plantes y arbres desconeguts per mi, de flors blanques, vermelles y de mil colors. Los violers viuen en les torratges dels finestrals, o en petits vergers, vora la porta forana, ab grans rosers carregats de roses. Lo lliri blau, que en la baxa Catalunya profanàm ab lo nom de *sört*, plantant-lo vora los caminals del verger, y que tenim més ufanós y bonich en les altes ubagues pyrinayques, lo veig ací en bonichs testos com a flor exquisida, cuydat y regat per les blanques mans de les donzelles.

L'aucell que més abunda ací, després del pardal, que pèl color de son vestit y per son caràcter y hàbits democràtics sembla ésser lo vulgo dels aucells y estar per tót arrèu, es lo corb, més xich que-ls dels Pirinèus y més gros que la merla. Per tótes bandes se-l veu, ja bequejar en los gorets, com la cuereta, ja saltar en la teulada de les cabanyes, ja sortir d'entre los arbres com una bola de sutja. De tant en tant, perdut per exos boschs, se sent algún rossinyol, que, o n'hi ha menys o no cantan tant ni tant bé com en les riberes d'Espanya. Ni a les flors ni als aucells los agrada pujar tant amunt.

La Naturalesa tót ho fà bé: a exes montanyes los basta sa metexa grandiositat; los bastan llurs estanyes, rius y escabellats saltants, llurs núvols, que emberretan los cims: los verdosos y freschs prats que encatifan llurs fondalades, les néus eternes y-l cel, que veuen somriure de més aprop, encara que no ab lo somriure del cel d'Espanya. A una noble y hermosa matrona no li escauen les lletiquieles ni-ls petits joyells de la argenteria: dexàu-la enjoyada ab sa propria bellesa.

Fribourg y Berna han passat davant mos ulls com dues aparicions, sense gayrebé dexar-se veure y mólt menys contemplar, abrigada exa ab una boyra, borla del mantell de núvols d'exes serres. Quan n'exím fà sol y plou, y he vist l'arch de Sant Martí, cama ençà cama enllà, pontar lo riu de vora la muralla, un de sos braços dexant-se veure sóta-l tren, baix al fons, com un riu de set colors que s'anava a unir al torrent d'aygues clares y argentines.

No he vistes valls més verdoses y serres més vestides de bosch espès y atapahit. L'abet es l'arbre dominant, qual tint negrós lliga ab aquest cel lleganyós y núvol; lo faig, de vert més clar, se comparteix ab ell aquella

hermosa y humida terra. Des d'ací comença a dexar-se sentir menys la llenga francesa, ofegada per la alemanya, totalment nova pera mi: los noms metexos de les estacions estàn escrits en lletra gòtica. En tóta la Alemanya central se veuen les carreteres incomparablement més cuydades que-ls carrers de Barcelona y ombrejades per arbres fruyters, pomeres, pereres y cirerers, que si estàn cançats de sostenir sa dolça càrrega, la dexan caure, pròdichs, als peus del viatger, convidant-lo a seure a sa benèfica ombra. La fruyta que cau en lo camí es de qui l'aplega; mes està prohibit fer-ne caure. Lo tipo alemany se manifesta en tóta sa puresa, d'alta estatura, de front quadrat y testa ampla, gros, serio y solemnement grave, de cabell rós tirant a roig. Alguns hòmens de poble portan anell a les orelles, com los gabaigs o fills del Aude que venen y adoban peroles a Catalunya. Les terres són plantades de blat y d'arbres y millor conreuades que a França; los camps són estrets y llarchs, tal vegada pera no haver de girar tant sovint lo parell de bous al llaurar-los.

Aquexa nit hem passat lo Schwarz-Wald o Selva Negra, hont hi ha un gran monument a Germania, en un punt en que derrotà l'exèrcit romà. Me diuen que a Heidelberg, poble vehí de poch habitants, estàn tan ben avinguts catòlics y protestants, que se partexen l'únich temple que tenen, servint la nau pera lo culte protestant y la part del chor pera-ls catòlics, qui estàn en minoría.

Maguncia, 15 de Maig

Hi arribàm a les vuyt del matí, atravessant lo Rhin per un ample, fort y soperb pont de ferre. Se-n veu un

altre més avall, tan grandíós com aquest, y es lo primer en que he vist donar al metall fórmes arquitectòniques. Part d'amunt n'hi ha un altre de barques arrenclerades, que se surten de filera respectuosament quan convé obrir pas a una barca més grosa o a un vapor.

Maguncia es fortalesa de primer ordre; més nosaltres, cristians y hòmens de pau, acontentant-nos de mirar les fortificacions per fora, hem entrat a la ciutat, desitjosos de veure, si altre no, una església per dins. De bona arribada hem ensopgat la de Sant Cristòfol, hont deyan missa, cantant dolçament los devots, en llengua pera mi completament desconeguda, mes que no dexava de parlar a mon esperit. La religió té un llengatge universal, senzillíssim, que-s fà entendre de tot-hom qui vol, y que, per cert, es lo més dolç, més pur, més espiritual y celestial de tóts los llengatges. Després de la missa, lo sacerdot ha dit les tres *Ave-maries*, la *Salve* y la oració que acaba de manar lo Papa.

La església es gòtica y ben proporcionada. En un altaret, a la dreta, se venera un Sant Crist antiquíssim, del qual contan que una vegada un heretge li trencà les cames, y al meteix temps a ell li queya lo cap, tallat per una mà invisible. La santa imatge té un gran senyal als genolls.

La Sèu es del segle xé, tan bella en sí metexa com en los petits monuments, altars y, sobre tót, sepulcres d'arquebisbes que conté.

Entre-ls monuments de la ciutat són notables la estatua de Gutemberg, en la plaça del meteix nom, y, entre les curiositats, la casa hont nasqué y la casa hont fôu estampada la primera *Biblia*.

Rhin avall, 15 de Maig

Prenèm passatge en lo vapor *Humboldt*, d'uns 80 metres d'eslora y 9 de mànega; y encara estavam despedint-nos de Maguncia, que veyam fugir ab sa corona de campanars y castells, que ja-ns escometen per l'altre costat del barco hermoses illes plenes d'arbres y de verdor. Són les primeres de les 49 illes que clapejan de vert lo Rhin blavós, des de Maguncia fins a Colonia. Exes van mal afilerades, en mitg del riu la una aprop de la altra, com naus que en alta mar navegan de conserva. Des de la darrera d'aqueix hermosíssim arxipèlach fluvial, lo primer que he vist en ma ja llarga vida, n'oviro un altre part d'avall, les illes del qual estàn més aferrades a una y altra vora del riu, com apartant-se pera dexar als marxants y viatgers la via espayosa y lliure. Sóta lo mantell de verdor de quiscuna blanqueja alguna cabanya, nriu d'alguna humil familia de pescadors o pastors que allí veuràn passar les hores de la vida cap a la eternitat, com les onades del riu cap a la mar. Quin gréu me sab l'haver de passar tant depressa davant d'elles, davant d'exos pobles riallers, davant d'exes torres, castells y temples, sense temps ni ocasió de preguntar llurs histories y llegendes, ni de vegades llurs noms! Desfilan tant llestament a una banda y altra de riu com los cotxes en una carretera concorreguda y les persones en un carrer cèntrich d'una gran ciutat; y quan un se n'adona ja han passat, y quan un s'ha enterat de llur nom, ja llur fesomia està esborrada per una altra fesomia que també nos interessa. Ab lo riu d'aygues alpines per demunt, quals onades rossolàm, veyèm passar un veritable riu de belleses del ordre de la Naturalesa y del

ordre del Art. Los pobles se tocan ab los pobles, los palàus estalonan los castells, los castells, les esglesies gòtiques y bisantines; y entre uns y altres estenen llurs varies y hermoses empaliades, les moltes roqueres y les vinyes, los prats y les boscuries, per hont les fonts y abundosos torrents dexan anar llurs bellugoses cintes, llurs escumosos dolls d'escabellades cascades, que, blanquinosos com entremaliats cabrits, baxan, tót saltant, a barrejar-se ab lo riu.

En les comellades d'Elville, que no-s trigan a veure, començan a verdejar los ceps, d'hont raja per la tardor lo ví del Rhin, tan saborós pera-ls paladars alemanys.

A Geisenheim, davant l'últim estol d'illes que hi ha en lo riu, veyèm un palàu: sembla, per fora, un pilot de ruines, extranya petjada de les moltes que ns diuen per hont han passat los barbres moderns, més que, per dins, està habilitat, com ho diuen prou los róssos capets que surten, entre les flors, a les finestres.

Bingen està situat a la boca del Nahe, y es un dels primers ports del Rhin; té en lo alt un hermós palàu ab una soperba torre gòtica. Davant per davant, al cim d'una vistosa serra, a la altra banda del riu, s'axeca la gegantina estatua de la Germania, que domina, imperiosa, los boschs de faigs y abets, com los turons y montanyes d'aquella encontrada, dexant en l'esperit del viatger una impressió inesborrable.

Derrera aquella serralada, en Zanberhohle, veyèm un col·legi d'axerits estudiants, de poch anys, en excursió. Van ab grossos bastons de montanya; y mentres l'un devalla a un córrech a cullir una planta rara, que ha ovirat des del camí, l'altre s'enfila róst amunt, ab lo martellet de geòlech, esbocinant y fent malver les pedres, y unes y altres van a parar a llurs motxilles, del color de

la herba, que, ab quelcòm pera donar a moldre a les dents, duhen a la esquena. Los més enneulits y de poques forces, puix no tóts són grans y grossos, ni es or tót lo que lluu a Alemanya, muntan cavalls petits, que caminan com unes daynes.

Part d'avall, en un béch de la metexa serra, s'axecan les ruines d'un gran convent-castell de templaris. Davant d'ell, part d'allà del riu, s'alça un altre castell, que dexa penjar ses enormes teyeres sobre la ayga.

En una reconada del Rhin se veu aparèxer, de sopte, Pfals (palàu), axecat sobre un escull en mitg de la corrent: està voltat de troneres de fusta y coronat de torretes, ab una de més grossa al cim. No hi ha més que una porta, y encara, pera arribar-hi, se necessita escala.

Més avall, quan les aygues estàn més baxes que enguany, se dexan veure unes roques, anomenades *Les set vèrgens*, que'l déu del riu convertí en pedres, en càstich de llurs desdenys. Petrificada com elles, y sempre visible, no triga a mostrar-se ns recolzada en la serra, la gegantessa Lurley o Loreley, la visió estimada dels poetes alemanys.

Prop de Coblenz hi ha un pont de ferre enorme, que atravessa lo riu ab dues gambades. A cada cap de pont hi ha una ayrosa torre gòtica, de mahó, ab quatre petites troneres. No trigàm a trobar-ne una altra de tres arcades y quatre torres, que ns fà oblidar lo primer, formant part de la fortificació de la ciutat. Aquestes torres són verament soperbes. A la dreta n'hi ha una altra, més doble y formidable encara, ocupant, com una sentinella, lo cap espadat d'una serra, davant la Mosela, riu que banya un altre bocí de muralla de Coblenz.

Riu avall, com nosaltres, si bé que ab més calma, van alguns rays de set o vuyt trams, de reinosos pins de

Suiça. Un n'hem vist ara tót just, verament monstruós, no he comptat sos trams, mes m'ha semblat una trentena de vegades superior als més grosos que baxan per nostre Segre. Tenia vuyt remers, quatre davant y quatre derrera, movent quiscún son enorme rem, fet d'un pí mitjancer, tal com surt de la tallada, escalabornats sos dos caps, l'un pera posar-hi les mans, y l'altre en forma de paleta pera pendre ayga. En mitg s'axecan quatre o cinch barraques de posts pera la tripulació, a la que no mancava pilot. Aquesta extranya embarcació no tenia arbre mestre, ni pals, ni *stais*, ni veles, ni tant sols un dit de murada pera guardar-la de les ones; mes no hi faltava la crèu, encara que era senzillament féta de dos tronchs encreuats y lligats ab una badía de ridorta. Dolça creyençal Ben segur, a la ombra de la crèu aquells hòmens senzills s'adormen cada nit ab menys temor sobre-l mòvil y perillosíssim llit de les aygues.

De barques y barquetes, de vapors y vaporets ne passen y repassan, amunt y avall, en crèu y a recrèu, carregats de marxandises, y de gent, y axò que no tót, ni la meytat, passa pèl ríu, puix a cada vora, a ran d'ayga, hi ha un camí de ferre, hont los trens sovintejan y passen xiulant com serps escalfades pèl sol. Cap camí, que jo conega, duu tanta gent; cap deù de vida ne dóna tanta a una nació.

En Andernac se veuen en un petit clap de cases, cinch campanars romànichs, alguns d'ells de primera època. Enfront, Leutesdorf ensenya sa antiga y hermosa església gòtica; y entre ella y-l ríu nos surten al encontre un gran Sant Crist, a pèu plà, ab les imatges de Sant Joan y la Verge als costats, de figura quasibé al natural. Aquestes santes imatges, respectades en un regne protestant, en nostra terra no podrían estar a pèu plà: haurían de

pujar-se-n a un alt pedestal y voltar-se de rexa doble pera que una mala ànima, per odi o entreteniment, no-ls fés malver. ¡Com merexèm los meridionals que aquesta gent del Nort nos puge a sobre, nos domine, com en temps d'Atila, ja que no hem sigut fidels a la missió que ha assenyalat a les nacions neo-llatines la Providencial!

Entre altres innombrables esglesies, capelles y oratoris gòtichs y de tóts estils, es digne d'esment Sant Apolinar, temple ogival de quatre torres, enfilat al cim d'una montanyeta, com pera vetllar tóta aquesta vall. Un arquebisbe de Colonia feya transportar a sa capital les reliquies de Sant Apolinar, bisbe de Ràvena, y dels tres Reys Magos, quan una força misteriosa aturà en lo Rhin la barca portadora del gran tresor, no dexant-la moure fins a tant que fòu ofert a aquesta capella lo cap del Sant Bisbe, que li donà lo nom.

Nonnenwerh es una illa espayosa, hont hi ha un convent deshabitat des de 1802, que com un níu sense aucells, plora y s'anyora solitari entre ombrívols arbres.

A la dreita del ríu s'axeca una gran montanya, coronada del imponent y antiquíssim castell de Drachenfelds (Roca del Drach), que hi matà Siegfried, l'hèroe dels Nibelungs.

Colonia 15 de Maig

Llarga estona abans d'arribar a Colonia, a pesar de la pluja menuda que-ns ne vé, des del pont del vapor he estat mirant y contemplant aquelles dues maravolloses agulles que la primera Sèu del món envía a aquest cel núvol y emplujat. Domina tóta la ciutat y les terres del voltant, per estar en sa part més alterosa y sobre tót per ésser d'estatura verament colossal. Les cases y palàus

més altívols, los temples y campanars més enlayrats, li arriban ab prou feynes, a la cintura. Comparada ab les Catedrals que coneix, que no són pas gayres, es com lo cedre entre pins, com lo Montblanch entre les montanyes. Les linies que pujan de les socialades a combinar-se dalt en agraciats lòbuls, trifolis, fulles, flors y espigues, són innombrables, com los tronchs d'un bosch d'abets dels que-s veuen negrejar en aquestes serres, ab los quals semblan tenir algún parentíu aquelles altes y primes pilastres y aquelles ayroses cresteries que-s dibuxan en los núvols. Los dos campanars, no obstant de semblar baxos a qui mira la Sèu de massa aprop, s'axecan a la altura de 159 metres; es dir, que són les agulles més altes del món. Set cents anys han calgut pera acabar aquesta meravella del art gòtich, que-m dol no poder contemplar, sinó uns quants dies, al menys unes quantes hores.

La primera pedra fôu posada en 1248, y la darrera en 1880, en presencia del emperador d'Alemanya.

Entrí a la cayguda del día, y, no obstant d'ésser feyner, un gayrebé innombrable estol de fidels estava davant l'altar major, hont lluhía, entre ciris encesos, una bonica imatge de la Verge María. Després de resar lo sant rosari, sis escolans, vestits ab cota vermella y garnatxa blanca, entonaren un hymne relligiós, devotament agenollats en la metexa tarima. La tonada era calmosa y solemne, com lo vol de la àliga, y les posades o versos d'aquell psalm rodolavan per aquelles voltes plenes de bellesa artística, d'aromes d'encens y oracions, d'ombra y de misteri. La Verge celestial semblava que somreya a son diví Fill, assegut amorosament en sos braços, y lo bon Jesuset semblava guaytar compassiu aquell poble devot, obrint sa blanca mà de nin pera benehir-lo.

Com un home afamat a qui arrencan soptadament d'una taula ben provehida, quan tót just s'hi acaba de asseure, he tingut de sortir d'aquella admirable basílica, sens haver pogut donar-hi més que una lleugera ullada. No hi he estat més que un quart d'hora, y encara, pera no destorbar los devots, no he gosat badar y curiosejar per allí, estimant més axecar, ab la séva fervorosa, ma pobra y curtíssima oració.

Altres esglesies notables té Colonia, gòtiques, com gayrebé tótes les d'aquella regió, en que sembla haver vingut a florir aquest místich estil, de tóts los arquitectònichs lo que puja més dret de la terra al cel, lo que ajuda més a axecar la volada de la ànima a Déu; mes la extraordinaria bellesa y sobirana grandor de la Sèu les ofega tótes.

En la estació de Colonia he vist, per darrera vegada a Alemanya, germanes de Caritat, humils y modestes y retirades en un recó de la sala d'espera, que aquí es la fonda hont los plats y ls enormes vasos de cervesa se buydan de bell ayre. Semblavan talment dues violetes amagades dins un romaguerar.

Berlín 16 de Maig

Pera qui no ha sortit de les assoleyades terres del mitg-día d'Europa, tót fà novetat al entrar en Alemanya: lo cel, que no-s dexa veure gayre, y encara a través de una glaça cendrosa y tót sovint plovent; la terra, més verda y més humida, però coberta de plantes y arbredes, encara que aquelles sense flors y aquestes sense gayres fruyts. Tót al revers ho diríam dels hòmens, si les flors són lo símbol de la bellesa y ls fruyts lo símbol de les obres; mes, suposat que valgan tant los uns com los altres,

los del nort com los del mitg-día, ells saben aprofitar més que nosaltres los dons de la Naturalesa ab una constancia digna d'imitació. Les idees de religió, de ciencia, de llibertat y de patria s'arrelan en llurs cervells y hi crexen com arbres en bona terra, y ha d'ésser molt dolenta la planta que regada y aconduhida un mes, un any y una vida entera no done lo séu fruyt. Per altra part, no s'evaporan en interminables discursos, com algunes niçagues del mitg-día, que semblan estudiar y apendre, no pera fer, sinó pera esbravar-se en enrahonades sense fi, ni terme, ni profit: vent de bóca, que solament serveix pera estufar la cuha de pavo de la vanitat personal.

Berlín 17 de Maig

Vinch de celebrar la missa en Santa Edwigis, esglesia edificada pèl rey Frederich.

Mentres estava en l'altar se resava altra missa en l'altar major; les noyes de dos o tres col-legis catòlics la ohían davant dels fidels, posades en semicercle entre ells y l'altar, sóta la barana del presbiteri. Un xich més tart hi van los col-legis de noys, y ouen també missa, cantant dolçament al sò de la orga. Quin efecte me fan a mi aquestes veus angèliques cantant, en lo més august dels sacrificis, les alabances del Senyor! Me sembla la vèu de la innocencia que, plorant, demana perdó pèl món culpable; y ací, que lo Catolicisme està prèu y lligat sóta lo fexuch jòu de la heretgia, sos plors y gemechs me recordavan los sospirs de la harpa d'Israel, plorant des-sóta los saules de Babilonia.

Poques vegades la fè ha parlat ab tant imperi en mon cor naturalment creyent. Podent ab prou feynes aturar les llàgrimes, he acabada la missa y me n'he anat

a donar gracies, resant y plorant y regalant-me derrera l'altar major. Oh fè! Oh dolça fè catòlica! Que són de plànyer los qui no-t comprenen! Que sórts són los qui no volen escoltar lo téu llingatge celestial! Que céchs los qui no volen veure tes obres!

Berlín 18 de Maig

No hi ha pas a Alemanya les conversions al Catolicisme que hi ha a Inglaterra, encara que no dexan d'haver-n'hi sovint, puix solament a Berlín se-n comptan 200 anyals; mes los catòlics guanyan cada día en consideració a vista de la fredor del protestantisme, que avuy no es més que la religió de la rahó, o millor diríam de la indiferencia. Es per axò que la emperadrú d'Alemanya, de qui los protestans tenen les metexes sospites respecte a religió que de la reyna Victoria, té sempre los criats y servey catòlics.

Quin contrast fan les esglesies catòliques, petites, humils y pobres, ab les protestants, grandioses, artístiques, riques y voltades de jardí! Mes, en cambi, en aquelles hi ha lo Santíssim Sagrament en un sagrari de fusta, sense daurar, móltes vegades; y al séu entorn hi ha fidels que combregan y que cantan ses alabances, mentres la capella protestant està deserta y tancada, no podent-se dir d'ella: *Ubi fuerit corpus illic congregabuntur et aquilæ.*

No hi entra un protestant en tóta la setmana, ni les obren solament, a no ésser pera cuydar-les, des del diumenge al vespre fins al diumenge següent al matí. Lo cardenal Manning diu que les esglesies protestants són boniques per fora y senzilles per dins, perque los protestants estàn sis dies de la setmana veyent-les per fora y

no més una estona al diumenge per dintre, y per una estona no s'ho val pas gayre fer grans gastos.

No es pas protestant lo primer y més magnífich monument de Berlin: aquest es la Sinagoga. La fatxada es de mahons, com molts y molt notables edificis d'ací, dominada per una mitja-taronja de 48 metres d'altura. Per dintre, les fórmes recordan l'estil bisantí, y la ornamentació es arabesca. Abans d'axecar aquest imponent edifici, los arquitectes passaren tres anys a Espanya estudiant la Alhambra, l'Alcaçar de Sevilla y ls pochs monuments que-ns restan de la dominació dels moros. Al cap d'amunt del temple, corresponent al nostre altar major, hi ha un templet, qual part superior es d'alabastre, sostingut per dotze columnes de marbre de Carrara. Allí, s'ota les taules de la Lley se guardan, enrotllats en un bastó pulit, alguns exemplars del Antich Testament, verament notables: n'hi ha algún que té 500 anys. Derrera d'axò, a cinch metres d'alçada, hi ha una galeria hont caben 80 cantors. Dintre la paret, tancada ab una rexa, hi ha una gran orga, disposada de manera que no pot ésser vista, y apar que se senta fora de la Sinagoga. Té aquesta sients pera 6.000 persones, té 4.600 llums de gas, 2.000 d'aquests en lo sostre, repartint la llum en fórmula de focos zenitals. Los béchs de gas s'encenen per medi d'una corrent elèctrica, tóts d'un plegat. Les finestres ténen doble vidriera; l'exterior, de vidres blancs, té per obgec-te guardar lo temple dels forts cambis atmosfèrichs de aquest pahís, y l'interior representa en sos vidres assumptes del Antich Testament, que fan ressaltar les llums que tenen derrera.

Lo cost de la Sinagoga es d'un milió y mitg de duros, y axò que-ls juhéus a Berlin no són més que 60.000, classificats de la manera següent pèl meteix porter del her-

mós edifici: 20.000 se diuen moderats, que són los qui l'han construït, estant entre ells les primeres bosses de la ciutat, 10.000 ortodoxes; 30.000 d'idees racionalistes, que no seguexen ni practican la lley de Moysès.

Dèu mil catòlics que hi ha a Berlin, sensible es haver-ho de dir, no han pas fet un monument relligiós que puga comparar-se ab la Sinagoga; però val més que quatre parets ben adornades la obra pausada y difícil de la reconquesta que fan de pam a pam, a copia de virtut y bon exemple, parlant en les Corts y escrivint en los periòdichs, orant, treballant y combatent com verdaders soldats de Jesucrist. Oh si-ls catòlics de Mitg-día, en lloch de perdre la polvora y-l temps en fer-nos la guerra (guerra fatal) uns als altres, ajudassen als catòlics del Nort, combatent seria y noblement com ells, quiscún en son terreny, no solament los donaríam consol, sinó que-ls donaríam també ajuda. Ara sols servím pera donar-los escàndol, pera omplir de goig lo cor als enemichs de la Esglesia, y de pena amarguíssima lo cor de nostre Santíssim Pare Lleó XIII.

Berlin 19 de Maig

En un pahís hont no s'esperan impressions relligioses, aquestes, per petites que sigan, fan més efecte. Avuy, rodant tót sol y desfeynadament per la ciutat, m'he parat a mirar una imatge daurada del arcàngel Sant Rafel sobre una botiga de medecines: la farmacia de Sant Rafel. Veus-aquí un bonich nom y un bonich y celestial patrocini pera una botiga d'apotecari. Sobre una font de carrer he vist també un senzill relléu representant al bon Jesús conversant ab la Samaritana vora lo póu de Jacob. Què valen tóts los noms mitològichs de fonts, la *Castaglia*,

la *Fons Blandusiæ*, al costat d'aquesta sempre nova y hermosa idea bíblica?

Cito axò com excepcions de la regla, puix l'espiritualisme no avança ni un pas de tortuga a Berlín: tót al contrari, la marejada del materialisme va pujant fins a tapar los ulls y la rahó; y si axò los ha vingut de França, no hi ha pas dinamita que pugua fer-los més mal, ni ametralladora que pugua vèncer més aviat y millor.

Aquesta arma, que ferí, no fa gayre, lo cor de la França més que la llança dels hulans, Déu vullga que no corsegue un día son enemich més terrible, com va corsecant y consumint a son vehí formidable del Nort. Exos pobles, quan s'entregan a un sentiment o a una idea, s'ha pèl mal, s'ha pèl bé, s'hi entregan per complert. Quan pujan, pujan de debò; quan cauen, cauen de soca arrel, com un arbre que té lo cor podrit.

Berlín 20 de Maig

Santa Edwigis es la esglesia catòlica més important de Berlín, pobra imitació del Panteó de Roma. Dintre hi ha 24 columnes, que adossades a la paret li ajudan a sostenir la espayosa y blanca mitja-taronja. L'altar major està dedicat al bon Jesús Crucificat; lo de la esquerra a la Santa Patrona del temple, que, pintada en los vidres de colors del finestral, té als peus exos versos:

*Edwigis inclita
nos servas a ruina
nosque frui facias gratia divina.*

L'altar de mà dreta està consagrat a la Immaculada Concepció; y, encara que senzill y pobre, com lo restant del temple, no dexa de ésser agradable, y sobre tót, de

fer devoció. Cada día de Maig s'hi fan tres funcions de mes de María per tres distintes nacions, a hores diferents: a les tres de la tarda pera-ls francesos, a les set pera los alemanys, y no sé a quina hora del matí pera-ls inglesos.

La funció es senzilla per demés. Lo sacerdot, ab capa pluvial, acompanyat del turiferari y dels escolans ab cota vermella y garnatxa, exposa lo Santíssim Sagrament, cantant lo poble en massa, acompanyat de la orga, lo *Tantum ergo*, en llengatge vulgar, ab una tonada que participa d'ell y del llatí. Segueix lo cant solemne de la lletania, cantant-se, en llatí solament, l'*Oremus* de reserva y-l versicle. S'acaba ab un entusiasta càntich a la Verge, que jo no comprench, y ab la benedicció ab la Custodia. La imatge de la Verge se retira mólt a la del Roser; té son Fillet ab lo braç esquerre, y ab la mà dreta un petit ceptre. Té, darrera y als costats, una muralla de verdor que baxa, com los béchs d'un mantell immens, fins als costats de la tarima, acabant ab dos pinatells, ab dos testos, com los rosers, sabines, boxos, llorers, hortensies y altres plantes y flors, humils y belles cortesanes de la Reyna de Maig.

Berlín 22 de Maig

La manera d'afavorir los pobres es original y extraordinariament pràctica. Existeix una Societat dedicada a axò; los associats donan un tant al mes, y cuyda per ells de distribuir les almoynes y, sobre tót, d'examinar les veritables necessitats. Los contribuyents posan una placa de porcelana a la entrada de llur casa que dú: *Individu de la associació contra la mendicitat*. Al pobre que truca a la porta li mostran la placa. Si es verament pobre sab

hont té de demanar almoyna, y si es dels qui especulan ab la caritat, robant les almoynes als pobres de debò, no hi gosa tornar més, per pôr de que sa necessitat s'esbrine més de lo que li convindria.

Excepció féta d'uns quants hòmens dels últims oficis de la Societat, tot-hom va vestit d'una manera, distingint-se les classes sols ab lo millor o pitjor vestit y calçat; de manera que-s veuen carreters y escombriayres ab levita y berret de copa, que Déu perdó al séu primer amo. Preferím l'humil gech de vellut o de panyo de nostres pagesos y obrers, y fins la brusa blava dels treballadors de nostres fàbriques.

Los militars van, generalment, vestits de blau de varis tons, de vermell y groch; la alta gorra que cobreix llurs amples caps no dexa d'escaure a llurs altes estatuets, com a una gallarda columna un ayrós capitell. Duhén la espasa sóta la levita, dexant sortir fora solament lo puny. Se saludan ab mólt calma y respecte y gayrebé aturant-se. Fan sentinella ab lo fusell al coll, y sempre se-l col·locan més comodament, fent que l'angle obtús que forma lo canó ab la culata s'encaxe a la espatlla, al revés de nostres soldats, que l'han de sostenir ab continua pena.

Los soldats duhen calces blanques, y axò que estàm en primavera, mentres a Espanya al fort del istiu les duhen de pana. Lo fexuguíssim *poncho* que duyan no fá pas tant temps, ab lo qual féren la guerra d'Àfrica, *mutatis mutandis*, es lo capot dels soldats russos. Que ni en tan petites coses tingan los espanyols lo dó d'encert!

En les esglesies es hont devegades un se pot fer la il·lusió de que no ha cambiat de pahís, y axò respòn al caràcter universal de nostra divina religió, que en tótes bandes y en tóts los temps es la metexa, perquè es im-

mutable. Una circumstancia me fá novetat en la cerimònia del baptisme, y es que lo sagristà es qui tira la ayga al cap de la criatura, mentres lo sacerdot díu les paraules de rúbrica y l'exuga. Los escolans portan cota blava sóta una ayrosa garnatxa, en los dies de festa. Los dies feyners, sobre lo roquet duhen una valona, també blava, a la qual estàn cosides, ratllant-lo de dalt a baix, unes quantes trenes de cordó vermell, que tenen al cap-d'avall una borla de sarrell de la metexa color. Ajudan la missa ab les dues mans plegades devotament. Ells, com la demés gent, fant les reverencies mólt pausades, tenint un moment lo genoll en terra.

Los noys van al estudi y les noyes a la costura ab una motxilla plena de llibres, y tal vegada quelcòm més, a la espatlla, com petits soldats del exèrcit de Minerva. Ténen alguns jochs diferents dels nostres, mes lo de la corda sembla un dels predilectes, y allí té més rahó d'ésser, pera poder ab ell fer-se passar lo fret. Dóna gust veure-ls córrer, y veure bellugar-se en los jardins llurs testes boniques y rósses. Llàstima gran que, recordant-se de qui son fills, tót sovint armant-se de bastons, canyes y mànechs d'escombria, si altre no, s'afiliran pera jugar a soldats! Què fan los infants? Lo que veuen fer als grans. Quan són més avençats, pera no sortir del ram d'estudiants, no passen tót lo temps fullejant llibres; alguns, més que lo llibre, saben manejar l'espasí, y, per un tres y no res, se desaffian los d'una Societat ab los de la altra, y-s ratllan les cares, dexant-la devegades com un camp quan n'ha passat la rella. Axò no, no n'hi mor cap, puix se cobren des dels ulls a la boca ab una careta de fil-ferre. Lo distintíu dels associats es una gorreta de guardia-civil al cim del cap, tan petita que-ls cuyda caure, quiscuna ab la color de la Societat respectiva.

Les finestres dels pisos y botigues no ténen porticons, tancant-se solament ab vidrieres, lo que es signe evident de no abundar-hi los lladres. Per si algún n'hi hagués, en los punts cèntrichs de la ciutat en que la gent s'atura, bada y fà collotges, hi ha uns rètols ab aquestes paraules: *Tenu-vos compte, o Gardèu-vos dels lladres.*

Als goços los possan un mos que no-ls atura de menjar, mes sí de mossegar. Aquests animals ajudan a tirar los carretons pèls plans y llisos carrers de la ciutat, al costat del home que fà de timoner o guía tan solament.

De Berlín a Rússia, 23 de Maig

Laskowitz. — Lo pahís es sorrench y pobre de vegetació. De tant en tant un troç de sègol o ordi migrat anima la ingrata monotonía del paysatge, y un bosquet de pinetells lo fà pujar de color. Se veuen grans colles d'hòmens y dones herbejant pèls camps: aquestes van ab mocador blanch al cap y corbata vermellenca. Mólts rascles y arades van sobre rodes menades per tres cavalls, y a voltes, a més del llaurador o rasclador, hi ha un vaylet qui, muntat en un dels cavalls, los guía y fà girar a dreta o esquerra.

Pèl pont de Dischau, que es lo major d'Alemanya, atravessàm lo riu Weichsel, planer, ample y magestuós. Alguns camps són plantats de raps florits, planta petita que trau, després de la flor, tavelles, com los fasols, y ne fan oli bò pera l'amaniment, a falta del d'olives. Sa flor es groga com la de ginesta y la argelaga, y com estàn atapaides y planeres, los camps semblan d'or, com lo del escut de Catalunya.

Com en la Manxa, roda y braceja en algún cap de carena lo devanell colossal d'algún molí de vent.

Vers Marienbourg, sobre móltes masíes, en una punta de teulat, hi ha un cercle de ferre acistellat pera que les cigonyes hi façan nfu. En los pobles de Suíça fan lo meteix, y diu que un nfu de cigonyes assenyala pau en una casa. Elles, respectades y estimades, bequetejan tranquilament per aquests camps, sense esperverar-se dels treballadors ni dels remats d'ovelles que hi pasturan.

Passat Elbuig, se troba a mà dreta un ample estany o maresma, ahont, entre jonchs y canyes de boga, s'oviran blanchs ànechs bosquetans y alguna barca de pescador que, blanca també y ab les ales esteses, sembla un cigne que neda y se rabeja. Des dels humils tossalets que dominan la campanya, alguna creù ab la santa imatge de Jesucrist sembla benehir-la, y més d'una capelleta de padró guarda los caminals solitaris. No són, donchs, tòts juhéus y protestants, encara que hi abundan, los habitants d'aquest pahís.

Braunsberg es ciutat mitjancera, tóta féta de mahó, des de la estació al magnífich campanar bisantí que domina tótes les cases y-ls poch temples que s'hi veuen. S'assembla als cloquers quadrats y monumentals que-s construían l'any 1000. Des d'aquí s'ovira lo Bàltich allà d'allà, com dexant fondre sa calitjosa blavor ab la cendrosa del cel.

Un xich més enllà, lo camí de ferre voreja una estona la mar, que es de poca fondaria. Més enllanet s'ovira una llenga de terra, plena d'arbres, que s'aprima des de Dantzic a Pillau, fins a semblar un fil, que de tan prim se trenca y se pert de vista en alguns punts, com pera donar pas lliure a les naus. En un cap d'aqueix fil de terra suranta, com altra Càdiz en mitg de les ones, blanqueja la població de Khalberg. En la immensa badía a

que ha donat nom voleyen algunes barques pescadores, y més lluny se veu balancejar algún vaxell de tres pals, fent cara a aquelles aygues revoltoses. A dreta y esquerra pasturan pacíficament remades de bous blancs clapats de negre, o negres clapats de blanc. Sobre ls sorrals immensos d'aquesta marina s'extenen negroses formacions d'hulla, algunes aprofitades com a combustible, altres conreuades com los camps. En los veynatges de Lugwinchthor, negroses y interminables pinedes se guexen la vía llargues estones.

Kœnisberg es la derrera ciutat de Russia per aquest cantó. Plaça forta y centre d'un gran comerç, està assentada vora la mar en la bóca del riu Cregel. Son nom vol dir montanya del rey. Es patria del crítich hebréu Herder y del filosof Kant, que vivía no gayre lluny d'aquí y es enterrat en la catedral, que està dins una illa del riu Cregel. Al centre de la vila se veu un gros castell, coronat d'una torre gòtica. En sa capella se coronà, en 1861, l'emperador Guillém.

La major part de les cases són de fusta, molt baixes dels dos costats; si ténen primer pis, les finestres donan sobre la teulada en forma de claraboya. Moltes teulades són de palla, ennegrida per les pluges y la humitat.

Los fossars d'aquests pobles són petites illes de verdor en mitg dels camps. Los difunts dormen dins sepulcres coberts d'herba en flor, segellats ab lo sagrat signe de la Crèu; a quiscún li fa ombra un saule, un roure o un desmay plorós, que es l'arbre més amich de les tombes. La paret del cementiri no es més que un marge aplebat, de quatre o cinch pams d'alçada. Allí, sense sortir de llurs camps, van a fer l'últim són en l'hivern de la vida los senzills habitants d'aquexes pobres cabanyes, voltades moltes d'elles d'arbres fruyters, avuy en tóta

llur florida. Si'ls habitants fossen catòlics no-m desagra-daria viure y morir en tan hermós pahís.

Russia, 24 de Maig

Eydkuhnen es la derrera estació d'Alemanya; Wirbellen la primera de Russia. Aquí tót cambia de fesomia, lo pahís y la gent, y tant de sopte que costa de donarse-n compte. De Catalunya a França, de França a Suiça y a Prussia hi ha una gradació: los cambis són suaus, les diferencies de que s'adona lo viatger no són grans; mes al entrar a Russia un se troba a la porta d'un altre món.

Les altes gorres alemanyes fan lloch a les russes, negres y peludes, adornades ab una placa de llautó ab una àliga de dos caps. Los soldats, a semblança dels ajudants dels nostres generals, duhen cordons vermells entortolligats del coll al braç dret; en lloch de levita senzilla duhen un gros abrigall, llarch pera gabàn y curt pera hàbit, y unes grosses botes, calçat molt important en clima tan humit. Los paysans van vestits ab un gabàn de color de sach y que participa de sa fôrma, llarch, ulà y no gayre net, y generalment folrats de pell. Cobrexen llur cap ab un berret de pel negre y gros, semblant al capell dels pagesos mallorquins.

En mitg de la sala de la duana hi ha una tauleta, y des d'allí, tót examinant los passaports, un empleat del govern crida d'un a un los qui han d'èsser registrats. Fan aquesta operació uns hòmens vestits ab una, dihèmla levita, ab faldons arrugats com faldilles, sóta un devantal blanc penjat al coll y cordat a la cintura. Regirran de dalt a baix les maletes y baguls, mostrant-se rigorosos ab les estampes, que esquexan y inutilisan sense pietat, ni més ni menys que ls cartutxos de dinamita.

Llàstima que aquesta hi entra més que aquelles a despertar ab ses desastroses explosions aquell poble adormit en lo cisma.

En un cantó de sala, lo meteix he vist en tótes les estacions, hi ha una hermosa imatge de Jesucrist, en un quadret d'un pam y mitg de llarch, pintada en fusta y ab fons d'or, al estil bisantí, vers la qual se giran, trayent-se la gorra, los soldats y empleats del govern al sentir tocar certes hores del día, y resan llurs oracions, dexant qualsevol feyna que tingan entre dits, y fins als viatgers, per pressa que tingan.

La primera dona de poble que he vist en la frontera anava descalça, y, encara que ho creguí casualitat, no dexà de fer-me mala impressió; trista impressió que anà crexent quan vegí que altres y altres, gayrebé tótes les pageses y vilatjanes, ab gayrebé tóts llurs fills y filles, fins a catorze anys, anavan sense res als peus.

Es molt que no-s conegan los escllops en aquesta terra tan freda, mollediça y fangosa. Si un escloper dels nostres Pirinèus hi anés a plantar botiga, si s'escapava d'ésser apedregat pèl poble fanàtich y estancat en sa rutina, podría fer-se la barba d'or. Quasi tóts los hòmens que-s veuen són pastors y llauradors, d'aspecte pobre. Lo jòu que en los restobles uneix lo parell de bous que llauran es llarguissim, de manera que hi cabria, anant-hi ben ample un tercer bou entremig.

En gayrebé tótes les estacions d'aquest cantó de Russia veyèm gran bellugadiça de juhéus, qui van perduts d'una banda a la altra ab la maleta a la mà, rebutjats per tot-hom. No n'hi ha cap que tinga les mans butllofades de treballar: tóts viuen ab la esquena dreita, comerciejant ab los béns del pròxim. Aquesta es la causa segona (la primera es més alta) del moviment anti-semí-

tich de Russia. Pobra gent! Fà llàstima veure-la anar d'ací y d'allà, canviant de patria cada vegada que-ls arbres cambian de fulla, portant en sos ulls la esperança del Messies, y en son front l'inesborrable taca de sanch del deicidi.

Kowno es la primera ciutat important que trobàm. Es capital de provincia y de 33,000 habitants, y està asseguda a la vora del riu Niemen. L'aspecte de la població té més d'extrany que de bonich y falaguer. A dues milles d'ella passaren lo Niemen les tropes franceses en 23 de Juny de 1812. A la altra banda del riu hi ha un serrat que-n diuen encara la montanya de Napoleó. Lo poch que restà d'aquell exèrcit formidable repassà lo Niemen en 13 de Desembre, en un estat de complerta indisciplina y desorganisació y ab nou canons no més dels vuyt cents que duyan a la anada.

Davant la Casa de la Vila, y en lo centre de la plaça del Mercat, hi ha un monument commemoratiu de tan famosa retirada ab la següent inscripció: «1812.—Russia fóu invadida per un exèrcit de 700,000 hòmens. Al repassar la frontera ne tenia 70,000».

Aquí, com en lo que hem vist de Russia y lo immediat d'Alemanya, apenes se veu un pam de pedra picada en los edificis. Allí suplexen sa falta ab mahons: aquí ab obra cuyta en les ciutats; en lo camp, ab sola fusta. Pera una casa no-ls cal cavar los fonaments: fins se poden estalviar lo cercar un lloch definitiu pera assentar-la; ja-l cercaràn després, quan la casa siga féta. Los fusters, puix hi serían de sobra los mestres de casa, lo manobre y l'arquitecte, fan un quadrat ab quatre vigues de pi, ajuntant-les pèls costats y aplanant-les de les cares superior y inferior; n'ajauen altres quatre demunt d'aquelles, y altres y altres, fins que són prou altes les quatre parets

del edifici. Abans de cobrir-lo ab una teulada de palla, obren lo portal y les finestres, si n'hi volen, ficant senzillament un xarrach entre les vigues y serrant-ne uns quants caps, fins que lo futur masover troba la obertura prou gran.

Ab un o dos envans de posts y taulons dividexen la casa en cuyna, cambra y corts, y, abans de moblar-la, com es d'una peça la fan ençà y enllà, o la mudan de lloch, si lo veynat no-ls agrada prou.

Algunes d'aquestes cases són mólt mal tancades, dexant entrar l'ayre plujós y escapar lo fum per una gran obertura que hi ha entre la paret y la teulada, com en les barraques dels pastors del Pirinèu.

Per més avesada que estiga al fret aquella pobra gent, esgarrifa pensar lo que deu sofrir allí dins al cor del hivern en aquelles nits de divuyt o vint hores, pera divertir la gana, mirant com neva eternament per les escletxes d'aquella freda y desmantelada cabanya, coberta ja ab una groxuda capa de néu.

Los brocals dels pous són fets, pèl meteix estil que les cases, de vuyt a dotze caps de viga, units pèls extrems y formant un quadrat.

Russia, 24 de Maig

Ostrof, ciutat notable, assentada en mitg d'immensos camps de blat, té moltes esglesies, emberretades ab extranya cúpola verda. N'hi ha una, que deu ésser la de la Sèu, que-n té cinch altíssimes, dominant tóta la ciutat. Les teulades dels temples són també pintades de vert, color que, com entre-ls mahometans, deu estar reservat pera les coses sagrades. No obstant, he vist alguna teulada de casa particular, pintada del color de la herba. Moltes més n'hi ha tenyides de color vermello.

En algunes estacions surten noys y noyetes pobres, nus de peus (no calia dir-ho) y sense un troç de drap pera abrigar de la pluja batent llurs rósses testes d'àngels, menys hermoses que ells, a oferir als viatgers ramells de flors. Pobres criatures, mal abrigades, amarades, tremolant de fret y demanant la almoyna d'un *copek* a cambi d'unes quantes flors, hermosa imatge d'elles! Quina llàstima fan!

Les flors són migrades, aygalides, sense color ni perfúm, com plantes d'estany. No-n les oferirían, los pobres infantons, si sabessen que vením d'Espanya, la terra de les flors, d'hont hem sortit en plè mes de Maig, quan los jardins són plens de roses y les verdices de rossinyols.

Ací no es mólt que hi escassegen les flors, puix encara molts arbres no han tret la fulla y estàn despullats com en lo fort del hivern.

En algunes estacions alteroses, hont deuen caure llamps, descomponent-los y inutilisant-los la corrent elèctrica, veig los pals del telegraf armats de parallamps.

Són les dues de la tarda, y ne deu fer vintíssis que veyèm passar pins y pinetells, àlbers y pollanques, pèls dos costats del tren, en boscuria interminable. De tant en tant, com un oasis en eix desert, o, millor, com una illa en exa mar de negrosa verdor, hi ha un clap de terra, despullada d'arbres, hont, entre camps de sègol migrat y petit, se veuen negrejar les cabanyes d'algún poble de mala mort. Lo pahís es plà com lo més planer de Castella, sense una montanya que limite l'horitzó per cap banda. Sols, al acostar-nos al Niemen, la terra ha semblat voler axecar-se: la té un moment arrugada en petites montanyoles verdes y emboscades, pera ajaure-s'altra vegada en explanada monòtona y sense fi.

Lo cel està del color del tronch dels àlbers, que, a quatre metres de la vía, afilerats per la mà de la Naturalista, copsan, sense moure-s, llurs abundoses llàgrimes, puix hà llarga estona que està plovent a samalades.

Atravessàm sovint terres estancades, o maresmes herboses, que prenen la color cendrosa del cel y de la espessa boyra. A voltes un se fà la il·lusió de que lo tren es un vaporet que navega a tóta màquina per un riu avall o per un mar endins, o un montgolfier que, travessant los núvols, se-ns endú a volar, per sobre terres y mars, a regions desconegudes. Mes, tót seguit, cayent dels móns de la fantasia, un se torna a veure arrocegat per la geganta locomotora a través d'alberedes y fresques pinedes que no s'acaban may. De temps en temps, se veu passar un extrany y rònech edifici, d'hont surt algún caparró de criatura, com pera dir-nos que allò no es un cadavre de casa, que aquell cos que sembla mort té ànima, que allò que sembla una ruina es un nfu d'amor y de vida. Mes, de tart en tart, per demunt les puntes de llança de les capsades dels pins, se veuen, del color d'elles, verdejar les agraciades cúpoles semi-moresques dels temples cismàtics, que recordan les gorres-de-cop dels infants de nostra terra. A Luga estàn fent obres en les dues que coronan sa grandiosa esglesia; y, aplegant diners pera aquest fi, en la estació hi ha dos retaulons de la santa Cara y de Jesús, entre dos àngels, demunt d'una guardiola de fusta ab unes lletres explicatives d'aquella almoyna.

En la estació de Gatchina, residència imperial, a deù passes de la vía, hi ha un hermosissim oratori d'arquitectura russa. Son únich altar està dedicat a Pere I, que ells adoran com a sant. Està representat ab un penó a la mà, hont hi ha pintada la imatge de Jesús. La porta es de

fusta fina entretallada, y ab vidrieres, pera que-ls séus devots pugan encomanar-s'hi des del tren; la paret està emblanquinada, y a claps blava, que es la color de la indispensable cúpola.

Una capella semblant trobàm en gayrebé tótes les estacions fins a Sant Petersburg, fundades, tótes elles, per la pietat y munificencia dels emperadors, que van y vénen cada día.

Tót aquell troç de vía està vetllat per uns quants soldats que, armats ab bayoneta calada, se passejan, camí amunt y camí avall, en los punts perillosos o amenaçats pèls nihilistes.

La primera cosa que-s veu de la capital de Russia, al arribar-hi, es lo cementiri; veritable bosch de creus cismàtiques, a la ombra de les quals dormen, pera no despertar-se més, unes quantes generacions.

La ciutat dels morts a la porta de la ciutat dels vius, en lo pahís clàssich de la dinamita, no dexa de fer impressió al viatger. (R. I. P.)

Sant Petersburg, 25 de Maig

Ahir vespre arribarem a aquesta. Estava plovent a samalades cosa a que los russos estàn avesats, mes que pera nosaltres los espanyols es una novetat.

Formats en filera davant la estació esperavan als viatgers uns cotxes, que deuen ésser los trinèus d'hivern, per gran extranyesa destapats y completament a la intemperie. Los cotxers van ab una bata de panyo blau, folrada de pell, lligada a la cintura ab un cinzell vermellós ab dibuxos blaus, botes de montar de quatre o cinch soles, com tot-hom, y ab un berret rodó de mitg pam d'alçada, ample de dalt, estret de baix y ab unes ales

mitjanceres. Es un berret tan extravagant com lo trajo, que dóna a ses cares barbudes y descuydades aspecte de gent d'un altre món. Dones y hòmens van, més que abrigats, carregats d'abrigalls: elles y ells, paysans y tropa, duhen llarchs y groxudíssims russos, que gayrebé arrocegan, fent ressaltar tan particular hàbit en los richs acaudalats la riquesa, y en los pobres la més trista miseria.

Tót seguit d'arribar me n'he anat, tót sol, a la ventura, a cercar una esglesia catòlica, que no ha trigat a dexar-se veure, com una mare que surt a rebre un fill que la cerca. Trobant-la tancada, per ésser tart, he demanat hont vivia lo vicari o lo rector. La rectoria era un convent de frares dominichs, los quals, al saber que venia d'Espanya, la patria de llur pare fundador, m'han abraçat y omplert les galtes de petons. Si haguessen sabut que Vich es un xich lluny de la casa payral dels Guzmans, tal volta no m'haurían rebut tan falaguerament.

Lo pare guardià es un vellet calvo, de cara venerable y de cor angelical; surt a rebre los visitants (que poden ésser cismàtichs, y, en l'estat d'intolerancia en que estàn, acusar-lo y donar-li mal temps) vestit ab un hàbit blanch com los poch cabells que li restan, abotonat en forma de bata, que pot passar per les dues coses. Me manifestà gran sentiment per veure minvar la Comunitat, composta de frares d'edat y caduchs com ell, sense esperança de rejuvenir-la, com caldría, a aquella antiga y fructífera vinya de Jesucrist que ha passat a les mans de sos enemichs.

Són no més dos los frares y dispuestos d'aquell convent: un es polach y, no cal dir-ho, ni-ls hàbits de frare han pogut esmortuir ni dominar son sentiment hermosissim de patria, que no es lo millor pera fer entendre

l'Evangeli als russos, que li la han robada. Al butxi impenitent li costa mólt escoltar los consells, per bons que sigan, de la víctima. L'altre, lo P. Schum, es alemany. Parla, confessa y predica no sols en sa llengua propia, sinó ademés en rus, italià y francès. L'espanyol l'entén, mes no-l parla.

Al istfu, quan los russos van a banys, ell se-n va tót sol a fer missions en les dilatades terres de Finlandia, hontes esperat com la pluja de Maig a Espanya. Eloqüent, amabilíssim, plè d'amor de Déu y del pròxim, se comprèn que-s faça escoltar per aquest poble, pobre y esclavizat per la tirania dels czars.

Los sacerdots catòlics ténen privat predicar fora de llur temple: lo fer-ho, lo convertir o solament intentar convertir a un cismàtich a sa antiga fè catòlica, es considerat com un crim, y lo criminal es enviat a Siberia ab los nihilistes. Tal es la ley. Mes de fet, mercès a la inercia, al quietisme, a la ignorancia y no sé si diga al embrutiment del clero rus, que, nedant en or, s'oblida de que hi ha pobres que aconsolar y que dexa los interesos de Déu pera cuydar dels séus y de sa familia, lo sacerdot catòlich s'insinua, predica, converteix y bateja tóta classe de gent, nacionals y extrangers, paysants y soldats, gent de policia; de manera que en aquesta ciutat cada any augmenta d'alguns cents lo petit remat de Jesucrist. Axò es una gran vinya sense obrers, me deya lo P. Schum. Ell y son company polach han d'ésser los missionistes, los confessors, los qui ajudan a bé morir y, en un mólt, gayrebé los únichs sembradors de la sagrada llevar del Evangeli en la major part d'aquell reyalme, que es la meytat d'Europa.

La esglesia dels PP. Dominichs era dels jesuites, fins que fóren tirànicament expulsats de Russia. Es d'estil

modern y té molta semblança ab la Mercè de Barcelona, encara que es més petita. En los dos oficis que avuy hi he ohit estava plena a vessar; de manera que molta gent, que no cabia dintre, estava en lo cancell, que es molt gran. Hi havia militars, rassos y de graduació, senyors y pobres, hòmens y dones, y donava plaher veure llur compostura y devoció. Res del entrar y sortir de nostres temples, de girar-se a veure qui va o vé; res de badar ni xerrar: estàn en lo temple com en lo temple y no pas com al carrer.

L'ofici era celebrat ab tóta la solemnitat dominicana. Al chor hi havia bones veus, alguna de dona, y la orga omplia de torrents d'harmonia les voltes espayoses del temple.

L'altar major es a la francesa, de marbre blanch y senzillissim. Demunt del sagrari hi ha un Sant-Crist, ab sa creu de bronze, al costat sis enormes canalobres de per banda, y darrera, penjats a la paret, grans quadros del Naxement, Sant Joan, etc. Al costat esquerre blanqueja lo gros ciri pasqual, lligats sos cinch punxons de cera ab una cinta blanca; y més enllà, en lo cantó del banch del chor, que volta l'absis, lo bastó ab los tres petits ciris, que s'usa en lo dissapte sant. En lo punt de la altra banda del altar, corresponent a aquest, hi ha la creu alta que té lligats ab una estola morada los quatre braços, de manera que la creueta daurada, del mitg de la estola queda visible sobre lo cap del Sant-Crist, que queda voltat ab ella, tenint los dos caps inferiors voltats als peus.

Algunes diferencies he notat també en les poques ceremonies religioses que en dos dies d'estar a Sant Petersburg he pogut veure. Lo missal no està col·locat en un faristol sobre l'altar, sinó demunt d'un coxinet, finament

brodat, que té quatre borletes en sos quatre cantons. L'escolà gira sempre ab lo llibre, sinó al ultim evangeli, que, dexant lo coxí, trasmuda lo missal y, apoyant-lo de un cap sobre l'altar, lo sosté mentres lo sacerdot llegeix les sagrades pàgines.

En la santa missa, lo celebrant, abans de la comunió, fa una genuflexió, detenint-se un xich en terra. Mentres la dóna als fidels, l'escolà va tocant la campaneta. Aquest va vestit ab cota vermella, garnatxa y valoneta ab coll, del color de la cota. L'hisop que usan pera fer asperges es de bróts de la planta del meteix nom, lligats a un bastó de quatre pams: sembla talment una escombreta.

He volgut presenciar una funció del mes que dedican a Maria los alemanys que viuen a Sant Petersburg. A les set de la tarda se reunexen en la capella fonda, hont l'altar està dedicat a la Anunciació. Sóta aquest quadro hi ha un roser de roses veres, y un de roses blanques a cada banda. Entre-ls blanchs y grossos ciris hi ha dos gerrets ab jonquillos blanchs y morats, violes y altres flors molt boniques, que sento no conèixer. Al costat de la mesa dos bargullons axecan llurs fulles planes, que semblan mans, ab los dits estirats, que un halè d'ayre fa tremolar. Sóta la barana del presbiteri canta y gemega un harmonium, tocat per una senyora; y darrera séu los cantadors y cantadores, flor de la colonia alemanya.

Lo dominich compareix ab son simpàtic habit blanch y ab sa garnatxa, encara més blanca. Una ampla estola francesa de bonichs galons d'or li baxa fins a la cintura, y lliga ses dues branques un ample llaç blau, símbol de la immaculada puresa de la Verge Maria.

Començan y acaban ab dos solemnes y bellíssims càntichs, que, sense entendre-n un mót, m'han fet plorar a llàgrima viva, recordant-me los que-s deuen cantar lo

meteix dia en ma estimada y anyorada Catalunya, des dels temples de Barcelona, tan grans y espayosos, fins al del meu humil y may oblidat poble de Folgaroles, hont com exos noys y noyes, agenollat a la tarima del altar cantí un dia les alabances a la Verge. Recordí que, tal volta en aquella hora metexa, algún de mos pobres càntichs de Maig rodolava, ab la remor de les oracions, y ls núvols del encens, y l'aroma de les flors, per les voltes d'algún temple; y exclamí, no sé si cantant o plorant, ab la veu del cor: «Oh Verge! Tóts són alemanys los qui us obsequian ara aquí, en aquest benehit recó d'una terra cismàtica. Ohíu-los, si us plàu; protegíu la llur patria, també encorbada sóta-l jòu de la heretgía. Mes ohíu-me també a mi: entre les onades del ríu de llurs pregaries y càntichs, acceptèu la góta d'ayga de ma oració, que us oferesch per la cristiana y ferventa Catalunya. Si jo no meresch ser ohit, escoltèu a tants cors purs y amorosos que allí, en aquella tan llunyana com volguda terra, vos invocan en exos dñes de gracia y benedicció».

A les vuyt del matí, en la metexa esglesia celebran lo mes de María los simpàtichs y bondadosos fills de la infortunada Polonia. No-l celebran en la reduhida capella fonda perquè no hi caben ni ells ni llur dolor immens: necessitan més espay pera llençar-hi a volar llurs oracions; necessitan un llagrimatori més gran pera llurs llàgrimes eternes.

Mitja hora abans de la funció ja comparexen a grans rues, gayrebé tóts vestits de negre, símbol del dol de llur cor, y ab un ayre de melancolía propri dels pobles esclàus. Jóvens estudiants, obligats a beure la ciencia en terra enemiga, havent-la de demanar tal volta als matedors de llurs pares, militars, forçats pot-ser per la miseria a servir als butxins de llur inoblidable patria; vélls

qui hauràn vist blanquejar llurs cabels en lo captiveri de Babilonia, hi acompanyan los tendres noys que hi deuen haver nascut; mares desterrades hi encaminan llurs filles, tal volta ab pòr de que cambien de sentiments, havent vingut a florir entre-ls enemichs de llur patria y de llur fè.

La funció es senzilla per demés. Un dominich polach los díu la santa missa, y després los fà una petita plàtica. Mentres dura la missa, ells van cantant una especie de lletania en llur propri llengatge. La tonada es monotona y calmosa; però s'insinua y agrada més a cada repetició, com fan a cada posada les antigues cançons de nostra terra.

Jo recordava, adolorit, l'inich y indisculpable esquarterament de la Polonia per les tres grans potencies vehines; recordava haver vist lo dia abans, en la esglesia de la ciudatela *Petri et Pauli*, sobre-l sepulcre de Nicolàu I, la clau enorme y artística de la fortalesa de Varsovia; veyá exugar-se los ulls, mitg d'amagat, algún veterà d'aquella raça tan heroyca com infortunada; y aquelles estrofes me semblavan gemechs, y traduhía tóts los versicles d'aquella extranya lletania, de que no-n capía un mót, per exa paraula: «Oh Verge María! Tornàu-nos la patria!»

Acabada la prèdica, entonan un hymne, també polach, que, per la tonada, sembla d'esperança y de cohort. Pobre poble! No ho ha perdut tót encara; encara té més que sos butxins, que semblan tenir-ho tót; té més que la immensa Russia y la potenta Alemanya: ha perdut la patria, més li resta la fè!

Vejàm ara, tót depressa, les espines del ram: de 201 esglesies que hi ha a Sant Petersburg, sis solament són catòliques. Hi ha temples protestants de diferentes sec-

tes, sinagogues, pagodes; però les que hi abundan més y les que-s fan ovirar més de lluny són les esglésies de la secta cismàtica. Llur planta es rectangular. L'últim terç sol estar dividit en tres parts: sagristia, baptisteri y altar, que està en lo central del fons del absis. Davant l'altar, únich del temple, hi ha unes portes de quatre o cinch metres d'alçaria, daurades generalment y esculpturades, que-s tancan durant la consagració de la missa, com pera augmentar la solemnitat y-l misteri. En l'altar, y dins aquell presbiteri, hi ha los quadros millors y-ls més rics y les principals joyes del temple.

Lo restant del edifici està dividit en tres naus, formades per dos rengles de columnes grech-romanes. Les columnes, les pilastres, los plafons, reons y reconets, estàrn adornats profusament ab quadros bisantins de tóta mida. La imatge que més s'hi veu es la de la Verge, que devegades està a la metexa paret, encara que de distinta manera, repetida en cinquanta retaulons, que recordan los innombrables *ex-vots* de nostres ermites, als quals, com als quadros de nostres temples, guanyan de mólt en lo valor artístich.

Les imatges de talla són prohibides per la secta y considerades com ídols. Tal vegada axò ha contribuït a que lo gust artístich se reconcentrés en la pintura.

Per rahó de la època en que fóren construïdes les esglésies de Sant Petersburg, pertanyen al estil grech-romà, essent mólt semblantes, exterior y interiorment, a les catòliques. En cambi, les capelles més modernes són de planta inspirada en l'estil bisantí, y estàrn decorades en lo meteix estil, un xich més florit; però unes y altres se caracterisan per la cúpola o cúpols de formes orientals, coronades d'una creu, dels braços de la qual penja una doble cadena fermada a la arrel de la cúpola.

Sant Isaac es la més important església de Sant Petersburg y una de les més riques del món. Fôu començada en 1819 y consagrada en 1858. Los fonaments, que són un bosch de vigues clavades a terra pera afermar-la, són d'un milió de duros de cost, y-l total del edifici costa quinze milions. La planta es una creu gréga de braços iguals, corresponents a les quatre grans entrades del edifici. Cada una té, sobre una espayosa escalinata, un soperb peristil de columnes de 60 peus inglesos d'alçaria per 7 de diámetro, d'una peça de granit de Finlàndia, y estàrn coronades de capitells de bronze. Demunt les 112 columnes, y a doble alçada d'elles, s'axeca la cúpola central de 296 peus d'alçaria, coberta d'una planxa de bronze daurat. Lo pès del or gastat en daurar-la es de 185 lliures. L'interior correspòn, si no sobrepuja, en riquesa al exterior. Les parets y columnes són de marbre, jaspis, y en tótes bandes se veu lluhir lo bronze, l'or y la plata y les pedres fines. Són lo més notable dues columnes de 45 pams d'alçaria, de *malaquita*, material que no s'emplea gayre sinó en vasos, anells y manilles; y vuyt de finissim *lapis lazuli*, superiors unes y altres a tót lo conegut, exceptuant algún altar de Roma. Aquest gran temple, que preté ésser lo Vaticà de la església russa, està (imatge d'aquesta en tótl) féta en terror maresmós, sobre lo falsissim y costós fonament de milions de vigues clavades a terra. Quan aquestes vigues se podrescan, que pot trigar mes o menys, lo temple s'ha d'esllaviçar; axò si ho espera, puix alguna de les columnes de granit hi ha ja esquerdada y alguna de les parets del temple somoguda. Si-l cisma, que tan minat està avuy per sectes y religions, y sobre tót per la dinamita, no estigués més ferm que Sant Isaac, no duraría pas gayre.

Sant Petersburg, 26 de Maig

Lo segón monument relligiós de la ciutat es la església de Sant Pere y Sant Pau, no-ls apòstols, sino-ls czars, que ells santifican sense com va ni com costa, y situada dintre una illa fortificada del Neva. La agulla daurada que la corona es de 129 peus inglesos d'alçaria y se veu de tót Sant Petersburg, contrastant ab les móltres cúpules, també daurades, que s'oviran per tótes bandes.

Tóts los czars de Russia, menys Pere II, estàn soterrats allí, des de Pere *lo Gran*, que jáu sóta son propri altar; sa esposa Caterina I jáu al séu costat en la metexa tomba. Lo sarcòfach de Nicolàu I se coneix per la clàu de la fortalesa de Varsovia, ab que està adornada. Les parets y pilastres estàn cobertes de penons, banderes, claus de castells, cuyraces, destrals, etcetera, presos a suechs, polachs, francesos y turchs.

Lo monestir de Sant Alexandre Newski es un dels més notables de Russia y està col·locat al extrém del carrer principal de Sant Petersburg, lo Newski Prospekt, a que ha donat nom.

Feyan una gran funció quan hi entrarem. Lo sumo sacerdot y-l qui fà de xantre estavan en l'altar cantant, alternativament o plegats, melodiosos versicles en llenga eslava. Lo sacerdot branda un encenser ab sa mà dreita, y encensa, primerament, les imatges dels quadros del altar, d'una a una; després, lo sant titular del temple; després, lo xantre, que no-s mou de vora séu en tóta la cerimonia; los sis o set popes del chor, que estàn a la dreita del altar, vestits ab llur gran y ample hàbit negre arrogegant y coberts llurs caps ab un berret de copa sense ales, al cim del qual penja fins a terra un vel negre. Prop séu n'hi ha d'altres que semblan també popes,

mes van ab lo cap descobert. Després encensa també los coristes o estudiants del Seminari, qui estàn afilerats enfront, a la altra banda del creuer. D'aquests n'hi ha una trentena, y responen de tant en tant al càntich sagrat ab un chor de veus que enamora. A la encensada que reben, cada hu correspòn ab una solemne reverencia. Després, per fi, encensa lo poble, que abaxa lo front humilment fins a terra.

Los popes no s'afaytan may, ni-s llevan los cabells, y pèls carrers y en lo temple passen continuament la mà per llurs barbes, que-ls baxan pit avall, desmadexades y incultes. No dexaràn de fer-los nosa, com les femenils y esbullades cabelleres; mes contribueix a donar un caràcter y una magestat tóta oriental a llurs imponents cerimònies. Los jóvens destinats al santuari, a falta de barba, cuydan més llur cabell, que pentinan y clenxan ab l'afany d'una noya presumida.

La tomba o l'altar d'Alexandre Newski es lo més notable del temple y son millor monument. Està coberta d'una com piràmide d'argent esculpturat, que puja fins a la volta de la església. Lo pès de la plata en ell esmersada es de 325 lliures.

Innombrables són les altres esglésies, esglesietes, capelles grans y petites ab que s'enjoya, com ab son primer y més rich adorno, la capital de Russia. No hi ha plaça, ni carrer notable, ni quatre cantons, sense que un oratori, profusament illuminat, òbriga ses portes davant del viatger, enlluhernant-lo ab ses enramades de retaules bisantins, del Salvador, de la Verge y dels Sants, que guaytan amorosos als passants y somriuen, com estrelles en un cel d'or. En cada casa y en cada tenda hi ha lo séu retauló, unes voltes dins y altres fora, a la entrada, tan cat en una petita escaparata, illuminant lo carrer ab sa

celestial mirada, y fent nàixer en los cors terrenals alguna idea divina. Los cismàtichs, que passen davant d'un humil quadro com davant d'un sumptuós temple, se lleven lo berret. Lo cotxer com lo senyor, lo pagès com lo ciutadà, lo pobre com lo rich, fent tres repetides reverencies, se senyan tres vegades, mes sense tocar la espatlla esquerra; axò es, des del front, portant, o, millor dit, llençant los dits mitg closos a la cintura, y des de la cintura al muscle dret. Dins lo temple, senyant-se, fent inclinacions y besant la terra, passen la estona de vegades, y axò fà témer que la devoció es més de fora que de dins que es més en los llavis y en les mans que en lo cor, hont, si es veritable, resideix en companya del amor diví, del qual es filla.

Cor de Jesús, sol de les flors de la esglesia, astre de les ànimes pures: ¿trigarèu gayre a vessar vostra vivificadora llum en aquesta terra viuda de son Déu, y a desterrar-ne les espesses, negres y palpables tenebres, hiperbòrees, feréstegues nuvolades hont avuy rogeja la llum?

Los palàus que adornan les vores del Neva són a dotzenes; mes, no sé si per estar monotonament afillats, com soldats rasos, o si per estar dolorosament castigats per la cruesa del clima, o per ésser d'arquitectura poch lluhida, no fan l'efecte que se n'espera.

Los jardins particulars y públics ténen tótes les desventatges de clima. Los arbres d'aquests llarchs passeigs de vora lo Neva estàn avuy, 26 de Maig, nusos, sense una fulla, com al cor del hivern, esperant la Pasqua florida, que deu venir aquí per Sant Joan. Vuyt mesos del any estàn veyent llurs tronchs despullats en los grans estanys naturals, que beuen per sóta terra les aygues del gran riu, mirant com se gelan a ilurs pèus y s'hi posan set sostres de glaç, per hont patinan los noys entremaliats,

encalçant-se tót tirant-se boles de néu. Més avall d'aquests jardins se veu lo Neva reunir en un feix tótes ses branques, pera entrar més solemnement al mar Bàltich.

Lo Neva, com los altres rius d'aquí-l Nort, es immens, mes llurs aygues s'adormen, emperesides, tót caminant; y pera atravessar la Russia hi estaràn més que-l riu d'hòmens que hi envià Napoleó, la major part dels quals s'hi quedaren a fer la són de la mort. Ténen molta amplaria y poch fons; y es tal llur calma, que un dupta de vegades si caminan avant o enrera. Nostre Ter y nostre Llobregat són raig de porró comparats ab ells; mes se mouen, corren y saltan y ballan; mes no es tót jugar y saltar, sinó que treballan y ajudan als pobles que s'han assegut en llurs riberes y ls han cinglat ab artístichs ponts de pedra. Lo Llobregat naix, y, petit com es, a quatre passos del breçol fà moure les moles d'un molí; lo Neva mor sense haver donat moviment a una fabrica. Com a medi de transport, són incomparables. Los nostres treballan y se dessanchnan tant, que-s quedan anèmichs, arribant a la mar sense una góta d'ayga. Los altres hi arriban plens de caudal, com richs marxants al milionari; y li donan un vaxell de tres ponts, com ne reben un vapor de cent tonelades; y quan, inflats per l'orgull, volen fer una fantasía, axecan la vèu y les crins escumoses, y la mar metexa sembla témer y recular davant llurs renillantes ones.

Bèlgica 31 de Maig

Poca cosa puch dir d'aquesta hermosa terra, per la que passo volant, sense aturar-me enloch, com un aucell de retorn a son níu que anyorava fà estona. La Bèlgica es ver jardí; les arbredes, los camps, les tan boniques com

espayoses prades, està intercalant-se y succehint-se continuament y harmonisant-se ab les necessitats d'un poble intel·ligent, treballador y actiu per demés. Vora grans rouredes y alzinars, d'hont s'espera veure'n sortir un remat de bous, s'axeca una artística fàbrica; y entre ses gallardes xemeneyes enlayran llur apuntada agulla los campanars que dominan les poblacions fabrils com un pastor plantat en mitg de ses esgarriadices ovelles.

Riquíssimes menes de ferre, zench, estany y plom fan rajar a dojo llur tresor al pèu dels camps de blat, que ara escogulan, tót cantant, fileres d'herbejadors. Los rius que, sols o ajudats del vapor, fan moure les fargues, molins y fàbriques, portan, incançables d'un poble al altre, llurs productes o lo material que ajudan a obrar, en barques que, pera aprofitar lo vent, se coronan d'una petita vela.

Les poblacions més insignificants que seuen vora un riu ténen un moll de pedrapicada, millor que-l de móltes viles espanyoles del Mediterrà. De llarch a llarch del riu no falta may carretera, per hont passa l'animal, que en dies de calma ajuda ab una corda a pujar la barca riu amunt. Pera més aprofitar la ayga y axò que-n tenen més que nosaltres, giran lo torrent quan los convé, o-l decantan ab rescloses de pedra o de planxes de ferre, d'hont no se n'escapa una góta.

Unexen los rius ab hermosos canals, nous rierons que regan y treballan com llurs pares, y lligan les poblacions ab camins de ferre, per hont van y vénen en gran nombre los trens de viatgers, de marchandises y de tóta mena obrada y sense obrar. Los pobles y les masíes escampades mostran en llur exterior lo benestar y la pau del interior, y ni en les habitacions del més humil treballador se veuen indicis de pobresa y desordre.

Tót aquí produheix y treballa: les montanyes, des-sanchnant-se de llurs riqueses interiors; lo bosch, fent créxer sos arbres, com lo prat ses remades, los camps, la ayga, lo foch, la electricitat y l'home, sobre tót l'home.

Enloch se troban aquells estols d'hòmens aturats de nostres ciutats del mitg-día mirant qui fa lo cap més gros, ni les pletes de dones que en nostres pobles s'aplegan en lo portal de la més desenfeynada a murmurar o a fer anar la llenga, que es llur eyna que may se rovella: tot-hòm se belluga, tot-hòm treballa, com tot-hòm menja.

Paris 5 de Juny

Ab sentiment dexí, fà divuyt dies, ma estimada Barcelona en lo poèlich mes que-ls hòmens, y no sé si diga les flors y la Naturalesa, dedican a María, sols per no poder veure aquelles funcions en que lo cor del devot de la Verge s'omple y sadolla de dolces impressions, nedant entre-l cel dels recorts y-l cel dels somnis, entre-l paradís de la infancia y-l de la eterna vida, hont los càntichs y música, les flors y l'amor a María nos transportan. Mes, me n'aconhortí veient que Déu m'oferia ocasió de veure com es honrada María en altres pobles. He vist, en efecte, funcions d'aquest dolcíssim y rejuvenidor mes en Maguncia, Colonia, Berlin y Petersburg; no obstant lo cor encara no-m deya prou; desitjava veure'n una altra en una de les basíliques de París; mes he arribat a nit en les últimes hores del mes de Maig, y avuy, al córrer de bon matí a *Nôtre Dame*, ja no hi era a temps. Les onades dels devots s'havían perdut entre les columnes bisantines del temple; los ciris y llanties s'havían apagat y sols quedavan les flors, les humils companyones de la Verge, en rams y toyes immenses en pitxers y gerros y escampades y es-

calonades en son altar, formant des de ell fins als peus dels fidels com una cascada de flors baxant d'una montanya de verdor. Mes, pobres filles del mes de Maig, estaven tótes tristes, com si pressentissen llur destronament, y doblavan lo cap destrenades y mústegues, resignant-se a morir després de haver ofert l'últim halè de llur vida y de llur perfúm a llur Reyna celestial.

La oració es lo perfúm del cor; jo fiu la méva pobra y humil oració de despedida als pèus de la Verge, y me n'aní a dir missa al altar del Sagrat Cor, hont ja s'havían donat cita les roses y clavells del Maig ab los resplendors del Juny, símbol uns y altres de la amor d'aquell Cor dolcíssim y adorable.

Després de dir missa, he donat una ullada per aquest magnífich temple, hermós entre ls hermosos de la cristiandat. Està dividit en cinch soperbes naus, quals voltes gòtiques reposan sobre columnes bisantines rodones y estriades una per altra. Lo chor es rodó, seguint la corba del absis, y té en son dors tóta una filera de relléus preciosos, representant la historia de Nostre Senyor Jesucrist. Hi ha algú altar de senzillesa primitiva. La trona, dibuix de Viollet-le-Duc, es una obra d'art. En la sagristia s'ensenya lo tresor de la esglesia, essent notables lo mantell *du sacre* de Napoleó y la sotana de Mgr. Affre, mort sobre una barricada, tót predicant la pau al poble somogut en 1848.

Lo més notable de Nostra Senyora es, sense cap dupte, la part exterior y especialment lo frontis, que es de principis del segle XIII y d'una delicadesa de linies incomparable. Llástima que les dues torres no sían acabades y que, ab llur forma quadrada y sense les ayroses agulles, donan al temple cert ayre fexuch! Mes lo que sobre tót es veritable llástima es que aquell bellíssim y

gegantí edifici, ab sos retaules y marbres, ses estatués de bisbes de París, de reys y de sants, ab sa llarga y interessant historia, ab sos recorts y hermosura, y sobre tót ab lo Senyor dels senyors, qui ab tan rich mantell de pedra s'abriga, atrega tan poca gent a sos altars!

Avuy es una gran diada pera ls cristians: es lo día de Pentecostès, y a les deu del matí, oficiant lo senyor arquebisbe, se poden ben comptar los fidels que assistexen al ofici, ovelles de son *pusillus grex*, perdudes en lo bosch de columnes del santuari. No he vist may tan poca gent en los oficis de la Sèu de Barcelona, ni en los més senzills diumenges d'entre any. Axò, encara que es un fet isolat, explica l'estat y la cayguda de la França: quan los hòmens han dextat a Déu, no es mólt que Déu també los abandone.

Feliç escayença es estada pera mí la de trobar a París, la única vegada que hi só estat, al incomparable Mistral, que feya divuyt anys no s'hi havia acostat. Catorze ne fa que jo l'havía vist a Barcelona, en la flor de sos dies, alt, rós y ben plantat com cap home hi haja, y gusporejant en ses paraules, en sos ulls y en son front espayós la flama del geni que jo admirava en sos llibres. Jo acabava de llegir *Mireya*, y venía, per lo tant, ben preparat; mes may la vista de cap home m'ha fet tanta impressió. Ara sos cabells róssos s'han tornat grisos, preparant-li una hermosa corona d'argent pera la vellesa, que encara està lluny d'ell. Encara guarda quelcòm d'aquella hermosura varonívola, y no es pas veritat, gracies a Déu, lo que ell afirma, per humilitat, en los primers versos de *Nerto*, de que son astre està en la *devalado*.

M'abraçà afectuosament al regonèxer-me, y me demanà noves de Catalunya y de sos principals escriptors y poetes, ab mólt del quals féu conexença en 1866. Coneix mólt bé les flors de nostra literatura y les obres

mestres de nostra llengua, en la que s'expressa algunes vegades, trobant en sa memoria los móts y frases, que lliga y ordena ab gran facilitat, cosa que apar increíble, no havent estat entre nosaltres més que mitja dotzena de dies. Mes l'amor es un gran mestre; y En Mistral, que sab que un doble lligàm uneix nostra terra a la séva, estima a Catalunya, gayrebé ab amor filial, y als catalans (ne podèm respondre) ab ver amor de germà. Aquell vespre, los *Cigaliens*, o sia los membres de la Societat felibrenca *La Cigala*, oferiren un dinar a son digne president. Era la primera vegada que s trobava entre ells, encara que a sa escalfor devía sa existencia la naxent associació. Tóts, o gayrebé tóts, eran provençals, y la amor de llur patria, de llur Provença, que des de París se veu més aprop de Catalunya, los congregava. Que coses tenían que dir-se! Que recorts y somnis que contar-se, realisats mólt d'aquests en exos dies de triomf del gran poeta! S'axecà ell pera fer lo primer brindis. De què parlarà? Què-ls contarà de la terra que tan anyoran? Què portarà en son béch d'or als rossinyols de París la àliga de Provença? Los parla de Catalunya: de la anada que hi féu fà catorze anys; de la coral y entusiasta rebuda que hi trobà, des de Figueres, hont entrà al repich de les campanes, tocant a un solemne ofici de difunts pèl séu pare, que per allí havia passat en les guerres del Imperi, fins al cim de Montserrat, hont los poetes catalans responfan ab lo crit de *Visca Provençal* als séus entusiastes de *Visca Catalunya!*

Per ultim, ab una amabilitat suma, me presentà als simpàtics felibres de París, contant-los fil per randa, ab paraules que-m confonían, l'argument de *La Atlàntida*, fantasiant ab sos passatges y poetisant-los ab les màgiques colors de sa eloqüencia.

Jo plorava, recordant nostre primer encountre, y, entre agrahit, confós y avergonyit, no sapiguí què respondre.

Altres s'axecaren pera brindar y enrahonar darrera séu, entre ells l'autor de *La fille de Roland*.

Com s'estila en los dinars felibrenchs, després dels brindis vingueren les cançons, y En Mistral, com a rey dels trobadors, tingué que cantar la primera, que fóu encara un xich pera nostra terra, mes també pera la séva. *Lou bastiment ven de Majorco* fóu la cançó que refilà de la manera que sols ell sab fer-ho, puix a sos mólt y brillantíssims dóns Déu volgué afegir-li lo del cant. Lo primer baix de la Opera, fill del Ariège, que cantà després d'ell, no féu pas tanta impressió en aquell estol de poetes artistes que l'escoltavan.

Després del rossinyol cantaren les cigales, mes, oh dolor!, tóts havían oblidada la cançó de llur terror, la que haurían apres a la ombra dels saules del Rose y de les oliveres d'Avinyó. Tóts llegiren hermoses poesíes, mes franceses, ab llengatge, inspiració, accent y ayre parisench.

Coronava la festa, ostentant en son pit una cigala d'or, símbol de la Societat felibrenca, la noble, hermosa y digna esposa del *calignaire* de *Mireya*: la Mireya de nostre Calendau.

Aquests dies, a París, En-Mistral es lo poeta de moda, en tóts los kioskos se veu lo séu ultim retrat, que ha publicat *Le Monde Illustré* y algún altre periòdich.

Se troba son nom ovirador en tóts los periòdichs de tóts partits y colors y en móltos títols de llarchs articles sobre lo derrer de sos tres poemes, *Nerto*, la darrera y gentil filla d'En Mistral, germana de Mireya. L'han convidat a honrar llur taula los primers escriptors de París, artistes, sabis y fins polítichs de tan diferenta escola com

lo duch d'Orleans y l'actual president de la República. Se li ha dedicat un magnífich album d'escullides poesies, delicats dibuxos y bells troços de música, ab 800 firmes de les primeres de França. De sos pensaments sols me recorda, per sa senzillesa, lo d'En Víctor Hugo; *Aimer c'est agir*, que va en la segona y tercera plana. *Amar es obrar*: té rahó l'autor de les *Orientalis*. En Mistral, amant, va refent la Provença; amant y cantant son passat y recullint les pedres escampades de la llar y del santuari assegura son esdevenidor; mentres aquell, cantant ab sa gran lira les revolucions, atiant les passions del poble, votant la expulsió dels frares al meteix temps que la tornada dels comuners, y donant últimament un sí en la fatal lley del divorci, va destruint la familia, socavant la fè y donant una empenta més a la França, que cau de la altura a que la Providencia la havia axecada.

En Mistral y En Víctor Hugo representan avuy les dues grans corrents de la poesia contemporania: aquest canta les conquestes de la llibertat y ls pobles anant en romiatge al temple de la rahó, y l'altre lo retorn a la deserta llar dels avis; l'un té escrites en son escut les tres paraules. *Liberté, Egalité, Fraternité*, y l'altre hi té les que tenim en los nostres los trobadors de Catalunya: *Patria, Fides, Amor*.

Los qui desitjãm la descentralisació dels pobles, los qui volèm que la ciutat no-s menje lo vilatge, ni la capital, per alta y gran que sia la provincia, hem d'agrahir a En Mistral l'haver enarborat aquest penó a la altra banda dels Pirinèus, en un poble germà de Catalunya y que-s troba en consemblant situació, y ls qui creyèm devèm agrahir-li més y estimar-lo més encara. La *Nerto*, que es obra d'un veritable creyent, va precedida d'un

pròlech que es una veritable professió de fè. Anant, donchs a publicar en la corrompuda y descreguda París aquexa obra, hi ha anat a plantar una bandera, que es la nostra, y, cosa raras, no ha sigut apedregat, ni xiulat, com era de témer, sinó aplaudit ab entusiasme; y no per catòlics y provençals solament, sinó per gent de tótes maneres de pensar, des d'alguns rectors de Seminari, que-ns consta l'han felicitat, fins a periodistes y escriptors que no creuen en res d'aquest món ni del altre.

Es més notable aquest triomf ara que lo públich que llegeix ha arribat a tal degradació, que no sols fuig de tót lo relligiós, sinó que compra les obres per l'escàndol que produhexen. Bon exemple d'axò es *Les Blasphèmes*, d'En Richepin, obra sense cap valor ni mèrit literari, que dèu pura y simplement al bombo de la impietat més descarada les onze edicions que se n'han fet en tres mesos.

A En Mistral la Providencia li ha donat grans y indiscutibles dóns de que ell usa a favor de la Provença, com un bon fill que aplega sols pera sa mare. Y com ha despertat aquexa provincia ab sos càntichs, fent-la resucitar, cantar, escriure, pensar en lo passat y en l'esdevenidor! Ell ha fet axecar de ses oblidades tombes los trobadors, los mestres de la moderna poesia de la Europa; ha fet que-s tornessen a obrir les poètiques *corts d'amor*, los torneigs del *gay saber*; ha fet tornar los ulls al campanar dels pobles antichs a móltos provincians que s'averkonyan d'èsser-ho y de dir-s'ho, y ha tornat a encendre en los vilatges y en les masies de Provença y del mitg-dia de França lo foch de la llar, apagada feya quatre centurias.

MONTMARTRE

Lo dia 8 de Juny, festa de la Trinitat, a la hora de la tarda en que, plovent y tót, París se despoblava pera anar a veure l'afortunat cavall que guanyaria lo gran *prix* en la carrera, tót solet me dirigí a Montmartre, desitjós de visitar lo naxent monument nacional de la França al Sagrat Cor de Jesús. A mitja pujada, sóta unes grans escales de pedra que hi conduhexen, trobí uns noyets que-m demanaren una estampa; petició que no se m'havía fet, des d'Espanya, en tóta la Europa que acabo d'atravessar. Es que lo Cor de Jesús, abans de pendre per trono aquell turó, que deü son nom als màrtirs y bona part de sa celebritat a nostre gran Sant Ignaci, ja comença a vessar-hi sos dóns.

Més amuntet, en la reduhida capella provisional, m'agreguí a la pelegrinació de Sant Roch, la parroquia de París hont dich missa exos dies. La esglesieta estava plena com un ou, extenent-se la gent fora lo cancell; los càntichs y l'encens l'acabavan d'omplir, vessant per les portes, finestrals y claraboyes, com véssa per ses adorables ferides l'amor de nostre Jesús crucificat.

Sortiren los pelegrins, y entre la petita capella y la gran basílica s'organisaren en devota y llarga processó. Les filles de María de la parroquia, vestides de blanch, portavan en un ayrós tabernacle una preciosa imatge de la Verge del Roser, darrera de la qual tocava excullides peces de música la cobla de Sant Roch, composta d'uns 60 noys músichs, dirigits per un jove germà de la Doctrina Cristiana. Dóna plaher veure-li manejar la batuta des del cim d'una restellera de pedra picada, ab lo berret de tres béchs a la mà y atroçat son gambeto, que

tremolava, semblant més negre sóta son *rabà* blanch, que l'ayre feya voleyar.

Al meteix temps que mestre de capella, era lo tambor major de 16 timbalers que rompien la marxa d'aquell petit regiment de la fè, fent redoblar aquell axordador instrument, tan grat a les orelles infantils.

Darrera la *fanfare* seguían uns 200 hòmens jóvens y vèlls, pobres y richs, paysans y soldats, omplint de càntichs devots y entusiastes los intermedis de les tocatés. La processó entrà per un cantó de la fóna, obscura y llarga cripta, desenrotllant-se de capella en capella per l'interminable corredor que volta los fonaments de lo que ha de formar la nau interior del temple. L'hymne era dedicat al Sagrat Cor, y la resposta la tan sabuda com sempre bella:

*Dieu de clemence,
Dieu protecteur,
Sauvez, sauvez la France
Au nom du Sacré-Cœur.*

Com ressonava per aquelles voltes y soterranis aquest crit d'esperança d'aquell poble catòlich, que ha sofert tant y que, si Déu no fà un miracle, tant li resta que sofrir! Jo-m figurava veure la esglesia de França captiva y encadenada en les catacombes, axecant sos ulls a la escassa llum que entra per aquells finestrals bisantins, y plorant, plorant sa llivertat perduda, son Déu tret ignominiosament de les escoles, dels llibres y de la ànima de la novella generació; plorant sos amadíssims relligiosos llençats de llur mística cel-la, les germanes de la Caritat trétes del pèu del malalt, que mor sense un consol y una esperança; la indiferencia del vell, la llicencia del jove y l'escàndol dels petits, aquests àngels de la terra, a qui no-s dexa axecar los ulls al cel, que s'emmira

lla en sos ulls y en ses ànimes pures. Lo cel, que estava plujós y plè de nuvols negres, regatejava la llum als finestrals de la cripta, pera fer-la més ombrívola y misteriosa. No trigà a sortir-ne la doble filera de la processó pera entrar en lo temple del Cor de Jesús.

Jo, que acabava de visitar per primera vegada a París, la Babilonia del Apocalipsis, ab la copa del plaher a la mà convidant a tots los passants, no sabia donar-me compte de lo que veyan mos ulls; aquella gent que sortia de sòta terra, orant y cantant, me feya l'efecte de gent d'altre país y d'altra època; dels màrtirs-companys de Sant Dionís, que sortissen de llurs sepulcres; dels fills de Clovis, de Carlemany y de Sant Lluís, que, obrint llurs parpelles al enderrocament del santuari, rompesen les lloses de llurs tombes y vinguessen a acabar en exa França desventurada la obra salvadora que hi començaren, y a encendre-hi de nou la flama del amor de Jesucrist, que s'hi apaga.

La grandiosa basílica està encara no a mitg fer. Se construeix ab tanta pena! Cada parroquia de París paga un pilar; cada associació religiosa, de les poques que suran en aquest diluvi de materialisme, costea una columna; cada familia religiosa, un bocí de paret o d'arcada; cada devot, una pedra, que quan s'ha arrenecat, escalabornat, dut ací dalt, picat y col·locat, val un pesant d'or. Per altra part, pera assentar com calia los fonaments, s'ha tingut de cavar mólt fondo, y atravessar los sediments de runa, argila y pedregàm, de la metexa manera que pera trobar la roca de la vera gloria francesa cal cavar y atravessar tótes les capes d'argila y tótes les runes d'un segle de revolucions, segons imatge d'un autor.

La esglesia, donchs, creix poch a poch, com un gros arbre en terra mal assahonada; mes ella creix; no està

encara mitg féta, més se farà, tart o d'hora, com Déu ajude a sos zelosos y incançables iniciadors; y un día, que no sabem si es lluny o prop, la París revolucionaria, desvetllant-se al sò de campanes may sentides, obrirà los ulls y veurà en sa montanya més alta una basílica major que tótes ses basíliques; més alta que lo panteó y la esglesia dels Invàlits; més que-l soperb edifici de la Opera y l'Hôtel de Ville; un campanar més alt que-l monolít egypci de la plaça de la Concordia; més que la columna de Vendôme; un edifici més alt que tóts sos edificis, y al bell cim la crèu, que dominarà la París antiga y la moderna, la ciutat y les afores, les cases, los boschs, los camps y les montanyes; y axecant al cel sos braços, rosats ab la sanch d'un Déu, demanarà perdó per la ciutat culpable.

Ja avuy s'axeca la crèu en un altar provisionalment posat al mitg del presbiteri pera conhort y símbol d'esperança dels devots y pelegrins.

Senzilla y tendra es estada la cerimonia principal de la pelegrinació. La imatge de la Verge, que la presidía, ha sigut col·locada en lo presbiteri de cara al poble, rodejada sempre de sa guardia d'honor, de les filles de Maria, que la han pujada sobre ses espatlles. Lo rector de Sant Roch, venerable sacerdot de cabells blanchs, s'ha dirigit al auditori ab enceses paraules, recordant-li sos devers envers Déu en nostres dies de tribulació.

Los parla d'aquest gran monument expiatori de la França, y ab llàgrimes als ulls los mostra la columna que ells metexos, los parroquians de Sant Roch, van axecant de pedra en pedra, y que avuy està engarlandada de flors y coberta de banderes. Després obre lo Sagrament y ls dóna la benedicció, ab lo Santíssim Sagrament, com solen a França, mentres lo poble, a grans crits,

canta per tres vegades, tót plorant y gemegant: *Parce Domine, parce populo tuo, in æternum non irascaris nobis.*

Tót seguint les onades d'aquella multitud, penitenta y compungida, orant, cantant y sospirant ab ella, en aquell cim de serrat, sóta aquell cel núvol y tempestuós, tóta aquella tarda me persegueix lo trist recort del Calvari, hont a la vista de la *ciutat ingrata* se consumà la obra de nostra redempció y de María Magdalena, la pecadora arrepenida que arribà a ser la amiga predilecta de Jesucrist. Per aquest camí la França serà perdonada com ella y rehabilitada y tornada a sa hermosura y grandor primeres, *quoniam dilexit multum.*

SORTINT DE PARIS

Des d'una finestreta del tren, que per la via de Lyon fuig com arcegat per un mal esperit, contemplo, ben segur per derrera vegada, aquesta gran ciutat que s'allunya y que tót allunyant-se sembla més gran. Estona hà que som fora de les explanades, jardins y *boulevards* de vora'l Sena; estona hà que-n fugim en ales del vapor; mes sempre tenim un de sos interminables carrers a cada banda de tren, com empenyats en no dexar-nos sortir de la ciutat: fugim de son cor, mes no hem pogut sortir encara de sos braços, que s'extenen per la plana a través de rius y serres, com pera lligar y engrapar la França, lo meteix que un calamar monstruós engrapa sa presa.

Lo sol, que gayrebé no se-ns havia dexat veure a París, se mostra rogench y inflammat, com en un trono, demunt la ciutat geganta, cobrint-la amorós ab son mantell de resplendorosos raigs, que van minvant, minvant d'intensitat, com los d'un incendi que s'allunya. La daurada cúpola

dels Invàlits apar rebre los últims, coronant-se-n com si l'astre del día se recordés del home terrible y extraordinari que dorm sóta aquella mitja-taronja a la ombra de la creu.

Una girada de tren me fà perdre de vista les derrereres torres de la gran ciutat; mes lo turó que me la roba no l'esborra, no, de ma imaginació, ni l'esborrarà may de ma memoria.

Lo que més m'ha impresionat, a més dels dos o tres grans monuments relligiosos, es lo que hi resta de Napoleó I: la columna Vendôme, imitació de la de Trajanus a Roma, féta del bronze de 1.200 canons aplegats en ses titàniques campanyes contra austríachs y russos; l'arch de l'Étoile, començat per ell y digne d'ell; lo frontis, hont està representat a la dreita d'un aplech de sabis, artistes y generals, entre un vell granader y lo cèlebre tambor d'Arcole, tan bellament cantat per en Mistral; y, per últim, sa tomba soperba y monumental. Sóta meteix de la grandiosa cúpola del temple, sobre una cripta rodona de marbres y mitg voltada d'una immensa corona de llorer en mosaych, s'axeca un alt y ample sarcòfach de gres de Finlandia, hont reposan ses cendres. Sobre la porta de la cripta, hont se baxa des del altar, coronat per un gran crucifix de bronze, se llegexen exes lletres del testament del emperador. «Desitjo que mes cendres reposen a les vores del Sena, en mitg d'aqueix poble francès que estimo tant».

Juny de 1884

LA ERMITA DEL MONT

La serra del Mont es comparable, per sa extranya figura, a un enorme y bonyegut camell que baixa del Pirinèu en direcció del gòlf de Roses, vora avall del Fluvià. Ab lo cim del gèp sosté lo santuari, y al cim del cap lo castell de Falgars

L'extrém està tan espedat y es tan rocós, que los roméus delitosos s'entretenen en estimbar-hi grossos penyals, sense pensar que llençan a perdre lo bosch de pins de més avall, y que, com la pedra fora de la mà no se sab ahont va, poden ésser y han sigut causa, més d'una volta, d'una desgracia. A dreita, l'aygavés es més suàu, y la boscuria lo vesteix de cap a cap, exceptuant algún clap de conrèu, des de Sant Martí fins a la reclosa y bellíssima vall d'Espinàu. A esquerra, la montanya està mólt accidentada: hi ha planells, córrechs y fondalades, boschs de roures y alzines, y sobre tót cingleres, que semblan fétes expressament pera niuar-hi los roquerols, los voltors y les àligues. Al cim d'un serradet del repèu del Mont se veuen les runes del castell de Beuda, dominant lo poblet d'aquest nom. Part d'amunt, seguint lo

meteix córrech a mà esquerra, se troban les d'una masía, aterrada fà trenta anys, de la qual no-n résta més que un gentil llorer, com pera fer enveja a les del castell, descarnades y nuhes. Més amunt se troban pilots de pedres y senyals de parets, dexalles, sens dupte, d'un poble que ab lo nom de Casal, vivía a la ombra del monestir de Sous.

Aquest està situat entre lo castell de Beuda y lo santuari del Mont, al fons d'un bonich redós de la serra, en fóрма de petxina, mirant a sos peus, des de son balcó de cingles, les viles de Besalú, Banyoles y tóta la Garrotxa del Empordà. Si-ns fem càrrech del temps en que probablement fôu fundat, nos semblarà un monjo que, baxant de Sant Aniol d'Agujà, de montanya en montanya, se abóca vora la balcera pera veure sortir los derrers moros del Empordà, escalfat per la noble idea de colonisar aqueixa hermosa y deserta plana y de moralisar sos habitants mitg selvatges. Veja la *Ressenya de Nostra Senyora del Mont*, del Sr. Alsú, qui vulga saber la historia d'aquest gran y antiquíssim cenobi, del qual podrèm dir, abans de gayre, *etiam perire ruinæ*. Del espayós y devotíssim temple de tres naus ne restan solament unes quantes canes de les parets laterals, que van cayent y desfent-se al pas dels anys, y sis columnes de pedra, que formarían part del altar major davant los troços del senzill absis semi-circular, que la eura, més piadosa que-ls hòmens, vesteix y empalia per fora ab un mantell d'ufanosa verdor. Del petit claustre, paralel a la esglesia, ne queda lo corredor, que li fà costat, de fexuga volta d'acarrèu, de mitg punt, que descança sobre parets en forma de robustes pilastres quadrades, dividides per baixes arcades. Com pera dir-nos lo que sería aquell reclós y ascètich claustre, quedan de peus, encara, tres

petites y ayroses columnes de gros capitell, format de nou fulles, senzilla y rutinariament treballades. La paret dels archs de la caixa que resta del edifici, que es dreta encara, són de pedra picada y està guarnides de ridortes, romagueres, camamilles grogues y campanetes blaves, tótes florides. Demunt d'un troç de muralla veig un rosaret de pastor y una clavellina boscana, que ab ses flors, oviradores encara que humils, aconhortan aquelles despulles del passat de la indiferencia y crudel ingratitude del temps present.

Una sala del monestir serveix de temple a la parroquia de Sous, la més petita del bisbat, puix no té més que cinch fochs, esgarriats per la montanya. En ell no hi ha res de notable, sinó dues columnetes de pedra, ab sos bonichs capitells, que, emblanquinades y tót, fan de bon veure. Lo cementiri, aprop de la esglesia, es un bosch de sauquers, ortigues y canyes, que se n'han enenyorit veyent que no hi entra may cap difunt a pledejar-los la terra. Encara que aquí no vé gayre a tom dir-ho, aqueix es l'endret de Catalunya en que he vist gent de més llarga vida. Als voltants de la montanya abundan los vélls de vuytanta y noranta anys, y en ella metexa hi ha una dona de cent tres, que va a missa encara per ses cames, y trasteja per allí com una dayna.

La festa major de Sous, que acabo de veure lo día de Sant Llorenç, ha sigut ben senzilla. Sos parroquians, que hi eran tóts ab alguns convidats quiscún, no omplían pas un terç de la reduhida esglesia. Aquexa es ben desmantelada y pobra; mes la pabordessa la ha escombrada pera la festa, la ha regada y hi ha escampat una faldada d'espígol que ha cullit venint de casa séva; ha tret lo sobretaula ab puntes llargues de la corcada calaxera, y les floretes y pitxers del armari, y en aquests, a falta de

flors de jardí, hi ha posat flors de Sant Joan y corones de rey cullides en lo cingle de Roca Pastora. Los sacerdots vehins, lo senyor rector, ajudat de pagesos y pastors, han cantat l'ofici. Al ofertori, l'obrer s'ha presentat al temple ab una coca rodona, més ampla que un plat regular, voltada d'altres nou coques petites com lo puny, tótes elles ab un brót d'alfàbrega plantat al mitg, com un arbre petit que li donava flayre y bellesa. Les ha pujades al chor dins un paner cobert ab un mocador blanch brodat, y a mi m'ha tocat la sort de benehir-les ab aquella hermosa oració de la liturgia: *Domine Jesuchriste, panis Angelorum, panis vivus aeternæ vitæ, benedicere dignare panem istum, sicut benedixisti quinque panes in deserto: ut omnes ex eo gustantes, inde corporis et animæ percipiant sanitatem.*

Al ultim Evangeli n'ha posat un a cada banda d'altar pera lo celebrant y l'acòlit; n'ha donat un a cada sacerdot y secular dels qui eram al chor, y la cóca grossa ha sigut repartida entre-ls fidels, a petits bocins, al fer-los besar la pau.

Cada vehí dels de Sous presenta al séu sant patró un tortell de tres mesurons de xexa, cobert de pessichs, fulles, pinyes y petits llagardaxos sense cames, y fan pròu per la esculptura que han estudiada les pobres dones d'aquexes masies. Després del ofici s'encantan a *qui diu més*. Davant lo que fôu monestir raja abundantament la *Font dels Monjos*. Un véll del pahís me digué que en temps antich no hi era; mes que, passant per allí uns perseguidors de moros, no-m sapigué dir qui, sentiren una gran set, y exclamaren: «Si Déu nos fés mercè d'un poch d'aygal!» Y en lo meteix instant vegeren sortir aquexa font de la terra.

Ara que hem vistes les runes del monestir de Sous,

anèm a veure sa gentil fillola, la capella de Nostra Senyora del Mont, en que viu encara y viurà centuries, si a Déu plàu, quelcòm d'aquella casa santa, hont diu la gent que venían a batejar y a enterrar los cristians de tóta aquexa terra, fins a Olot; y tót axò pèl prèu a que ho he comprat vos ho vench sense guanyar ni una paraula.

Pujant al santuari per la banda de Besalú, al arribar a la cima se vèu, sobre una capelleta, que hi ha un forat en la roca de la esquerra: allí fòu trobada per un bou la hermosa imatge de Nostra Senyora del Mont. Axò fòu, segons Alsús, en lo segle XIII, y no fòu venerada en lo temple del monestir fins al XIV, en que, veyent créixer en lo pahís sa devoció, l'abat Bernat féu construir lo temple actual en lo béll cim del turó, donant-li per trono, pera que la que havia d'ésser Reyna del Empordà fós vista de tóts los pobles y masies del séu reyalme.

Sobre exa fundació rodola per aquí una tradició popular, que, encara que ningú ho haja fet, val la pena d'escriure.

Una persona principal, no sabèm si l'abat de Sous, tingué un somni de que havia de fer una capélla a exa veneranda imatge en una altura. Féu avisar los mestres de casa, y la capélla se començà en lo plà de Solls, que es entre Sous y l'actual santuari. L'endemà trobaren les eynes en lo cim de la montanya. Tornaren a treballar, y succehí lo meteix, fins que dexaren los fonaments de la obra pera començar-la hont la Verge la volía.

Lo temple es bisantí, d'una sola nau, coberta ab volta de canó. Es tóta d'acarrèu, mes sense cap ornament ni motllura per dins ni per fora. Unicament del timpà destruit del portal ne resta un àngel de pedra ab un bordó a les mans y ab les ales mitg plegades, en la actitud en que lo solen pintar en lo misteri de la Anunciació.

Lo frontis estava cobert d'una ala de groxudes lloses, formant un bordonet de mitja canya: les enarbolà una forta tramontana, fent-les voleyar com fulles per sobre la montanya. Ara les pluges ajudan al temps y als llamps a destruir la cara, algún día hermosa y escayguda, del edifici.

Tres soles finestres hi ha en la part antiga del temple, y són d'uns quatre dits d'ample. Més que finestra semblan espitlleres per hont la llum aguayta sense poder entrar. Com aquell antich ermità que sortía de la cel·la ab los ulls closos pera que lo món exterior no-l distraqués del interior en que vivía, lo temple cristià, què té dintre son cor lo Criador del món, ¿per què necessita obrir los ulls davant un carrer o un passatge, per bonich y meravellós que sia?

Entre-ls senzills retaules y presentalles ab que los devots mostran a la Verge l'agrahiment que per sos favors y miracles li deuen, són dignes d'atenció cinch hermosos quadros de distintes dimensions provinents del altar antich, tirat a terra no fà gayre per qui devía haver-lo estojat com una joya. La ignorancia fà en nostre temps lo que-ls iconoclastes feyan en altre.

La santa imatge es de marbre de Beuda, semblant al alabastre de la pedrera d'hont sortí l'altar major de Castelló. Sa estatura es mitjansera. Sèu en un dau de roca. Lo simbolisa de la manera més poètica sa posició incomparable al cim d'aqueix pedregós turó. Sa cara es agraciada y hermosíssima. Té les galtes rosades, lo nas ben perfilat y-ls llavis plens d'amor. Son sient de roca queda mitg cobert ab son mantell, que li baxa fins als peus. Sobre lo mantell duu una toca que li arriba fins sóta les espatlles en artístichs plechs. Son vestit està mólt ben plegat també, y dexa veure en la mànega es-

querra un rengle de botonets, que semblan un enfilall de perles. Ab ella sosté son santíssim Fill, axerit infantó, que seü sobre sa falda. Ab la altra mà benehida sosté un ram de monja lligat ab uns rosaris. Lo bon Jesuset està de peus sobre lo genoll esquerre de la Verge, y mostra en sa mà un llibre, mentres ab l'altre dóna la benedicció.

L'espectacle que-s descobreix, tant des del terrat de la casa com des del Padró, que està al cap de la serra, darrera lo santuari, es meravellós. Des d'ací se vèu tóta la serralada del Pirinèu, des de Puigmal fins a la mar, renglera d'enormes montanyes, que des de aci semblan dominades per l'ample y alterós Canigó. Aquexa té a llevant les de Massanet de Cabrenys, que ab sos marlets recordan les de Montserrat; les Salines; lo coll de Panissars, dominat pèl castell de Bellaguarda; Requesens, trono de la Verge d'aquest nom, a la qual demanan los figuerenchs la saniosa tramontana; lo coll de Banyuls, per hont passavan fà trenta anys, a rua feta, los contrabandistes; les dues montanyes de Sant Pere de Roda y Pani, aquesta ficada de peus dintre la mar de Roses. Davant exa filera de gegants n'hi ha una altra de menys important, mes que no es pas de recatens: Bassegoda, Montnegre, de França, les cingleres de Sant Aniol, y altres que s'allunyan cap a trobar lo turó de Sant Antoni y lo Taga, formant l'antemural dels Pirinèus.

A ponent, més ençà del formidable Pedrafórca, se vèu arrencar d'aquesta gran cordillera la de Santa Magdalena fins a les Osques de Cabrera; aquí se torç cap a llevant envers lo santuari de la Salut, lligant-se ab la serra de Santa Cecilia, pera formar tótes dues plegades lo promontori del Far, que sembla una nàu de llarga proa que surt d'entre les serres, sobre la extranya mar de ver-

dor de les Guillerfes. La serra de Santa Cecilia, allargant-se cap a llevant, va a trobar la de Finestres, que, trencada y oberta, es ben merexedora del nom que lo poble li ha donat. Aquexa montanya es una branca de Rocacórba, que, encara més alta, sembla una alzina so-perba que escampa al entorn les amples arrels del Puigarnol, Camós y Puigsurroca. Demunt de tótes y del Montnegre, se vèu, allà d'allà, torregar lo Montseny, com si diguessem lo cedre de les montanyes de Catalunya.

Les altes y llarguerudes Gavarres tancan al sud-oest lo magnífich amfiteatre de montanyes al fons del qual se troba la del Mont Bagur, y les Escales d'Anibal se veuen negrejar més a Orient, y les dues viles que s'hi enfilan blanquejan com dos tudons, quiscún en son arbre.

Quantes dotzenes de pobles y viles se veuen des d'aqueix incomparable mirador, des de Figueres, la reyna del plà, fins a la immortal Girona, que, recolzada a la serra dels Angels, sembla repassar lo compte de ses glories, tót emmirallant-se en lo Ter, que corre a ses plantes! Més ençà se veu Banyoles, ab son hermós estany, flor d'aqueix paysatge, que-l perfuma ab la dolça flayre de sa fè y ab l'aroma de ses primitives tradicions. A la altra banda de la plana, atravesant la cinta del Fluvià, que la divideix, s'ovira un altre estany, y es lo de Castelló, hont se sent lo misteriós *bruel* del parell de bous que s'enfonzaren ab son amo, en càstich de sa avaricia. Part d'allà, un xich a ponent, s'ovira ab prou fey-nes Empuries, que a un costat del gólf sembla mirar ab enveja a sa germana Roses renàxer de ses runes al altre costat.

Més ençà d'aquexa bella escampadiça de pobles, més ençà del Empordà y de sa Garrotxa, al pèu del Mont,

mostra encara algú dels marlets de sa coróna, Besalú, la patria del comte Tallaferro, tan gran com oblidat de la musa catalana. Més cap al nord se vèu Argelaguer, la patria de Sant Damàs; Castellfollit, poble que se n'es pujat, com una cabra, al cim d'una roca, y, part d'amunt, Olot, més atrevida encara, assegurada entre les bóques de volcans apagats, y a les plantes de sa patrona, la Verge del Tura.

ROCA PASTORA

Una nit fósca del any 1882, los habitants del Empordà y de sa Garrotxa, y-ls de la vall del Fluvià fins a Olot, se desvetllaren soptadament a un terratrèmol may sentit en aquexes terres des de que són apagats los volcans olotins, que venfm d'anomenar.

La remor fôu soptada, seca y aterradora, com la d'un llamp que aterrés una ciutat vehina, fent rodolar les cases, muralles y castells a bocins. Tóta la gent de la comarca se desvetllà esglayada, a excepció dels infants, que, com tenen la ànima més aprop del cel, se dexan commoure menys pèls cataclismes de la terra. «Què es axò, valga-ns Déu?» digueren, obrint finestres y portals, a sos vehins, que feyan lo meteix. Los masovers de Castellà de Beuda, casa que ja no existeix, arrencaren a fugir en robes blanques, creyent que la casa se-ls n'anava a terra, o que lo món se n'entrava.

Què havia sigut? Ningú sapigué respondre a aqueixa pregunta, que feya tot-hòm, senyant-se y pronunciant lo sant nom de Déu, fins que a la llum del día vegeren la gran esllaviçada que, des del cingle de Roca Pastora, baxava fins al fons del córrech pregón que porta a Beu-

da les aygues dels voltants de Sous, cobrint tres quarts d'hora vessant.

Un troç de cinglera, cançat d'estar dret al cayre de la montanya, fent sentinella segles y segles, se dexà caure róst avall, y, com un frontis que se deslligués d'una basilica, com una ala que-l temps arranqués d'una antiga y enlayrada fortalesa, se llençà per l'aygavés, axafant les oliveres, los roures y les rouredes, fins los metexos penyals, que ensopegà, sinó volaren lléstos, davant lo terbolí de rochs, al precipici. La esglayadora esllaviçada ho arrasà tót, los rechs, los xaragalls y córrechs pregons; escorxant los màrgens, arrombollà la terra montanya avall, convertint los prats en un areny y les fexes en un pedregàm; omplí d'enormes y mal tallats daus los poch camins que trobà, obligant al viatger, o als devots que pujan al santuari, a fer una llarga giragonça.

La vessant un día coberta d'herba y emboscada, quedà des d'aquell día sense verdor, coberta, com un fossar, de blanquinosos ossos de la montanya; la cingleira, que era recta com una paret, quedà esmaxalada, y la immensa osca de son buyt no s'arrasarà fins que se despregan altres cantells de serra, algú dels quals potser no trigarà gayre, atès les grans esquerdes que s'hi veuen.

Tót axò no fôu més que una nota de prelude del horrible terratrèmol que l'endemà meteix havia de semblar l'espant y la mort entre-ls habitants de Murcia y d'Oriola, segons m'ho explicà lo sabi y venerable eclesiàstich D. Felicià del Noguer, de Segaró.

I

Dels molts santuaris de Catalunya, y de fora d'ella, que he visitat, may cap se m'havia aparegut tan hermós

com ara meteix lo de la Mare de Déu del Mont, reyna del Empordà. Lo Canigó, que domina tóta aquesta terra per la banda del nort, com si no estigués content del séu vassallatge, ha estat tóta aquesta tarda mirant-se-la de reüll per entre-ls plechs de la atapaida boyrada, y roncant y botzinant cada vegada més fort. Son front, si gens ne dexava veure de tant en tant, s'ennegría de quimera, y son turbant de núvols s'ennegría també, s'exemplava y crexía, com una gran fumarel·la, fins a tapar un bon troç de cel; lo trò semblava esclatar en sos llavis y·l llamp semblava guspirejar en sos ulls. Evidentment lo gegant de la encontrada vol castigar als séus vassalls.

La espinosa carlina, barometre del pagès, se clou com pera guardar de la pluja lo sol que duu sobre son cor. Los llauradors arrían lo parell cap a la masía; les ovelles cercan lo redós d'una roca balmada; los auelletes cercan la teulada d'unques quantes fulles pera abrigar de la pluja sos vestits de ploma, y de la pedregada sos axerits caparrons de músichs silvestres. Sols les falsés traydores, que com los gitanos niuan en les coves dels cingles y sóta-ls ponts, com si-s complaguessen ab lo càstich imminent, volan y cantan, y mouen gran gatzara davant la tempesta que s'acosta. Lo Canigó, semblant-se en axò a algún tirà, semblava voler descarregar sa ira en lo primer que ensopegués; y lo primer que troba d'aquesta plana es la anomenada Garrotxa del Empordà. Ha enviat dues ales de núvols: la una, per llevant, cap a Costojes, les Salines y Requesens; y la altra, per ponent, envers Costabona, Grà de Fajol y montanyes d'Olot. Avençavan les dues, fressejant y dexant caure pèl camí sa càrrega d'ayga y calamarsa; mes tót seguit escorrián son caudal, com si diguessen acabavan ses

municions, y s'anavan esvanint en petites boyres, com borrallons de néu que·l vent s'emporta. Lo trò esclatava en la montanya de Canigó, y dos nous escamots de negres núvols seguían més forts lo camí dels primers, com dues ales d'exèrcit fent rodar pèl cel y per les montanyes sos canons, y fent tremolar ab ses descàrregues lo fonament de les montanyes.

Les dues ales de la tempesta s'han romput al repèu d'aquesta montanya santa, com se romperàn als peus de la Verge que hi té son trono tótes les heretgies. No obstant, algún terme haurà rebut, puix los núvols estàn descarregats, y·l Canigó, satisfet de sa batalla, se trau lo turbant de boyra, y asserena son ample front, hont encara blanqueja alguna congesta, que-s pendria per cabra encinglada. Lo vent, cançat de batre-s còs a còs ab los roures centenaris, y de rompre ses onades en les crestes de les montanyes, com les del mar en un escull, s'adorm en lo fons de la vall; l'aucell, que s'havía amagat, poruch, o potser creyent que era arribat lo vespre, torna a sortir del níu, espolsant ses ales rosades, y saludant ab un refilet al sol, que surt de sóta un cortinatge de boyres pera aguaytar una volta més aquest quadro de la sempre hermosa plana del Empordà, y potser a sa Reyna, que-s mostra bellament coronada ab l'arch de Sant Martí, que, mirant des de son extrém nort, derre-ra·l Padró, està escamarlat, cama ençà, cama enllà, de la montanya, servint a ella de march meravellós y d'arch de triomf sens igual, y de coróna de gloria al santuari. Si los empordanesos poguessen veure la Verge del Mont axís engarlandada, tóts caurían, com jo, des de Roses a Bagur, de genolls en terra pera adorar-la.

II

La vesprada arriba; lo fioviol del pastor ja no espigna; lo sò de les borrombes dels bous, de les esquelles dels moltos y ovelles y dels esquellerons dels xays y cabridets, s'allunyan ubaga avall cap a la masía que fuma; lo cant monoton dels grills succeheix al cant ardorós de la cigala. Los aucellets, tòt ajocant-se en l'arbre, llençan sa derrera nota pera dir-nos, en sa llenga angèlica, «Déu vos dó bona nit», la metexa paraula que-n's diu lo bover, tirant cap a sa cabanya lo parell de bous, que arrocega, maymó, la fexuga arada, dexant en lo camí un rastre de serpent. Los arbres estàn quiets, la roureda muda, mes no trigarà a sentir-s'hi lo crit feréstech del duch, rey dels aucells de la nit, que fà més solitaries les selves y més pavorosa la vesprada.

Lo sol, que fà estona s'ha amagat derrera-ls Pirinèus, daura lo cel, que es llur corona; y-ls gegants de nostres montanyes, lo Puigmal y-l Nou Fonts, los puigs de Coma de Vaca y Costabona, y-ls quatre marlets de Canigó, dexan veure lo fil de sa silueta, com una rengiera d'imatges en lo fons daurat d'un retaule bisantí.

L'astre d'or s'enfonza derrera les montanyes al temps en que l'astre de plata llambrega sortint de les onades a la altra banda del horitzó; avuy fà lo plè, y no cal dir que, usant lo llengatge de les endevinalles, es *rodó rodó com una poma, y no cab en tòt Barcelona*. Rodona com una poma, o com un cedàs tòt nòu, comparació que-m semblava millor quan era petit, la lluna s'axeca volta del cel amunt, des del mitg del gólf, justament entre Empuries y la antiga Rodes, com una llantia que s'eleva en un gran temple pera illuminar dos cadavres. Lo

far de Palafrugell, com una estrella de llum vermellosa que va a pondre-s, llença de tant en tant una encesa llambregada. A la metexa banda de Girona, un xich més ençà, blanqueja l'estany de Banyoles com un llarch y mal arrodonit escut d'argent que aquests colosos ajaçats, Rocacórba y Coll de Finestres, haguessen dexat a terra, a entrada de fósch, pera dormir una estona. Les aygues estancades de la font intermitent d'Esponellà semblan des d'aci la fulla d'una espasa que relluheix a la claror de la lluna entre l'estany de Banyoles y-l Fluvià, que-s vèu anguillejar y blanquejar en la foscor des de Castellfollit a Espinadesa, com una ratlla blanca féta per un infant a través d'una negra piçarra.

Una mitja llum, calitjosa y tèrbola, abriga, pera que s'adorman, los palàus y les masies, los pobles y-ls camps, les valls y les montanyes; l'Empordà y sa mal planera Garrotxa se veuen a través d'un vel de glaça que atravessa alguna llum perduda en la terra, que s'apaga prompte com tòt lo que en ella resplendeix, y les sempre hermoses estrelles del cel. Oh! Lo cel si que-s vèu d'un cap al altre del horitzó, enjoyat, o, millor diriam, sembrat de tòta la gentil florida de ses estrelles immortals; des d'aquesta sagrada cima, en aquesta hora de soletat y de misteri, lo cel sembla l'immens y florejat mantell blau de la Verge, que abriga *tòta* la terra y *tòt* l'univers.

LES CAMELLES

Entre les móltes y malaguanyades costums de la antigor que, perdent-se, fan perdre la fesomia a nostra terra, sobreviú, gracies a Déu, encara que un xich degenerada de son origen relligiós, y ben sovint en los grans

centres enterbolida per les corrents del temps y per les passions humanes, la de les Caramelles.

Quan en la missa del Dissapte Sant s'entona lo gloria, los minyons del poble, davant la metexa esglesia, responen ab los Set goigs, que ténen ben assajats y saben tóts de memoria, y pèl càntich del jovent y pèl tritlleig de les campanes, que esclatan plegats, los pobletans y ls pagesos, la vall y la montanya, saben la alegre nova de la resurrecció del Senyor.

Oh, que dolça nova, que va a aconhortar al malalt en son llit, al vell al peu del foch, y en lo portal de la masía al pobre que va a demanar almoyna per amor de Déu! Los metexos infants, que-s desvetllan soptadament, la saben dels llavis de sa mare, que va espargint ayga beneyta per tóts los recones de sa casa, dihent al mal esperit: «Cuca, cuca, ix del forat, que Jesús ha resucitat».

Los fadrins solen fer la segona y terça cantada a la porta de la rectoria y de casa lo batlle, y aprés van a vessar la alegría de sos cors de casa en casa y de masía en masía, cantant com un vol d'aurenets que acaba d'arribar.

Mirèu-los pujar a la pagesia per entre-ls presseguers y pruners florits que ombrejan lo camí de la quintana: van tóts ells ab sa roba de cada fésta y ab lo cap cobert ab la ayrosa berretina del color del clavell que vermelleja, junt ab un brót d'alfàbrega en la botonera més alta de la ermilla. Un dels més gallarts y de bona llavia porta la cistella, que ha guarnit la pabordessa del Roser ab tóts sos flochs y cintes y rams de monja; y darrera la colla vé tót estufat lo traginer, tirant lo ronçal del matxo, que, guarnit ab sa cabeçada, vermella, nova y flamanta, estrenada lo día de Sant Antoni, a cada cop de cap fá sentir d'un quart lluny ses cascabellades y rengles de

picarols. Sobre lo bast, també nòu y enribetat, van los arganells, plens de blanquíssims ous, coberts ab una manta blava. Arribant a la masía, truncan, y per tót Déu-vos-guart se posan a cantar:

Camiller que va davant
dóna tres truchs a la porta:
veniu-nos a obrir, si us plàu,
que teniu un amich vostre.

Després cantan a chor los Set goigs de la Mare de Déu, acabant cada posada ab la antiga resposta: *Siàu la nostra advocada, Regina y Mare de Déu*, que en alguns pobles de la plana de Vich cambian ab aquesta felíç y olorosa frase: *Flor de lliri, clavell, violeta, oh gentil Mare de Déu*.

Després de tirar exes floretes dels goigs a la Verge María, lo corrandista (y aquí vé la part moderna, y no sé si diga profana, de la fésta) ne tira unes quantes, més o menys poètiques, en corrandes que no han dexas de fer-lo rumiar, al amo y a la mestressa, y sobre tót a les minyones o a la pubilla si n'hi ha, als peus de la qual, rústechs trobadors, no trencan la arpa perquè no-n ténen, sinó que en frase característica, que no hi sol faltar,

buydèu los butxacons.

Aquest afegit, que creyèm d'origen foraster, no entra en les Caramelles dels voltants de la montanya del Mont, hont escrivim aquestes ratlles, tal vegada per estar més allunyada de la influencia castellana. Després dels Set goigs, fins a la mitja nit de Pasqua, cantan la cançó sagrada:

Un divino vull cantar
de Jesús y de María,
de la mort y passió
que-l divendres sant patia.

(*Romancerillo*, p. 14)

Des de la mitja nit de Pasqua, si s'escauen fent Caramelles, cambian lo *divino* de la passió ab lo següent, que s'estampa també tót sovint a Girona:

Ja vé lo sant diumenge,
sant diumenge de Rams;
les taules són parades
de palmes y de rams,
de fulles d'olivera,
Jesús, Maria,
y un ciri molt galán,
Jesús tan gran.

Donchs en aquest recó de la Garrotxa empordanesa, es ahont se conservan nostres Caramelles ab tót son ayre y puresa primitius. No-n serían filles tal volta? ¿Serían aquexes valls de la Muga y del Fluvià, arracerades en aquest bellissim trono de la Verge, lo breçol d'aquexa antiga, relligiosa y catalana costúm? Jo hé só d'aqueix parer, y-m sab gréu no poder aduhir més que proves indirectes.

La primera es lo nom meteix de *Caramelles*, que no vol dir res fora del Empordà, y que ací significa la gralla primitiva, lo *calamus*, axò es, un troç de canya ab un foradet al extrém y una obertura prop d'ell ab sa llengüeta. Ab aqueix senzill instrument músich, que acompanya encara les Caramelles pobres, que són les que més agradan, degueren començar-se les primeres, Déu sab ahont y quan.

Lo nom de *Caramelles* comença a entregar-se vers Riudarenes ab lo de *Camarelles*, que domina en bona part de Catalunya, y que-s cambia en la plana de Vich ab lo de *Camalleres*, que ha fet sospitar a algú si-s derivava de *camalls*.

Altra prova d'axò nos donan los metexos hermosos goigs de la Verge del Mont, que fóren gayre bé los únichs

que-s cantavan fins a nostres dies en la Catalunya espanyola y francesa des de temps immemorial, y que són encara los que dominan per tót arrèu, havent cambiat solament lo nom, en alguns punts, ab lo de *Goigs dels Ous*, *los Set goigs de les Caramelles*, *Goigs de Pasqua*, etc. Dels centenars d'edicions que se n'hauràn fetes, ne conexèm solament algunes derrerrenques de Girona, Figueres, Perpinyà, Puigcerdà, Vich, Manresa, Cervera y Barcelona (1).

Com naxerfa exa poètica festa de la joventut en la vigilia de Pasqua florida, lo día més hermós del any? Reculèm quatrecent anys; afigurèm-nos veure a la ombra del feréstech castell de Beuda uns quants pastors, que, guardant lo remat del castellà, enrahonan, entre les alzines, lo matí del dissapte sant, quan los fereix de sopte lo toch d'*Alleluya* del monestir de Sous, altra de les venerades ruines de nostre passat. Son fill, lo monestir de Besalú, no trigaría a respondre ab la veu de ses campanes; Sant Domingo de Palera y Santa Magdalena tocarían sa esquelleta, aquell en sa clotada y aquesta al cim de la montanya de Meyà.

Los pastors se posan a cantar com les campanes y-ls aucells, y, commoguts per soptada alegría, los passa pèl cap d'anar a vessar-la a la porta de les cabanes vehines.

Pera fer-ne floviols o *caramelles*, pera sonar y acompanyar ses veus pageses, arrencan una canya de vora lo torrent. Quina cançó cantaràn? Alçant los ulls enlayre, com cercant inspiració, veuen allà dalt, al capdemunt del turó, que-ls manté a ells y a ses ovelles, lo santuari

(1) Parlant dels goigs rossellonesos, diu M. Pierre Vidal (*Guide du Vernet*, pag. 27):

«Los més cèlebres són potser los goigs dels ous, en l'honor de la Verge Maria del Mont, que-s cantan gayre bé per tót lo pahis.»

de la Mare de Déu del Mont, de que-ls parlan les metexes canyes, regades ab la ayga que-n devalla; y sos *Goigs*, senzillíssims y bonichs, vénen als llavis de tóts. La petita festa ja té son nom y son hymne; y la Verge María del Mont y-l bon Jesús, a qui va dedicada, no dexaràn de benehir-la des de aquella montanya alterosa y des del cel blau, hont enfonza son front agut de para-llamps. En tótes les pletes d'aquells boschs y en tótes les pageses del veynat se parlaría de les caramelles dels pastors del Mont; y-ls pagesos de Meyà y Lladó, los cullerayres de Tortellà, los ballesters y hòmens d'armes de Besalú, y-ls texidors de Banyoles, no trigan a pendre y a escampar cap als Pirinèus y cap a la marina la jovenívola y relligiosa costúm de la vigilia de Pasqua, que sembla talment la inauguració de la primera.

A qui-m vinga ab que tót axò no es més que una illusió poètica d'un esperit somniador, li diré que pot mólt ben ésser; més que-m dexe ab ella fins y a tant que m'explique millor lo sentit de la paraula *Caramelles*, arreconada en aquesta Garrotxa del Empordà, que ha donat nom a una fésta extesa per tót Catalunya, y, a més, perquè los *Goigs* de la Mare de Déu del Mont, que no ténen gayre més relació ab la festivitad de la Pasqua que altres qualsevols, són los obligats en esta esbarjosa y antiga fésta de nostra joventut.

Santuari de Nostra Senyora del Mont, 1884

MALLORCA (*)

30 de Març.

Al es 7 del matí passavam davant la Dragonera, mes a gran distancia. Més enllà domina lo Puig de Torrelles que encaxa de mans ab Puig Major; los dos estavan clapejats de néu com de remats de cabres.

¡Quines vestes tan hermoses les d'aquexes montanyes! des de sos fronts baxan a sos peus y s'enfonzan en la mar verda, unes, de color a claps dels rochs altres. Quines cales s'obren entre elles tan falagueres, quines siluetes tan pures, variades y hermoses les lligan ab la blavor del espay. La terra y la mar jugan a qui se fica més endins, la una en lo domini de la altra, y avançan, reculan, embestexen, s'afalagan com dos infants, per batre-s dintre un moment y abrahonar-se entremaliats la una contra la altra.

Cap costa del món he vista tan bella, y axò que n'he passat massa lluny per fer-me-n càrrech.

Al cap d'una serra no mólt alta se vèu una torre antiga, es segons me diuen la Atalaya de Formentor. Fins al cap d'aquest nom tótes exes montanyes són abruptes com pastades per la tormenta, o dades a llum per la terra en ses primitives y terribles lluytes ab la mar. Com la terra no s'hi sosté gayre, se veuen pelades a grans troços.

(*) En una cartera de viatges de Mossèn Jacinto Verdaguer hi trobàm aquesta anada a Mallorca y Coves d'Artà que no formavan part de les Excursiòns y viatges publicades en vida del autor. Sols per via d'inventari nos atrevim a ajuntar-la en aquesta edició per més que notàm que no està del tót complerta la narració.—N. del E.

Sóta la Atalaya, en Illot Colomer, vora lo Cap Catalunya, mirant des de entre ella y lo Cap de Formentor se veuen cinch o sis montanyetes de peus dintre la mar, cada una té dues o tres puntes, com pals d'un vaxell y tótes estàn inclinades cap al nord com empeses pèl vent de la illa. Com lo sol està sobre lo Cap a la altra banda ses ombres s'allargan prenent la figura de veles llatines. Llur forma singular de vaxells al donar la embranzida, y llur situació me fan recordar la esquadra gloriosa del gran e inolidable Rey En Jaume anant a la conquesta d'Alcudia y definitiva de la illa.

Aquí la mar ha obertes grans coves en ses falcondes contra la terra y se n'entra a conversar ab ella de ses amors, guerres o misteris desconeguts. En sa part del Nord tótes exes montanyes són tallades com a colp de martell per les ones y-ls temporals.

Los aucells marins aquí troban llochs amagats per penjar sos níus, segurs de que cap noy entremaliat los vindrà a traure.

De la altra banda de Cap Formentor ses serres també se veuen pelades, de cayent més suau cap a la mar, mes entre elles verdejan los boschs de negres pins que han breçat la inspiració d'un de nostres més jóvens y més valents poetes qui ha cantat cabalment aquells pins y-ls negres clapers.

Cap Ferruch y Formentor entran, especialment l'últim, dins la mar com dos llarchs y amples braços de la illa, com per rebre los pochs vaxells que hi fondejan, y per guardar la segona capital de Mallorca, Alcudia, qui s'amaga vergonyosa darrera una montanya que s'axeca sola y dominadora quasi al centre de la badia. Per darrera d'ella en èpoques primitives los dos braços de mar tal volta s'han trobat, y de sa reculada ne queda la Al-

bufera que acaban d'exugar uns inglesos, fent un benefici que-l pahís may los podrà pagar.

D'Alcudia poch ne puch dir per no haver-hi estat mes que dues hores y no gayre ben aprofitades. De la església que ara refân no-n resta més que una capèlla ahont no vegí cosa notable.

Davant del cementiri n'hi ha una altra que a part esquerra té un altaret gòtich representant lo naxement y la anunciació; y sos caladets y petits retaules són dignes de ésser tancats dins d'una capsa, tanta bellesa hi campeja. Llàstima que-l temps los va devorant y tornant pols y quera.

Més enllà, vora la horta que en altre temps fóra badia se veuen tres o quatre escalons d'un teatre romà, formats en la roca blana del pahís. En estos metexos escalons hi ha cavades algunes sepultures de les móltes que allí se veuen. Tót aquell turó n'es cobert, estàn oferres en tótes direccions y n'hi ha de tótes mides. En la última descoberta lo masover de la masía nos ensenyà una calavera sensera.

Lo Sr. Rector, Mossèn Joan Ferragut té en sa casa dos retaulons gòtichs bonichs. L'un es Sant Martí compartint la capa ab Jesucrist en figura de pobre, l'altre es la oració del hort de Getsemaní, bell per les gracioses siluetes de Jesús y l'àngel.

Anant cap a Pollença en Miquel Costa, que trobarem casualment vora un claper de gegants, nos ne mostrà un que-n tenia en lo seu so y allí a la vora. Es un piló de pedres colossals posades en forma de formigó, sens altra concavitat que un forat d'uns sis palms d'alt per sis o set d'ample, en forma de claveguera y no arriba més que a mitg claper. ¡Quin camí tan bonich lo d'Alcudia a Pollença! ¡Quins fruyterars y quins camps de blat! Los

rochs (machs) que blanquejan pèls camps, no aturan als arbres de créixer y sóta les oliveres y atmetllers que s'abraçan en los ayres, verdejan les xexes y-ls ordís com si fóssen tóts sols en aquelles fexes y quintanes.

Pujarem al Calvari de Pollença, mes ¡ay! ni hi poguerem orar, ni aprofitar-nos de la grandiosa vista d'aquell panorama encisador, tan depressa anavam. Per altra part ningú nos mostrava ni-ns anomenava en aquells curts moments les valls y turons que-l rodejan. Sols conexíam la cadena de serrats que forma la cordillereta de Formentor y-l turó de la Verge del Puig que s'alça allí davant com un castell roquer aspadat e inaccessible.

A la posta del sol sortíam a mes córrer cap a Alcudia y en lo camí trobarem acorriolada la gent de la vila (que m'havía semblat deserta) venint de llurs conreus. La cara de bondat dels vells, l'ayre de respecte dels jóvens, l'ayre d'ignocència de les donzelles no-s veu com aquí ja gayre en lloch. Cada família anava en son carretó tirat per un bon matxo, cap a la llar a gosar al costat dels avis y dels nens, del fruyt de ses suhades, a la hora en que los aucells cançats de volar y cantar, volavan a ajocar-se a voliors en les fulloses arbredes. L'avi o la mare amaynadada que-ls espera encenent lo foch, començarà lo sant Rosari al asseure-s ells al escó.

Es lo poble de Mallorca hont he vist més trajos antics, pellisses, bufes y albarques que són sóles de cuyr lligades per davant, des del dit xich al nú del dit gros ab un ribet també de cuyr, y per darrera ab dos cordills.

Los hòmens casi tóts van vestits de blau. Des de Cap Vermell (hont estàn les Costes) cap a Artà hi ha mitja hora lluny un Talayot.

ARTÀ

A les quatre del matí (31 de Març) llevàm ancles y perdèm de vista lo poch que veyam de la vergonyosa Alcudia. Voltàm lo cap Ferruch, format per la continuació del Bech de Ferruch dexàm enrera lo Cap de la Falconera que du al cim una torre, entre exos dos caps verdejan hermosos camps.

Doblàm lo Cap de Pera, nom que deu a sa figura, puix sembla una ampla y rodona pera d'hivern y darrera l'altre Cap Vermell, pèl color de les roques, hi ha entre altres bóques que donan a la mar, la cova d'Artà.

Entre mitg la platja hi ha la cova, en lo lloch hont lo camí es planer y més aprop de la mar hi ha una balma en les entranyes de la serra. Ab la metexa barca se pot entrar un troç endins empès per les onades que ab son treball de segles y segles la han oberta.

La nota arquitectònica que sobrix en la cova d'Artà es la línea gòtica que pura y neta puja a perdre-s en la fósca nau pujant-se-n l'esperit amunt com la de les columnes fexades de nostres Catedrals. De Catedral y la més grandiosa del món es la entrada; arch trencat per hont podría entrar ab sos altars, cresteries y agulla algún temple que teníam per gran, si la columna central del pòrtich no la n'aturàs, formada com les de dintre de gòta en gòta per los degotalls de la montanya. La arcada gòtica de roca viva segueix bon troç en dintre, atrevida y superba, mes tót seguit en la part inferior de ses parets muntants de roques posats a manera de cancell a la entrada d'aquell temple misterios de la naturalesa.

Se baxa per una rampa tortuosa y abans d'arribar al

cap de vall la falta de llum y-l silenci, diuen al viatger que està ja dins les entranyes de la terra y la volta immensa que descobreix o que endevina allà dalt unida al trespol per blanques columnes de marbre li infundexen admiració y respecte. Per sa grandiositat y bellesa aquexa nau es verament superior a quant pot crear la imaginació.

La badia de Artà, no es la de davant la cova, sinó la de passat lo cap Raig; es ampla y espayosa y planera, termina en la punta Amer.

Ve després la punta Morega y la cala de Manacor sóta la montanya Puig de Sant Llucià que domina tótes les de aquell cantó d'illa. A altra banda cap al Nort hi ha lo poble de Manacor,—cèlebre per ses coves. Lo últim que se veu des de aci (camí d'Argel) es la torre del port Colóm.

Des de cap Ferruch a punta Amer se vey a com una ombra llunyana la illa de Menorca.

FOLK ~ LORE

QUÈ DIUEN LOS AUCELLS?

A NÀU-LOS-HO a demanar a ells metexos, si us volen respondre. Lo séu llengatge no es gayre entès ni conegut pèls hòmens que corren avuy día; mes los pagesos y pastors, que-ls senten sovint y-ls tractan més d'aprop, y, per lo tant, ne saben més que-ls sabis, han provat, fà centuries, d'interpretar alguns de llurs cants, y ab prou feynes han arribat a traduhir-ne algún passatge d'ací y d'allà, en dites, adagis y versos extranys, com los que anàu a sentir. Si tót cant sol tenir una lletra, aquesta es la lletra del cant dels aucells tal com la gent bosquerola me la ha ensenyada a mi mót per mót, sense guanyar ni perdre.

I

Comencèm per lo que dfu la piedosa y matinera Aureneta als qui dormen fins a alta hora dominats pèl vici de la peresa, com si no tinguessen res que fer:

Lleva-t, lleva-t dematí.

Al Empordà la Aureneta dóna lo meteix bon consell; mes, pera avergonyir al dorment, li conta lo que ella ha fet, com a glosa de son tema:

M'he llevat,
m'he rentat,
he esmorzat,
he anat a Montserrat,
y tu encara ets al llit?
Lleva-t dematí, dematí.

No es veritat que la Aureneta, l'aucell que, segons diuen los infants, es pecat matar-lo, parla com un àngel?

L'Àngel de la Guarda meteix es qui-ns díu y-ns repeteix cada día:

Qui vol a Déu servir,
s'ha de llevar dematí.

II

No trobàu que es bon consell lo de la Aureneta? Y lo del Calandrió? Lo Calandrió, que es un parent de la Calandria, encara que més petit que ella, desvetlla a punta de día com no ho faria lo despertador més fi, als llauradors de la horta de Lleyda, dihent-los ab vèu clara:

A junyir, a junyir.

Donchs un altre aucell s'atreveix a contradir-lo dihent al dormilech emperesit:

Gira-t y tomba-t, gira-t y gèu.

Sabèu quin es aquest aucell que fà l'ofici de diable? Donchs es la Merla. No endebades nostre poble de montanya, quan no vol anomenar lo dimoni, que Déu nos lo tinga lluny, li díu l'*àngel merlench*, tal vegada perquè, disfregat de son negre plomatge y lletja figura, s'atreví a temptar lo patriarca Sant Benet.

Altres atribueixen al Pardal, que verament es xerray-re de mena, lo susdit mal consell:

Xerrit, xerreig,
gira-t y tomba-t, gira-t y gèu.

D'acort ab la Merla y-l Teuladí deu estar una mena de Mussol que nit enllà, ab vèu melancòlica y trista, díu:

Xuca-t.

III

Lo Rapinyell, que altres anomenan *Picasoques*, al veure enfilat per l'arbre que neteja d'insectes lo vaylet que va pera robar-li lo níu, li crida, com desafiant-lo a pujar-hi:

Arrapa, pitit!
Arrapa, pitit!

IV

Lo cant de la Mallarenga es interpretat de diferentes maneres. Los noys entremaliats y saltadors volen que diga, com pera donar-los la rahó de ses entremaliadures:

Salta, Perel Salta, Perel

Los llauradors del Vallès volen que diga:

Mitja pera, mitja pera.

Los pobres fangadors de la Plana de Vich són de parer de que aqueix aucell se riu d'ells, y quan ab prou feyna pitjan la fanga pera fer-la entrar dins la terra, a tall de mofa los díu:

Pitja, Pere; pitja, Pere.
Ja t'hi tinch, ja t'hi tinch!

Mes jo crech bé que axò es una calumnia, com també se-n posan de vegades als pobres aucellets. Ara veyèu si tirarà xanxes als treballadors del camp que li fan companyia, un auccell tan relligiós com la Mallarenga, que a la Garrotxa del Empordà s'encarrega, a principis de Quaresma, de recordar als treballadors la obligació sagrada del compliment pasqual ab aquesta cantarella, que sol repetir tres vegades:

Quan complú?
Quan complú?

Que l'escolten bé los mal pensats de la Plana de Vich axí que surten les primeres violes y digan si es digne de vituperi o d'alabança un pobre auccell de bosch que gosa fer, a veu de nunci, una pregunta que més de quatre rectors de les terres baixes de Catalunya no gosan fer a cau d'orella de moltes ovelles esgarriadices del seu remat. Mes la Mallarenga, que no té pels a la llengua, no-n té prou de recordar-los lo manament de la Esglesia, sinó que, a més, los fa present que s'acostan les Pasqüetes, tornant-los-ho a dir cent y una vegada, si no ho han sentit bé:

Quan complú?
Quan complú?
Per Pasqüetes,
per Pasqüetes
fèm lo nú.

Altres interpretacions del cant de la Mallarenga: uns volen que diga: *Tòt per mi, tòt per mi*; altres pretenen que no d'eu axò, sinó: *Tòt ho tinch, tòt ho tinch*. Los uns

són los partidaris del egoisme, que tòt ho volen pera ells; los altres són los soperbs, que estàn satisfets de sí metexos y ho creuen tenir tòt.

La Estivarola (axís anomenan a Sant Genís de Vilasar a una varietat de la Mallarenga) d'eu, partidaria del temps de la calor:

Tòt istíu, tòt istíu.

Un pecat té la Mallarenga, de que no seré pas jo qui la excuse. Es tan lleminera del blat-de-moro tendre, que devegades no li dóna temps de nàixer, y sovint ni-l temps d'arribar a la terra, puix quan lo pagès es a un cap dels solchs, ja ella lo desenterra per l'altre y lo cruspeix, tòt dihent ab tò mofeta y interessat al sembrador:

Que fas panís?

V

Ara, sense pendre comiat de la Mallarenga, parlèm d'un altre auccell.

Sabèu quin es aquell que axís que canta d'eu son nom?

Donchs aqueix auccell li han dictat los pagesos la següent follia:

Lo Cucut no fa més que un ou,
y la Mallarenga,
que té tanta llengua,
ne fa més de nou.

Afegexen que la metexa Mallarenga d'eu al Cucut, ab aquesta altra follia, mes axò sí, tractant-lo de vós, reconexent-se ella més petita:

Vós, tan alt y gros,
fèu sinó un ou,
y jo, tan petita,
ne faig vuyt o nou.

Quan vol ploure, lo Cucut vola llestament d'un arbre al altre, y ab la pressa que d'eu sa cançó no la modula y sembla que diga *Cutucutasse*. Los pagesos diuen: «Lo cucut s'encucuta: tindrèm ayga». En alguns pobles de Lleyda l'anomenan lo *No puch*, y quan se queixa volant d'una banda a la altra, com si portés un gran pes, li diuen: *No pots? Dexa-l*.

VI

Lo cant de la Guatlla es traduhit també de diferent manera en cada territori. A la Guillería, a últims de la primavera, quan los sègols han espigat, d'eu:

Blat florit, blat florit.

A la Plana de Vich, que es terra de guatlles y de caçadors, al arribar lo temps de les sègues, que es quan canta més y millor, d'eu:

Blat segat, blat segat.

En lo camp de Tarragona, fent tal vegada alusió a algún joch de la terra, d'eu:

Set per vuyt, set per vuyt.

Devegades, recordant tal volta que *set per vuyt* són *cinquanta-sis*, afegeix: *Guarda-me-n*.

Jo he conegut un calbo de mólt bona geya que s'enfadava, o feya l'enfadat, al sentir lo cant de la guatlla, creyent que li deya:

Cap pelat, cap pelat.

En cambi a Berga, ahont, per ser comarca pobra, se menja mólt blat pelat, la guatlla los ho recorda, y està cantant a trenca-nou-de-coll tót lo sant día:

Blat pelat, blat pelat.

Un altre de no sé ahont, que tenia tretzes ab algú, s'afigurava y creya que la guatlla li aconsellava que pledegés dihent-li:

Pit y plet, pit y plet.

VII

Abans de sentir lo que d'eu l'Oriol escoltàu lo que li diuen a ell, cantant, los vaylets de Lleyda, ahont lo séu cant es signe de bon temps. Quan lo cel està ennuvolat y-l sol comença de sortir per una escletxa, cantan los noys, ab gran gatzara:

Sol soleret
alça-t un poquet
dalt del camí,
puix l'Oriol
canta que fà sol.

Lo séu cant es verament de golafre: no parla sinó de menjar.

Les figues-flors deuen saber mólt bones al Oriol, puix les anomena sovint en son cant:

Figes-flors,
figes-flors secaynes.

Jo no sé com interpretan aquesta última paraula dels bescantadors del Oriol pera acusar-lo de renegador. També l'acusen de lladre, y en axò no seré pas jo qui

surta a sa defensa, perquè ne sé alguns testimonis. A últims de Maig o a primers de Juny, axí que verolan les cireres, ja-l trobarèu dalt del cirerer, volant d'ací y d'allà, y picant a dreta y a esquerra, aquesta vulch, aquesta no vulch, com si ell fós l'amo del fruyterar, y dihent, tót satisfet de sa golafreria:

Són madures les cireres.
Són madures les cireres.

Solament lo nom de *Menja-figues* que li donan envers Girona ja-l compromet.

Fà lo nfu penjat d'una branqueta forçada, lligant los fils en los bróts com una hamaca, que-l vent fà gronxar.

Quan està alegre redobla com un quan xiula, y quan li prenen los petits d'fu *gaig*, *gaig* y *renega*.

VIII

Diuen que una vegada estava tan aferriçat sobre un olm pellucant uns rahims que hi negrejavan, que no s'adonava del caçador que li apuntava la escopeta y deya:

Mal any que són bons!
Mal any que són bons!

Lo Gaig, que es amich séu, li deya des d'un roure:

Mira a baix, mira a baix.

Ell, que no ho sentía, seguía pellucant y dihent:

Malt any que són bons!

Lo caçador tirà, y, veyent caure mort l'Oriol, lo Gaig fugí a corre-cuyta, movent les ales y dihent, esglayat:

Mal any! Mal any! Mal any!

No-l té may gayre bò lo dolent del Gaig, que va repetint encara, com per càstich de Déu, les paraules que digué al traydor Herodes, que cercava a la Mare de Déu pèl camí d'Egypte:

Sóta la garbereta
està la Marieta,
sóta la garbereta.

La Verge, al veure-s traida per ell, li digué:

Gaig ets y gaig seràs:
magre sempre estaràs.

Y des de llavors està tan magre que-ls caçadors, sobre tót quan es vell, ni l'arrepengan, y al voler aponderar per magre un home diuen: «Està magre com un gaig».

IX

Los pagesos de la horta de Lleyda acusan a la Perdú d'haver sigut còmplice del Gaig en sa lletja traició contra la Verge María. Diuen que en lo meteix camí, un xich més enllà, la Verge demanà aculliment a una gabarrera. Aquexa la hi donà de bon grat y voluntat, y en premi de sa bona acció ses fulles y ses flors són bones pera medicina. La dolenta de la Perdú se posà a cantar allí a la vora, com pera donar-ne avis al rey Herodes:

Cut, cut, catatxech,
sóta la gabarrera gech.

Per un voler de Déu, Herodes no ho entengué prou, però ja ho entengué la Verge María, y valga-li ella, sinó los caçadors la haurían llençada als goços axí com ara llençan solament son cap perquè no es bò pera menjar.

X

Mes no tots los aucells fóren tan ingrats ab la Verge Maria quan anava a Egypte. La Cueta o Cuereta anava sempre al voltant séu saltironant joyosament pera alegrar la, y devegades també axecava lo vol per si veyia venir lo rey Herodes y avisar-la. Per axò, des d'allavors, los pagesos li donan l'escaygut nom de *Gallineta de la Mare de Déu*. Ella, conexent que-ls pagesos l'estiman y ne són devots, los fa companyia mentres llauran y-ls acompanya amistosament amunt y avall del camp y-ls neteja de les cuques dolentes que surten en lo solch obert de poch. La Mare de Déu es tan agrañida que fins als aucells premia una bona acció.

XI

Los fadrins de Sant Boy de Lluçanès, que, segons diu la cançó, *mólta fatxada-n gastan*, són de parer de que-ls Coloms, quan parrupejan, movent-se cerimoniosament d'ací y d'allà; y donant giravolts de ballador en son colomar, diuen tots estufats:

Jo só més guapo que tu!
Jo só més guapo que tu!

XII

Lo Gall se lléva de bon matí, mes no pera seguir lo consell de la Aureneta y anar a Montserrat, sinó pera posar-se a baladrejar com una marmanyera de la plaça:

Jo só de Vich. Jo só de Vich.

Com si se-ns endonés alguna cosa de que sia de Vich o de Girona.

XIII

Més entenimentada y rahanablement parlan los Pollastres ja mitg espavonats, que, segons testimonis de pagesia recullits per mon amich Aguiló, que Déu tinga, se passejan pèl corral y, esgarrifats de la dolenta marxa del món, exclaman:

Quin món es aquest!
Quin món es aquest!

Y sa mare, la Lloca, los respòn ab vèu grossa y esquerdada, y no sé ab quina veritat, perquè en axò me confesso tan ignorant com la Gallina:

Coch, coch,
durará poch,
durará poch.

Los masiayres del Rosselló, que crían mólt aviràm, diuen que la Gallina, axí que acaba de fer un ou, se quexa al Gall, dihent-li a grans crits:

Vaig descalça! Vaig descalça! Vaig descalça!

Lo Gall, al sentir ses quexes, li respòn, no sé si per riure o de debò, també a grans crits:

Posa-t es...clops!

XIV

No parla tant bé lo Corb, que, segons diuen, troba negra la Garça. D'ell sí que se pot dir que es un mal aucell, que tan dolentes té les obres com les paraules. Pera los ascetes llatins diu:

Cras, cras.

Axò es:

Demà, demà.

Y es imatge del pecador, que va allargant la conversió d'un dia al altre, y a la hora de la mort encara fà la metexa cançó:

Cras, cras.

Mes per als catalans diu:

Carn, carn,

com un golafre que no-s vèu may tip. Mes ell troba sabata pera son pèu, podent-se apropiari l'adagi «Tal faràs, tal trobaràs», perquè tót cridant *Carn, carn*, va dexant la seva a una banda y altra, fins al punt de que en altre temps venían a nuvolades que tapavan lo sol y avuy gayrebé no se-n vèu un per medecina.

XV

Lo cant del Corb té alguna llunyana semblança ab lo del Anech, qui del matí al vespre repeteix la metexa cançó enfadosa de:

Vull naps, vull naps.

XVI

Lo Tudó, tót pellucant los negres grans de rosari de la eurerà, y en dies de més necessitat picant les aglans del roure, canta, arrocegant la última sílaba, exa cançó, que alguns senyors empobrits poden pendre per séva:

Quan tenia blaaat
no tenia saaach:
ara que tinch saaach,
ara no tinch blaaat.

XVII

Mes no tótes les que-s diuen dels aucells són veritat. Volèu un aucell més ignocent y bò que la Tórtora? Ella, al quedar-se viuda, no volgué tornar-se a aparellar, y des de llavors va trista y desolada pèls boschs solitaris, plorant sempre al séu espòs. Donchs hi ha qui la murmura y interpreta sos planyívols crits de dolor de la manera més prosayca.

Diuen, ara veyèu quines coses de dir, que tenia un ruquet, y que, havent-lo trobat a faltar, va pèl bosch cridant-lo:

Ruuch, ruuch!

Afegexen que la Busqueta (una altra que no ha filat d'avuy) li ha robat tót, y, fugint, toca l'ase, fent:

Trach, trach!

aquell sò gutural que llençan los traginers al arriar alguna bestia.

La Tórtora va a demanar al Cucut si la ha vist, y aquest li respòn secament:

Perdut! Perdut!

Va a demanar al Rossinyol si-n sab res, y li contesta:

Per aquí ha passat,
per aquí ha passat.
Tau, tau, tau, xirivists!

XVIII

Al Rossinyol li atribuexen també aquesta dita popular:

La criada del Mas Nou
s'ha begut un plat de ví
bò, bò, bò, bò.
Jo l'he vist.

Al més inspirat dels cantors li ha tocat la interpretació més pobra. Jo no vulch pas creure que lo rey dels aucells cantadors no sàpiga cançons més boniques.

XIX

Millors coses diu la Calandria tót pujantse-n amunt, amunt, cada matí, segons aquesta corranda, que deu ser dictada pèls pagesos del plà de Urgell, que la han poguda sentir bé:

Lo cantar de la Calandria
es un cantar mólt humil:
cantant cantant va dihent-ne:
«Val més un amor que mil».

Si parla de la amor del cel, com es de creure y de pensar, o d'un aucell que hi vola cada matí ab tant dalè, verament té rahó. Val més una amor del cel que mil amors de la terra.

XX

Los pagesos de la banda de Targa ne contan una de la Cigala y del Cucut que no-m vulch dexar al tinter. Díu que una vegada tenían un camp de forment. Quan l'hagueren segat en bona companyia, anaren per dur les garbes a la era, o sía pera garbejar. La Cigala estava dalt de la carreta posant bé les garbes, y lo Cucut les hi

donava. Mes aquest no anava prou depréssa, y la Cigala, enfadada, li digué, fent un revol:

—Puja tu a la carreta y aparella les garbes: ja te les donaré jo.

Lo Cucut hi pujà, y la Cigala li portà la primera garba, dihent-li: «Té». Y tót seguit la segona y la tercera: «Té, té, té». Y ell, no entenen-se de feyna, li responía llastimosament: «No puch!» Y la Cigala li-n duya més: «Té, té, té, té, té», fins que lo Cucut, esglayat de la feynada, fugí dihent: «No puch! No puch!». Y des de aquell moment se-l coneix pèl *No puch*, puix li ha quedat aquest nom. May més s'es vist des de que-ls segadors lligan la primera garba.

En cambi, la Cigala, com si li donés encara dalt de la carreta, va dihent tót l'istíu, y cada día més depréssa: «Té-té-té-té-té».

XXI

Mes la cançó de la amor de Déu la canta millor encara lo Tudó ja esmentat, que díu:

Dolcissim Jesuuús,
de vós humilmeent,
crech que vós m'aydeeu.
Sens la vostra ajuuuda
no puch entrà al ceel.

Axís m'ho deya un home senzill de les vessants del Montseny. Jo, tót escrivint-ho, li objectava que no podia l'aucell entrar al cel, com desitjava entrar-hi; mes ell me respongué, sabia y místicament, que axò lo bon aucell ho canta pera nosaltres.

XXII

Les Grues, fugint de les glaçades del Nort, solen passar, a mitjans d'Octubre, per la costa, venint de llevant, anant-se-n cap a ponent, qui sab si a Andalusía o a les províncies meridionals d'Espanya. Solen volar en dues fileres, que-s troban per la punta, ahont va la devantera, que, més forta que les altres, ha de rompre l'ayre, o tal vegada, més vèlla y experimentada, ha de servir de serviola en sa navegació aèria. Al volar en lo cel blau, sa voladuria pren la forma de la lletra V. Jo les he vistes a grans vols en los grans boschs d'Extremadura, per hont passan a la entrada del hivern, tornant-se-n cap a les terres del Nort a últims d'Abril.

Elles metexes, ab la franquesa que ténen los aucells ab los pagesos, ja-ls ho diuen en la vinguda:

Pagès, pagès,
sembra les faves,
que quan tornarèm
ja s'han cavades.

Consona ab aquexa corrandà, o lo que s'ha, lo véll adagi:

Quan la grua va a gruar,
pagès, posa-t a sembrar.

No sé de quin terror es propri aquest adagi, que no es pas de la costa:

Quan vé la grua de ponent
lo pagès sembra-l forment.

XXIII

Lo Pigre, amich del plà del Rosselló, s'està sovint, com lo pagès, en mitg del camp cercant cuquetes y larves, mes sempre ab los ulls ben oberts per lo que puga esdevenir. Si arriba a ovirar, o no sé si diga flayrar, un caçador que se li acosta ab males intencions, fuig per l'altre cantó, dihent ab grans crits:

T'hai vist, t'hai vist!

com volent dir-li: «Vine-m al darrera».

A pesar de son trajo violat y de portar en son cap algún rastre de corona, fà la vida humil del camp, ahont cerca cuquets, larves d'insectes y petites llimoses.

XXIV

Un jornalier del Rosselló fôu llogat per al treball de la vinya y convingueren lo prèu de la jornada, no parlant del ví, com calfa.

L'endemà començà de treballar ab les arpelles, y tót lo día lo Verderol o Verdala li era davant dihent:

Critxevitit!

Ell se digué: «Aqueix aucell te d'eu:

Fotges sense ví».

Cap a la tarda dexà lo treball, y al venir l'amo li digué que un aucell se burlava d'ell y li deya:

Fotges sense ví.

—Fotjaré pas pus. Y bé: demà vullch lo ví.
Y l'amo li donà lo ví, com era acostumat.

XXV

La major part de les aus y dels aucells cantan una temporada o altra, sinó tót l'any; mes nostre poble de pagès ha donat a algú d'aquests cants nom particular y ben significatiu. Veus-aquí los que recordo:

Lo Pavo reyal *crida*.

La Gallina *escatayna* y *catasqueja*. Quan es lloca, a la Sèu d'Urgell diuen que *casalleja*.

L'Oliva *xiscla*.

La Perdú: aquí diuen que *escotxeja*; al Lluçanès, *escotxina*.

Lo Pinsà: a Vich *piteja*; al Empordà *pituleja*.

L'Oriol *renega*.

Lo Perdigot: *ratxa*, *retxeja*; al Empordà diuen que *fregeix peix*.

La Merla *xiula*.

Lo Pardal *xerra*.

Lo Lloro *parla* o *enrahona*.

Lo Colóm *rucua*, *rucueja*, *parrupeja*.

L'aucell petit *piula*.

Lo Rossinyol *refila*, *xerrica* o *xivica*.

Los Pinsans, Passarells y altres aucells cantadors *redoblan*.

De tóts aquests verbs, inventats pera significar, no sé si diga pintar, lo cant de diferents aucells, no n'hi ha un d'inventat per cap sabi ornitòlech: tóts són obra, y obra admirable, de nostre poble. Lo poble ha fet encara més: ha escoltat la veu dels aucells y ha volgut traduhir les séves notes en paraules, en dites y fins en adagis, donant-los sos metexos sentiments y fent-los parlar son meteix llengatge.

NOTES ESPARCES

LA GALLINA

REFERENT al cant de la Gallina, contan d'un compatrici nostre que anà a França sense saber un borrall de francès. En la posada ahont anà a parar, al veure que-s posava a taula, li demanaren què volia. Ell volia una truytada; però, no sabent com se deya semblant cosa; se posà a catasquejar tan bé y ab tant primor com la gallina quan ha post, mentres que ab los dits procurava imitar la forma del ou. No cal dir que-ls francesos l'entengueren de bò y millor, com si hagués cantat la Gallina en persona, y a corre-cuyta li fôu servida la truytada millor que sapigueren fer.

D'un instrument que hi ha fet d'una 'polla pera aclamar les perdús ne diuen a la Guilleria *escotxinador*.

LO VERDÚM

Los pagesos diuen: «Renegas com un Verdúm». Quan canta fà *rum-rum*. Lo séu cant regular es bonich.

LO PIGOT

Lo Pigot, quan vol ploure, baxa als sots y diu: «Sí, sí, sí, sí». Forada les roures com una triba, y pera

tenir aquexa força va a la herba pigotera, y allí esmola lo béch. Quan, a força de foradar, son béch s'amussa, lo torna a fregar ab la herba.

A Collsacabra, quan senten lo séu cant, que sembla un assainet, diuen: «Lo cavall d'en Masallera assaina».

LA TÓRTORA

Té un cant trist y gemegós: «Ruuuc». Quan està viu-da no-s torna a unir.

LO BUTXÍ

Lo Butxí es lo més valent dels aucells, encara que petit. Se defensa de la àliga y del esparver, se posa a la esquena d'aquest, y li dóna cops de béch fins que se-n va.

LA FALSÍA

Si cau a terra no-s pot alçar, per tenir les cames gay-rebé xafades al ventre. S'arrocega fins que troba una pedreta pera posar-se, y al dexar-se caure axeca de nou lo vol. Vfü de cuchs, mosquits y mósques. Va davant de la tempestat, com les àligues.

LO REYANTÍ

A la Guillería l'anomenan *reyetó* o *fredeluch*. Baxa de les montanyes quan ha de nevar, y-ls pagesos, al veure-l, diuen: «He vist al Reyantí. Tindrèm néu o fret».

Volta les cases de pagès, y devegades entra fins al menjador mogut per la fam.

LA ÁLIGA

Van davant de la tempesta, fugint-ne, y-ls pagesos les prenen devegades per bruxes. «Quines dues bruxes

anavan davant», deyan un día. Quan veuen les àligues fugint de la tronada diuen: «Quina tempestat farà!».

Porta sobre ses espatlles los petits. Quan està en dup-te de si sos fills són llegítims, o si són d'aus que hajan posat en son níu, los fà mirar lo sol, y si parpellejan es signe de que no són propis; si miran lo sol de fit a fit y no-ls fà vergonya, són séus.

L'ULL-DE-BOU

Ne diuen lo *rossinyol solitari*, perquè cap aucell s'aparta de la vista del home sinó ell, pera que si hi ha algún solitari o desertor no estiga sense la companya y lo cant dels aucells.

LO ROSSINYOL

Té sis o set cants diferents: Abeura lo ruch; xiula com quan s'abeura; toca lo floviol; toca la guitarra.

LO DUCH

Es gros com los xays que s'emporta devegades. S'està pèls forats de les llexes dels cingles. No surt sinó de nit y espanta la gent. Si s'agafa un conill ab una trampa, sovint s'emporta lo conill ab la trampa a son níu.

L'ENGANYA-PASTORS

Li diuen axís perquè los fà juguines com si fós un novell, los volta d'ací y d'allà y no-l poden agafar may. Quan se segueix a algú y estàn pera agafar-lo y s'escapa, diuen: «Fà com l'enganya-pastors».

Va pèls sorrers d'un xaragall o vora riu, o, millor, fà

un *esgarrapas*, y allí posa los ous coberts de sorra, y, com es al istiu, lo sol los fà nàxer. Mes per axò vigila, y, si fà fret o temps plujós, ell baxa y-ls cova.

LO PINSÀ Y LA GRIVA

Fan societat pera defensar-se dels enemichs. Fan lo nfu en lo meteix arbre y en la metexa branca. Quan la Griva va a buscar cuchs fà sentinella lo Pinsà, y si vé l'Esparver l'avisava y la Griva vé a defensar les dues families. Y, al revers, quan lo Pinsà es fora vetlla la Griva. Lo Pinsà, tót sol, es covart y flach. «Es poruch com un Pinsà», díu la gent. L'Esparver se-n menja molts.

LA XAVECA

«Quan va morir fulano,—diuen los pagesos,—la Xaveca cantava dalt de la perxera.»

LA CADERNERA

Canta gayrebé com lo Canari.

LO BERNAT PESCAIRE

Se fica dintre lo Ter o d'altres rius, y-l peix acut com si tingués una atracció o olor, y ell se-l menja.

Los pescadors, si-n poden haver algú, ne fan un esquer de carn picada o bullida ab oli pera agafar-lo y no-ls falta més peix.

Quan sos pares són vélls, díu que se-ls carrega a coll al anar-se-n a una altra terra.

LO LLAGARDAIX

Lo Llagardaix, quan batalla ab la Serp, puix díu que s'odían de mort, si aquesta lo pica y l'emmetzina (puix

algunes tenen veri), va al penical, s'hi frega y se desinfecta les punyides.

Lo Llagardaix procura per axò tenir ses lluytes al pèu del penical.

Quan l'home dorm, si la Serp l'enrotlla, li fica la cuha a la orella y-l desvetlla.

LA GUILLA

Quan los gats se cridan per la primavera y miolan fort ab marramàus, la Guilla miola com un gat pera ferlos sortir, y se-ls menja.

També lladra pera fer alçar los conills y llebres cap a un collet ahont los espera una altra Guilla. Després se partexen la presa.

LO BOU Y LA MULA

En lo portal de Bethlèm lo Bou acostava la palla al llitet del bon Jesuset y la Mula se la menjava. Per axò lo Bou es bò de menjar y la Mula no, y pera més càstich no té fills.

LA LLODRIGA

Es grossa com un gat dels grossos. De la pell ne fan manigots pera les senyores. Té una mossegada tan forta que-ls goços a qui mossega no-n curan. Lo bisbe Corcuera se-n feya dur una cada any de la Gleva Major y ne donava mitja unça a un home de Vilanova de Sau que li deyan en Janet.

Es del color de la xocolata.

Des de dintre la ayga se-n va al séu forat, y per axò ningú sab ahont dorm.

Los paradors de coves, bertrols y tremes, si al matí los troban espatllats, diuen que hi ha anat la Llodriga. Se n'agafa alguna ab lo butiró.

LO TAPARÁ

De bon matí canta com si toqués la corneta. Fa nítu en les pigoterés obertes pèl pigot en un roure, y les tapa ab fanch a sa mida, pera que-ls altres aucells no hi puguin entrar.

TRADICIONS

UNs mariners venían de Roma cap a ponent portant reliquies de Sant Pere y Sant Pau. Un temporal tirà la nau a les montanyes d'Armenroda, y allí, per temps, se fundà lo gran monestir de Roda.

Carlemany, pujant-hi s'aturà a orar en la capella de Santa Elena, posà la espasa sobre l'altar, y al acabar sa oració la tornà a pendre; mes tenia la fulla d'acer cambiada en fulla de foch.

*

Un compte d'Empuries rebé, al casar-se, un anell de sa esposa, que, quan ella no fos fidel se fondria. Estant en llunyes terres, vegé d'un plegat que la pedra se fonia, restant-ne no més una góta d'ayga, que caygué en terra. Vestit de pastor, anà a sorprendre a sa esposa, tirant-la ab son galant al estany d'Empuries, ahont se sent lo bruel.

*

Una vegada Déu Nostre Senyor cridà al home y als animals, oferint-los un dó si li sabían demanar. L'home demanà manya y força. Lo llop, que ho sentí, digué:

—Que tonto es l'home de no demanar més que força y manya.

Lo lleó respongué:

—No ha demanat més que força y manya; mes a mi me treurà del bosch y a tu de la montanya.

*

A Barcelona, un día de Sant Antoni abat, a la hora en que los traginers van a benehir cada un la séva bestia davant la Esglesia del sant, ocupada avuy pèls Pares Escolapis, un ase, no sé com, se desféu lo ronsal, y, de xant la companyia dels altres ruchs, féu la rucada d'entrar-se-n portal endins de la Universitat, que allavors era al carrer del Carme. Los estudiants que hi havia a dins se n'adonaren y axecaren un crit y rebombori que espantà al pobre animal y lo féu recular esfereit cap a la porta. Un pare caputxí que s'esqueya passar per allí ho vegé y exclamà, tót movent lo cap:

—*In propria venit et sui eum non receperunt.*

AFORISTICA

Abans d'ensenyar aprèn.

Abans de judicà algú
judica-t a tu.

Abans era Déu l'amor:
ara n'es l'or.

Ab armes, dones y fochs
no hi vulgas jochs.

Ab lo bò seràs bò:
ab lo mal seràs pitjor.

A bon servey,
paga de rey.

Ab qui no-t pot ajudar
no-t vulgas comunicar.

Ab tóts sías amorós
y ab tu rigorós.

A burro gemegador
carregàu-lo sense pôr.

A cada hu lo que sía séu;
l'encens per Déu.

A cà xich dexa-l lladrar:
es que no-t pot mossegar.

A funerals y esposalles
que no t'hi conviden, no hi vajas.

A gran victoria
gran gloria.

Alaba ab mesura
y renya ab dolçura.

A la Plana de Vich,
nou mesos d'hivern y tres d'infern.

A la tarda t'has confessat?
Bugada bruta, Bernat.

Al caygut dóna la mà,
que ell després t'ajudarà.

Al cel, a parells;
al infern, a reguitzells.

Al fill del carnicer
no-l vulgas per barber.

Al joch del gat,
qui va a dessóta bat.

Al llaç que als altres han parat
mólts s'han agafat.

Al pobre allarga la mà,
y Déu te la allargarà.

Al rich pegaràs y cridarà;
al pobre pegaràs y callarà.

Al rich que cau, lo sostenen;
al pobre, l'empenyen.

Als qui t'han donat la vida,
dóna-ls vellesa.

Als ulls de Déu es culpable
lo qui als del home es lloable.

Al torrapà
la fam lo va matar.

Ay, mor-te, mor-te, Antòn,
que-l qui queda ja-s compòn.

Ama a Déu com se mereix
y a tóts com a tu meteix.

A mal hàbit fes-li guerra:
mal costúm ab bons s'atterra.

Amich nou es ví novell:
si es bò, no com lo vell,

A mitg agradar
ja pot anar.

Amor y ví
a alguns fan viure
y a mólts fan morir.

Ahont no t'hi demanen
no t'hi fiques.

Ahont anèm?
Allà d'hont no-n tornarem.

Ahont tens ton tresor?
Allà hont tens ton cor.

Apar que no es tót hu
portar banyes ò fè-n dur.

A poch cabal
Déu li vol mal.

Aprèn bé de callar
y sabràs molt de parlar.

A punta de día,
sóta la abadía;
a punta de sol,
sota-l llençol.

A qui ama a Déu,
Déu lo mira com a séu.

A qui Déu li dóna per néixer,
també li dóna per créixer.

A qui es ben just
tót li es a gust.

A qui està content del poch o molt,
may li faltará consol.

A qui fà bé y no fà mal,
ja aquest món sol premià-l.

A qui guarda-ls manaments,
lo guardan ells.

A quiscú dóna lo séu,
y tót a Déu.

A qui no peca parlant
diga-li sant.

A qui té Déu tót li sobra,
qui no-l té es lo més pobre.

Arbre de la llivertat,
Déu perdó a qui t'ha plantat.

A Ridaura,
si plou, la dexan caure.

Arrenca-t del pecar l'arrel
y creixeràs fins al cel.

A taula y llit,
al primer crit;
a treballar,
dexèu cridar.

Atenció, vulgas-la tóta,
però val més poch que góta.

A uns los falta llum per creure;
a altres, ulls per veure.

Avuy per mi, demà per tu,
no s'escaparà ningú.

Bé està qui té salut,
però millor qui té virtut.

Bé val més anà y venir,
que no pas penà y morir.

Bons desitgs,
però les obres en mitg.

Cada día-s muda-l vent;
l'home, a cada moment.

Cada un que-n va naxent
a la mort nos va empenyent.

Cafè, teatre y hostal,
mólts devots y poch com cal.

Cal morir abans de viure;
cal plorar abans de riure.

Casar, casar,
de lluny fà riure y de prop fà plorar.

Català jo só y seré
fins y a tant que-m moriré.

Com lo món es una bola,
tót hi rodola.

—Com es que estigas tan roig?

—Que les noyes me fan goig.

Com més aviat serà vespre,
més aviat serà festa.

Com més ríchs
més guits.

Comprar a fiar,
tót es car.

Cop donat ab traició
fereix al traydor.

Cor sense amor,
jardí sense flors.

Criat peresós,
criat quexós.

Crits al pecat, no pas al pecador,
fa-l bon pastor.

Cuyt o crú,
mengéms-lo pu.

Cullita de penes,
cullita de perles.

D'ayga que avall vol anar
se fa-l mar.

D'arbre dolent
lo fruyt se-n sent;
d'arbre bò,
lo fruyt es millor.

De bones flors raja la mel;
de mals cors, lo fel.

De bon grat
fés de Déu la voluntat:
çà com llà,
també-s farà.

De dolent enllà
no pot passar.

De gabaig y de porch
no te-n fies fins que es mort.

Dexat a mans de marmessors,
dexat a mans de traydors.

De la crèu no-n fujas pas,
que per tót la trobaràs.

Del diner no-n pots dinar,
però ab ell ne pots comprar.

De les bones cases
surten los bons ases.

De lladres y de gat vell
no-n vulgas la péll.

Del món, qui més ne té,
qui més se n'absté.

De lo que llençan mólts ríchs,
pobres n'anirífan tips.

Del pà que l'àngel enveja,
qui més ne menja, més ganeja.

Del pròxim diga-n sols lo bé,
més de tu, re.

Del sabi humil
cada paraula-n val mil.

Dels qui entran al hostal,
n'ixen molts sense cap ral.

Dels qui esperan a demà
algún no hi arribarà.

Del vapor que va amunt
se fa-l fum.

De què seràs coronat,
si no tens adversitat?

De qui de Déu s'aparta,
bé fa qui se-n descarta.

De qui fuig de l'ocasió,
ne fuig la temptació.

De Totsants a Sant Martí,
onze dies hi contí.

De vells ningú-n vol sofrir
y tot-hòm vol envellir.

Diga-m ab qui vas
y-t diré qui seràs.

Diuen los pobres captants
que hi ha més llengues que mans.

Diuen que-ls temps tornan,
no pas lo que s'emportan.

Dóna als rics lo séu
y als pobres lo téu.

D'hont raja-l mal?
De les bótes del hostal.

Lo bastó adreça-l plançó,
però al roure, no.

Lo bon foch
fa-l bon coch.

Lo bon vi y l'home valent
no solen durar molt temps.

Lo bullici,
prop del vici.

Lo cap fret, lo ventre net y-ls peus calents
són los millors elements.

Lo Déu dels antichs era l'amor:
lo dels moderns es l'or.

Lo fum es abans que la brasa;
los renechs, abans que l'espasa.

Lo goç del hortolà
ni menja la fruyta
ni la dèxa menjar.

Lo llengut
ab ses armes es vençut.

Lo mal y-l bé,
qui-l fa se-l té.

Lo món promet y no dóna,
y, si dóna, es poch y per poca estona.

Lo neci muda com la lluna.

Lo pagès que té cría,
treballa nit y día.

Lo pà, qui no-l sab llescar,
no se-l sab guanyar.

Lo pare guanya-l ral
y-l fill lo gasta mal.

Lo pecat
sempre fà forat.

Lo pecat que es amagat
ja-s pot dir mitg perdonat.

Lo porch, siga xich o gros,
vint llonganices dú al cos.

Lo roch fora de la mà
no se sab cap ahont va.

Los arbres són com los humans:
dels uns ne fan carbó, dels altres sants.

Lo sabi y sant,
com lo sol, es constant.

Los dñes dels vivents
són poch y dolents.

Lo secret més ben guardat
es lo callat.

Lo sentir
no es consentir.

Los hòmens tòts som germans,
mes ab punyals a les mans.

Los lleons y les ovelles
són malíssimes parelles.

Los malaguanyats se perden.

Los morts diuen: «Fes-te ençà:
per mi avuy, per tu demà».

Lo sofrir ab paciència
es del cel la gran ciencia.

Lo sol y-l gel
no-s quedan al cel.

Lo sòn fort
es germà de la mort.

Lo soperb y avariciós
may té repòs.

Los pecats
nos són comptats:
pot-ser sols un nos ne falta
pera quedar condemnats.

Los pexos s'agafan ab am;
los hòmens, ab reclam.

Los qui viuen plorant
moren cantant.

Los uns nexen ab estrella
y-ls altres ab esquella.

Lo treballà es una pena
per qui no-n vinga de mena.

Lo ví allarga la vida,
mes també la quita.

Lo ví y l'amor
mossegan de traydor.

Lo ví, per moço no més:
per amo no hi entén rès.

Lo xerrayre es got trencat:
encara no li d'ús, que ja es vessat.

En boca del neci està-l séu cor,
al cor del sabí sa boca d'or.

Engrexa més gent la calma
que la taula.

En lo bon any recorda-t del dolent,
y en lo dolent, del indigent.

En lo foch se prova l'or,
y en les penes lo cor.

En la mort sols culliràs
lo que en vida sembraràs.

En la terra hi ha la crèu:
en lo cel, Déu.

En la terra que no es bona,
mólt més mal hi ha del que sona.

En lo que no t va ni-t vé
no hi digas rè.

Ne mata més la llenga
que l'espasa.

En no agradar,
no casar.

En no fer lo voler téu
està-l de Déu.

En què se sembla, Joan,
ton cap a una avellana?
En tenir la testa vana.

En temps de farsa
lo corb d'ú negra a la garça.

Entre mals companys y ortigues,
mal calçat no t'hi estigues.

Estada de franch
estada de sanch.

Estigas segú,
y jo ho estich com tu.

Estudiant de foch y sol
no val pas un caragol.

Estudiant y home de bé?
Que m'açoten si pot ser.

Fà com lo Montseny:
com més blanqueja, més bogeja.

Fà més aquell qui piula
que no pas aquell qui xiula.

Fent y callant
impossibles se fan.

Fés per tóts tót lo que pots,
y per Déu més que per tóts.

Fill que a pares entristeix,
pèl regular no envelleix.

Forasters vingueren
que de casa-ns tragneren.

Fortuna amunt,
d'un a un;
fortuna avall,
devassall.

Fruyta robada a algú,
mal de ventrell segur.

Gallina que per casa va,
si no ha picat, ja picarà.

Gat miolador
may serà bon ratador.

Grà que no-s podreix
no neix.

Guièu, àngel guiador,
a tót pobre pecador.

Hi ha més doctors que malalts,
y cada día estàn més mals.

Home y fanch de terricer
no-ls preguntes què han de ser.

Infant y peix
entre ayga creix.

Jove que maltracta-ls vells,
serà maltractat com ells.

Jove rodayre,
véll cridayre.

La boca encén lo foch;
mes, si vol, l'apaga tót.

La carbaça
no embarraca.

L'acte més bò que-s pot fer
es cumplir lo sant voler.

La fruyta
val tant crua com cuyta.

La gola-s mostra a la taula;
lo deshonest, en la paraula.

L'alegría allarga la vida.

La llenga del infern són los renechs;
la del cel, los prechs.

La mà fereix lo cos;
la llenga arriba al ós.

La més boniqueta,
a la cendrereta.

La missa matinal
per tót lo día val.

L'amor es flor, l'humilitat es fulla:
qui t'alaba te-n despulla.

L'amor y la pòr
mantenen lo senyor.

La mort entra pèl pecat,
y pèls peus lo refredat.

La paciència
té més alabadors
que seguidors.

La pena
una altra-n mena.

La persona covarda
de mólts mals se guarda.

La pobresa no té amichs:
la riquesa té enemichs.

La pòr guarda la vinya;
la closca, la pinya.

Lo promès es una beta
que, estirant estirant, se peta.

La taula y la guerra
assolan la terra.

La temptació va y vé:
res te fà, si no-s deté.

La tristesa es córch del cor.

L'avar es com lo porch:
no aprofita fins que es mort.

L'avar, la mar y la flama,
com més té mes brama.

La vida es una cadena:
d'una pena, l'altra pena.

La vida es un gran pes:
l'home, un no res.

La virtut
floreix en l'ataut.

La virtut va coronada de flors;
lo vici, d'espines y dolors.

Les amigues
són les renyines.

Les ansies del vicari
mataren al rector.

Les coses vanes, pèls vans;
les santes, pèls sants.

Les llengues no són tisoires,
però són mes talladores.

Les temptacions
del cel són grahons
per qui no hi va a recolons.

Les terrenals bruticies
fan perdre a molts les celestials delicies.

L'hermosura
es flor que no dura.

L'hermosura humana
es una ombra vana.

L'home bò
a tot-hòm troba millor.

L'home naix per treballar;
l'aucell, per volar.

L'home resolt
fà lo que vol.

L'impuresa fà de més bon fugir
que corretgir.

Llampega ollensà,
pluja demà.

Llarga vida y viciosa,
brava cosa.

Llarch mal
cança al metge y al malalt.

Lleminers y menjadors
no són los més vividors.

Llenga atrevida
molts mals se crida.

Llenga de murmurador
fereix de traydor.

Llénya verda fà bon fum,
llénya seca fà bon llum.

Llevor robada,
dolenta anyada.

Llivertat, si es pèl pecat,
com més me-n dónas, més lligat.

Llop ab pell d'ovella,
may porta esquella.

L'ocasió es una llebra
que aquell qui l'agafa es séva.

Lo del món es per usar;
lo del cel, per desitjar.

Lo poch menjar es sà,
però no engrexa.

Lo que mólt se sol inflar,
per força ha de reventar.

Lo que sembraràs
allò culliràs.

Lo que resta
fà la festa.

Lo que un fà,
l'altre ho desfà.

Lo sentir dir
fà mentir.

L'ull blau y la cella róssa
d'ú que fan la galant móça.

L'un, rès li basta;
l'altre, no-n tasta.

May podrèu tenir-ho tót:
dona borratxa y ví al bót.

Mal company y llóp,
de lluny ni d'aprop.

Mal es quan la taca hi ha,
que la póls bufant se-n va.

Mals companys
del dimoni són paranys.

—Març, Marçot,
que cap ovella m'has mort.

—Manllevaré dos dies al Abril
y te-n mataré més de mil.

Menjar y treballar
es vida de cristià.

Mentres oras
mólt atresoras.

Més amunt de la teulada
no hi ha estat tot-hòm que-n parla.

Mólta ufana
y poca grana.

Mólt menjar y poch gastar,
la renda no hi sol bastar.

Mólt replega la préssa,
però mólt en véssa.

Mólts amichs té a taula Déu:
pochs a la creu.

Mólts del món se quexan:
pochs lo dexan.

Mólts sabrían parlar
si aprenguessen de callar.

Móltes lletres y poch such
també les escriurà un ruch.

Mula guita
de tot-hòm sospita.

Nadal ab sol,
Pasqua ab foch.

Néu rodóna
d'altra-n dòna.

N'hi ha que ensenyan als demés
y per ells no valen rès.

Ni tóta boyra plou,
ni tót vént mou.

No alabes lo téu
ni reprengas lo méu.

No dexes al amich vell,
que-l nou no serà com ell.

No demanes consell
a qui es massa bò per ell.

No descobrescas pecat
sinó per necessitat.

No digas ase a ningú
que no ho siga més que tu.

No digas d'aquesta ayga no beuré,
que de pitjor ne sé.

No digas del ausent
que no dirías del present.

No digas tót lo que sents,
ni ensenyes tót lo que tens.

No dongas parer
que no-l demanen primer.

No escoltes llenga de mel,
si-l cor es de fel.

No es rich qui té mólt bé,
sinó-l content del que té.

No es tót hú
fer la llenya o fer-la dur.

No ets més bò si t'alaban,
ni més dolent si-t desalaban.

No fà-l monjo l'hàbit, no,
que-l fà l'amor.

No fèu cas del què diràn;
los goços sempre lladraràn.

No hagués sigut lo sinó,
mon pare fóra rector.

No hi ha bona anyada
que no hi haja exut.

No hi ha Març que no marcege,
ni boig que no bogege,
ni fill d'ase que no brame.

No hi ha Pasqua florida
que no hi haja griva fugida.

No ofengas may a ningú,
ni t'ofengas a tu.

No parles ab qui tót ho díu,
ni rigas ab qui de tót se ríu.

No pledegés ab los grans,
sinó cauràs en ses mans.

No sab bé a Déu pregar
qui per mar no va.

Nostra vida es com lo fil:
cada hora se-n trenca mil.

Nostre Senyor té una maça
que pica y no amenaça.

No t'agrade-l cant del gríu,
ni al hivern ni al istíu.

No t'alegre lo mólt
ni t'entristesca lo poch.

No-t cuydesses de ningú,
Déu vindria més ab tu.

No t'han fet caure dones ni ví?
No cauràs en tót lo camí.

No tingas per mal a algú
que pot ser més sant que tu.

No vulgas consell
de qui no-l pren per ell.

No vulgas may apuntar
ahont no pots arribar.

O confessar-se
o condemnar-se.

Orar sols de bóca,
pluja a la roca.

Ou petit,
poll escarbotit.

Paciencia es una pasta
més ne té qui més ne gasta.

Panxa plena fà bullicia;
panxa buyda fà malicia.

Paraula endolcida,
d'altres ne crida.

Paraula sense pena
y roch fugit de la mà,
qui sab ahont val

Paraules vanes, hòmens vans;
paraules santes, hòmens sants.

Pecat perdonat,
no dexa de ser pecat.

Pèl camí de Barcelona,
qui s'atrapa, s'estalona.

Pèl Febrer
la néu fuig com cà llebrer.

Pèl Març
la cabra al arç.

Pèls ulls l'ànima-s veu:
per la boca-s treu.

Pensa mólt y parla poch,
y-ls sabis te faràn lloch.

Pensa, quan vejas morir,
que t'ensenyan lo camí.

Pensa, quan veus caure algú,
que podrías caure tu.

Pera ajudà a alçà a algú
no caygas tu.

Per amor del amich
no-t faças cap enemich.

Perdóna ton germà
que Déu te perdonarà.

Per girar-s'hi de costat
móltes misses s'han dexat.

Per la Mare de Déu Candeler,
mal es lo bach que-l sol no-l té.

Per mar y terra-s busca l'or.
y es dexat lo Criador.

Per mólt pecador que un sia,
sempre li es mare María.

Per Ninòu
lo día fà un pas de bòu.

Per peresa de llescar
lo peresós no menja pà.

Perquè estèm alerta,
la mort es incerta.

Per Santa Teresa,
blat a tóta tesa.

Per Sant Joan
lo blat fora del camp.

Per Sant Vicens
cessan les glaçades y s'alçan los vents.

Per un gust bréu
se pert a Déu.

Plorant y rihent
los noys van crexent.

Pobresa que al rich odías,
tancas la font hont bevías.

Porta la crèu,
que-t portarà a Déu.

Posa-t al seti derrer
y-t donaràn lo primer.

Pregunta-t què hi fas aquí,
tu que has de morir.

Pregunta-t: què hi fas aquí?
Viure bé per ben morir.

Procurador, si es gat vell,
procura per ell.

Prova, pecador aquí
lo que al infern pots sofrir.

Quan al cel hi ha bassetes,
a la terra hi ha pastetes.

Quan a montanya hi ha rufa,
la tramontana ja bufa.

Quan canta-l rossinyol,
planta-l fasol.

Quan Déu aprova,
rès hi fà si-l món reprova.

Quan lo cel començarà,
lo patir acabarà.

Quan lo forment espigarà,
segadors heu de marxar.

Quan lo goig es a la sala,
la tristor puja l'escala.

Quan lo Montseny es florit,
fret a la plana de Vich.

Quan es jova la dona
es pedra rodona;
quan es vella
es pedra girella,
y, axís, may te fies d'ella.

Quan ha perdut l'ovella
busca l'esquella.

Quan la grua torna del gruer
plega-l sementer.

Quan l'Octubre vé a la fi,
Totsants es al dematí.

Quan no hi ha rey
no hi ha lley.

Quan tinch a Déu
lo cel es méu.

Quan tót cingle sia aterrat
y tót mur sia arrasat,
establirèm l'igualtat.

Què corre més que un llebrer?
Lo lloguer.

Què es més negre que-l tinter?
Lo cor d'usurer.

Què fa més mal que la pesta?
una dona deshonest.

Què més gran que-l sol, y tindrà fi,
y tu no-n pensas tenir.

Què pica més que escorpí?
Llenga de mal vehí.

Què punxa més que-l punxó?
Llenga de murmurador.

Qui ab ximples se fa,
si no n'es se-n tornarà.

Qui a Déu ha ofès
no pot queixar-se de rès.

Qui a festa va,
una altra n'ha d'aparellar.

Qui al pobre no dóna,
pobre-s torna.

Qui als séus pares bat,
ja té l'infern guanyat.

Qui apunta espunta.

Qui camina mal camí,
no fa bon pas a la fi.

Qui canta a la taula y xiula al llit
digàu que té-l seny petit.

Qui cerca a Déu ja es felíç;
qui ja-l té, es al Paradís.

Qui conféssa y no combrega,
sembra y no sega.

Qui lexa tót lo creat
en Déu ho troba doblat.

Qui descobreix ton secret
descobreix son malfet.

Qui de seny es pobre,
la llengua li sobra.

Qui dia passa, l'any empeny.

Qui en lo temps vol ser alabat,
no ho serà en la eternitat.

Qui en festeigs y balls no-s taca
té molt bruta la casaca.

Qui escanya-pobres ha estat,
mor endogalat.

Qui es lo sabi?
Aquell qui ha entès
que no sab rès.

Qui estima a Déu,
ja es del cel herèu.

Qui fa lo que no sol fer,
te vol enganyar o t'ha de menester.

Qui guarda costum vella
mor ab ella.

Qui guarda la bóca,
guarda la bóssa.

Qui honres fereix,
fa mal a sí meteix.

Qui-ls seus pecats plorarà,
Déu los hi perdonarà.

Qui massa corre vé que cau.

Qui més riu a la boda,
més plora a l'absolta.

Qui molt parla,
molt falla.

Qui molt abraça, poch estreny.

Qui molt beu no va molt dret,
ni té secret.

Qui molt caça,
quelcòm agafa.

Qui molt lluny se va a casar,
o enganyat, o a enganyar va.

Qui molt presúm,
té al cap molt fum.

Qui molt xerra,
algunes n'erra.

Quina es la flor de més mel?
La de més amarga arrel.

Quin es lo bon superior?
Qui ha sigut bon inferior.

Quin es lo remey de tóta dolencia?
La paciència.

Quin llibre gasta més ulls?
Lo de quaranta vuyt fulls.

Qui no pren lo bon consell,
s'ha d'arrepentir d'ell.

Qui no treballa quan es pollí,
treballa quan es rocí.

Qui no se n'adóna
no se n'adóba.

Qui no va a la guerra no hi mor
 Qui parla depréssa,
 tót ho véssa.

Qui pert la virtut
 tót ho ha perdut.

Qui perdóna es perdonat.

Qui per Nadal s'assoleya,
 per la Pasqua s'atorreya.

Qui pren un coix per company,
 coxeja al cap del any.

Qui pot dir «mare»,
 gran bóca bada.

Qui regalos pren,
 altres ne ven.

Qui reprèn, si es quimerut,
 renta la cara ab un drap brut.

Qui roba no du roba;
 qui fà caritat, per tót ne troba.

Qui sab manar ab rahó
 sab obehir sens dilació.

Qui s'adorm en lo pecat
 pot despertar condemnat.

Quiscú sab la seva sort:
 tal la vida, tal la mort.

Qui sembra algún aglà,
 algún roure cullirà.

Qui s'exalta serà humiliat;
 qui s'humilia, exaltat.

Qui sia sense faltes
 que retrega les dels altres.

Qui-s recolza al braç de Déu.
 no es pas dèbil, si s'ho creu.

Qui-t diga mal d'algú,
 després ne dirà de tu.

Qui té dos y gasta tres,
 queda sense res.

Qui té goç y no té pà,
 n'hi ajudarà a caçar.

Qui tem a Nostre Senyor,
 dóna als pares son honor.

Qui tót ho dexa pèl nét,
 ven la capa en temps de fret.

Qui-t vol mal t'amoxarà;
 qui-t vol bé-t farà plorar.

Qui treu y no hi met,
 al cap-d'avall se-n va tót dret.

Qui víu sense dolçor,
 mor sense amargor.

Qui vol a Déu servir,
 mólt treballar y poch dormir.

Qui vol presumir
 ha de patir.

Recorda-t, al dar-te al vici,
 que-t poden cridà a judici.

Rihent y cantant
 la gent se-n van.

Rochs esbullan los aucells;
mala cara, los amichs vells.

Sabiduría amagada
es moneda sepultada.

Sacerdot sense oració,
nau sense timó.

Salut y bens alegran lo cor,
però més lo sant amor.

Santa Llucia la Bisbal
trenta dies ans de Nadal.

Sant Antoni de Janer,
mitja palla y mitg paller.

Sembla que no hi toca
y tót ho enderroca.

Sempre-l vas que fà més bruyt
es lo vas que està més buyt.

Sense clero ni govern
la terra fóra un infern.

Sense lloques no hi hauría polls,
ni sense soques rebolls.

Sense necessitat
no descobrescas lo pecat.

Sense ví, dones, ni or,
lo món sería millor.

Se pot callar la vritat,
però-l mentir es pecat.

Seure de cà
no pot durar.

Si ab gent dolenta te-n vas,
lo que ells fan també ho faràs.

Si ab virtut lo cel escalas,
l'amor te darà unes ales.

Si arbre gran vinclar voldràs,
abans que-l vincles lo trencaràs.

Si bò es lo temor,
es més bò l'amor.

Si fas mal,
procura no escusà-l.

Si jo consento-l pecat,
consento a ser condemnat.

Si la Candelera plora,
senyal que l'hivern es fora.

Si la Candelera ríu,
encara l'hivern es víu.

Si la fira va dolenta,
quin mal hi mereix lo ventre?

Si-l fi es bò
l'obra es millor.

Si-l pecat fós a la cara,
que-n veuríam d'emmascares!

Si mortificar-te vols,
lo més agre-t serà dolç.

Si no ets bò per tu,
no ho seràs pas per ningú.

Si no hi hagués ví ni dones,
tótes les coses fóran bones.

Si no vols anà al infern,
baxa-hi ab lo pensament.

Si nusos naxèm,
més pobres morirèm.

Si-t cuydas ben bé de tu
no enfadaràs a ningú.

Si tens res de bò es de Déu:
tant sols lo pecat es téu.

Si t'espantan xiques penes,
com sofriràs les eternes?

Si-t giras a tòts los vents,
no m'agradan tos intents.

Si t'has vençut a tu,
ja no-t vencerà ningú.

Si-t plau lo ser alabat,
t'agrada lo ser robat.

Si-t vols salvar,
primer morir que pecar.

Si vols ben parlar,
aprèn de callar.

Si vols estar a gust y a plèr,
pren de ta edat la muller.

Si vols sabé-l vent d'hont vé.
mira com dança-l pruner.

Soperb y avariciós
may té repòs.

Tant pregan que forçan;
tant adreçan que torçan.

Tant t'escolta Déu si pregas
com si renegas.

Tants com ne mata la guerra
ne colga la terra.

Ténen los plahers de la vida
bona entrada y mala exida.

Tens mólt goços y pà poch?
Tira la panera al foch.

Tinch un ase mólt valent:
porta càrrega y no se-n sent.

Tingueren rahons un día,
y de llavores ençà,
quan l'un vé, l'altre se-n va.

Tingas sempre en la memoria
mort, judici, infern y gloria.

Tót ballant cau lo diné,
y algún ballador també.

Tót gust es bréu
si no vé de Déu.

Tót es mudable:
sols Déu es perdurable.

Tót pecar neix
d'amar-se a sí meteix.

Totsants lo primer;
Sant Andréu lo derrer.

Tu, si repréns pecats méus,
esmena-t primer dels téus.

Una flor no fà maig,
ni una góta fà raig.

Una via té la vida:
la mort ne té mil
y v'ús tranquil?

Val més lo blat que-l sol crema,
que no-l que l'ayga nega.

Valen més los cops de qui t'estima,
que-ls petons de qui t'odfa.

Val més ohir que dir.

Val més poch ab humilitat
que mólt ab vanitat.

Val més que-t façan pujar
que rodolar.

Val més ser bon pobre
que mal rich.

Val més ser pobre ab alegría
que rey ab melancolfa.

Val més ser pobre y bò,
que rich y traydor.

Val més ser per sabis corretgit
que per necis aplaudit.

Val més sofrir
que no sentir.

Val més un home pacient
que un de valent.

Vent arbonès, ni plou ni aclareix;
però, quan s'hi posa, s'hi coneix.

Ves ab lo cor a la mà,
mes no te-l dexes robar.

Ves a tos fills adreçant,
sinò ells t'adreçaràn.

Veus morir Jesús en creu
y rès fas per amor séu?

Vols bon graner?
Tingas bon femer.

Vols ser gran, fes-te petit.

Vols tenir al vespre alegría,
obra bé tót lo día.

Vols ton fill bò?
Sigas tu millor.

Xanxes venen, xanxes van,
com no-m tocan, rès no-m fan.

MOSSEN JACINTO VERDAGUER

EN DEFENSA PROPRIA

COMUNICAT (*)

Senyor Director de *El Noticiero Universal*.

J. M. J.

PEL mes de Maig del any 1893, després dels Jochs Florals, se m'allunyà traydorament de Barcelona, ab la tàcita nota de boig, donant-me a mi la excusa d'anar dos mesos a fora a cuydar ma salut, que, gracies a Déu, no necessitava remeys. Si no content, hi aní resignat, y darrera-ls dos mesos han passat dos anys, que hi prenh paciència, lluny de biblioteques ahont poder consultar, lluny de mos editors, de mos llibres y fins de mos metexos manuscrits.

He baxat a Barcelona, en ús de mon dret y de ma llivertat, per arreglar mos assumptos y obrir una sortida en ma situació desesperada, y dues vegades he vist la força pública en ma metexa posada per agafar-me com un delinqüent. Gracies a la Verge María, que no m'ha

(*) Inclohím en aquesta Colecció d'Obres complertes les dues tantes de cartes que ab lo títol «Un Sacerdot calumniat» y «Un Sacerdot perseguit» publicà nostre plorat poeta, no volent que s'entenga la nova estampació de les metexes com un fibló que feresca la susceptibilitat de les persones a qui fá referencia, sinó solament com inventari de tót lo que sortí de sa ben trempada ploma. Al final de les metexes posám la retractació que féu Mossén Cinto, trayent axí ell meteix la agror vessada de la séva ànima atribulada.—*N. del E.*

dexat en ma tribulació, no he passat per exos carrers entre gent d'armes. Per si hi hagués de passar, demà o qualsevol dia o nit, contra la exprésa voluntat del senyor Governador, a qui estich agraïdíssim, are, mentres tinch lloch y temps, demano justicia y protesto davant de la lley, davant de la gent honrada de Barcelona que-m coneix, davant del cel y terra y del meteix Déu qui-ns ha de judicar a tots, de la iniquitat de que es víctima, no sé ab quin fi, aquest pobret sacerdot.—*Jacinto Verdaguer, Pore.*

 UN SACERDOT CALUMNIAT

J. M. J.

I.

CONTRA ma voluntat, y ab gran pena del méu cor, com may la haja sentida, Déu ho sab, torno a pendre la ploma, demanant justicia a les persones de bon cor y recte judici.

Lo dia 17 del passat mes de Juny doní compte al públich de ma trista situació en un comunicat que volà per tót Catalunya. En ell, callant, ab esperit de caritat, los noms de llochs y de persones, me planyía de les oprobioses agresions de que era víctima pèl delictes de seguir lo consell del meteix Jesucrist: *Quan vos perseguiscan en aquesta ciutat, fugiu a una altra.* Donchs aquestes tentatives se repetiren fins al 14 de Juliol, fent-me seguir y perseguir, fins en lo temple del Senyor, per gent mal intencionada, posant-me llaços y paranys en tots los carrers per fer-me donar una ensopegada y tenir, si no un motíu, una ocasió per posar-me la mà a sobre y portar-me a Vich. Y ¿quina canongía me volen donar allí, quan se m'hi vol portar, per no dir arrocegar, ab tanta pertinacia, y axò deprésa y corrent, abans que la gent

me veja sà y bò, y a la llum de la veritat se descobresca la infamia? Es per tancar-me en aquell Asil, que també serveix de manicomi. Ab aqueix fi tan poch cristià, dues vegades s'ha provat de reunir uns quants metges per traure-n un dictamen declarant-me alienat; mes, en honra de la classe sía dit, no s'ha trobat qui s'hi venga. La idea de recloure-m allí es, senzillament, per isolar-me de les persones qui-m volen bé, dels escriptors amichs y de la premsa, que, havent-se presa la pena de fixar-se en mon trist assumpto, se-m mostran caritatíus y benèvolos; y, sobre tót, perquè sol, allí dintre, ab la horrible realitat de veure-m pres sense cap delicta, jo meteix me capfique, s'enterbolesca mon enteniment y queden justificades les violències sabudes y les ignorades, per poder respondre demà a mos defensors:—Are veyèu si tenfam rahó de tancar-lo.

No he tinguda la obediència d'Isaach, entregant-me, lligat de braços, a un sacrifici inútil, perquè allí la veu de Déu, ho aconsellava, y en mon cas la veu de Déu, o la de la consciència, que es lo meteix, no-m dexa obehir: mólt al contrari, abans d'entrar ahont se-m vol dur y de dexar-me enterrar en vida, firmaré ma sentència de mort.

Donchs are, veyent que, per no voler jo posar lo cap al piló, se m'acaba de castigar retirant-me les llicències de celebrar la santa Missa, únich consol que tenia en exa vall de miseries; veyent que mos perseguidors són alts y poderosos, que ténen tótes les influències, sobre tót la del or, sóta les quals aquest humil sacerdot podria quedar xafat lo meteix que un grà de blat sóta la mola; no quedant-me altre camí, vaig a defensar-me jo meteix, ab la ajuda de Déu, a axecar lo vel y a revelar, ab tóta sa nuhesa, aqueix misteri d'iniquitat.

Comptaré bréu y respectuosament ma entrada, ma estada y sobre tót ma sortida de la casa del mal aconsellat senyor Marquès de Comillas, d'aquella casa ahont, en premi d'haver-los dedicat ab la flor de mos anys lo poema de *La Atlàntida*, flor de ma existencia, al veure-m vell, se-m posa a la porta, com un goç, ab una puntada de peu. A un goç no se-l desterra, però se li fà cosa pitjor: se diu que es fóll: «Si vols mal a un goç, digas que es rabiós». Donchs, inspirant-se en aqueix adagi, a mi m féren una cosa y altra, llençant-me a setze hores lluny, perquè no contaminés la casa ni fés nosa als devots qui la voltan ab la bóca oberta, injuriat, calumniat, en la miseria, endeutat com es natural en tants anys d'exercir lo càrrech d'almoyner, y, per ultim, enjoyat ab la nota que no cal repetir, a fi d'inutilisar-me per tóta la vida, com si l'oprimir y-l trepitjar a un pobre, y més quan aquest pobre es un ministre de Déu, no fós un pecat contra l'Esperit Sant. Comptaré ma estada en lo santuari de la Verge de La Gleva, única estrella que he vista somriure-m en ma llarga y negrósca tempestat. Explicaré, fil per randa, les tentatives d'agafar-me, les traicions de persones estimades, ma *passió*, en que, com en la del bon Jesús, no faltan acusadors, sobre tót dels qui tiran la pedra y amagan la mà; falsos testimonis, sacerdots, escribes y faritzèus; Pilats que-s rentan les mans després de condemnar-me, amichs que fan lo paper de Judes, y parents que fan lo paper de Caim. Axecaré algunes caretes hipòcrites, mostraré los mòvils vils y baxos, la enveja, l'odi, l'interès, la mala llenga y lo mal cor d'uns y altres; y, en fi, les passions que jugan en l'urdit de la negra trama de mon desterro y persecució.

Més que a la justícia humana, que péls pobres no n'hi ha gayre, encomano ma causa a la justícia, a la miseri-

cordia de Déu, a qui prego abrigue a mos perseguidors y-ls torne en bé lo mal que-m fan.

Conste que, per necessitat que estiga, jo no demano res, sinó-l dret que tenen fins los aucells de viure y de cantar, des de una branca, alabances a Déu.

J. M. J.

II

Abans de ser capellà almoynier de casa Lòpez vaig ser dos anys capellà d'un de sos vapors trasatlàntichs, y una y altra colocació les deguí al actual Marquès de Comillas, cooperant ab ell, en la primera, son germà D. Antoni Lòpez y Bru, qui al cel sia. M'hi recomanà y acompanyà a sa presencia lo Dr. Estalella, avuy digníssim bisbe de Teruel, y al cap de tres setmanes, me sembla que era lo 12 de Desembre de 1874, m'embarcava cap a Càdiz, ahont devia enrolar-me en lo vapor *Guipúzcoa*, al que estava destinat. Una estona abans de llevar àncoras, la tarda de la sortida, tinguí lo plaher de saludar sobre coberta als dos fills del Marquès, que s'esqueyan a Càdiz. Al major no-l vaig veure may més; a D. Claudi, si lo torní a veure a Càdiz meteix, al cap d'una temporada, y sa vista-m fôu de gran consol. Jo m'havia embarcat per malalt, y augmentavan la méva malaltia la anyorança de Catalunya y-l gran sentiment que-m donava lo no sentir sinó de tant en tant son llengatge, puix sempre-m tocavan per companys de tripulació, viscaïns, gallegos o andalusos, ab quí, per amichs que fôssem, no cal dir que no parlava gayre de poesia catalana; que era des de ma petitesa, després de Déu, de mos pares y ger-

mans, la font de mos goigs y alegries. Donchs ell, arribant una matinada al vapor, després de fer lo compliment al capità y als oficials, m'escometé a mí afectuosament, y, descartant-me de la colla de mos companys, me demanà si escrivía gayre y que li-n llegís algún bocí. Li vaig llegir alguna de mes pobres inspiracions y li vaig regalar mon *Jesús als pecadors* y la *Batalla de Lepant*, que tenia impreses.

Dos anys passí anant d'Espanya a Cuba y de Cuba a Espanya, en lo vapor *Guipúzcoa*, com una llançadora d'una banda a la altra del ample y grandiót teler. Al cap de dos anys de rabejar-me en la gran piscina del Criador, sentint-me reforçat de salut, me vingueren ganes de dexar la mar, d'ahont, en lluyta perillosa y terrible, acabava d'arrencar lo poema de *La Atlàntida* per estampar-lo. Una circumstancia, trista y penosa per mí, facilità la execució de mon plan: D. Antoni Lòpez perdé a son fill major, y a instancies de son fill según, D. Claudi, fú proposat per celebrar en sa casa diariament la Santa Missa en sufragi de la séva ànima. Vinguí de Càdiz en lo vapor *Ciutat Comtal*, y a cosa de 25 de Novembre de 1876 prenguí possessió de ma capellania.

En penyora del méu agraïment dediquí al Marquès de Comillas lo poema, fresch y salabrós encare, que fôu premiat en los pròxims Jochs Florals.

J. M. J.

III

Lo Marquès de Comillas acabava de rebre la primera sotragada forta en lo camí de la vida. Fins allavors en tóts los mars havia navegat ab vent en popa, com a

fill predilecte de la fortuna. Casat ab una senyora de bona família, virtuosa y rica; pare de dos fills y de dues filles, que, sanitosos de cos y d'ànima, vivían al voltant séu; senyor d'una gran fortuna, que anava creixent com un ríu en temps de pluja; dotat d'un coratge que augmentava en los perills, de gran colp d'ull per conèixer les persones, y d'un maneig extraordinari en los negocis, cap pedra s'havía posat sóta la roda de son carro triomfant y cap sepulcre li havia obert la bóca per parlar-li de la mort en lo camí de la vida.

La cayguda de son fill major l'affigí y trastornà, y, desitjós de soledat, anà a passar un parell de mesos sóta Pedralbes, en la torre de son gendre D. Eusebi Güell. Allí, en tan tristes circumstancies, fuí presentat a exes dues famílies, entre les quals íntimament lligat havia de viure tants anys.

Quan lo llop ha encetada una ramada y ha assaborida la carn d'anyell, no triga a tornar-hi: axís devegades fa la mort en una família. Quan entrà en casa del Marquès, per dur-se-n lo fill herèu, no-n degué sortir, sinó que-s deuria haver quedat amagada darrera la porta, per dur-se-n a algú més, y aquesta vegada tocà la tanda a la filla major, D.ª María Lluisa, y axò als pochos mesos de son matrimoni. Aquests colps fóren terribles per tóta la família: prepararen, humanament parlant, la mort del pare, y minaren la salut de D. Claudi, que, havent sigut forta y robusta, anava decayent al córch rosegador d'una tisis cançonera. Los metges li receptaren les aygues de La Presta, y de entre tóts sos nombrosos amichs y companys me trià a mi per acompanyar-lo, y axò per dues estiuades seguides. Allí, mentres ell s'entretenia dibuxant rònques cases, roures y penyals, jo al costat séu escrivía *La Barretina*, que es senzillament la historia

d'un home de Prats de Molló, qui, havent en sa minyonesa anat a apendre de fer barretines a Olot, y havent-ne posada botiga en lo Vallespir, hagué de plegar lo ram per falta de feyna y allavors feya de banyer en La Presta. Des de allí fiu ma primera volada als cims del Canigó, somniant y començant d'escrivre la llegenda pyrenayca d'aquest nom. Anant o venint dels banys, l'acompanyava a Comillas, ahont l'esperava sa família; a Montpeller, a veure un metge de la terra; y a Lourdes, a veure la Metgessa del cel.

Se va casar, y son nou estat no refredà gens ni mica la nostra bona amistat. Allavors no l'acompanyava, com es natural, en sos viatges, però vivía gayre bé sempre aprop séu a Barcelona, a Comillas, y especialment a Caldetes, ahont passarem junts llargues temporades interessats ab la séva salut. Allí una matinada, després de la Santa Missa, vegerem arribar, en un tren exprés, a D. Manel Arnús, portador de la per nosaltres esglayadora noticia de que aquella nit havia mort D. Antoni, son pare, soptadament. Si hagués caygut un llamp als nostres peus no-ns hauria aterrat més. Allavors, com abans y després, lo dol y la pena de aquexa família eran ma pena y mon dol, ses aficcions eran mes aficcions, que sentía més que les propries. La salut de don Claudi donà una forta baxada, arribant a fer témer, a les persones que l'estimavam, que la mort del pare podia ser ocasió remota o pròxima de la mort del fill. Per reposar una temporada de sos treballs y de la fexuga càrrega que pesava sobre ell, llogà un *yacht* anglès anomenat *Vanadis*, y, muntats en ses ales, en companyia de D. Manel Arnús, de sa germana Montserrat y del qui es are son marit, D. Climent Miralles, visitarem les ciutats espanyoles de Màlaga y Càdiz, les africanes de Tàn-

ger, Alger y Constantina, y sobre tót la tomba del venerable Ramón Llull, a Sant Francesch de Palma, la Cova d'Artà, Miramar y Valldemossa y altres joyells de la incomparable Illa Daurada.

No cal pas comptar-ho tót. Jo anava escrivint, y mos pobres llibres eran més ben rebuts de lo que-s mereixían. Mes no sempre havia de resar los misteris de gloria en una casa en que hi havia tantes penes (no les dich pas tótes), alguna n'hi havia d'haver féta expressa per mí, y aquexa se m'acostava poch a poch com un àspit entre les flors.

J. M. J.

IV

Ningú me donà a casa Lòpez lo càrrech d'almoynier, ni tal vegada jo l'hauria acceptat, no per pór de disgustos que m'hi esperavan y preveya, sinó perquè no-m regonexia ab lo dó de la paciència, temps, incançabilitat y demés dons y virtuts que necessita un veritable almoynier. D. Claudi, sentint-se faltat de forces y dalit, y més aqueferat de lo que convenia, començà per encarregar-me les families que ell socorría mensualment, que no passarian de vinticinch. Des de aquell moment me vegí assaltat per tót arrèu de pobres y necessitats, a casa, en lo carrer, en lo confessionari, per cartes y recomanacions, y la llista anà crexent fins a trescentes families. Presentant-se cada día necessitats noves y convenint a la justícia y a la caritat tenir a la vista les antigues, y ma salut, que no era allavors bona com are, no dexant-me anar, venir y córrer com calia, demaní un auxiliar, que se-m concedí.

Tres *cirinèus* tinguí l'un derrera l'altre, y-ls dos primers se cançaren d'ajudar-me a portar la creu, no per lo fexuch de la càrrega, sinó per les amargors que s'hi passavan. Com la caritat es una virtut tan alta, Déu nostre Senyor espera a premiar en la altra vida als qui la exercitan y aquí en la terra se complàu en enviar-los sofriments, injuries y oprobis. Jo, per altra part, no sería merexedor, puix pecador y miserable só, y no estaria gayre o tal vegada may a la altura que la divina caritat demana. De tóta manera, me-n començaren a venir, al principi, de petites; després, de més grosses. No valent-s'ho de comptarles tótes, una me-n vingué, fà tres anys, que-m féu conèxer que anava a caure, si ja no havia caygut del escambell.

Los marquesos anavan acursant les estades a Barcelona y allargant les de Madrid, ahont s'anavan arrelant cada día més. Jo escrivía ab gran franquesa a un y a altre. Voldría are estar aprop de mos papers per insertar la copia que guardo d'una carta que escriguí a la marquesa fent-li un quadro poètic de la hermosa missió que ella podía cumplir donant-se a la vida de la caritat, en quant fós compatible ab sa posició. Li feya una pintura de la trista situació de les classes pobres, tan enganyades pèls sembradors del mal com agrañades a qui-ls fà bé. Li feya veure les males herbes de la anarquia y del socialisme, que anavan brotant, extenent-se cada día com taca d'oli, amenaçant cobrir-ho tót abans de gayre y esterilisar lo camp dels pobres ab les ruines dels palàus dels rics. «Vostè, que es jove y activa,—li deya,— trobaria en axò lo treball més digne de sa joventut y de sa activitat. Tal vegada Déu no li dóna fills perquè faça de mare a algún orfe y desamparat que s'està morint de miseria. Tal vegada ab lo nom de mare li podria donar

lo de salvadora de la seva ànima y de les ànimes de sos pares. Y com no hi ha millor predicador que'l bon exemple, lo de vostè sens dupte despertaria en algunes amigues y conegudes seves lo desitg de seguir-la y d'allistar-se a tan simpàtica bandera. Y ¡qui sab lo bé de que vostè podria ser causa en lo món!»

Pochs dies després d'escriure aquexa carta, que, a no ser ben rebuda com a consell, podria acceptar-se com a fantasia digna d'un poeta-sacerdot, m'escometé lo Pare Governador, dihent-me:—¿Com es que vostè aconsella a la marquesa de Comillas que se separe del seu marit?—Jo li neguí en rodó, dihent-li que may semblant idea m'havia passat pèl cap; mes ja aquella mala especie havia corregut per Barcelona. ¿Què havia succehit? Sens dupte se havia malentesa a aquella noble senyora y s'havia posat alguna espina en lo ram de flors que jo li havia enviat. La corda s'era trencada per la part mes flaca y ja no tenia adob. Algú a qui jo feya nosa temps havia en la casa, havia aprofitada aquella conjuntura per falta d'altra millor. Lo cert es que, des de aquell dia, me vegí empenyer per una mà invisible cap a la porta.

J. M. J.

V

A haver-hi un rastre de caritat envers aquest pobre ministre de Déu, que no havia fét mal a ningú, s'hauria esperat a llençar-me de la casa un mes després, en que, al sortir los marquesos cap a Panticosa o a Comillas, jo me'n solia anar també a un recó de montanya. Al passar la porta se-m podria haver tancada honestament ab

qualsevol motiu, sens entregar-me lligat y indefens a la horrible pastura de les males llengües y a les suposicions sempre malèvoles y mólt sovint grosseres quan se tracta d'explicar una cayguda. Mes com no hi havia hagut orelles per escoltar-me, ni pietat ni cor per condemnar-me, no hi havia d'haver espera ni prudencia per castigar-me. ¿No estava ja resolta y determinada ma sortida de la casa? ¿No se m'hi havian d'escombrar les petjades? Donchs vaja a fora qui fa nosa; prompte, prompte; are meteix; demà ¡Déu nos en guard! se podria rehabilitar y arreglar-s'hi de nou. ¿No-s presentarà, per fer-ho sense escàndol, una bona ocasió? Bona o mala, aquexa se presentà, y si jo-ls havia trobats sórts, ella no-ls trobà peresosos.

Lo senyor bisbe de Vich havia sigut nombrat president dels Jochs Florals, y entre-ls primers qui anaren a votar-lo no faltava, y mólt ben acompanyat, aquest humil capellà seu. Després de la festa poètica fou convidat a dinar a casa Lòpez, en companyia del *capoulié* del felibrige D. Felix Gras. ¡Males postres tinguí! Després de les gracies, mólt plana, suau y amorosament se-m digué que jo treballava massa; que-m convenia reposar un xich, lluny del confessionari, del hospital y dels pobres y malalts que-m marejavan; que lo senyor Bisbe m'oferia una cambra en son palau de Vich si volia passar-hi un parell de mesos. No sent jo gayre amatent en pendre la perferta d'aquell repòs forçat, que per altra part no-m convenia per res, m'ho digueren més de dret, afirmant que m'era necessari a tótes passades per enfortir mon cervell debilitat, y que si m'hi empenyian era ab lo parer de sabis metges y portats únicament pèl gran afecte que-m tenian; y vulgas no vulgas, de bon grat o per força, lo senyor Bisbe me féu prometre que l'endemà jo sortiria ab ell cap a Vich en lo tren de la tarda. Axò era un dijous.

L'endemà, recordant que la nit del dissapte, según de mes, era de Vetlla al Santíssim en la capella de la sanch del Pi, aní a demanar dos dies d'allarguis al senyor Bisbe. Me-ls concedí lliberalment; mes D. Claudi cregué veure en mon piadós compromís les orelles de la desobediencia, y no ho hauria volgut a no rebre una targeta del prelat dihent-li que no-m trenqués la girada per tan poca cosa, ja que-l pecat no era grave. Y abans de pendre comiat de Barcelona, poguí passar una nit entre estimats companys d'Associació, assoleyant-me a la presència de Jesús sacramentat, alabat sia per sempre.

Quan l'endemà me vegeren sortir cap a Vich, ab la maleta a la mà, tót sol, ab prou feynes arribant-me los diners per pendre bitllet de tercera, per mos enemichs,—jo no sabia que-n tingué encare,—fóu un veritable triomf. La quimera esclatà, llençant darrera méu una carretilla d'insults més que d'acusacions, per acreditar aquell adagi: *D'arbre caygut tothòm ne fa llenya*. Deyan que-m dexava enganyar com un beneyt; que anava a empobrir la casa ab tanta caritat; que ab les almoynes, per mi cosa sagrada, sostenia gent perduda y de mal viure; que ab elles m'havía fét la barba d'or, retirant-me per rich, ab la maleta plena de bitllets de Banch; que havia tingut l'atreviment de dir los sants Evangelis a algún malalt (com aconsella lo ritual romà), y que fins havia arribat a resar los exorcismes (com si fós pecaminós un reso que-l sant pare Lleó XIII acabava de publicar), y, per ultim, que volia fundar una secta, filla o al menys prop parenta, del espiritisme. Un de mos companys que-m deu lo pà que menja, al veure la pedregada sobre méu, me girà la espatlla, passant-se-n ab armes y bagatges a mos acusadors; y ab tan bon atiador y ab la nova llenya que s posà al foch, arribí a ser tingut per un capellà fanàtich y dolent y per un he-

retge digne de les flames de la Inquisició. Verament me tenfan lo peu al coll. Si en aquell *tol-le tol-le, crucificàu-lo*, alguna persona de bon seny y de bon cor me volia defensar, ¿què podia respondre? ¿Volia proves de mos delictes? Lo Marquès de Comillas, tan caritatu y tan bò, m'havía fet desterrar. ¿Volia proves de que jo no estava bé del cap? Se m'havía mitg tancat en lo santuari de La Gleva, ahont he estat dos anys, fent lo sort y-l mut, com si fos realment culpable, per donar més força a tan tristos arguments y per meditar la gran llicó de la Providencia continguda en aquexos vells adagis, que semblan sentencies de la Sagrada Escripura: *De gran pujada, gran baxada, y qui més alt puja, de més alt cau*.

J. M. J.

VI

Arribant a Vich, lo senyor Bisbe me dexà, ab certa llivertat, volar y pendre per estada l'arbre que volgués. Jo de son palau volí a casa de mos pares, y, no tenint-hi ja pares ni germans, me-n volí a la hermita de ma dolça mare, la de tóts y que no s'ha de morir, la Verge María de la Gleva. Dificilment pot trobar-se estada més bonica y millor per un poeta, y sobre tót per un poeta sacerdot y vigatà, que aquest santuari. Està bellament assegut en un montícol a la vora del Ter, que com una ampla falç de plata lluheix a ses plantes; a mà drete té lo verdós Montseny, y a mà esquerra lo Pysinèu, gayre bé tót l'any blanquinós de néu, y davant una serra més humil que lliga l'un ab l'altre, fent de muralla de verdor a la plana. Més ençà veyà lo méu poble y los camps que, en ma ado-

lescencia, jo havia regat ab la suhor de mon front. En la hermita hi trobava l'afecte de dos amichs sacerdots; un petit colegi de noys, que eran ensemps la escolania del temple; falsies y roquerols que feyan lo nfu sobre ma finestra, y vols de poesfes que feyan nfu, com lo méu cor, a les plantes de la sagrada imatge. La gent es creyenta, afectuosa y senzilla, y tót seguit en cada casa trobí un amich y en cada camp un mestre en lo ram de llengatge y de poesia popular, que són la meytat de ma hisenda.

Ma presó era, donchs, ampla, espayosa y plahenta; mon desterro era hermós y florit: cabalment hi entrí en plè més de María, quan los escolans li refilevan ses cançons més boniques en lo temple, y-ls rossinyols sos hymnes més inspirats a la vora del Ter. Mes cap y a la fi era desterro, y, com a tal, no tót havían de ser per mi flors y violes. Al cap d'uns quants dies de papellonejar per aquells endrets, de la hermita al riu, del riu al camp o la roureda, com qui mal no fa mal no pensa, baixí a Barcelona a buscar alguns llibres méus y documents que-m faltavan. D. Claudi, creyent que jo recalava en sa casa, fugitfu del captiveri, me rebé ab aspra severitat, y, sense dexar-me explicar, me digué aquexes textuels paraules: —*No vuelva V. á poner los pies en esta casa mientras duren las actuales circunstancias.*— Jo li responguí que-m dispensés y que no m'ho hauría de tornar a dir, y, despedint-me-n ab un *quede V. con Dios*, pugí per última vegada a ma antiga cambra per ordenar y encaxonar tots mos llibres, que no trigaren a seguir-me cap amunt. Llástima que vivint jo a La Gleva, com les aurenets que hi estiuejan sempre a punt de sortir-ne, no poguí parar ma llibrería, que continua encaxonada en los baxos del palau episcopal.

De retorn en lo Santuari, jo treya forces de flaqueza

per fer-me superior a la trista realitat que m'oprimía: provava d'axecar lo vol al món de la pietat y al de la poesia, arribant a sacudir de mes ales los polsosos recorts de miseris y de passions insaciable, que m'havían fét sa joguina y anavan a fer-me sa víctima inocenta. En estones de fervorosa inspiració m'arribava a creure, com ho escriguí a algú, que era l'home més felç del món; mes qui m'havía tret de Barcelona no m'havía de dexar somniar tranquil sóta-ls sàlzers de La Gleva. No havia perdut lo seny, gracies a Déu, però era convenient y necessari fer-me-l perdre.

Com són poques les amistats que resistexen lo foch de la tribulació, eran poquíssimes les cartes que jo rebía. No obstant, per elles sabia de bona tinta que lo P. Governador y altres companys séus de la Companya de Jesús, que jo tant estimava, deyan més sovint, puix la impostura era vella, que jo estava *dement*, fent rodolar y créxer la trista nova per Barcelona, Valencia y Madrid. Un periòdich de Vich, adicte a llur política, ho estampà, fà més d'un any, fent-se nunci de ma ignominia per tóta la Montanya. Més o menys clar ho anavan dihent també mon amich Mossèn Jaume Collell y-l senyor Bisbe, y ho anavan repetint sos amichs y coneguts a sò de trompeta, que m'anava sitiand y reduhint y omplint-nos d'afflicció a mi y a la bona gent que m'estimava. Un día lo Prelat m'envià una cédula d'admissió en l'Asil-Hospital de capellans, en que podia passar a fer-me fonedís tóta la vida. Jo, no sentint-me ab prou vocació per enclausurar-me, responguí que, com a terciari y fill de Sant Francesch, m'estimava més estar a lo que la Providencia se servís enviar-me, y no volguí pendre-n possessió. Altre día, ab una carta cruha y seca, me prohibí baxar a Barcelona sense llicencia séva expressa; prohibició que no s'ha fét a cap altre

sacerdot. Jo vegí que una cadena invisible m'anava lligant y extrenyent per tótes bandes, no dexant-me obert altre camí que-l de la reclusió, ahont evidentment nostre Senyor encare no-m volia, y fervorosament li demaní enginy, serenitat y força per trencar-la, com, sortint de mon caràcter y de mi meteix, ho he fét. Per axecar mos hymnes a Déu, que per axò m'ha donada, encara que humil, la arpa de la poesia, no cal emparedar-me: *val més ser auell de bosch que de gavia.*

J. M. J.

VII

Forta y aterradora era la conjuració axecada contra aquest arreconat e indefens ermità, mes era solament lo primer preludi de lo que m'esperava. No havia entrat encare en la lluyta qui, havent rebut més bé y majors proves d'estimació de mí, m'ho havia de pagar organitzant-la y dirigint-la com a advocat y cap de colla, acostant los elements dispersos y reclutant-ne de nous, especialment entre persones benvolgudes, per enfonsar-me. Aqueix, com tothom sab, es D. Narcís Verdaguer, cosí méu, qui al venir a estudiar a Barcelona rebí en ma casa ab los braços oberts, com a un germà petit que m'enviava la Providencia, a les portes de la vellesa, per recullir mos llibres, papers y somnis a mitg desclosure, única herencia que podia dexar-li al morir. Donchs ell, tan fidel y afectuós quan, en dñes de bonança jo navegava ab vent en popa, en la metexa nau del Marquès de Comillas, al vèure-me-n caure, se-m caragirà y posà davant de mos enemichs; vegent-me martiritzar ab paraules y

obres, se posà a guiar a mos butxins, y-m textí ab ses propries mans una corona d'espines que m'ha fét envellir en un any y no m'ha portat a la sepultura perque la Mare de Déu me sostenia. Ell es l'atiador del foch terrible d'injuries y maledicencia que ha estat a punt de devorar-me. Ell, de paraula, ab cartes y telegrames, ha punyit al marquès y a Sa Ilma. fins a encéndre-ls en guerra comuna contra llur adicte capellà, y partidari de que *s'ha de dir lo que es y lo que no es*, y de que *quan convé s'ha de mentir* y de la màxima de Voltaire: «Calumnia, que alguna cosa ne queda», no ha parat fins a obligar al bondadós prelat a donar-me un colp de crossa, cosa que no hauria fét *motu proprio*.

Com a petita mostra dels missatges que li enviavan ell y mon altre ingratisim cosí mossèn Joan Güell, veja-s, ab tóta sa incorrecció y senzillesa, aquesta carta, que rebí a 15 d'Abril, escrita per una persona penedida d'haver-los servit en tan trista missió:

Rdo. padre Berdager

Padre le escribo à V. cosa que nunca le ubiese echo pero después de aber pecado y leantado falsas calumnias; oy estoy arrepentida del daño que e querido acer à personas que me an echo bien y me querian salvar de ser pecadora; mas yo tentada por seguir el mal en compañía de personas que mal me aconsejavan; hemos ido por el mundo como malos espíritus dando margen à calunias de grande consideración.

Padre, oy tentada por el buen angel, que salvar quiere mi alma, me arrepiento de todo pues la conciencia me acusa à pedir perdón a quien daño à deseado, à V. padre almas, perdon, perdon mil veces, por ser V. una de las víctimas que se quería sacrificar; pero oy con todo el dolor de mi

alma acudó a vos, para que pueda ser feliz siendo perdonada, y mi alma pueda salvarse y en el tiempo que tenga de vida sea para bien de Dios y siendo así podré dar buen ejemplo á una hija que tengo que oy está en la inocencia.

Padre, ya me confese y nunca mas tendre que bolverme acusar de tan grandes tentaciones y para que esto sea así, V. pida por mi al divino Señor que de veras me perdona como yo me he arrepentido, no me desatienda, padre, usted que es tan bueno pida en sus oraciones para que nunca más vuelva á ser pecadora ni a querer acer daño á quien tanto bien iciera por mi;

Padre yo soy culpable pero su familia de V. an sido los que me han hecho acer y ios pasos que yo ignoré siempre oberlos tenido que andar; como ir al Sr. Obispo y ellos son los que me an encaminado sigiera acer el daño que ellos por su parte ya pontan los medios.

Espero de su bondad aunque no soy mercedora del perdón de una persona tan buena V. tendrá misericordia de esta pobre pecadora que sola se encuentra por el mundo, no paso otro que trabajos y me encuentró desamparada con mi niña de cuatro meses, perdón, padre, por esta hija que es inocente, y para tener esa grande satisfacció y tranquilidad de V. espero saber que me perdona. Se despide su umilde serbidora.

S. A.

Si no le parece mal espero contestara dandome el perdón que de V. espera.

Calle Caretas, n.º 63, 3.º, 2.ª

Barcelona.

Suprimesch la postdata y lo que de mon compte jo hi havia afegit, per posar punt a aquesta pàgina, la més penosa y amarganta per mi de les que tinch escrites.

J. M. J.

VIII

Lo 10 de Maig pròxim-passat, sentint parlar de que, ab motiu de les festes de Sant Isidro, hi havia rebaxa de preus en los trens de Madrid, ab intenció d'anar-hi, vaig sortir de La Gleva sense dir-ne res a ningú y passant per Barcelona lo més amagadament possible. Arribant allí a mitja matinada, me n'aní a la esglesia de Sant Genís, y desitjant celebrar la santa Missa en un altar de la Verge, me tocà la capèlla de Nostra Senyora de Valvanera. La imatge representa la propria trobada en la albega d'un roure, ahont brescavan les abelles. Serena y hermosa omple lo tronch del arbre, y d'una clivella que hi ha a sos peus surten voladuries d'abelles en diferentes direccions. No-s veuen groguejar les bresques en aquell rusch de la amor de María, mes un xich més avall sóta la soca del roure, entre-ls cirials de la credença, groguejan les daurades portes del sagrari, ahont s'enclòu la bresca celestial de la Eucaristía, amor de les ànimes pures. ¡Ab quin plaher jo-ls compartía les gótes de mel, abans y després de la Missa, en la sagrada comunió! En aquell devot y rich altar celebrí gayre bé cada día dels que passí a Madrid, trobant-hi sempre un consol en la trista soletat que m'hi rodejava.

Lo día 20 aní a veure al Marquès de Comillas, ab la idea de pendre-li lo pols respecte a mos deutes, que ell m'havía promès pagar, y sobre tót respecte a ma negra y terrible situació. Me rebé ab cara afectuosa però seria, com a un amich qui ha vingut a menys y que se desitja allunyar de manera que no torne; y, sense dexar-

me explicar sinó a mitges, m'aconsellà que continués a La Gleva, ahont no estava tan malament, y-m féu noves promeses de pagar mos deutes dintre poch temps. Ffu-li veure ma necessitat de baxar a Barcelona per agenciar mos llibres estampats y per estampar-ne algún de nou, y-m respongué, ab la resolució d'un rey absolut a qui no-s pot replicar, que no-m convenia de cap de les maneres, especialment per la salut. Me recordà la debilitat física, que a conseqüència de mos estudis, fà vint anys, me portà a sos vapors a fer vida de capellà marítim, y digué clarament (encara que sense convèncer-me) que aquexa malaltia m'havía rebrotat fà quatre anys en forma de mania, arribant fà dos anys a la crisis; y que puix a La Gleva m'havía adobat mólt, allí y sols allí havia de guarir-me y arrencar la petita arrel que encare me-n quedava. Los móts de mania y maniàtich me-ls féu sentir y rosegat més d'una vegada ab ben poca o gens de caritat, y sense oferir-me una set d'ayga me dexà sortir de sa presencia. Tót sia per amor de Déu; però, francament, home só, y no podfa dexar de sentir lo veure-m rebut tan fredament d'una persona a qui jo havia dedicada la meytat millor de la vida, a qui havia confessat y donada la sagrada comunió móltes vegades, y de qui havia sigut divuyt anys, no solament lo capellà sinó l'amich íntim; però vaig sentir més lo veure en un home, malalt de grave malaltia, la poca compassió ab qui a son servey s'ha empobrit y ha posat cabells blanchs y axò no per mí, sinó per ell.

Al baxar la escala me venia a la memoria la terrible paraula de Nostre Senyor Jesucrist de que *es més fácil passar un camell pèl forat d'una agulla que salvar-se un rich*, y m'alegrava de ser pobre.

L'endemà a les set del vespre prenguí lo tren corrèu

cap a Barcelona, desesperançat de les promeses dels hòmens, però més esperançat que may en les promeses d'aquell qui digué: *Benaventurats los pobres*.

J. M. J.

IX

Per les cartes rebudes de Vich a últims de Maig, coneguí que hi havia quexes del Marquès de que se-m dexés sortir fora de aquelles montanyes, muralles de ma presó, fins a donar-li a ell meteix un sust a Madrid. Aqueix acte, tan propri d'una persona que s'anega, de traure la ma fora de la ayga, cercant ahont agafar-se, los semblaria digne d'un escarment; y si a les exigencies de que se m'acursés la brida correspondria les promeses, bé massa m'ho anavan dihent los successos esdevenidors.

Lo 2 de Juny trobí en la sagristia de Sant Felip al no tan fidel com antich company Mossèn Collell, qui, enfadat de que jo encare fós a Barcelona, ahont ell, sent canonge de Vich, passa la meytat del any y de la vida, se posà a cridar, fora de sí, per assustar-me, dihent que aquell día meteix ho anava a dir al senyor bisbe. Aqueix esclat d'ira de Mossèn Jaume fôu lo primer llampech de la esgarrifosa tempestat, si no la guspira elèctrica que lo desencadenava sobre-l méu cap.

Veyent-la jo venir, gracies a Déu ab serenitat, proví de conjurar-la en lo possible; mes tót fôu endebades: la hora de les tenebres era arribada per mí

Fins allavors se m'havía tractat y fét anar d'aquí y d'allà com un personatge de comedia, mes per mi la

llarga y vergonyosa comedia s'anava tornant tragedia vilipendiosa y abominable.

Lo 13, diada del Corpus, un policia me seguí a la capella de Sant Llätzer, ahont aní a celebrar l'ofici; y a la tarda, a la de Nostra Senyora Reparadora, ahont aní a acompanyar una estona a Jesús Sagramentat, no gosant acompanyar-lo en la processó.

Lo día 14, al sortir de casa, a quarts de sis, tinguí l'acostumat seguidor, cap a la esglesia dels Caputxins, ahont diguí la Missa.

A les quatre de la tarda se presentà en ma posada un agent de policia ab la següent: *Por órden gubernativa, que se prenda a D. Jacinto Verdaguer, presbítero.* Trobant-se, providencialment, conegut en la casa, se vegé obligat a escoltar ma defensa y-s féu càrrech complert de ma innocencia.

Lo primer colp no havia sortit bé, perquè Déu lo destorbà; mes s'ha de confessar que havia sigut ben donat. Los agents de policia no hi jugavan tots sols, com no eran sols los soldats romans en la presa del Hort de Getsemani: calfa alguna persona amiga que, ben enterada de mos hàbits y costums, aconsellés, triés la hora y lo punt y dirigís la maniobra infame. Una estona abans havia anat a la porteria un parent meu preguntant si jo havia sortit, cosa molt important perquè los organissadors no donassen lo colp de mall sobre la enclusa. Mossèn Collell hi era també per un cap, tant se val, però jugava ab més finura y diplomacia. Tres hores abans me féu escriure per un relligiós amich dihent-me que passés per sa cel·la aviat. Jo, sabent que prop d'ella hi havia algú més, malfiant-me-n, me n'excusí. Veyent aquest camí tancat, se n'obrí un altre. Se valgué d'un metge amich nostre, fent-me donar un avís de que, per una

grave necessitat, m'esperava en sa casa a les tres de la tarda. Axò era senzillament perquè jo no hi faltés: ell hauria sortit de tras cortina ab la nova de que a les quatre anava a ser pres ignominiosament, mes oferint-me com arca de salvació la anada a Vich, en sa companyia, que era lo *desideratum* de tots ells.

Se havia parada, gracies a Déu, la primera falconada, mes era de témer la segona, y jo quedava en capella, puix la ordre era gubernativa y no se havia de revocar tan fàcilment. En efecte, a les onze de la nit havia de tenir segona visita del agent, que jo hauria hagut de seguir, de grat o per força, sense que rahons ni defenses hi valguessen. Mes Déu me havia féta la mercè d'escudar-me altra vegada, fent parlar una estona abans al senyor D. Joseph Guillén, qui, sense haver-me vist may, féu conèixer tot seguit la veritat y parlar a favor meu al senyor Governador, cabalment quan amichs de tota la vida y parents estimats se-m venían traydorament per menos de trenta diners.

J. M. J.

X

15 de Juny.

Ignorant jo lo que podia esdevenir-me al carrer, trobí millor quedar-me a veure venir les coses des de casa, sentint solament perdre la santa Missa. A mitja matinada rebí la visita del Sr. Guillén y d'un agent de policia amich séu, qui m'assegurà que podia estar tranquil, puix cap de sos súbdits me diria res; a més me digué que se anava a revocar la ordre que tenían, los coman-

dants de moços de la esquadra y de la guardia civil, d'agafar-me ahont se vulla que m'ensopeguessen.

A les dues de la tarda aní a mostrar mon agrahiment al senyor Governador per la suàu girada que havia féta a favor méu, no solament tornant enrera la ordre de pèndre-m, sinò fent-me d'escut en aquella terrible adversitat. Ell, afectuosament y ab cristiana cortesia, me féu veure quant li dolía tót allò y quant desitjós estava de que s'arribés a un bon terme. Al despedir-nos m'assegurà que, a no haver-hi res de nou, no se-m molestaría més.

Axís ha sigut: des de aquell punt y hora no he vist que-m portés lo rossech ningú que tingués ayre de policia secreta. Los desenfeynats qui, avuy un, demà un altre, me vingueren al darrera, fins al 14 de Juliol, descontant-ne tres que semblavan portar intencions menys falagueres, tenfan la missió ridícula de esporuguir-me, com si fós un nen de tres anys, y no venían de tan amunt, puix se dexavan caure al carrer del Duch de la Victoria, ahont suposo que rebrían al matí lo *sant y senya* y cap al tart donarían compte de ses passejades inútils.

Un dels primers dies de mon suplici s'esbombà per la ciutat la nova de que se m'havía passat per la vergonya de fer-me agafar y portar a Vich per la justicia; y quan fins les persones que no-m conexen se-n condolfan, sentint a la cantonada del carrer trepitg de cavalls y fresseig de rodes y cascabells, me dexí temptar de la curiositat. Donchs era mon cosí, que se n'anava als toros, en carretel-la, ab son clavell a la solapa y son calanyès, al costat de sa esposa. Aquexa acció tan senzilla m'horroritzà.

Arribava, gracies a Déu, al cap d'amunt del Calvari. Lo 23 de Juliol, entre una y dues de la tarda, vingueren

a visitar-me quatre enviats del tribunal eclesiàstich de Vich, fent-me saber de paraula y per escrit que havia sigut sospès de llicencies *in divinis*. Jo prenguí-l document, y, de genolls en terra, lo posí als peus d'una imatge de la Mare de Déu, ahont es encare, demanant-li que-m tingués sempre sóta son blau mantell, com m'hi ha tingut fins are.

¡Cinquanta anys hà que us seguexo,
sempre m'heu tret a camí;
siáu ma Estrella del vespre,
oh ma Estrella del matí!

Aquell meteix día rebí una prova de que ma oració havia sigut escoltada y atesa y sequesch portant la creu ab resignació y santa alegría. Tót sia per amor de Déu.

Veusaquí breument exposada la relació promesa. No ho he pas dit tót: me n'han passades a la alçada d'un campanar y algunes malifetes tan lletges que no goso dir ni escriure. Per formar judici, los qui hi vulgan veure clar, ja n'hi ha prou. Sols me resta donar les gracies als directors de *La Publicitat*, *Diari del Comerç*, *Opinió* y demés periòdichs, que ab tanta valentia com desinterès han presa ma defensa, fent escoltar sa veu al públich de Barcelona, sedent, com en altre temps de caritat y de justicia.

* *

Abans de la darrera carta, veja-s com respongué Mossèn Verdaguer al periòdich *La Unión Católica*:

J. M. J.

Responent al article anònim que-m dedica *La Unión Católica* y insertan *El Noticiero* y *La Vanguardia*, sols

diré: que agrahech als senyors bisbe de Vich y Marquès de Comillas *los esfuerzos paternales, dulces y prudentes que están haciendo, auxiliados por la familia de Verdaguer* (conste que no es ma familia, sinó D. Narcís Verdaguer y Callís, de qui cabalment sembla l'article), *quienes precisamente le quieren de modo entrañable*, ¡fins a fer-me agafar pèls agents de policíal!

Díu que-m dexí traure de la bossa cantitats fabuloses; tothòm sab que may les he tingudes, ni mólt menys, y que a casa Lòpez no manejava pas jo la clau de la caxa. Si alguna cantitat entreguí més que regular, fóu, com es natural, ab beneplàcit, sinó per disposició del Marquès; y tant d'aquexes com de les altres estich prompte a respondre-n a ell meteix o al tribunal.

De ganes de pagar mos deutes no n'hi hauría gayres, quan per la suma de 300 duros se-m dexà embargar tóts mos llibres y publicacions, fins *La Atlántida*, honrada ab lo nom de D. Antoni Lòpez, y axò que, ab temps ho escriguí a son fill, que no-m contestà, y al senyor bisbe.

La virtuosa y santa familia a que-s refereix, no-m pot explotar per la senzilla rahó de que no só materia explotable, ja que no tinch res, ni la almoyna de la Missa. No m'explota: m'ampara quan altres me llençan; me protegeix quan altres m'atacan; me salva quan altres me volen perdre. Les demás ridícoles y malignes afirmacions, que ab lo verí que portan se coneix d'ahont surten, no merexen resposta.

Un favor me fà l'articulista, y es de haver fet patent lo que jo afirmava ja en mon primer comunicat: que dits amables senyors, de tant que m'estiman, me voldrían tancar per faltat de judici.

¿Tenen rahó? Als qui han tinguda aquexa desgracia, se-ls lliga o se-ls tanca, però no se-ls castiga, perquè lo

càstich suposa la llivertat, y ells no la tenen. Es axís que a mi la Autoritat eclesiàstica de Vich m'acaba de castigar prenent-me la missa per desobediencia (encare que motivada de sobres pèl temor grave, *metus gravis*, que disculpa en algunes ocasions). Per lo tant, segons la metexa autoritat y diocessà de Vich, jo no tinch la rahó enterbolida.

J. M. J.

XI

Resumím. A la política d'algunes persones relligioses y seculars, tan geloses de la prosperitat del Marquès de Comillas com de la propria, convenía que jo, massa caritatfu o massa beneyt, sortís de sa casa. ¿Ab quin medi me-n podía treure? Fent-me passar per dement. ¿Com m'hi podrían fer passar? De rahons tèrboles o clares no-n faltarian, d'interessats en la bona obra tampoch; per altra part, la víctima, dòcil y obedienta, no havia d'obrir la bóca. Dit y fét: endolcint-me la amarga píndola ab bones y enganyoses paraules y ab rahons que jo traduhía per empentes, se féu entrega del *mort* a mans del senyor Bisbe de Vich. Pochs dies després fóu sepultat en lo santuari de La Gleva y *Requiescat in pace*.

En dos anys li-n passare-n mólt de carros per demunt y ho suportà ab paciència, recordant que més ne suportà lo bon Jesús per nosaltres. Son nom, tan conegut alguna hora a Barcelona, s'hi anava esborrant; sos amichs l'havian planygut al vèure-l desaparèxer, mes ja no se-n recordavan, y sos contraris veyan ab goig que s'anava posant terra a sobre de la iniquitat sospitada

per molts, però no coneguda per gayres. La herba del oblit anava a créixer y a florir sobre sa sepultura, quan lo *mort*, que no era ben mort encare, veyent que se li tancava massa bé y tal vegada per sempre, reflexionà y-s digué a sí meteix:—Dels qui fugen, alguns n'escapan. Mort per mort, prova la sort.—Trayent forces de flaqueja y invocant lo sant nom de Déu, tirà la llosa enlayre y a la hora més impensada se-n baxà a Barcelona, y plantant-se en la Portaferrissa, d'ahont havia sigut trèt afrentosament, axecà un crit de *¡Justicia!* que ressonà per tót Espanya.

¡Justicia! ¿Quí me la havia de fer a mi, en aquests temps, quan ja ningú-m sabia al món, véll, bescantat per males llengues, perseguit y sense un cèntim? Algún pobre de Jesucrist plorà d'alegría al veure-m ressucitat, y de tristor al saber que-m volían tornar a fer morir com los juhéus a Llätzer; la prempsa de que més podia reñiar-me estava amordaçada ab un mos d'or. Mos contraris ho tenían tót: habilitat, prestigi, influencias, medis d'obrir-se tóts los camins y de tancar-me-ls a mi, apariencies de treballar per mon bé, tótes les mides y altures preses; fins tenían a favor séu la situació actual. Qui té diners fà sos afers; ells ho tenían tót, jo no tenia res; mes no, dihem-ho al revés: ells no tenían res y jo ho tenia tót, puix no-m dexava ni-m dexa la Divina Providencia, que axeca de la terra al caygut, trau lo pobre de la fanguera y sobre les tenebres de la impostura y la difamació fà resplendir lo sol de la justicia. *Déu torna sempre per la veritat y may es tart quan ajuda.*

UN SACERDOT PERSEGUIT

A primers del istú de 1895 trenquí la publicació de mes cartes *en defensa propia*, ab la promesa formal que se-m féu, de part del senyor Bisbe de Vich, de que tót seguit se-m tornarian les llicencies de dir la Santa Missa, que se m'havian preses per sitiar-me espiritual y corporalment. Veyent que, després de dos anys, aquexa y altres promeses bones, que diré si a Déu plàu, no-s complexen y que, en cambi se realisan al pèu de la lletra les males, que-m féu lo 27 de Janer de 1896, puix anant jo a demanar-li humilment la missa, me digué que m'esperava la miseria més gran en que s'ha vist un sacerdot y que havia de plorar llàgrimes de sanch. Veyent que ab aquexes profecies se complexen les, encara menys falagueres, que-m féu un enviat del meteix prelat y del Marquès de Comillas (que per avuy no anomenaré) qui al veure que ni de bon grat, ni per força me dexava portar al Asilo, com lo gran afecte de dits senyors exigía, digué tót enfadat: *pues le dejarán sin camiseta*. Veyent que-s treballa continuament, encara que sóta terra, per traure-m dels dits un bocí de pà, baldement se-m done per almoyna, y se-m martiritza cruelment y sense parar ab tóts los medis que donan los diners contra la pobresa: Veyent ara embargades mes obres literaries, única cosa

que-m restava com una góta d'ayga, en ma agonía: Veyent clarament que-s tracta de fer-me morir de fam, vaig a contar ab documents y detalls, que faràn esborronar als vinents, la historia de ma negra, hipòcrita e interminable persecució interrompuda en mes cartes *Un sacerdot calumniat*.

J. M. J.

I

LLORERS ESPINOSOS

La plana major dels qui assistiren lo día 21 de Març de 1886 a la inauguració de les obres del monestir de Ripoll, presencià una cerimonia que a molts féu venir llàgrimes als ulls. Després del solemne ofici y funcions religioses y patriòtiques del matí, nos reunirem en un col·legi y després de dinar en la sala principal, s'axecà lo senyor Bisbe del lloch de la presidencia y dirigint-se-m a mí me posà al front una corona de llorer dihent-me commogut y plorant: *Vos coronó en nom de Catalunya*. La gran part dels assistents no sabíen res d'axò y la sorpresa féu completa per ells y per mí, puix al sentir la suau olor del llorer ja me-l vegí demunt y sobre mos polsos posat per mon propi bisbe. Aquella corona havia sigut texida lo día abans per Mossèn Jaume Collell, de dues branques tót just esquexades d'un llorer, que plantí jo meteix en l'hort de la Rectoria de Vinyoles d'Orís, quan hi feya de vicari y a més estava lligada y adornada ab un llaç ample llistat ab les simpàtiques barres de Catalunya, que expressament per aquell acte havia fét texir Narcís Verdaguer.

Jo allavors estava al cap d'amunt de la pujada de la vida; acabava d'estampar lo Canigó, un de quals cants, *Oliua*, es dedicat a son successor lo bisbe Morgades; mes confesso que si hagués vista venir aquexa cerimonia no m'hauría acostat a Ripoll de deù lleugues y si ja m'hi hagués trobat, m'hauría esquitllat d'una manera o d'altra abans d'entrar en la sala.

Tinch massa fè en les corones que posa Jesucrist *als qui li són fidels fins a la mort*, per creure en les de aquesta vida miserable, que s'esfullan si no-s tornan de punxes. Per altra part no tractant-se d'un poeta extraordinari com Zorrilla, los hòmens solen complaure-s en arrencar y trocejar les corones que han posades, com si-s penedissen de sa metexa obra y la volguessen esborrar. Sóch de parer que no ha d'ésser coronat un poeta mentres puga ésser xiulat y tòts ne poden y solen ésser un día o altre sobre tót en nostra terra en que, s'ia per lo que s'ia, los noms passen y s'esborran uns als altres com les onades de la mar.

En algunes bandes, pot ser a exemple del Anyell Pasqual, se coronan les víctimes destinades al sacrifici. Evidentment jo era una d'elles. Aquell diumenge féu per mí lo diumenge del Ram, los dies de la Passió se m'acostavan pavorosos y negres y ¡rara coincidencial los tres metexos hòmens que s'havían unit per coronar la víctima, s'havían de aliar per descoronar-la del llorer y coronar-la d'espines y de vergonyosa ignominia. *Qui te fecit te desfecit*.

Dupto mólt del afecte que-m tinguessen quan organisaren la funció sobredita. ¿Voldríen ab ella guanyar-se la voluntat del poderós, de qui era jo allavors, per ma desgracia, capellà y amich? Cabalment a tòts tres havia jo obertes de bat a bat les portes d'aquella casa, ahont

tothom trucava y gayrebé ningú podia entrar. Poch temps després, per sos mèrits sens dupte, Mossèn Collell havia obtinguda una Canongia y pot ser esperava alguna cosa més. Verdaguer y Callís esperava una altra canongia de diferenta especie, que per justos judicis de Déu no ha obtinguda. Y lo doctor Morgades, amich sempre de gent de bóssa, havia d'aprofitar la bona ocasió que se li presentava de fer un servey a la primera bóssa d'Espanya, quals recomenacions tenfan molta influencia en les altes esferes, fins per si may somniàs ornar-se ab flors de púrpura y pendre lo lema dels verdosos magraners de son jardí: purpurat ex viridi. Per axò havían de trepitjar lo nóu y la honra d'un amich y d'un poeta conegut y estimat, mes, que se-ls ne donava si ja no vivía ab lo Marquès? Era un ministre de Déu, mes com si fós ministre de Mahoma, lo què-ls importava era guanyar-se les simpaties del bedell d'or. Es un déu tan simpàtic y paga tan bé les adoracions que se li fan, que valia la pena de fer en son obsequi un sacrifici. En lo sacrifici podia morir la pobra víctima, algún temps tan íntima séva, mes ¿què importa? si-s mor que l'enterren; terra amunt y més a sóta: *un cadáver más que importa al mundo?* En la cruel descoronació, com en la coronació, lo important, la única cosa necessaria era complaure y fer content al Marquès. Ab son nom escudavan allavors y escudan encara ells sa conducta. La última vegada que m'ha concedida la honra de parlar-li, demanant-li jo, perquè me tractava ab ses obres y ab ses paraules cruel e ignominiosament de boig, me respongué, net y clar: *Vamos, padre Verdaguer, lo dice todo el mundo; lo dicen sus amigos; (mossèn Collell) lo dicen sus parientes; (Verdaguer y Callís) lo dicen sus superiores (lo bisbe de Vich).* Jo li responguí que hi havia algú que estava més alt y podia més que tots ells, baldement la conxorxa fós

de *todo el mundo*. Un día o altre la veritat triomfarà y la mentida y la iniquitat seran confoses.

¡Hi ha un Déu!

5 d'Agost de 1897

J. M. J.

II

QUI ES L'INGRAT?

Se m'acusa de haver desobehit al senyor Bisbe. ¿Los defectes de ma obediencia podrian ser los de son manament? Examinem-ho. Mentres me manava coses segons rahó y lley de Déu, lo vaig obehir y no sols a sos manaments sinó a la més petita de ses indicacions, ell meteix ho podria dir. Mes vingué lo día 6 de Març de 1894 en que, juntament ab los estatuts del Asilo-manicomi y títol d'admissió de soci, rebí una carta del Dr. Morgades en que-m deya: *como había dado orden para perpetuizar á usted en la casa Asilo, no la he revocado... solo he intentado mortificarle cambiándole de domicilio y haciendo un salto de lo más alto á lo más humilde. Esto no prejuzga nada y sucederá lo que haya de suceder... que todo puede suceder en este pícaro mundo... y si de todos modos (Dios) quiere probarnos por vías duras no le faltan medios. . . . . limitarse á lo que se tiene y sentarse á la mesa que se presente indicada por el Señor.*

Ab aquexes últimes paraules jo podria respondre ab llengatge dialèctic: si per lo *Senyor* entén ell lo Marquès de Comillas, *concedo*; si entén com sembla, Déu Nostre Senyor, *nego*. Si ell com a Bisbe vol estar a lo

que lo Marquès mane y ordene, m'està molt bé y l'haurà pagat bé per axò; a mi m'ha pagat molt malament com a sacerdot y ja he estat prou a ses ordres. Prova es de que Déu no vol que se-m tanque, quan m'ha donada sempre una sortida en los grans perills que he tingut de ser-ho, alguns dels quals no-s poden contar per ara. Quan Déu no ho vol, tots los sants no poden.

Lo ficar-me jo meteix de bon grat y voluntat a aquella clausura, era fer-me jo meteix la patent que de mi se volia ¿per quin fi? Aquexa patent, si tan necessaria hagués sigut (que no n'era gayre) s'havía de demanar a una junta de metges alienistes de conciencia y encara no-s devia fer sense llarchs y caritatius exàmens. Mes fèr-se-la ells metexos, perque axí los passava pèl cap, y voler recloure-m sense més ni més, es una iniquitat davant de Déu y dels hòmens y jo estaria fresch si hagués tinguda la flaqueza d'obehir. En lo quint manament de la llei de Déu «No mataràs» se-m prohibeix entregar-me a la mort tan segura com inútil, que allí m'esperava sense remey, no fós més que d'anyorament o pena, y no sería pas lo primer capellà que s'ha mort d'aqueix mal, dintre d'aquelles parets.

¿A quin canon de les lleys eclesiàstiques faltí no seguint al senyor Freixa, delegat de policia, quan vinguè a pendre-m per portar-me a Vich? Jo als agents de policia de Barcelona no-ls regonech com executors del Tribunal eclesiàstich de Vich. Si volia lo senyor Bisbe que jo obehís, devia enviar-me un altre missatger; puix un missatger que no es lo propri, tira a terra un missatge, com succehí, puix des d'aquell día jo vegí y vegé tothòm la negra trama que s'urdia amagada ab aquexos negres procediments, dignes del pitjor temps de la Inquisició. La Providencia, que sempre vetlla per los qui en ella creuen y esperan, no volgué que un sacerdot anés per lo

camí de Vich, confós entre los criminals, en mans de gent armada, y m'escudà misteriosament en aquella hora, potser la més terrible de ma vida.

Los qui pretenen que vaja a Vich, ara, a donar les gracies per tantes amabilitats, me prenen per beneyt. *Aquell a qui una serp ha mossegat, una soga li fà pòr*, diuen los àrabs, y nostres pagesos que no són àrabs sinó bons cristians, diuen: *Gat escaldat de la ayga tebia tem*, y en circumstancies com la méva diuen ensenyats per la experiencia: *Qui fà un cove fà un cistell*. ¿Com aniria jo ahont se m'ha volgut portar com un malfactor per la policia? ¿Com me ficaré per segóna vegada en la trampa d'ahont he pogut escapar gayrebé per miracle? No temptaré jo a Déu esperant que se repetesca, puix los prodigis no-s fan per qui entra voluntariament a la bóca del llop.

Ara los qui predicen conciencia y venen vinagre, y los esclàus del badell d'or, comenten e interpreten aquesta resolució méva com vulgan: no es als aduladors dels poderosos, ni als hipòcrites, que un no sab si llepan o mossegan, a qui demano consell; los senzills y rectes de cor ho aprovan, ja-n tinch prou, y qui m'ha de judicar es Déu, que no dexa tòrcer la balança de la justicia per tots los milions.

Se m'ha acusat de mal agrahit als beneficis del Marquès y del senyor Bisbe ¿Què seràn los malefics si califican de benefici lo que volian fer-me y axò que plovia sobre lo mullat de dos anys de desterro? Si són aquexos sos beneficis, no vullch pas ser beneficiat; que guarden son bé y sa caritat per un altre. Tant lo pròcer com lo prelat han dit y fet dir fins ara que me tenen afecte y que m'estiman tant. ¿Quin afecte es aqueix que no-m dexa viure y-m martiritza cada día ab un nou suplici? *Obras*

son amores diu l'adagi castellà y Jesucrist, com qui era, ho digué encara millor quan digué: *Creyeu a les obres y no a les paraules*. Lo llop de la falla deya també a la ovella que la estimava molt. ¿No es una bona paga quatre anys de incessant martiri? per haver perduda la joventut al servey d'una persona, y la salut dihent missa entre onze y dotze cada día, en son palau per l'espai de disset anys? ¿Com no entonar hymnes de gratitut a la caritat y magnanimitat de qui no dexa passar un día sense vessar una góta de fel en mon càlzer? ¿Quin mal li he fét?

¿Quin mal he fét al Dr. Morgades per tractar-me com no ha tractat a cap altre sacerdot, des de que porta la mitra? Sempre y molt abans de conèixer-lo havía jo sigut afecte séu. En los primers anys de viure a Barcelona rodant y furejant per los encants de Sant Sebastià (que axí s'hauria d'anomenar aquella plaça, com ho diguí a son temps al fill de Don Antoni Lòpez) trobí algún folletí escrit contra ell, en certa temporada; a pesar de que anava curtissim de diners, m'afanyí a comprar-lo y a tirar-lo al foch, satisfet de traure de la terra un llibre dolent, que solsament per anar contra lo canonge Morgades anava contra mí meteix.

Anys després, quan ja era Bisbe de Vich, tinguí esment de que s'anava a publicar una novela, sobre manera dolenta, en la que se-l posava molt malament; m'afanyí a cercar-la y a comprar-la a son autor, valgués lo que valgués, y axò que ma bóssa tampoch granejava gayre a pesar de ser capellà de casa Lòpez. Entreguí lo manuscrit al qui era llavors doctor Estalella, com a intim del Bisbe de Vich, perque compartís ab mí lo plaher de fer-lo desaparèixer. Estant encara plè de vida lo Bisbe de Teruel (qui al cel sia) recordo haver-ne fét esment al doctor Morgades. ¿Ha tractat ell axís alguna carta apòcrifa méva

y algún escrit que, de mà en mà, entre certa gent, s'ha volgut fet córrer contra mí?

Altre fét contaré, encara que insignificant, anàlech ab aqueix al menys en son fi de traure espines del camí de qui tantes n'ha posades y-n posa encara en lo méu. Quan ja tenia un any de estada en la Gleva un día l'aní a visitar com acostumava. Al estirar la corda de la campaneta ab que se demana entrada en son palau, vegí en lo montant del portal, a cosa de set pams d'alçada, aquexes paraules franceses: *Ici vive un évêque sans coeur*, escrites ab carbó y fresques encare, com si s'acabessen d'escriure. Avergonyit de aquella grosseria e indignat d'aquell insult dirigit a mon prelat, me traguí una moneda de deu cèntims y ab tóta préssa esborrí fins a fer illegible, la fastigosa inscripció. Mitg any després, en les últimes visites que feu a aquella casa, ja frequentada de quants m'han volgut fer mal, encare se veyia alguna que altra lletra, que sols podia confegir qui les hagués llegides de bon principi.

Donchs aquexa inscripció abominable, que de bona gana hauria esborrada ab sanch de les venes, algú s'empenya en que s'escriga de nou, ab lletres de set canes d'alçada, que-s vejan de les quatre parts del món y cabalment a costa del bon nom y de la honra del pobre sacerdot que les esborrà!

Quant més guanyaria lo senyor Bisbe de Vich davant dels hòmens y davant de Déu, engrandint les lletres de *Pax vobis*, que-s veuen en lo lllindar de la metexa porta y fent llegir a tót lo món aquexes dolcíssimes paraules del Evangeli, que lo bon Jesús sempre tenia als llavis: *La pau sia ab vosaltres*.

7 d'Agost de 1897.

J. M. J.

III

¿PERQUÈ NO SE-M DEXA DIR MISSA?

No sé quants sacerdots hi han a Barcelona; suposèm que n'hi haja 500. Donchs tóts ells la diuen cada dia del any y a mi fà dos anys y setze dies que no me la dexan dir. Tóts y cada un dels 499 són dignes de consagrar lo còs y sanch de Jesucrist y jo, solament jo só lo indigne. Y ni després de tóts, ni en ultim lloch, ni com a més petit y més inútil puch pujar al altar, ahont si tóts ells celebrarian millor lo sant sacrifici, cap ho faria ab més plaher y bona voluntat. ¿Perquè, donchs, no se-m dexa dir la santa missa?

Als primers temps de ma persecució (penós es lo haver-ho de repetir) se-m tractà de faltat d'enteniment ¿seria per aqueixa causa que se-m retiraren les llicencies?

A haver sigut cert, estava la orde mólt ben donada, puix qui està en aqueix estat no pot exercir lo sagrat ministeri. Mes les eminencies mèdiques de Barcelona, regonegudes per tothòm aquí y fora d'aquí, com són los Giné, los Rodríguez Mèndez, los Galceràn, etc., provaren victoriosament lo contrari. Allavors ¿a corre cuyta se-m tornarian les llicencies com per esmenar una errada? No fòu axís. No pogueren fer-me passar per boig, volgueren tacar-me de espiritista. Los espiritistes *motu proprio*, ab una caritat que-ls honra, digueren en ses revistes que no-m conexían y que cap d'ells m'havía sentit anomenar com a tal, y la bona gent de Barcelona, que no necessita aqueix certificat, se rigué de la estúpida acusació. ¿Me tornaren allavors la missa?

No! allavors se-m tractà de lladre, dihent que havia sostreta la caixa del Marquès; però tót seguit mos defensors féren observar que lo diner no-m lluhía gayre y que lo Marquès seguía més rich que may. ¿Quín delictè, quina taca tenia jo a sobre puix tampoch allavors se-m tornà lo permís? ¿En los mólt y afortunats llibres que he escrit hi hauria alguna proposició o doctrina inconvenient o errada? Ningú m'ho ha dit fins avuy y si m'ho deya que m'ho pot dir, jo seria lo primer en esquinsar aquella pàgina o en tirar al foch qualsevol de mos llibres, del primer fins al derrer y fins en ventar-ne les cendres si convenia. *Errare potero hereticus non ero*, puix estimo lo signe de cristià que porto sobre lo front y ma dignitat de sacerdot més que l'or y la plata, més que la vida y més que la Gloria del cel que espero de la misericordia de Déu.

A que se reduhexen, donchs, tantes acusacions, fètes ab tanta pertinacia y ab tanta rabia? A una sola: a no haver obehit al senyor Bisbe. ¿Estava jo obligat a obehir-lo en la ocasió y circumstancies sobre dites? No. Si lo senyor Bisbe me mana que-m tire de cap al mar ¿m'hi tinch de tirar? ¿tinch de obehir-lo? Donchs abans lo hauria obehit tirant-me de cap a mar, que anant a Vich, puix de la mar ab lo poch que sàpiga de nadar y ab lo mólt que Déu m'hauria ajudat, n'hauria sortit y de Vich ab la maror que m'hi esperava, no n'hauria sortit.

Si lo sagrat Evangeli me digués: *Quan vos perseguescan en una ciutat, anèuhi*, jo hi hauria anat a mes córrer; però me dñu tót lo contrari: *Quan vos perseguescan en una ciutat fugiu a una altra*. Y axís ho he fèt; me perseguían a Vich, y he fugit a Barcelona. ¿Hauré pecat també seguint les màximes del Sant Evangeli?

Després de tót, poden imposar-se a un sacerdot penes com les que se m'han imposades a mi; mes hi ha en la

esglesia una legislació sabia y prudent, en virtut de la qual los drets de cada hù, des de lo més alt a lo més baix, són garantits per tribunals *ad hoc*, en los quals s'esbrina si convé o no la imposició d'aquexes penes preventives, confirmant-les o revocant-les. A semblança del bon pastor que tón les ovelles y no les escorxa, lo poder del prelat no es autocràtic ni absolut y qui s'apela de lo que creu una arbitrariedad o una injusticia, no es rebel·le per axò; que ho digan sinó los qui conexen lo dret canònic. Jo podria apelar-me als tribunals geràrquichs, de la justícia dels quals bé puch esperar la absolució quan encara no s'ha provada ma culpa. Mes a pesar de haver fét córrer que m'havía fét la barba d'or quan manejava caudals d'altri y a pesar de la intencionada falsedat de que lo senyor Bisbe m'ha donat cinch mil duros no fà gayre (com s'ha dit) no tinch lo poquissim que se necessita per fer un pas en aqueix camí, y en cambi ells ne tenen de sobra y *qui té diners fà sos afers*. Per axò ha corregut la consigna entre mos poderosos contraris, de que per tóts los medis, sían los que sían (un d'ells ha sigut lo embarch de mos llibres) convé que jo estiga sense un centim y ab la dieta més escanyadora possible, com si lo oprimir als pobres no fós un pecat, y un gran pecat contra lo Esperit Sant. ¿Es axò cristià? ¿Es axò humà?

No podent-me llevar l'enteniment se procura ferme llevar la missa; y no podent-me portar al manicomi ¿se-m vol portar a la desesperació? ¿Voldrían a empentes llençar-me al precipici de dexar los principis relligiosos que són la sanch de ma sanch y la vida de ma vida per poder dir fregant-se les mans: ¿Veyèu si teníam rahó? No. Mentres Déu me tinga de sa mà, no·ls donaré aqueix gust, digne de son zel per la salvació de les ànimes. Mentres no-m dexe dir la santa missa, la ohiré; mentres se-m re-

tingan les llicencies per donar la sagrada comunió la rebre, rebent ab ella al qui sent rey de reys y senyor de senyors volgué nàixer, viure y morir pobre y a més volgué ser nomenat *Pare dels pobres*.

8 d'Agost de 1897.

J. M. J.

IV

LA CALUMNIA

Troband-me a Madrid en l'*Hôtel de Embajadores* la nit de 14 de Maig de 1895, axò es, al principi de la regrada de mes adversitats y en la vigilia de mes primeres persecucions, tinguí un somni horrorós que no he oblidat may més. Vaig somniar que, no recordo si en poblat o en despoblat, vegí que m'abordava una serp esglayadóra, que de sopte se adressava davant méu. Jo corria, fugint de una banda a la altra esfereit, mes ella corria més que jo, segant-me los passos per tót arrèu. En una de mes fugides m'entrebanquí no sé com ab ella metexa y cayguí sense remey en son poder. L'esglay que rebí al caure fòu seguit d'un esglay major al sentir acostar lo feréstech reptil. Axí que-m tocà frech a frech, la séva fredor extranya se comenà a tót mon cos y-m sentí aturar la sanch dintre les venes. La mort que m'hagués esdevinguda no m'hauria corgelat axí. Començà a caragolar-se a mon còs ab lligades y contralligades: donà una volta a mos peus y se-m quedaren immòvils, ne donà una altra a mos genolls y ja no·ls poguí doblegar y axís anà lligant mon cos ab nusos y més nusos

fins a s'óta la axella. Fét un novell Lacoont jo m'extra-nyava d'estar víu encara: mirava a tótes bandes y no vey a ningú a qui demanar auxili. Veyent la terra deserta y s'órda per mí, axequí los ulls al cel y, a grans crits, reclamí a la Verge María, que d'altres y més reyals perills m'havía trét en mos viatges per mar y per terra, y-m vingué com una guspira de coratge. Pròu vey a que era endevades lluytar contra la féra, però recordant-me del adagi «mort per mort prova la sort», trayent forces de flaqueza, m'arrisquí a fer servir mos braços que tenia encara lliures y dispuestos y ¡cosa extranya! al primer colp de braç que doní la serp quedà trencada per una de ses llordes anelles. Encoratjat per aquest primer sucés, m'esforcí en rompre-n una altra y la trenquí y rompí d'ací y d'allà y esmunyint-me-n ara d'un braç, ara d'un pèu, arribí a veure-m deslligat.

Mes ¡oh dolor! a semblança dels set caps de la Hidra de Lerna, que al caure-n un de tallat ne brotava un altre, sos horribles nusos tan fàcils com eran de rompre, eran fàcils d'afegir y se bellugavan al voltant méu en esses onduloses e immenses, de que jo no podia sortir. No era aquexa una serpent de les que esglayan als viatgers en los sorrals de la África, de deu metres de llarch, robusta com una jàcera, plena de sanch y de vida; era, al contrari, de color trencada, malaltissa y brévola, mes era agafadissa com una romaguera y-m seguía y perseguía y jo no podia alçar lo pèu per fugir sense veure-me-l enca-denat. Proví de escapar-me-n per tóts cantons, mes sempre me vegí emmurallat dintre aquells cèrcols més esgarrifosos per mí que los del infern del Dant.

La terrible batalla durà mólt temps: quan jo, sentint minvar les forces, anava a defallir, sortida de no sé hont vingué a donar-me auxili una venerable persóna que no

coneguí. Tóts dos embestirem lo monstre y li axafarem lo cap y poca estóna després no-n restava més que los horribles troços que, encara víus, cuhejavan sobre la herba.

Aquell somni extrany me dexà trist y alacaygut, mes com may m'havía fixat en somnis, no havia de fer cabal d'aqueix, quan no vey encara gayre bé rès de la negra nuvolada que s'encastellava sobre mon front y-m quedà gravat en la memoria solament com una fantasía tràgica del desert.

L'endemà passat aní a veure al Marquès de Comillas; ell, ab una paraula, sinó de benevolencia perque havia sigut son capellà 18 anys seguits, de caritat que no-s néga ni als presos de la presó, m'hauria gorit de tóts mos mals y ¡veient que no la tenia per mí! sinó que me dexava com una baboya en les banyes del bou de una camarilla sense cor ni conciencia, com si un tribunal ocult m'hagués declarat *damnatus ad bestias*, comencí a sospitar que en aquell fatídich somni hi podia haver quelcòm de veritat y fins algún avís amorós de la Providencia que no dexa may als qui en ella confían y esperan.

Ara al cap de vint y vuyt mesos de lluytar a esclat de mort ab la calumnia infame, de veure-m tirat ençà y enllà com lo blat en la era; de veure-m voltejar en la roda del torment amunt y avall sense parar, un any y un altre any, veig clarament en la calumnia la serpent de mon horrible somni. Es malaltissa y dévil però es verinosa; es trencadissa y moridora però los qui la sostenen tenen tóts los medis per alimentar-la y fer-la reviure; ab grans treballs puch deslligar-me-n per un cap, mes tót seguit me torna a picar y a empresonar-me per l'altre. Per ahont se vulla que vaja me la trobo; si enfilo un

camí a les quatre passes ja ensopego en algún de sos fatigosos replechs, entre los quals veig sortir sa horrible testa, com si me digués llambregant-me de fit a fit y fent-me ganyotes ab sa llenga de víbora: «Per aquí se necessita influencia y jo la tinch abassegada tóta y no-n queda gens per tu». Si giro de camí me la torno a veure davant y a sentir-la com me díu ab sa insolenta xiulada: «Per aquí se necessitan diners y tu ets un pobre». Si emprench la fugida per una altra banda y per tót arrèu que vaja me la veig y la sento: «Per aquí se necessitan amichs y jo-n tinch de mólt alts, y dels que tu tenías, alguns te n'he presos: se necessita diplomacia; cal maneig; se necessita tót y tu no tens res. Tu ets la petita móscua, jo só la aranya y te tinch presa y lligada en la xarxa immensa de mos fils interminables».

Tót axò y altres coses me díu, mes cada cop parla ab vèu més apagada y somorta; es l'orgull y solsament l'orgull qui fa parlar a la serpent des de lo passadís; mes hi ha algú qui li té lo pèu a sobre. Lo monstre de la calúnnia qui m'ha tingut entortolligat y volía ofegar-me té, gracies a Déu, lo cap xafat y de sa feréstega cuha no-n restan més que los bocins que se bellugan per quedar d'avuy a demà erts y morts sobre la herba.

15 d'Agost de 1897.

J. M. J.

V

LOS BOCINS DE LA SERP

A una casa abandonada li solen venir depréssa y corrent tótes les calamitats; les gotéres espatllan la teulada

y la foradan, com claus, de sostre en sostre, de dalt a abaix; los vents esborran sa barbacana y estavellan ses finestres y portes; los lladres hi entran per si queda rès que robar y-ls baylets entremaliats per donar-se lo gust de fer-la malver. La herba esborra lo camí que hi duya fins al portal y les morelles s'enfilan com al assalt paret amunt cridant a les romagueres ses companyes, que no trigan a arribar-hi y a coronar la casa ruïnosa ab una coróna de verduca y de soletat.

Axí meteix me rodejaren a mi les maledicencies al veure-m abandonat, pobre y alacaygut per la desgracia, y crexían y verdejavan o millor hi negrejavan com si una mà oculta les regàs y fés pendre ufana. No era una mà sola sinó móltles les que cultivavan al méu entorn aquexes flors del infern com se cuydan los arbres de fruyta exquisida. Y per engrexar-los bé hi vessava algú la imundicia de la séva ànima. Quin zel per cercar tares, trobar defectes y desenterrar dites y fètes de sos germans ténen certes persónes. ¡Quina habilitat en ridicolisar al pròxim, endevinar sos pensaments y tòrcer-los a son voler, en donar cos a suposicions y cos y ànima als somnis de ses febrozes fantasías per tirar-lo a terra! ¡Quin art té per fer lo mal certa gent posada per fer y practicar y ensenyar lo bé! ¡Quin odi tan verinós brolla de certes ànimes que havent sigut consagrades a Jesucrist, dexan perdre la caritat que es la séva marca y lo senyal de sa consagració!

Que faràn córrer de mí aquexes males llengues no ho vullch saber, ja-n tinch pròu ab la cara que hi posan les persones que les han sentides a Barcelona y especialment a Vich, hont se cultiva més aquexa planta emmetzinada, no sé si per haver-hi més sahor o per tenir-se en més estima. Allí, en alguna casa, qui la pot dir més

grossa de mí, es lo més ben arribat y qui me pot tirar un grapat de fanch més pestilent es qui s'emporta la palma. Me diuen que alguns dels estudiants que-m defensaven de bon principi a peu y a cavall, fóren carbas-sejats al cap del any y que alguns sacerdots, amichs de la justícia, que m'escudavan havent-me conegut y tractat tóta la vida, hagueren de callar, com si s'haguessen descuydat de defensar a un criminal y també de pôr de que los féssen passar per aquelles llengües que a mi no-m dexan un òs sencer.

Axís està preparada la atmòsfera de la plana de Vich per rebre a son fill poeta, que, sinó la ha cantada millor la ha estimada més, y al sacerdot qui se gloriava de haver-hi nascut y que desitjava morir-hi, com los israelites desitjan morir en la Ciutat Santa. Los qui ab tant afecte volen portar-m'hi a empentes y rodolons, vulgas no vulgas, a pendre aquell bany rus de llengoteigs y dicteris, s'esforçan en pintar-me-l, com seria per ells, un bany d'ayga de roses; mes jo, francament, tinch pôr de morir-hi asfixiat entre corrents immundes y de mala olor. No-m prometeren axò al tirar-me la ayga del baptisme al cap, en un d'aquells pobles, y molt menys al imposar-me les mans, en la ordenació un digníssim bisbe, en aquella terra, de la qual he escrit aquexos versos en una poesia dedicada a un compatrici màrtyr.

Planter de sants, oh vigatana terra,
segueix florint per nostre Redemptor;
lo màrtyr nat en Sant Feliu Sasserra
fés que no sia ta derrera flor.
D'exa cadena d'or al cel penjada
no sia aqueix lo diamant darrer
tregan en tu cada any nova brotada
la noble palma y lo sagrat llorer.
Segueix donant al firmament estrelles,
al temple sant tes roses y clavells;

a la Verge la flor de tes donzelles,
y a Jesucrist la flor de tos donzells.
Que sia llur jardí ton Seminari
hont los àngels ne baxen a cullir,
quan l'altar d'or del cèlich santuari
vullan de cors immaculats guarnir.

Si jo donava gust a mos calumniadors anant a Vich, a no haver-hi altre perill ni altre mal dels molts que se me-n podrian seguir, los donaria rahó de tótes les infamies y vilipendis que-m dedican, y axò ja no seria humilitat ni baxesa, seria senzillament bestiesa. Es un principi de moral incontestable que *ningú deu fer-se traició a si mateix*. Qui ha començada la obra infernal, que la acabe com bé li semble, si com los mestres d'obres de Barcelona, vol coronar-la ab una bandera que ho faça, mes no espere que la hi pose aquell contra qui s'es axecat l'execrable edifici. Jo aniré a Vich després, quan sían ben morts los bocins de la horrorosa serpent que encara se bellugan.

17 d'Agost de 1897.

J. M. J.

VI

SITI PER FAM

De tótes les arts que servexen al mal en la terra, la que fa més horror es la de oprimir als pobres. Donchs al meu voltant algú que verament n'es mestre s'ha volgut lluhir y no-s pot negar que ha sortit ab la séva. L'estret siti que se m'ha posat es formidable y de moltes maneres, perque si arribo a escapar del un cayga en l'altre. Des

del principi posaren espies aprop de mon domicili per enterar-se de qui me venia a veure, y valent-se de la mentida, del dicteri, del zel per mon bé y de medis de mala lley lo desviaren y féren que no tornàs. Me feyan seguir y per mos camins y per los llochs ahont anava cuytavan a sembrar la sospita, la desconfiança y lo descrèdit. Volgueren privar-me dels articles de primera necessitat, anant d'una tenda a la altra dihent per tót a sò de trompeta que no se-m fiàs puix no tenfa res y era un mal pagador. Me féren traure ignominiosament de algunes cases y en una d'elles lo deshauci fóu precedit, segons confessió del amo, de la visita de un parent méu y d'un agent del Marquès de Comillas, que com es de susposar no m'honrarían gayre ab ses paraules.

En mon llarch y espantós naufragi posaren sentinelles al méu entorn allunyant de mí tóta barca de auxili. Si alguna persóna de bon cor, me ha tirada una corda de salvament, tót seguit ab lo propòsit de trencar-la s'ha vista rodejada de satèlits dels qui-s diuen mos protectors, que li han dit:

—¿Vostè treballa per Mossèn Cinto? No s'hi cance. Es treball perdut. Es pobre perquè vol. Ells li donarían més que vostè. ¿Què li donarà vostè quatre? Ells li donaràn vuyt, quaranta, cent, tót lo que necessite. Ells pagaràn tóts los séus deutes y li prepararàn una vellesa tranquila. Si no-n té prou d'un duro diari li-n donaràn dos, fent-li-n abans escriptura de mà de notari. Vostè l'estima però ells l'estiman més que vostè y per lo tant ténen lo dret de auxiliar-lo, de crear-li beneficis, de fer-li bé.—Axís volent fer-me bé, me fan més mal que una pedregada en sech y abrigats en la capa de la caritat, la perseguexen al voltant méu y ab paraules hipòcrites de falsa estimació allunyan de mí la almoyna que se m'allar-

gue. Fent-me rajar la ayga davant dels ulls, me fan morir de set, parlant-me de rendes y donacions me fan morir de necessitat y m'escanyan ab un dogal d'or, com may l'ha imaginat cap escanya-pobres.

Que-ls milions apilats ab tan pochos anys en certes bandes no servescan per socórrer al necessitat en ses desgracies, es un mal prou grave per mantenir desequilibrada y desorganizada la societat. Puix com la ayga apaga lo foch ardent, la caritat y sols la verdadera caritat pot apagar les flamerades de la anarquía y les onades del socialisme que amenaçan abrigar lo món ab un altre diluvi. Mes, que aquexos milions ab la influencia y lo prestigi que donan y ab los medis de que disposan, servescan sols per caure com una massa avuy, demà y anys seguits, sobre lo front d'un desvalgut, es un pecat monstruós. Ja que no servexen per donar-li pà, que no servescan per pendre-li.

Lo pà es la vida dels pobres, diu la Sagrada Escripura, aquell qui-ls lo pren es un home sanguinari. Aquell qui arrenca a un home lo pà de son treball, es com aquell qui mata a son pròxim.

Oprimir al pobre, diu Salomó en los proverbis, es fer escarni d'aquell qui l'ha creat.

Donchs si aqueix pobre es un ministre de Déu, l'escarni puja de punt, y més si ha empleada sa existencia en bé dels qui l'oprimexen.

A mitg Setembre de 1874 ja estava jo en los vapors de la Trasatlàntica, al servey de casa Lòpez. A 18 de Novembre de 1878 entrí com a sacerdot d'aquexa familia en la metexa casa, d'hont no vaig sortir fins després dels Jochs Florals de 1893. En sa companyia passí lo millor y més estimat de la vida des de la edat de vint y nou anys fins a mos quaranta vuyt, participant de ses

glories y de ses penes, de sos temors y de ses esperances. Lo capellà més modest y desinteressat del món hauria esperat alguna remuneració, després de tants anys de tracte, de intimitat y de sacrificis en obsequi de un milionari tan esplèndit, y sinó una poma per la set, per la vellesa que ja tenia demunt, podia esperar un bocí de pa que basta al qui ha de dexar-ho tót. Ab aquexa humil esperança dexí passar de una a una tres canongies que-m fóren ofertes, una d'elles per lo sant Bisbe Urquinaona. Aquexes esperances se-m'esfullaren com les flors del atmetller; la paga y lo premi se reduhiren a una cel·la en lo Asilo-manicomi, cap hont se m'empenygué brutalment. Y per la *rebeldia*, de no voler-hi entrar, vingué sobre mí la horrible persecució passada y la espantosa opressió passada y present. La desobediencia al Marquès havia sigut gran, lo càstich havia de ser exemplar.

Com a sacerdot no hi valgué l'haver-me mortificat, divuyt anys seguits, dihent missa aprop de mitgdia en obsequi séu; se-m tragueren llicencies de dir-la. Com a poeta havia escrit dintre d'aquella casa la «Oda a Barcelona», los «Idilis», «Canigó», «Lo somni de St. Joan», «Caritat» y altres llibres en que hi ha un epitalami «Al desposori de D. Claudi Lòpez». Una elegía a la mort de sa germana y una altra a la mort de son pare. Li dedi-quí «La Atlàntida» acabada en sos vapors, com la flor més bella d'inspiració que havia trobada en lo camí de la vida. Donchs tótes aquexes obres ab lo demés que he escrit havia de ser ignominiosament embargat. ¿Quin mal he fét perque se-m tracte axís?

20 d'Agost de 1897.

J. M. J.

VII

¿HONT ES LA CARITAT?

¡Ay de vosaltres Escribes y Faritzèus hipòcrites! qui tancáu lo regne dels cels als hòmens, perquè ni vosaltres entráu ni dexáu entrar als qui hi entrarian.

¡Ay de vosaltres Escribes y Faritzèus hipòcrites! que pagáu lo delme de la menta, del anet y del cumí, mentres no fèu cabal dels primers articles de la llei; la justicia, la misericordia y la bona fè.

Sant Mathéu 23, 13 y 23.

Lo siti per fam es verament terrible però n'hi ha un altre de pitjor: lo siti per fam espiritual. *L'home*, com diu Nostre Senyor Jesucrist, *no viu solament de pa*; l'home espiritual y especialment si es sacerdot, viu del pa que ns baixa del Cel en la Sagrada Comunió, ¿Y ahont aniré a buscar-lo sinó al Sagrari? ¿A qui-l demanaré? Los hòmens fugen del atribulat; se giran per no veure al indigent. Sols hi ha un que diga: *ventu a mí tóts los qui estàu afadigats, que jo vos refaré*. ¿Y ab quin aliment nos refaré? Ab lo menjar dels elegits, ab lo pa dels Àngels, la Sagrada Eucaristía. Des de que estich privat de celebrar lo sant sacrifici, si vullch rebre aqueix pa de vida eterna, tinch de acudir a la taula santa entre-ls seculars ara en una esglesia, ara en altra. Donchs un sacerdot que la caritat me prohibeix anomenar, ab bones paraules me ha trét del séu altar, dihent-me que li sabia tan greu de donar-

me la Sagrada Comunió, perque entre-ls molts periòdichs que han sortit a ma defensa n'hi ha algùn de idees avançades. ¿Perquè no-m defensa ell com a germà séu en lo sant ministeri? ¿Perquè no vingué a donar-me la mà al principi, ajudant-me a sortir del precipici ahont se m'empenyía.

No fóu pas a la porta d'un periòdich avençat ahont vaig trucar per primera vegada, quan la policia me vingué a pendre. En aquell comunicat, que rodolà per tóta Espanya, jo demanava auxili a tóts, no als de ací ni als d'allà, ni als de la dreta, ni als de la esquerra, sinó a tóts, com per lo bé de tóts m'havía fét sacerdot. Me donà la mà qui volgué y Déu li pach. Déu li pach també a qui no ho féu y Ell li torne en bé a qui en mon terrible suplici vingué a fer-me mal. Déu li torne en bé al compatrici que-m mirà y veyent-me ab la sotana menys llustrosa que en altre temps, digué que no-m conexía y als amichs que com a Job los séus, vingueren en la hora de la pena a cobrir-me d'insults y vituperis. Déu los ho pach als justos que esperaren aquell moment per tractar-me de pobre pecador y als sants que acudiren a escupir-me a la cara en lo día de la tribulació.

Mes sí, com digué Nostre Senyor Jesucrist, la major de les virtuts es la caritat; ab qui estava aquexa allavors? ¿Ab qui estava la caritat; ab qui cercava a rem y a vela dictàmens facultatius per fer-me perdre, o ab qui treballava y feya los possibles e impossibles per obtenir lo cèlebre dictamen que-m posà a cobert de ses malignes intencions.

Bò es predicar la caritat, però es millor practicar-la; y com no-s practica, no podèm esperar, per nostra part, la salvació de la societat. De que no-s practica sinó que-s trepitja per molts dels qui la haurían d'ensenyar jo-n só,

desgraciadament, una prova bona y viva. ¿Perquè s'ensenyen les *Obres de Misericordia*, si s'han de practicar al revés? En compliment de la primera, *donar menjar al qui té fam*, a mí per tóts los medis possibles se m'arrenca dels dits lo pa del cos y se me regateja lo pa de la ànima. En compliment de la segona *donar beure a qui té set*, no contents d'abeurar-me anys y anys de vinagre y fel,

M'han près lo càlzer d'or
ahont ma set s'apaga,
la set d'amor divi
que abrusa la méva ànima.

En compliment de la tercera *vestir als despullats*, se m'ha despullat de tót y fins volía despullar-se-m del enteniment; y tót axò per què y per quines persones? Lo cor se nuha al pensar-ho: després de dinou centuries de predicar-se l'Evangeli, la caritat de Jesucrist es la cosa més rara del món y-ls cors caritatius són clars com les esglesies de Sant Jordi; aquell que per sort ne troba un pot ben alabar-se de haver vista una aureneta al mitg del hivern.

¿Ahont seria jo y que seria de mí si algunes persónes, que no són protestantes, ni mores ni juheves, sinó catòliques, apostòliques, romanes y que ténen oberta botiga de relligiosisme, haguessen pogut sortir ab la séva? Jo seria un malagrahit si no-m recordàs eternament de qui allavors vingué en mon auxili. *Si ahont està la caritat allí està Jesucrist; si qui està en la caritat està en Déu y Déu està en ell*; qui fóu lo caritatú y qui ho es encara, en ma llarga y escandalosa persecució? Prenèm l'Evangeli, Jesucrist meteix nos ho dirà. (St. Lluch. 10. 30).

«Baxava un home de Gerusalèm a Gericó y caygué »en mans de lladres, que-l despullaren de tót, lo dexa-

»ren fét una llaga y mitg mort. S'escaygué de passar per
 »aquell meteix camí un sacerdot y passà de llarch, com
 »si no l'hagués vist. Passava també un levita per aquell
 »lloch, lo mirà y tirà avant sense aturar-se.

»Passava un samarità (que era com si diguessem un
 »cismàtich del judaisme), s'acostà ahont era l'home y n
 »tingué compassió. Y acostant-se-li més, envenà ses feri-
 »des, rosant-les ab ví y oli y pujant-lo en son jument, lo
 »conduhí a la posada cuydant-lo mólt bé. L'endemà se
 »tragué dos diners de plata y donant-los al hostaler li
 »digué: Cuydau-me bé aqueix hòme y a ma tornada jo
 »us refaré tót lo que gastarèu de més. ¿Quin d'aquexos
 »tres tractà com a pròxim al qui havia caygut en mans
 »de lladres?»

Aquexa pregunta que féu Jesucrist a un doctor de la
 lley, jo la faig al bon sacerdot que-m negà la Sagrada
 Comunió.

22 d'Agost de 1897.

J. M. J.

VIII

¿QUI ES L'ALUCINAT?

De què lo Marquès m'ha cregut o ha volgut fer-me
 passar per tal y encara continua, tal volta per cohones-
 tar la séva desdixada campanya, voldria poder-ne dup-
 tar. En carta fetxada en *Madrid, Marzo 30 del 93*,
 m'atribuía una *alucinación producida por los rigores de una
 vida austera y la debilidad consiguiente de una imaginación
 de suyo ardiente y exaltada por un profundo sentimiento
 religioso.*

Ab paraules semblants que no respiran venjança, ni
 odi de cap mena sinó un cert desitg de fer-me lo desterro
 menys aspre, m'ho digué a mi meteix lo 20 de Maig
 de 1895, axò es, dos anys després de haver-m'hi allunyat
 com ja he dit, mes, francament, era aquexa mólt poca
 dolçor per una píndola tan amarga. Jo no hi he parlat
 més, però massa proves m'ha donades y-m dona de que
 avuy, com ahir, vol fer passar lo clàu per la cabota, tant
 si es tort com si es dret, ab una energia y un desprendi-
 ment dignes de millor causa.

Fà cosa de dos mesos son apoderat don Emeteri
 Alcover digué, en la secretaría de la casa, parlant de mí
 a mon amich mossèn Joseph Costa:—Vol dir V. que ja
 està bé del cap?—A lo que ell respongué:—Es que may
 n'ha estat malament.

A primers de Juliol vingué a veure-m D. Matéu Pagés,
 y no trobant-me a casa, començà de fer-hi, tót esperant-
 me, preguntes com aquexes:—Vostès que l'han pogut
 observar creuen que està ja ben curat? Però no li queda
 cap rastre de la malaltia?—Jo arribí al cap de una estona
 y gosà llegir-me una carta que volia dirigir al doctor
 Morgades, demanant-li la missa, si ell judicava que estich
 en disposició de dir-ne. Veyent que m'axecava pera
 ensenyar-li lo camí de la porta, féu bocins de la carta y
 me demanà perdó. Per les paraules que ell y altres me
 digueren, sembla que s'havía vist ab lo Marquès lo diu-
 menge abans día 27 de Juny, tornant del enterro d'un
 sacerdot (qui al cel sia) per lo camí del cementiri, ahont
 podían haver recullides altres inspiracions, per aquest
 altre ministre de Déu, que la de venir a insultar-me.

Ara meteix los vents que m'arriban de la banda de
 Comillas me duhen los metexos dicteris encara, com a
 única resposta a les veritats amargues que-m reca haver

de dir en aquests articles que podrien tenir per lema
Qui menja fel no pot escupir mel.

Pregunto jo. ¿Què se proposan ab semblants afronts?
¿Volen ocasionar-me una congestió cerebral? ¿Esperan,
a copia de disgustos, un día o altre arribar a fer-me pa-
lanquejar y perdre lo seny? No falta qui axís ho ha sos-
pita y escrit.

*Y con infame descoco,
un desmán tras un desmán
con cachaza, poco á poco,
han dicho que estaba loco...
¡y loco lo volverán!*

Sent aquexos los sentiments del Marquès respecte a
son antich capellà, tant si es per error com si es per mala
voluntat, les séves ordres no poden ser gayre caritatives
ni justes y ¿com me puch jo entregar lligat de peus y
mans a qui des del principi se-m presenta com a executor?

Si, com d'ú lo senyor Bisbe, m'estima com un pare,
aquexa era la hora de provar-ho, defensant al dèvil, víc-
tima del fort y tenint en més estima la honra d'un pobre
sacerdot que la fortuna del Marquès y la de tots los
milionaris del món. Desgraciadament succehí tót lo
contrari; dexant trencar la corda per la part més flaca,
se féu tornavèu de D. Claudi y oblidant que quan plou
sobre lo vicari degóta sobre lo rector, lo secundà ab
tótes ses forces y ses relacions, sa habilitat y sa diploma-
cia consumades y escampà per tót arrèu les séves idees
respecte de mí, que sembrades y regades per tan bona
mà, havían de donar son fruyt. De que les escampava
per Valencia quan hi anà per la celebració d'un Congrés
Catòlich, m'ho digué ab tótes les senyes lo canonge
Collell. De que les escampava per Madrid m'ho escrigué
un altre ilustrat canonge ab aquexes paraules, en carta de

8. Diciembre 1895

*El obispo de Vich en casa de Salamero hablaba de su
enfermedad mental de V. pero D. José le contradecía; ya lo
creo... Lo Dr. Salamero me feya la bona obra de defensar-
me sense conèxer-me.*

¿Què més ne diré? Estant jo encara a La Gleva, alguns
periòdichs començaren a mortificar-me publicant ab
paraules entre cobertes les *alucinacions* del Marquès allí
dalt y aquí baix. Més tart preguntí a un intim amich del
director d'un d'ells, tal volta lo qui primer les llençà a
volar:—¿Com es que posassen axò en aquell periòdich?—
y-m respongué:—Es que Sa Ilma. los ho manà.

M'han contat que en una de les móltes visites que
sol fer al sobredit Santuari, alguna de les móltes persones
que allà me conexen y estiman, havent-li parlat de mí
digué: Mossèn Cinto es una ovella perduda. La gent no
gosà respondre davant séu però després se deyan l'un al
altre:—No, encara que ho diga lo Bisbe, Mossèn Cinto
no es una ovella perduda.

L'or del Marquès que ha *alucinat* a mólt gent res-
pecte a mon assumpte, no havia seduhit encara als bons
y judiciosos habitants de La Gleva.

Alguna persona, ab més bona intenció que sà criteri,
m'aconsella que-m sacrifique per resoldre la qüestió. Si
aquesta s'ha de resoldre malament val més que no-s
resolga. ¿Voldrían ells que de genolls en terra, anàs a
dir-los que tenían rahó y a donar-los les gracies per la
bona obra? ¿No he parades pròu una galta y altra a ses
bofetades? ¿Ab quatre anys de sabatejar-me no n'estàn
satisfets? ¿Què més desitjan? ¿Volen donar-se lo plaher
d'acabar ab mi?

De bona gana faria holocauste de ma inútil persona
en l'altar de Jesucrist, qui morí per tóts nosaltres, mes

no en l'altar del vedell d'or. Sacrificar-se per posar la aprovació y lo segell a una obra de infamia, seria una infamia més grossa encara; seria coronar una iniquitat ab una altra iniquitat. Fóra sacrificar la justícia en ares de la injustícia; la veritat als peus de la mentida; la ignocència als peus de la calúnnia vil; més encara, seria sacrificar a Bahal les doctrines sagrades del Evangeli. Són massa netes y blanques y pures per posar-hi aprop aquexa taca; ses vies són massa dretes per endressar-hi aqueix tort.

Nostre Senyor Jesucrist donà la vida per lo triomf de la veritat y del bé y encara que la méva no valga res no la vulch, ni la puch donar per lo triomf de la hipocresía y del mal.

Déu ha féta la ayga mólt clara y ha volgut que ma questió ho sía més que la ayga; sols semblan haver quedat tərbols los caps que treballan per enterbolir-la, ateses les totxes proposicions que se-m fan.

¿Qui es donchs *l'alucinat?*

26 d'Agost de 1897.

J. M. J.

IX

DOCUMENTS

Déu tinga al Cel al respectable relligiós que a primers de Març de 1893 me digué aquestes paraules:—
¿Com es que V. aconsella a la Marquesa de Comillas que se separe del séu marit.—(Defensa propia, pàg. 227.

No podent-li jo haver aconsellat de paraula, per no

haver-la vista feya temps, puix era a Madrid, devía ser per cartes y veusaquí la única que recordo haver-li escrita, segons un borrador que-n trobo, sense fetxa:

«Jesús, Joseph y María
sían nostra companyía.

Senyora Marquesa de Comillas.

Ma respectable senyora:

Vaig a contar-li un somni especial que ara meteix he tingut. He somniat que, com de costúm, visitava a mos estimats pobres de Jesucrist y en les cases més necessitades sempre hi trobava una senyora que-m precedía per tót y-m guanyava per mà en cada pas que jo feya per l'hermós camí de la caritat. De sóta sa mantellina sortían panets que-ls pobres rebían, y besavan; sa mà endolcía les llagues com si hi vessàs un balsam; de sos llavis ne degotava mel de consol, y de son cor obert a semblança del de lo bon Jesús ne rajava amor. Los malalts li deyan sa *germana de la caritat*, los desesperats son àngel de salvació y los noyets òrfens s'agafavan a sos vestits, que ja no eran de seda ni de brocat, sinó més humils, com los de la Mare de Déu, y com a Ella li deyan marel.

Algún pobre obrer que s'havía fét atéu, des de que no tenía feyna, al ser visitat per ella tornava a resar lo *Crech en un Déu y-l Pare Nostre*; altres dexavan de concórrer al club anarquista veyent abaxar a la séva miseria a una tan alta senyora.

Altres dames s'aliavan ab ella y la font de caritat se tornava ríu, que arrasava un bell troç de terra; los cors sedents hi bevían y los desamparats, veyent-se estimats del ríchs, los benehían; y Nostre Senyor des del cel benehía a uns y altres.

S'afegia la cadena del amor avuy trencada y tornava a lligar los grans ab los petits, los de baix ab los de dalt, los governats y los governants y moltes ànimes que anavan perdudes per lo món, tornavan als braços de Jesucrist.

Donchs aquexa dama era Vostè,—senyora Marquesa de Comillas,—y vostè podria fer molt facilment que aqueix somni evangèlich fós una hermosa realitat.

Com a ministre de Déu, encara que indigne, li dich y asseguro que faria vostè sa voluntat y que no li faltaria sa benedicció.

Si convé fer un esforç no cal provar-li: vé lo primer de Maig y darrera d'ell poden venir moltes y tristes coses.

Vostè es jove y activa y trobaria en axò obecte digne de sa joventut y de sa activitat.

Tal vegada Déu no li dona fills perque faça de mare a algún orfe y desamparat, que està morint de miseria. Tal vegada ab lo nom de mare li podria donar lo de salvadora de la séva ànima y de les ànimes de alguns dels séus. Y com no hi ha millor predicador que lo bon exemple, lo de vostè sens dupte despertaria en algunes amigues y conegudes séves lo desitg de seguir-la y de allistar-se a tan simpàtica bandera. ¡Y qui sab lo bé de que vostè podria ésser causa en lo món!

La caritat de Nostre Senyor Jesucrist floresca en lo cor de vostè y en lo de son capellà.

J. V.

Ara bè, ¿Com s'havia llegida aquexa carta que, a no ser rebedora com a consell, podia ser-ho com a fantasia piadosa digna d'un poeta sacerdot? ¿Com s'havia interpretada tan al revés? ¿Quina idea hi ha, quina paraula que done peu a suposicions tan estúpides? ¿Què havia

succehit? La Marquesa dexaria veure la carta a algú que la trobaria de massa zel per los pobres; la idea poètica semblaria dificil en la pràctica y potser inconvenient. Aquest ho diria a un altre, afegint-hi que jo la inclinava a dexar la obligació per la devoció, cosa que estava més lluny de mon pensament, que'l cel de la terra; l'altre hi afegiria que no los devers de la casa sinó a son marit era a qui jo li aconsellava dexar y del un al altre se faria la bola de néu que m'havia de caure al demunt.

En aquell temps estava ja convinguda y decretada ma sortida de la casa y s'aprofitaria aquella carta, per falta d'altra millor, per donar-me la primera empena cap a la porta.

No obstant veja-s quant noblement respongué la Marquesa a la carta que li vaig escriure ab aqueix motiu:

Madrid 23 Marzo 1893.

Mi respetado Mosén: Siento en el alma que por una mala interpretación, nadie haya podido entender que V. me haya aconsejado el que dejase á Claudio ni nada de eso para fundar una congregación; cuando solo me incitaba V. á visitar á los pobres y enfermos y eso en la forma más delicada. Así lo diré á quien lo haya entendido de otro modo y mucho me apena haber causado involuntariamente una nueva contrariedad para V.

María.

Escriguí també a son espòs, demanant-li lo perquè de certes reserves. Jo examino ma conciencia, li deya, ¿si seria per les almoynes? Fóra beneyteria pensar que les he fetes tótes bé, sense haver-me equivocat moltes vegades, en lo que fins los sants se equivocavan alguna; però he fét tót lo que he sabut y d'ençà que manejo

almoynes só més pobre que may. ¿Potser no responguf prou a la missió que Déu me donava en ma posició y no fiu tót lo bé que podfa haver-hi fét? Ell me respongué en carta de

Marzo 30 del 93, Madrid.

Mi muy querido Mosén:... En cuanto que examine V. su conciencia acerca de si ha distribuido ó no bien mis limosnas se lo prohibo si puedo prohibirselo y en cuanto á que V. en casa no haya hecho nada bueno, solo le diré que nunca podremos pagarle todo el bien que con su ejemplo nos ha hecho, todos los consuelos que nos ha dado y todo el cariño que le debemos. Es V. dueño de no creerlo así, por su modestia, pero así es, y así lo creo yo.

C. López Bru.

29 d'Agost de 1897.

J. M. J.

X

¿QUIN CRIM ES LO MÈU?

No obstant de fer-me tan bon capçal lo Marquès ab aquexa carta y de respondre tan clarament, des de lo interior de la casa als qui me bescantavan des de fora, se complí la sentència inexorable, que estava escrita contra mí y ab la excusa de portar-me uns quants dies a pendre los ayres de ma terra, me la donaren traydora-ment per desterro. Poques lletres séves m'arribaren allí al principi y encara sempre un mes o dos després de escriure, com si hi hagués alguna mà interessada en regate-

jar-me y en estroncar per mí aquest petit consol. Al cap de poch temps dexà d'escriure-m y de respondre a cap de les méves cartes, donant-me a comprendre tàcitament que per ell era mort y soterrat.

Jo pròu li feya present los llarchs anys passats en sa companyia, la joventut que se n'anava, la vellesa que-m venia demunt, com la néu del Montseny que tenia a la vista. Li deya que mos acrehedors no-m dexavan de petja de nit ni día y ab alguna rahó; que se m'havía fét comparèxer als tribunals; que se m'havía llençat demunt un embarch, lo primer dels tres que havían de caure sobre mes obres místiques, escrites gayrebé tótes en un recó de sa casa; que se-m tractava d'informal y de mal pagador.

Li recordava ses promeses de pagar-me los deutes y per últim li demanava que, si no podfa o no volfa fer-me aquesta caritat, tingués al menys la de contestar-me. Li demanava tót axò per amor del bon Jesús, que tantes vegades havia posat en sos llavis. Mes, ni per Ell, com si no hagués rebuda aquexa carta, no tingué més respos-ta que les anteriors, a no ser que fós contestació a tótes, la que m'escrigué lo senyor Bisbe, a 6 de Març de 1894, enviant-me los Estatuts y títol d'admissió del Asilo y convidant-me á sentarme á la mesa que se presente indica-da pór el Señor.

Aquexa carta havia anat en seguici d'una altra en que-m prohibia seca y rodonament sortir de la plana de Vich sense llicencia séva. Evidentment lo Marquès volfa desfer-se de mí, y m'entregava a mercè del senyor Bisbe. Fins aquell moment com un moble inútil m'havían tingut arreconat en la gólfa de La Gleva, mes lo moble vell estava destinat a fer-se fonedís ¿se podría saber perquè? ¿Si jo feya nosa a algú a casa Lòpez, perquè se m'havía

trèt de Barcelona? Si feya nosa a Barcelona ¿perquè no-m dexavan tranquil en La Gleva? No se m'havía provat cap delictes ací ni allà, mes per la metexa rahò que-m traqueren d'ací, m'havía de traure d'allà. *Lo que s'ha d'empenyar, que-s venga; y ab rahò o no rahò, vaja lo pobre a la presó.*

Se-m tancavan tóts los camins; se-m barravan tótes les portes y se m'acorrallava per tótes bandes cap al Asilo. *Hon que vaja-l grà de forment, ne hon ques gir, al ull de la mola ha finalment a venir,* com dtu en Pax.

Lo día en que hi posàs los peus, no hi hauria remey humà per mí, estaria perdut per sempre; mon desterro se tornaria presó; ma sotana de sacerdot podia convertir-se-m en camisa de força. Esfereit de tan negra perspectiva, emmanleví alguns diners y ftu un veritable salt mortal des de La Gleva a Madrid, sense dexar-me veure ni dir-ne res a ningú, altrement no hauria pas arribat a veure lo Marquès.

Pròu tenia pressentiment de que perdía los passos, mes com qui-s nega no mira de quina ayga bèu, volguí trucar una vegada més en aquell cor, ahont jo havia demanada tanta caritat per los altres, no creyent possible que no n'hi quedàs una engruna per mí. Ja no era lo meix: parlar-li de ma llibertat y de mon bé, era mallar ferre fret. Algú l'havía girat completament contra son amich y sacerdot. Alabat sfa Déu.

Los qui cercan retalls per mon procés no aprovan aquexa sortida méva de La Gleva, com tampoch aprovarían la de St. Joan de la Crèu, mon amadíssim patró, que tót y sent Sant y un gran Sant, per fugir d'una presó, ahont no li esperava pas lo que a mí, féu una corda de les flassades de son llit y se tirà, ab perill de la vida, daltabaix d'una alta finestra, que en somnis li ha-

via mostrada la Verge María. Jo, encara que sortia de un santuari séu, no era pas merexedor de tan alts beneficis, mes qui gufa a la àliga entre los núvols del cel no pert de vista ni desampara al humil papelló que fuig entre les herbes del prat. Alabada sia per sempre ma dolça mare María.

Mes tót fugint del fanch vaig caure al barranch. Allà dalt m'amenaçava la reclusió, aquí baix m'esperava la persecució. ¡Y quina persecució!

Tóts los qui volen viure piadosament en Jesucrist, seràn perseguits dtu Sant Pau, mes de tótes les persecucions la més terrible es la que-s fá contra un sacerdot y en nom de Déu, de qui es ministre. En nom de Déu y pèl major bé (que era acontentar a un milionari) se-m desterrà y se-m volgué posar pres ab aquesta: *Por orden gubernativa que se prenda a Don Jacinto Verdaguier, presbítero.* Veja qui-n dupte lo que-n deya *La Opinión* del 11 de Agost de 1895: «*Aquí hemos visto la orden de detención que debta verificarse por la policía, después de haber ésta visitado la casa del poeta*». Pèl major bé, lo de pendre-m los recursos espirituals y corporals; se-m privà de les llicencies *in divinis*; se m'embargaren les obres, se-m maltracta y martiritza iniquament quatre anys hà.

De la llista d'acusacions que se m'han fétes, gracies a Déu, no se n'ha provada cap; y ¡cosa extranya! Axò que hauria d'anar seguit de una plena absolució, va sempre acompanyat de una regruada d'odi y de persecució que no s'acaba may, per convèncer-se mos contraris de que han tinguda rahò de començar-la.

No se-m persegueix perquè haja dit o fét, sinó al revés, perquè no he dit o fét lo que a ells convindria. Si motfu grave haguessen trobat, ja no-s parlaria de mí. No se-m castiga per cap delictes, sinó de quimera y despit

perquè no se me-n troban y també de veure-m sortit lliure de tots los paranys e ilès de tótes les batalles, com si un bon àngel m'escudàs ab ses ales y guiàs mos peus entre-ls precipicis.

No podent-me posar lo peu al coll moralment, marcant-me ab algún estigma de maldat, me li posan materialment, trayent-me los medis de subsistència, extreñent-me lo corbatí, punyint-me y atormentant-me. No podent fer-me perdre la salut y la fama, voldrían fer-me perdre la paciència y la serenitat, per si poguessen, ab una empena fer-me rodolar al fons del abím.

¿Per què li fan aquexa guerra persones que fóren tan íntimes de vostè? me díu algú. Jo li responch ab una altra pregunta. ¿Per què Caím matà a Abel que era germà séu y millor que jo? ¿Per què los juhéus apedregaren a Esteve que era juhéu y Sant? ¿Per què crucificaren a Nostre Senyor Jesucrist que era la Santedat metexa? *Abominat me veig* com deya Davit *perquè he aborrida la iniquitat*. Si la hagués volguda seguir me tractarian de sabi los qui volgueren tractar-me d'altra cosa. Si fós capellà mundanal, lo món defensaría lo que fóra séu; mólts que-m vituperan, m'alabarian y estaria tal volta més alt que alguns que-s riuen de mí. Però més alta està la Crèu. Per hont ha passat lo Mestre, bé pot passar lo dexeble. Seguiré despullat a Crist despullat, com deya Sant Geroni, *Nudum Christum nudus sequar*.

2 de Setembre de 1897.

J. M. J.

XI

LA CARITAT

D'una abundosa efusió de caritat es precis esperar la salvació del món. Lleó XIII. Encíclica sobre la Qüestió Obrera.

May millors intencions s'han vist més mal judicades que les de ma carta a la Marquesa; may ideals més bonichs s'han vist trepitjats més crudelment. Mon somni, o si-s vol, ma poesia a la caritat, me valgué la nota de poeta somniador, d'utopista y de visionari. Poch temps després, ab ma sortida perdía mon càrrech d'almoyner y, lo que es pitjor, los pobres perdían la almoyna que s'anà retallant, retallant, fins a quedar gayrebé estroncada, sia perquè-ls Marquesos visquessen a Madrid, sia perquè se fés lo bé d'altra manera. La supresió de la caritat me donà més pena que tóts los mals que ja m'havían vingut y que tóts los mals que m'havían de venir encara. Se socorrían ab ella més de trescentes families de les més pobres y necessitades de Barcelona. Se podia donar la mà a algún dels mólts que cauen; se podia cercar remey a alguna malaltía de les móltes que vénen; afavorir al qui ha tinguda una desgracia; cercar un aculliment al qui no-n té, un gufa pèl cech, un peu pèl coix y una mare per l'orfanet qui la ha perduda. Se podia oferir un bocí de pa al pobre de poca fè qui, en un acte de desesperació, va a suïcidar-se; se podia socórrer al qui, vençut en la batalla de la vida, pert la esma y cerca

lo trist consol de fer desgraciats als demés y detenir al qui, veyent-se rebutjat d'una societat sense cor, sense fé ni pietat, se fà anarquista per venjar-se d'ella. Tót axò podí fer-se y grat sía a Déu se feya, y axò m'havía donada ocasió de veure ab mos ulls y de examinar per mi meteix aquexes y altres fondes llagues socials, que sols la caritat del Evangeli pot cloure. Lluny de mí pensar que la almoyna de Comillas les havia de cicatrisar tótes y que havia de abastar per donar medecina per tóts los mals, mes sí puch assegurar que-n curava alguns. Lo bé, una góta que sía, sempre fà bé y-n crida d'altre; d'aquí vé l'adagi: «¿Ahont vas bé?, ahont més ne sé», y axís com lo mal, per petit que sía, ajuda a perdre, lo bé més insignificant ajuda a salvar al individue y fins a la societat metexa.

A més d'axò lo bé que fà la caritat es incalculable; tót seguit se estableix una corrent d'amor entre lo benefactor y sos afavorits; al voltant d'aquexos se fà una atmòsfera d'agrahiment y de bondat de la que participan los parents, los amichs, lo vehinat y-l barri, y com de la tenda d'un especier si no tóts se-n duhen les especies, tóts participan de la bona olor. La olor de sos bons exemples, que es la de Jesucrist, no solament passa les montanyes y atravessa les fronteres sinó que travessa los segles; y sinó, miràu com l'exemple de Sant Vicens de Paul y-l de Sant Francesch fan bé encare avuy a tóts los pobles y ne faràn mentres hi haja món.

La caritat es claror que illumina als qui la fan, als qui la reben y fins als qui-n senten parlar, y si en los hospicis y en los hospitals no sempre pot obrir los ulls del cos, dóna llum als ulls de la ànima. La caritat es omnipotentia com Déu, puix, segons Sant Joan, *Deus est Caritas*, y lliga als qui la fan ab los qui la reben y fins

ab los qui-n senten sa influencia benèfica d'una manera o d'altra fent impossible los actes de barbarie que hem vistos aquexos últims temps a Barcelona, ab atentats com los de la Gran Via, del Licèu y del carrer dels Cambis.

Quan escriguí aquexa carta tan clara y senzilla com mal entesa per no sé qui, tót just s'havían vist espurnejar les primeres guspises de la anarquía, ab alguns petarts y s'hi era ben a temps a apagar l'incendi ab les aygues sagrades de la beneficencia. ¿Quantes vides hi ha segades per no haver-ho fét? ¿Quants mals s'haurían evitat! ¿Quants y quants horribles crims s'haurían dexat de cometre!

Recordes que Barcelona y son barri de Sant Martí de Provençals fóren una temporada lo centre universal de la terrible y espantosa secta, de manera que-l bé que s'hagués fét aquí, hauría irradiat a tótes bandes, y-l mal que aquí s'hagués aturat s'hauría estalviat a tót lo món. Jo que no crech en la casualitat he hagut de fixar-me mólt especialment en la supressió des de fà quatre anys de certes almoynes. Sí, jo que no crech en la casualitat, crech, en cambi en la omnipotencia de la caritat. Lo malalt s'aggravava y li suprimiren lo reconstituyent o elixir miraculós, justament a la hora que-n tenia més necessitat y naturalment, la malaltia pujà a sa crisi més aguda y Déu nos ajud fins que Barcelona n'estarà ben curada.

Aquí vénen com l'anell al dit les paraules de nostre sacratíssim Pare Lleó XIII: *Que-ls ministres sagrats... treballen ab tót son poder per la salut dels pobles y per demunt de tót que s'apliquen a alimentar en sí metexos y a fer nàixer en los altres la caritat reyna y senyora de tótes les virtuts*. En efecte; d'una abundosa efusió de caritat cal esperar la salvació del món.

J. M. J.

XII

SANTA CREU DE VALLCARCA

A últims d'Octubre de 1891 me donaren avís de que s'anava a mal vendre una capella de la Mare de Déu, al cap d'amunt de Vallcarca, cinch minuts més enllà dels «Quatre Camins» a mà dreta en lo punt en que la carretera de Horta s'embranca ab la de Sant Cugat. Desitjós d'evitar aquella venda que a mí me semblava un sacrilegi la aní a visitar. Es una capella pobra y senzilla, situada en la falda d'una de les estribacions orientals del Tibidabo. Té part de avall una cova de penitencia y davant un rengle de xiprers que drets com sentinelles, semblan guardar-la y fer-li companyia en aquella soletat. En l'altar major hi havia una devota imatge de la Verge del Carme, que en altres temps havia sigut passejada en processó per aquells camps y carreteres y pujada en triomf per tots aquells cims. En un altaret lateral hi havia una imatge de Santa Teresa y en quadros y estampes plantades a la paret s'hi veyia lo místich Sant Joan de la Creu, Sant Elías y altres sants penitents del Carmelo. Com més jo-ls mirava més s'encentia en mí lo desitg de salvar aquella ermita, costàs lo que costàs. Mes al recordar que no tenia un centim ni gayre bé de què fer-lo, davant de lo impossible me queyan les ales del cor. Estant ja a punt d'anar-me-n vençut en la terrible batalla, m'afiguré que aquells sants que tant estimava y sobre tót la reyna de tots ells ab veus imperceptibles per la orella però no per lo cor; me tractavan d'ingrat y-m deyan ab ayre trist:

¿Y per nosaltres no faràs un sacrifici? ¿Y no t'empenyaràs per conservar-nos aqueix palau de nostra evangèlica pobresa? Esperonat per aqueix punyidores paraules, reprenquí lo camí de Barcelona, ahont no vaig cloure los ulls per dormir fins a trobar la cantitat necessaria per comprar la primera hipoteca d'aquell oratori.

Passat algùn temps en pública subasta lo Tribunal me l'adjudicà ab ses adherencies. Mos desitgs estavan complerts, puix aquella possessió sagrada estava fora de perill, mes les noves escriptures y documents féren pujar lo deute, ja considerable, de la compra.

Poch temps després, plovent-me sobre mullat, puix era ja a La Gleva, d'un dipòsit de confiança, entregat a una persona se-m sustragué altra respectable quantitat que havia emmanlevada per fer-hi algunes millores y ja tenia un altre deute demunt y lo que es més trist, sense la satisfacció de que s'hi hagués donat un cop de paleta.

May havia somniat en tenir cap possessió: no aspirava pas a ser propietari però, si volia que la Verge del Carme y Santa Teresa ho fossen de sa Capella de Vallcarca, y que d'allí cap persona mal intencionada les ne pogués traure. Aqueix acte de caritat o si-s vol de devoció dels millors que hauré fet en ma vida ha sigut criticat y calificat d'imprudencia. No s'oblida que jo allavors estava en bona posició, y ab la ajuda de Déu, podia esperar que ab alguns anys podria traure-m de sobre la fexuga càrrega que m'hi pesava. Desgraciadament ab la colocació no triguí a perdre tan falagueres esperances.

Aquexa obra de pietat fou mon primer deute y l'origen d'ahont me nasqueren tots los altres, com les branques naxen del tronch. Confesso que-m vaig equivocar al comprar-ho; ja-m feya càrrech de que comprava una creu, mes no creya que fós tan fexuga y que-l comprador

seria en ella tan temps y tan crudelment crucificat. No en và aquella possessió porta lo simpàtich nom de Santa Crèu, que ha comunicat al carrer lo nom mólt significatiu per mi de baxada o pujada de Santa Crèu. ¡Que costosament la pujo des de llavors, ab la càrrega d'aquexes obligacions y d'altres que ab aquexes s'enfilaren; ab mon feix de males volences, de dicteris y de calumnies, capasses quiscuna d'elles de fer caure pèl camí del Calvari al més robust per no axecar-se més!

Quan ab la santa missa perdí l'únich guany que tenia, en una època terrible me vegí obligat a vendre allò a un dels acrehedors, que se m'oferí ab pacte formal de transferir-lo de nou, per pagar relligiosament a tóts los demés. Fà un any que-s desitja fer aqueix trespàs, o bé trobar una quantitat sobre la possessió, mes tóts los passos y treballs han sigut en và, puix al estar a punt de firmar la escriptura, una mà oculta ho destorba y cap-gira tót.

¿Faràn axò ab lo propòsit de que se m'acuse de mal pagador? ¿Es perquè sempre tinga alguns acrehedors y que façan chor ab ells, cridant contra mi, ab rahó y sense rahó? ¿Es perquè no-m puga traure del cor la espina de mos deutes, que desitjo arrencar, baldament me coste la vida?

Avuy aquell troç de terra encara es venal ab la condició de que-s conserve per la Mare de Déu la séva capèlla. ¿Quan sortirà un comprador que no-s dexe influir per los qui en lloch de dar-me la mà, voldrían veure-m axafat sóta ma crèu terrible?

Aquella possessió que sóu lo cadafalch de mon suplici, ha sigut una de les causes més amagades y fondes de ma persecució, puix segons tóts los indicis y tóts los parers, algún de mos contraris la pretenia.

Y com jo podia posar impediments a tan innoble ff,

des de Barcelona, se féren tóts los esforços per allunyar-me-n; y com podia destorbar-ho també des de La Gleva se-m volgué tancar en l'Asilo, que hauria sigut per mi lo vestibol del sepulcre.

Per tapar la bóca a un home, lo tancar-lo per entenebrat es un bon medi, encara que poch conforme al sagrat Evangeli però per dexar-li ben tapada, no hi ha com posar-li a la bóca un grapat de terra del cementiri.

Jo may de la vida hauria axecat aqueix vel, mes anònims amenaçadors y avisos firmats que rebo de que se m'ha de enfonsar d'una manera o d'altra y de que-s prepara alguna cosa forta contra mí, m'hi obligan a pesar méu.

¿M'obligaràn a contar lo que han vist y sentit aquelles sagrades parets y-ls plans de iniquitats que s'han urdit al séu voltant per enviats d'un y d'altre, per sacerdots, advocats y gent de mal viure?

J. M. J.

XIII

DE QUI VÉ L'ESCÀNDOL?

Lo senyor Vicari general de Barcelona me digué lo día 10 del passat Agost aquestes paraules: *Es un escàndol per Barcelona que V. estiga dos anys sense poder celebrar missa.* Lo que deya lo doctor Pol ho diu tothòm que se n'entera bé. Es un escàndol per Barcelona, per Espanya y per la Esglesia, mes ¿de qui vé?

Mentres diguí missa al Marquès de Comillas, tinguí més facultats de les que necessitava de part del superior.

Lo Marquès un dia se llevà de mal humor y se girà contra lo superior també; l'un m'ensenyà la porta, l'altre la crossa; l'un ab mon salari me prengué lo pà del cos; l'altre ab les llicencies me prengué lo pà de la ànima; l'un me priva del benefici, l'altre del ofici. ¿Serà que-l Marquès participa de la jurisdicció episcopal? Ja sabia que qui té diners fa sos afers, però creya que axò era aplicable solzament a les coses del món, no a les coses sagrades de la Esglesia.

A últims de Juny de 1895, quan publicava mes cartes *En defensa propria* rebí la visita de dos redactors del *Teatre Català* setmanari que en un article, veyent que-m resistia a anar a Vich, ahont segons ell estaria com lo peix en la ayga, me proposava fer a compte del senyor Bisbe un viatge a Assís per acabar ma llegenda de *Sant Francesch*, que en aquells temps tenia en lo teler. Se-m presentaren com amichs e intermediaris del doctor Morgades, suplicant-me que posàs una clohenda a aquells escrits y prometent-me que abans de tres dies se-m tornarían les llicencies. Creyent als tres de bona fè, prometí no escriure ni una ratlla més, y en efecte, la carta que ja estava composta fóu la última. Però lo prometre es un núvol y-l cumplir la promesa es la pluja y per aquella vegada la desitjada pluja de les llicencies no vingué. ¿Com havia de venir? Lo que-s volia era senzillament que jo no parlàs més y dexàs mes armes de defensa; ja saben ells que jo no havia de manejar les d'ofensa y encara menys les prohibides y de traydor que altres menys escrupolosos fan manejar contra mí.

Volían que no-s fés llum sobre una persecució que s'abriga ab les tenebres, y, per dir-ho ab una frase de mon país volían que-s posàs palla en la esquella. Pròu sabia l'adagi *lo prometre es una veta que estirant estirant*

se peta; pròu sabia aquell altre *lo prometre no fa pobre*, però també sabia que *lo cumplir fa galán home* y no creya haver de posar al adagi aquesta segóna part, tractant ab qui tractava. Se me havia enganyat miserablement una vegada ¡alabat sta Déu! Si fós la última ray!

Entre Març y Juny de 1896 me vingué a veure un tal Antón Albanell, de mon poble de Folgaroles dihent-me de part del senyor Bisbe:—¿Quin dia vol dir missa a Monserrat?—Jo responguí:—Lo dia que sa Ilma. vulga.—Ell li portà ma resposta y la del prelat fóu aquexa:—Donchs, vinga a Vich, y jo, naturalment dexí d'anar-hi, recordant que Vich no està en lo camí de Montserrat, sinó que està més lluny que Barcelona.

A mitg Setembre de 1896 lo doctor Morgades m'oferí la missa y l'*exeat* de son bisbat si jo entrava en la jurisdicció militar. Jo, no havent sentida vocació de entrar-hi quan era jove, menys la sento ara que só vell. Per altra banda vingué a refredar-me-n encara més la nova que rodolà ¡per Barcelona de que se-m volia embarcar y, donant les gracies per la generosa oferta, me quedí sense missa com estava.

¿Per quin fi se m'empenyía a entrar en la milícia? ¿Eran uns exercicis espirituals o corporals los que se m'ordenavan? Jo no sé que cap metge haja ordenat a un capellà l'entrar en lo exèrcit per curar lo cos, ni que cap confés ho haja receptat per curar la ànima. Si-l superior s'inspirava en mon bé espiritual ¿no trobà per santificar a un sacerdot amich de la cel-la, altre medi que fer-lo capellà de regiment? ¿Se-m volia traure d'Espanya en penitencia per lo pecat de no haver-me volgut enterrar de vfu en vfu en l'Asilo? ¿Se-m volia enviar a la guerra de Cuba o a la de Filipines? En aqueix cas jo no crech que-m volguessen donar la recomanació que per mà de

Urtias, Davit envià a Joab: *Posa a Urtias al davant ahont sia més fort lo combat y desamparà-lo perquè sia ferit y moria.*

Jo sense pensar mal de ningú, no volguí posar-me en ocasió, recordant aquelles paraules del Evangeli: *Qui ama lo perill en ell cau.*

Sentint no poder acceptar aquexa solució, ne demaní una altra al doctor Font, vicari general de Girona, qui era mon intermediari ab lo senyor Bisbe.

—Aconsellèu-li que-m concedesca *l'exeat*, li deya, y axò serà més bò per ell que per mí.

—*Busquèu un Bisbe que us vulga*, me respongué, com si un ministre de Déu, baldament s'ia l'últim de tots, fós una escombrarfa que ningú hagués de voler apropl. No obstant, si ho digué al sórt no ho digué al peresós; tót seguit aní a donar-ne compte al Dr. Pol qui, rebent-me amablement, després de enraonar-ho ab lo senyor bisbe, no-m posà obstacles que residís y celebràs a Barcelona, després que li portàs los documents de Vich. Mes ja havia corregut massa. Al dir-me los de Vich: *busquèu un bisbe que us vulga* creyan que lo Dr. Català no-m voldria en la diòcesis y que jo aniria d'un bisbe al altre, rebent de cada un una bofetada en consonancia ab les que ells m'han donades; creyan que aniria a captar afronts com Nostre Senyor Jesucrist quan anava d'Herodes a Pilat. Quan l'endemà torní a la Vicaria General, ja estava esmenada la equivocació; la contraorde era vinguda y tót s'havia fét un pas enrera per allargar la cosa *ad calendas græcas* creyent dexar-me content y enganyat. Lo Dr. Font hauria sigut franch si al dir-me *busquèu un bisbe que us vulga* hagués afegit que aquí estàm nosaltres per destorbar-ho.

La burla havia sigut cruha y dolorosa, però ho fóu

més la que seguí. Lo 4 de Octubre, día de Sant Francesch, estimadíssim patró méu era ensemps la festa del Roser de tót lo món en que cumplia vinticinch anys de celebrar la missa. A petició méva vingué lo Dr. Font ab instruccions de Vich y se-m donaren esperances que-s convertiren en promeses confirmades en telegrames y cartes. Ell meteix escrigué la minuta que guardo, de la que jo vaig enviar al senyor Bisbe. De sa afectuosa contesta, veusen-aquí la última part: «*Como el Dr. Font le quiere a V. tanto y yo le tengo tanta confianza, toda vez que ha empezado la buena obra de la reconciliación, hagamos la acabe con la bendición de Dios. Entiéndase pues, con él y hágalo pronto porque Dios le está esperando. Le bendice de corazón su afectísimo in C. J. (El Obispo)*».

Ab tan bons auspícis se-m dexà preparar, anar y venir, ilusionar y somniar ab lo acte que es la gloria del bon ministre de Déu. Quan ja tót estava a punt per anar a dir missa nova a Montserrat, dos dies abans, ab la excusa de que hi hauria una manifestació (??) se desdigueren de tót lo pactat sobre la cosa més sagrada del món, desenganyant-me com se fà ab un nen a qui s'ha promesa una joguina de deu cèntims.

¿Seria aqueix lo derrer escarní? Encara ne vingué un altre. ¿Però ab quin drap brut se-m voldria rentar la cara? Se-m digué que prenguéis paciència y se-m prometé de nou que podria celebrar a Montserrat passats que fóren deu o onze dies. Passaren los deu y-ls onze dies, passaren deu y onze mesos y la missa no es vinguda ni la espero per ara.

Aquexes fóren mes bódes d'argent del sacerdocí. No obstant, m'esforcí en consolar-me-n. A un amich que m'enviava la enhorabona creyent-me a Montserrat, li escrivia: Tristes noces de argent les méves, si les miràs

ab los ulls del cor, mes les miro ab los ulls de la ànima y no les trobo tan tristes. *¡Qui fós digne de la flor més petita de la diadema del diví Salomó ab que lo coronà sa mare lo dña de son desposori!*

Mes fà pena veure tractar axís per un príncep de la Esglesia les llicencies de celebrar lo sant sacrifici, com si fós la credencial d'un escombriayre y veure tractar a puntades de peu la dignitat de un sacerdot, per aquell meteix que l'ordenà.

¿No es d'exa dignitat que deya Sant Crysòstom: Està en la terra, mes son ofici es de negocis celestials? ¿No dñu Casiano al sacerdot: Si miras la altura del cel tu ets més alt; si la hermosura del sol, de la lluna y les estrélles; tu ets més hermós... si la sublimitat de tots los senyors tu ets més sublim, sols ets inferior a Déu? ¿No l'anomena un Sant Pare Vicari de Jesucrist? ¿No l'anomena un altre: Llum del món y superior als àngels y mediador entre Déu y ls hòmens? ¿No es al sacerdot a qui Sant Ambròs nomena *home diví* y Sant Climent *Déu* en la terra?

Déu en la terra axò es lo sacerdot per sa dignitat, per sa missió divina y per son poder celestial, mes a exemple del Déu fét home, Jesucrist qui vol ésser sacerdot de debò ha de morir crucificat.

Ara, resumint: ¿Què havia de fer jo per recobrar la Missa que no haja fét, atesa ma situació precaria? Si es un escàndol per Barcelona que jo hi estiga dos anys sense ella, que diga lo senyor Vicari general meteix, ¿de qui vé l'escàndol?

12 de Setembre de 1897.

J. M. J.

XIV

¿ESTICH SOSPÈS O NO?

Comencèm ab un dilema. Lo senyor Bisbe de Vich me vol per súbdit o no: si no-m vol per tal ¿perquè no-m dexa ésser súbdit d'un altre bisbe? Si-m vol per súbdit séu ¿per quin delictes no-m dona la santa Missa, que celebran los altres sacerdots de sa jurisdicció? ¿Es per donar-se ell meteix o per donar al Marquès de Comillas lo plaher tristíssim de fer-me patir, escudant-se ab aquell adagi, que no s'ha pas dictat per ells, *qui bé estima bé castiga?*

Examinèm lo càstich o sia la suspensió.

Segons tots los llibres de moral y entre ells lo de Scavini, revisat per lo Dr. Morgades, lo *Temor, metus gravis*, excusa de la suspensió. Es axís que lo *temor* que-m privà d'anar a Vich, quan lo senyor bisbe m'hi demanava, no solament era grave, sinó gravíssim, luego excusà la suspensió. En prova de que era gravíssim, basta dir que-m volia tancar en l'Asilo ahont sempre hi ha boigs. Veja-s sinó, sa metexa carta (Article II) en que-m díu: «*Como había dado orden para perpetuizar á V. en la casa Asilo, no la he revocado... solo he intentado mortificarle cambiándole de domicilio y haciendo un salto de lo más alto á lo más humilde.*»

Prova irrecusable es de que volia tancar-m'hi per boig, quan me feya passar per tal. Veja-s, entre altres proves (article VIII) la carta en que se-m díu: «*El obispo de Vich en casa de Salamero hablaba de su enfermedad mental de V.*»

A més, segons Scavini (p. 491). *No s'incorre en la suspensió, sinó per pecat mortal, puix la pena ha d'ésser proporcionada a la culpa.* Lo pecat mortal que jo hauria comès seria de desobediència, puix no se m'ha acusat d'altre; es així que no hi ha haguda desobediència, luego no hi ha pecat mortal. Per faltar a la obediència m'havia de manar una cosa lícita; es així que lo que-m manava no era lícit, luego jo no l'havia de obehir.

No es lícit a un home dexar-se mutilar o despullar de una part necessaria de son ser; es així que la part més necessaria es lo judici, de que lo senyor Bisbe me-n volfa despullar o me-n donava ja per despullat, tancant-me per boig, luego no era lícit ni conforme a la rahó y lley de Déu l'obehirlo.

Que se-m permeta un exemple. ¿No faria mal un home que-s dexàs robar una joya, de que lo meteix Déu lo hagués fét depositari? Donchs aqueixa joya es l'enteniment, maravella incomprendible de la sabiduria, omnipotencia y bondat divines; mirall clarissim que Déu posa una estóna en nostres mans, com demanant-nos que li donèm lo gust de dexar-s'hi emmirallar.

Donchs qui dexa trencar aqueix mirall dexa, en certa manera, trencar la imatge de Déu: qui se-l dexa pendre li fa un robo.

Si un prelat de la Esglesia, encara que sia per complaure a un gran d'Espanya, me manàs tirar-me daltabaix del balcó y jo tingués la debilitat de fer-ho, uns quants satèlits séus podrian alabar-me la obediència, però la gent en massa no dexaria de tenir-me per suicida y ab molta rahó. Donchs, aplicant-me lo símil, encara que-ls séus satèlits me tracten de desobedient, estich molt content de haver-ho sigut en mon cas, puix obedient, no solament no hauria féta una obra bona, sinó que

hauria fét un gravissim pecat contra lo quint manament de la lley de Déu, *No mataràs*, ja que en ell se-m prohibeix dexar-me matar, y allí dintre no podia esperar res més que la mort.

Ensenye-m lo Marquès la lley humana, mostre-m lo senyor bisbe la lley divina, en virtut de la qual jo m'haja de sacrificar per satisfer los capritxos de ningú.

De que en ma persecució hi ha hagut pecat mortal ningú en dupta, mes no en la víctima, gracies al Senyor, sinó en los victimaris y no un de sol, sinó molts y monstruosos. Mes no-m toca a mi contar-los, Déu los perdone, com jo los perdono, y no he presa la ploma per acusar sinó per defensar-me, ni he empunyada la espasa per ferir sinó la rodella per escudar-me.

Resumím: Segons lo senyor Bisbe estich sospès y segons la moral de Scavini revisada per ell, no ho estich, per dues rahons: primera, perquè lo *temor grave* m'excusa, perquè no hi ha la *culpa mortal* que la censura requereix. Mentres espero la decisió y-l compliment de la voluntat divina, creuré piadosament que, en obsequi al Marquès de Comillas, ha volgut lo Dr. Morgades provar a colps de crossa la resistencia del cap d'un sacerdot qui sense fer-li cap mal, no s'havia empleat mes que en lo bé; esperant tal vegada, ab aqueix medi arribar a lesionar lo séu enteniment, que era tót llur *desideratum*.

¿De quatre anys ençà y en obsequi a tan alts personatges, s'hauràn trasplantat los térmens del Evangeli y serà bò lo que era mal y serà mal lo que era bò?

¿S'hauràn girat al revés los Manaments de la Lley de Déu, y serà una bona obra tancar un sà d'enteniment, o sia fer-lo morir, y serà pecat mortal no dexar-se embogir, o sia no dexar-se matar?

J. M. J.

XV

LOS DINERS DE JUDES

Una de les circumstancies que ha amarguejat mon interminable suplici, ha sigut y es encara lo veure atormentar tan injusta, cruelment y de mil maneres la familia qui ab tanta caritat m'ha oferta un arca de salvament en la persecució. Hi entrí a primers del mes del Sagrat Cor de 1895, al veure que mos enemichs, en sa incomprendible ceguera, digna del temps de la Revolució francesa, no pararian fins a fer-me agafar com segons lo Governador, estavan avisats per fer-ho los quefes dels Mossos y la Guardia Civil, y ho intentà endebades Freixa lo 14 del meteix mes. En axò mos contraris s'han portat com aquells caçadors poch generosos qui no podent fer presa d'un cap de caça o tant se val que digàm una fèra puix com a una fèra se m'ha perseguit, veyent que s'es exida de tótes les trampes y que sos gossos no la han pogut aturar d'encauar-se, ab axades y picots van per destruir son ignocent refugi. No obstant no se declarà la guerra de bon principi sinó després d'enviar missatgers més o menys pacífichs per donar-me entenent de que convenia no sé a quins alts interessos o a quina alta política que jo anàs a Vich.

Lo primer fóu D. Francisco Permanyer qui vingué a la casa tres vegades. Los parlà de lo mólt que lo Marquès y-l senyor Bisbe m'apreciavan y farien per mí si-m posava a llur disposició. Veyent que la cançó no era escoltada ab gayre gust, com a ja sentida y vèlla, prengué

un tó més fort.—Donchs, exclamà, la miseria que se li espera serà terrible (¡sempre aquexa gent tan rica m'ha fètes amenaces de miserial) *¡Le dejarán hasta sin camiseta!* M'extranya mólt que haja vingut Freixa a buscar-lo y no l'haja fèt seguir; si jo vingúes me-l ne portaría.—Donchs, prove-ho, li contestaren; demanè una orde al Governador y vinga a buscar-lo.—Si jo no ho faig ho faràn los Mossos de la Esquadra, que no esperan sinó que se-ls avise.—Diga al senyor Bisbe que ja-ls pot enviar. ¿Quin crim ha fèt Mossèn Cinto perque l'hajan de venir a agafar los Mossos de la Esquadra?—Qui axís responia ignorava que jo hagués entrat al món de les lletres cantant ab tót l'entusiasme del méu cor als Mossos de la Esquadra ab un romanç. «Los minyons d'en Veciana» premiat als Jochs Florals de 1865.

Lo senyor Permanyer anà dihent mólt enfadat que ma resolució havia de costar mólt cara a tóts y que havia de portar fatals conseqüencies, puix tenia dos enemichs mólt poderosos en lo Marquès y en lo senyor Morgades. Poderosos són responguí jo al enterar-me-n, però a Déu tingàm per amich y *¿si Déu està ab nosaltres, qui contra nosaltres?*

Ab una tasitura més baixa y suàu vingué temps després lo vicari general de Girona; cridà a part a la senyora de la casa y li digué: Vostè ha d'ésser l'àngel bò d'aquest assumpto, té tres fills y convé que tingan un dot y-l tindran bò; en les cases hi han gastos y tal vegada en aquesta no hi ha gayres guanys, donchs tindran tót lo que necessiten, juntament ab la bona amistat del Marquès de Comillas y bisbe de Vich, solament ajudant a la nostra obra de que Mossèn Cinto vinga ab mí.—En aquell moment entrí jo a saludar-lo y me digué:—¿Anèm Mossèn Cinto?—A lo que jo responguí que sería ingra-

titut e imprevisió dexar la barca salvadora mentres dura la tempestat y ningú me-n traga.—Donchs, tragan-lo a fora—digué mitg rihent a la senyora de la casa; y ella respongué que era amo d'anar-me-n quan vulgués, mes que ella no podia fer la grosseria de traure-m en mitg de la tribulació.

Comencèm per fer constar que'l Dr. Font fà l'elogi (que no necessita) d'aquesta familia oferint-li la tan sollicitada amistat del Marquès y del senyor Bisbe en nom de qui venia a fer proposicions. Mes ¿quina obra tan gran de virtut havia de practicar per fer-se-n digna? La obra de traure-m de casa y de posar-me en ses mans. ¡Per guanyar aqueix premi ofert per gent tan bona havian de fer una obra mala!

Ab la metexa missió, però oferint per ma entrega la respectable suma de 5,000 duros, vingué un tal Auger, enviat del Sr. Canals en un día en que dinava a casa séva lo senyor Bisbe de Vich, segons nos digué ell meteix. Aquexa suma hauria trét de grans apuros a aquesta familia, mes no volgué donar per tan poca cosa la vida d'un sacerdot.

Lo pagès Antón Albanell la hauria donada per menys preu, puix s'acontentava ab un parell de vaques que li prometeren si tornava a Vich ab ma companyia. Llástima per ell que hi tornà sense mí y hagué de pendre lo camí de Folgaroles sense les dugues vaques.

Altres persones que m'han vingut ab aquexes embaxades he conegut que-ls havian ofert en premi diner llarch.

Estaré jo *dotat* com en *Pau Gibert*, lo *Serraller*, en *Bacayna* y altres lladres fascinerósos del segle passat y present? ¿Si hauràn promès pagar a pes d'or la méva tés-ta? ¡May hauria cregut valer tant!

¡Malehit vedell d'or! De quants crims ets causa en

nostres dies! ¡Ahont seria jo; ahont m'haurian dexat anar a morir los parents, los coneguts, los amichs, los qui parlan de la justicia, los qui ab mí han estimat tant les lletres catalanes, los qui predican la caritat, los qui haurian de ser sobre la terra los representants de Jesucrist, si Ell meteix, lo Déu dels pobres y dels abandonats, mirant-me ab ulls de misericordia, no m'hagués ofert un sagrat en aquesta santa casa!

19 de Setembre de 1897.

J. M. J.

XVI

COM SE PREMIA LA VIRTUT

«L'ange du martyr, est le plus beau des anges qui portent les ames au ciel.»

Si aquexa santa familia m'hagués volgut vendre, aquexes dues vegades, per no dir-les tótes, mos contraris no sabrian en quin altar posar-la. Mes ara ha d'ésser blanch de les séves fletxes per no haver volgut fer l'ofici de Judes, sino-l de Jesucrist, patint injuríes, impropis y torments inaudits per salvar un sacerdot. ¿Es axò cristianisme o faritzeisme? ¿Es protegir lo bé o protegir lo mal? ¿Es axò seguir o trepitjar l'Evangelí? Vingan tóts los cechs a veure ab qui està la benevolencia y ab qui està l'odi. ¿Qui va pèl camí dret y qui va pèl tort? ¿Qui es lo bò y qui es lo dolent?

Si volen que jo diga que es lo dolent qui s'ha mortificat per mí, s'ha dexat embargar, empobrir, injuriar y vilipendiar; qui m'ha alimentat en la miseria y m'ha sal-

vat en lo perill y m'ha deslliurat del horrible fi que m'esperava dintre l'Asilo; y que, en cambi, són bons los qui, ab prechs y a empentes, volían fer-m'hi entrar, volen que-s repetesca la horrible blasfemia dels juhéus: Mori Jesús y visca Barrabàs.

Si Déu, per sos designes inescrutables, ha permès que jo passe aquexa persecució, m'ha donat per refugi una familia heroyca, digna del temps de persecució de Neró y Dioclecià, la única que tal vegada, hi haja capàs de dexar-se immolar per salvar al pròxim. Axò, més que altra cosa, m'ha obligat a dexar la consigna de callar y sofrir que he seguida tant temps y hauria seguida fins a la mort, si solzament jo hagués hagut de morir. Ara la caritat que rebo me posa la ploma als dits y m'obliga a enterar al públich de com los culpables tractan als innocents en una societat que-s díu cristiana, y sobre tót m'obliga a demanar justícia y auxili.

Sí, senyors perseguidors, si es una culpa salvar a qui volíau vosaltres perdre aquí està la mà culpable; aquí està la roca hont s'han rompudes les onades de vostre furor. Aquexa familia es l'instrument de que s'ha valgut la Providència per sostenir-me. Vostra quimera es mólt gran però hi ha una caritat a la mida de vostres odís. Vosaltres sóu mólt ríchs, però no teníu prou diners pera comprar la virtut d'aquexa familia pobra. Pobra es de diners y de bens de la terra, però es rica de fè en les promeses de Jesucrist y en Ell troba caritat a bastament per desafiar vostra riquesa. Si de la pobresa li fèu un crim, que es gran comparat ab la virtut de la vostra abundancia, conste que sóu vosaltres qui la heu empobrida.

¿Volèu ara que us diga perquè la perseguíu? Perquè la séva justícia recorda la vostra injustícia, perquè lo séu bon cor y abnégació vos avergonyexen recordant-

vos lo vostre mal cor y pitjor voluntat; perquè la séva caritat acusa les vostres intencions, y sa bondat la vostra ignominia; perquè la ignocencia de tóts los Abels sempre fà mal d'uils a tóts los Caims; ni la virtut sobirament divina del diví Mestre fòu respectada pèls escribes y faritzèus.

Lo que ha hagut de sofrir per sa bona obra es horrible y sols ho podria contar aquell qui la ha de premiar. Al veure que era per ells un castell inexpugnable ahont ni ab clau d'or, podía entrar la traydoria ni la iniquitat, anaren personalment a tótes les cases amigues (puch citar visitats y visitadors) a bescantar-la y a malposar-se-la a la bóca, a desacreditar-la davant de sos parents, amichs y coneguts y a emmetzinar ses relacions d'una a una. Procuraren arruinar-la ab una mà y ab la altra allunyâ-ls tóts los medis de viure; escrigueren cartes y féren viatges expressos per aturar que arribàs a ella bé ni auxili de cap classe. La han injuriada, calumniada, vilipendiada y perseguida de tótes les maneres imaginables. Tot-hòm qui ha volgut fer-los mal de paraula o d'obra ha trobat consellers o advocats de franch a punt de defensar-lo. Han hagut de soportar amenaces, insults y grosseríes de persones que-s creuen dignes; e infamies incalificables de persónes indignes; la lladradiça dels góssos de presa de certa gent, lo verí de les males llengues y les escupinades dels més desvergonyits anònims.

Callaré per avuy coses més graves, que-s diràn quan y ahont convinga. Y axò que s'ha fèt ¿per quin delicte? Per lo delicte imperdonable de salvar la vida a un ministre d'aquell qui ha dit en lo Sagrat Evangeli: *Benaventurats los qui patexen persecució per la justícia, perquè d'ells es lo regne del Cel.*

Benaventurats serèu quan los hòmens per causa mèva,

vos malehescan, vos perseguescan, y digan ab mentida mal de tóta mena contra vosaltres. Gaudiu-vos-ne allavors y alegràu-vos, perquè es molt gran lo premi que us espera en lo Cel.

Si-l fundador dels Pares de familia, volia posar-se una rosa al berret, devia acontentar-se ab la gloria, que no es petita, d'haver sacrificat al qui fôu disset anys capellà séu y de sos pares. May de la vida y per rès del món, devia permetre que una familia que ell, davant méu anomenà *buena, buentísima*, fós en son nom, tan temps y tan horrorosament martiritzada.

En lo terrible suplici han perdudes les forces y la salut tres dels quatre que són; un d'ells es fàcil que la haja perduda per sempre. Si arriba a perdre la vida dijan ells metexos, qui, moralment, l'haurà assassinat?

24 de Setembre de 1897.

J. M. J.

XVII

DECRETES DEL CONCILI DE TRENTO

Sessió IV. Cap. I. «Resolt ja-l meteix sacrosant Concili... a emprendre lo restabliment de la disciplina eclesiàstica en tal grau decayguda y a posar esmena en les depravades costums del... poble cristià, ha tingut per convenient començar per los qui governan les esglésies majors; sent constant que la salut o probitat dels súbdits depèn dels qui manan.

En la sessió XIII cap. I. «Lo sagrat Concili promovent alguns estatuts tocant a la jurisdicció dels bisbes

perquè... ab tant major gust residescan en les esglésies que-ls estàn encomenades, quant ab major facilitat y comoditat pugan governar sos súbdits, y contenir-los en la honestat de vida y costums; creu que primer de tót, deu amonestar-los *que-s recorden que són pastors y no butxins (pastores non percussores)*; y que de tal manera convé que manen a sos súbdits, que-s porten ab ells, no com a senyors, sinó que-ls estimen com a fills y germans... No obstant si succehís que per la fragilitat humana cayguesen en alguna culpa, deuen observar aquell precepte del apòstol *de redarguir-los, de demanar-los, de advertir-los ab tóta bondat y paciència*; puix gayre bé sempre es més eficaç ab los qui s'han de corregir la benevolencia que la amenaça, més la caritat que-l poder.»

Lo Sagrat Concili vol que-s tracte ab tótes aquexes consideracions al sacerdot que per humana fragilitat ha caygut en alguna culpa notable; mes ¿com voldrà que-s tracte a aquell en qui aquexa culpa no s'ha trobada? ¿Què diria de les gravíssimes penes que se m'han tirades demunt y de tenir dos anys sense missa a un sacerdot, per no voler entrar en l'Asilo-manicomi? ¿Trobaria gayre ajustat als sagrats cànonns lo fer-lo seguir per la Guardia Civil y-ls Mossos de la Esquadra, com si fós un criminal? ¿Trobaria gayre conforme a la mansuetut que-ns encarrega la doctrina cristiana y al esperit del Evangeli la ordre de fer-lo agafar per lo quefe de policia? ¿De quina gentil manera s'es observat en mí lo sabi precepte del Concili als prelats; *recorden que són pastors no butxins, y que de tal manera convé que tracten a sos súbdits, que-s porten ab ells, no com a senyors, sinó que-ls estimen com a fills...?*

Cabalment a mils vegades ha dit que m'estima com a un fill lo senyor bisbe, que s dedica ab tótes ser forces

y ab tót son zel a crucificar-me, y ab tóts sos medis y ses relacions a fer-me crucificar com si en la Esglesia de Déu no hi hagués res més que fer:—Aquí vénen com l'anell al dit aquelles paraules de Sant Pau: (*La Caritat*) *no s'alegra de la injustícia, mes si se complàu en la veritat. (Charitas) non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati.* Que la caritat sia sense fingiment. (*Dilectio sinc simulatione*).

Veja-s lo capítol XVII de la sessió XXV. «Lo sagrat concili no pot dexar de dolres amargament al ohir que alguns bisbes, oblidats de son estat, infaman sobre manera sa dignitat pontifical, portant-se ab certa sumisió e indecenta baxesa ab los ministres dels Reys, ab los potentats y Barons, dintre y fora de la Esglesia, y no solament cedint-los aquexos ministres del altar com inferiors y ab suma indignitat, lo lloch, sinó també servint-los personalment. Donchs detestant lo Sagrat Concili aquexes y semblantes coses, mana, renovant tóts los sagrats cànonis y los concilis generals y demés estatuts apostòlics, pertanyents al resplendor y gràvetat de la dignitat episcopal que-ls Bisbes s'abstingan d'avuy en avant de procedir d'aquexa manera; y-ls intima que tenint present sa dignitat y ordre, axís en la Esglesia com fora d'ella, se recorden de que en tótes parts són pares y pastors; y als demés, axís prínceps com a tots los restants, que-ls tributen l'honor y reverencia que als pares es deguda.»

Si-l Sagrat Concili volía que axís se portassen los prelatos ab los ministres dels Reys y fins ab los Prínceps ¿que dirían del doctor Morgades qui ha fét lo que ha fét ab un sacerdot per complaure a un capitalista? ¿No es pitjor que servir-lo personalment, ajudar-lo en la reprovable empresa de tancar y perpetuisar en una reclusió a

un sà d'enteniment, de qui lo pròcer se volía desfer? ¿Què diría del *triste papel que en este asunto le ha tocado ejercer, pues no aparece más que como palafranero de Comillas...*? Y aquesta frase es tréta d'un document firmat per un virtuós, sabi y alt eclesiàstich.

29 de Setembre de 1897.

J. M. J.

XVIII

¿TINCH DRET O NO DE CELEBRAR?

(*Al Senyor Bisbe de Vich*)

En l'article anterior ftu present com algún dels superiors eclesiàstichs ha faltat y falta encara als decrets del Sagrat Concili de Trento que-ls diu: «recordèu que sòu pastors y no butxins».

Avuy me dirigesch a vossenyoría, suplicant-li se servisca respondre-m si tinch dret o no de celebrar la santa missa, ja que-l fer-ho es de dret diví per tót sacerdot, degudament ordenat. Puix no fóu un bisbe, ni un Papa, ni la Esglesia, sinó lo meteix Jesucrist qui-ns digué en la Cena, després de les paraules de la consagració: *Axò farèu en memoria de mi.*

¿Ab quin motiu rahonable se m'ha trét de les mans lo càlzer que Déu hi posà? L'únich motiu que alega vossenyoría es per no haver obehit lo manament d'anar a Vich. He dit ja cent y una vegada lo que m'esperava allí y ho he provat ab una carta de vossenyoría. Ara diga-m: Vossenyoría també té superiors. ¿Si un s'empe-

nyàs en fer-lo passar per boig, y li manàs ficar-se al manicomí, l'obehiria?

A més si vossenyoría me manava, ab una carta, anarhi, Déu m'ho prohibia ab los *dèu manaments* y aquexos en sana moral, no-s trencan per res y per ningú. Altrement fins los màrtirs faltarian, no obehint a les tiràniques autoritats que-ls manavan doblar lo genoll als déus falsos. Si vossenyoría m'ha castigat per desobedient, Déu me premiarà y me premia ja en alguna manera, per obedient.

Mes ahont y en què me troba vossenyoría en culpa y de gravetat y de la suma gravetat que calfa, per poder-me despullar de les llicencies *in divinis*? Si he comès algún crim que-l publique, però abans que-l prove davant del poble; que-l prove davant del món enter; que-l prove *in facie Ecclesie*, com provo lo que afirmo. Si no dóna proves, senyal que no les té; senyal que no s'ha obrat ab justícia en un assumpte de vida o mort per un ministre de Déu.

La santa Missa es per ell l'aliment de la ànima y enclòu també l'aliment del cos, sobre tót per aquell a qui cruel y traydoramant s'han presos tóts los medis de subsistencia, com si-s tractàs de rendir per fam a una féra dintre son cau.

Donchs vossenyoría ab lo sant sacrifici m'ha privat del pa de cada día, que com a cosa gayrebé sagrada, Nostre Senyor Jesucrist nos ensenyà a demanar en lo Pare Nostre. Des de llavors me veig obligat a demanar-lo a una familia més caritativa y cristiana que los qui m'han perseguit. A no ésser ella jo demanaria almoyna en la porta d'alguna esglesia de Barcelona, com fà uns quatre anys, un sacerdot ne demanava en la entrada dels temples de Lugo; si no hagués volgut caure d'acandiment y necessitat, com succehí fà algún temps a altre reverent en los carrers de Madrid.

¿Es tót axò y la conducta de vossenyoría envers mi gayre conforme al esperit de la Esglesia? Vejàm lo 58 dels *Cànons dels Apòstols*: «Si algún bisbe o prevere no dóna lo necessari a un clergue, qui està en necessitat, serà privat de la comunió. Si persevera serà depositat com si hagués assessinat a un germà séu». *Si quis episcopus aut presbyter, clerico ex inopia laboranti necessaria non suppeditaverit a comunione regicetur. Sin perseverat deponatur, ut qui fratrem suum necaverit.*

Grave, gravíssima es, donchs la obligació que té vossenyoría de passar-me lo necessari per viure. Si persisteix en negar-me lo que la Providencia m'havía donat ab la santa Missa, puix no es vossenyoría, ni cap bisbe, qui m'ha elegit per sacerdot, sinó Aquell qui digué als Apòstols: *No m'elegireu vosaltres a mi, sinó jo a vosaltres*; y axò no li demano de gracia o d'almoyna, sinó de justícia.

¿Quin pare afectuós, quin pastor benigne, quin prelat indulgent hauria dextat y mólt menys fét arribar a tal extrém a un súbdit séu que visqués en sa metexa casa? Só més que súbdit séu y capellà de sa diòcesis: he sigut son sirvent y capellà particular en alguns de sos viatges y fins en alguna visita pastoral.

Si continua fent lo sórt a mes súpliques y justes peticions ja que no puch davant dels hòmens, per falta de medis, reclamaré de la injustícia en la presencia de Déu, que dñu per Davit: *Jo judicaré les justícies.*

3 d'Octubre de 1897.

J. M. J.

XIX

AL SENYOR BISBE DE VICH

Vulch la misericordia, no-l sacrifici.
JESUCRIST.

Lo bon pastor de les ànimes, al encarregar a vossenyo-
ria les de la diòcesis vigatana, posà en ses mans son meteix
bàcul pastoral. Huch de Sant Víctor, Ferraris y altres
autors veuen en la crossa episcopal un símbol perfét y
hermosissim del govern eclesiàstich. Es recta de dalt a
baix, com un arbre que sols mira al cel, sense decantar-se
a res ni a ningú de la terra. En sa part inferior té punta
però està amossada y de cara a terra, com les bayonetes
dels soldats en lo dijous Sant. En cambi, de la part
superior es córva, mes no ab la corvatura tallanta de la
falç, sinó ab la suàu córva del braç de Jesucrist qui atràu
y extreny contra son pit la ovella perduda. La punta del
bàcul simbolisa lo càstich, mes apar que vulga amagar-se
dintre la terra; la córva simbolisa la caritat y l'amor y
per axò com una hermosa coróna li posa sempre davant
los ulls *qui coronat te in misericordia et miseracionibus*.

La crossa episcopal es ensemps bàcul de pastor y
ceptre de príncep de la Esglesia. Segons Cassiodoro:
«Es propietat del príncep benigne, inclinar-se tant a
favor de la misericordia que estrenyga los térmens de la
justicia; per ser de tan suprema dignitat la clemencia, que
les altres virtuts no reusan cedir reverentes en son obse-
qui». «Si s'han de desigualar les balances, dítu altre autor,
sia per la banda de la misericordia».

«Ohíu, prelats, exclama lo gran Sant Bernat y *aprenèu
los qui judicàu la terra*; aprenèu a portar-vos com a mares,
no com a senyors. Estudièu la manera de ser abans
estimats que temuts. Quan sia necessaria la severitat, sia
de pare, no de tirà. Mostrèu-vos al meteix temps pares
en la correcció y mares en l'afecte. Atemperàu vostre
enuig: dexàu vostra feresa; llençàu l'açot y descubríu
com mares amoroses vostre pit, no inflat d'ira, sinó plè
de suàu y càndida llét de dolçor». Si, com observà lo
meteix Sant, convingués més la aspresa que l'amor, Jesu-
crist hauria entrat a Gerusalèm a donar principi a la
llyvertat del home y a la conquesta del món, voltat de
màquines de guerra, de espases y llances; y no volent
res d'axò, hi entrà voltat de branques d'olivera, símbol
de pau y de clemencia».

«En tant una virtut es millor, dítu lo P. Estella, en
quant fà al home més semblant a Déu, y axò cabalment
fà la misericordia, puix diuen de Déu los psalms: *Que ses
misericordies estàn per demunt de tótes ses obres: y dítu Jesu-
crist: Siàu misericordiosos com vostre Pare es misericordiós*».

Segons Sant Gregori: «En tant un es més perfét, en
quant sent ab més perfecció los dolors dels altres».

Tóta la Sagrada Escripura des del Paradís al Calvari,
y des del Evangeli al Apocalipsis, es una balança a la
caritat.

Salomó dítu en los Proverbis: *Lo fer misericordia y
justicia agrada més a Déu que a les víctimes*. Donchs
aquest poeta, víctima de la enveja y maledicencia, de-
mana a vossenyo-ria misericordia y justicia.

Jesucrist, lo Salamó del Nou Testament, dítu: Vulch
la misericordia no-l sacrifici. Jo espero que vossenyo-ria
serà del parer de Nostre Seyor Jesucrist y posarà fi al
sacrifici que passa, fà quatre anys y mitg, sense culpa

aquest sacerdot que V. E. coneix y d'ú que estima tant. Axís lo Mestre Diví corone sa vida y la de tots, ab la hermosa paraula de les Benaventurances, ab que vulch coronar jo aquest pobre article: *Benaventurats los que usan de misericòrdia, perquè ells conseguiran misericòrdia.*

8 d'Octubre de 1897.

J. M. J.

XX

LA ESPASA DE SANT PERE

¿Perquè se-m fereix?
Quid me cœdis?

Nostre Senyor Jesucrist digué per Sant Mathéu: *Si ton germà pecàs contra tu o caygués en alguna culpa, ves, corretejaix-lo entre tu y ell tót sol.* Si-l Mestrediví vol que-s corretegesca ab tanta caritat a qualsevol persona, ¿com voldrà que-s done una correcció a un sacerdot, perquè la noticia del càstich no s'extenga més que la mala olor de la culpa?

Gran, immensa, incomparable era la culpa de Judes, y-ls apòstols no la saberen pas pèls llavis de Jesús en la Cena, y no li negà la Sagrada comunió com me la ha negada a mi un relligiós amich predilecte del senyor bisbe de Vich.

En públich negà Sant Pere a son Mestre y, com observa Sant Crysòstom, lo Salvador no-l renyà en públich ni privadament, y, si-l reprengué, no fôu ab la veu, sinó ab los ulls, per no avergonyir-lo davant dels juhéus. Donchs a mi se m'ha volgut avergonyir y cubrir de

vergonya y de ignominia, no davant dels juhéus y cristians, sinó davant del món enter. Y tót axò ¿per quin pecat?

Lo Salvador ab una ullada amorósa esmenà a Sant Pere, sense donar a conèixer a ningú que hagués perduda la séva gracia. ¿Quina autoritat podia tenir l'Apòstol sobre-ls séus, si l'haguessen vist increpat, ferit y doblegat sóta l'açot de la censura divina? Donchs encara que jo sia l'ultim dels sacerdots de la Esglesia, de que ell fôu Pontífice, participo del séu sacerdoci. ¿Què hi guanya la Esglesia en que jo sia cruelment despullat del bon nom y de la dignitat que tenfa? ¿Què hi guanya Jesucrist en que s'escupa sobre-ls cabells blanchs d'un ministre séu? Si ell hi pert, també hi perden los qui li escupen, puix sirvents séus som tots, y sos interessos són nostres interessos, y sa gloria nostra única veritable gloria.

Perquè un sacerdot baxe, no puja més un altre, mólt al contrari. Lo prestigi sacerdotal es la suma dels prestigis petits o grans de tots los sacerdots, y per desgracia, en nostra terra no puja pas gayre de nivell, ans minva llastimosament, com ne sentirem quexar amargament, fa algún temps, al qui tal vegada es lo primer publicista de nostra ciutat. Déu no permetria que baxàs lo nostre prestigi, si no baxàs la nostra caritat y allà hont no hi ha caritat ¿què hi pot haver de bò?

Los vilipendis que-s posan sobre una persona, no netejan la llenga, ni purifiquen la consciencia del calumniador, y-l fanch que-s tira demunt d'un sacerdot cau sobre la túnica sagrada de Jesucrist, que es nostra sotana; puix ab ella lo primer sacerdot nos volgué vestir per fora, com volgué vestir-nos per dintre de sa divina caritat y amor fraternal.

Los sacerdots, per dir-ho ab una paraula, som mem-

bres de Jesucrist vivent en la Esglesia, y es Ell qui reb los insults y escupinades que se-ns tiran y les ferides que se-ns fan.

Jesucrist, al principi de sa Passió sagrada, manà a sos apòstols que comprassen espases, encara que per axò s'haguessen de vendre les propries túniques, no obstant al començar la batalla, los privà de usar-les. ¿Perquè les feya comprar, si no volia que servissen? A aqueixa pregunta de Sant Ambròs, respòn Huch de Sant Víctor:

«Aquexes armes signifiquen la espasa de les censures que Sant Pere dexà als prelats de la Esglesia, y no cal manejar-la ni ferir ab ella si-s pot corregir ab la amenaça.

Lo Salvador no volgué que-s desenvaynàs la espasa de Sant Pere per defensar-lo a Ell meteix y per traure-l de les mans de sos enemichs y ¿voldrà que-s desenvayne com una arma de venjança, contra un sacerdot, per lo crim de no voler dexar-se tancar al manicomi? Sant Pere, en ocasió ben distinta, puix veyà pendre y lligar a son Mestre, li preguntà: *¿Senyor, farèu servir la espasa?* y Ell li respogué ab aquexes paraules dignes d'eterna meditació: *Posa la espasa a la vayna: tots los qui pendrà la espasa, moriràn al fil de la espasa.* Sant Pere tornà la espasa a son lloch, com espero ho farà també lo senyor bisbe de Vich. Si tancant los ulls al altíssim exemple del primer y més gran dels pontífices, y les orelles al caritatiu manament de Jesucrist, vol seguir ferint-me encara ab la suspensió, sia a la bona hora. Prove primerament la méva culpa y després que-m castigue ab tóta la rigor de la lley; jo só qui li demano. Mentres no me la prove, li diré com lo bon Jesús al rebre la bofetada: *¿Perquè-m pegas?*

10 d'Octubre de 1897.

J. M. J.

XXI

RECORTS DE LA GLEVA

Qui té mare, té consol.

Lo senyor bisbe per aponderar l'afecte ab que-m tractava y-m feya tractar a La Gleva, llegeix a sos amichs alguna carta en que jo li deya que estava tan content. Axò li prova que no só de mal acontentar, y que gracies a Déu, no-m costa d'avenir-me a les circumstancies. A pesar de lo grollera e indignament que-s portà ma sortida de Barcelona, a pesar de que en aquell santuari m'hi tentan com a confinat, jo feya los possibles y-ls impossibles per esquivar los mals pensaments que-m venían, de que-s feya servir aquella ermita, tan agradósa per mí, de llaç per pendre-m la llibertat. Per trobar-m'hi bé ja-tenia prou de estar en la casa de la Mare de Déu y de fer la voluntat del superior, y les cartes que li escrivía, respiravan aqueix estat de la méva ànima. Massa entreveya les intencions del Marquès y d'altres persónes; mes distrèt ab la poesia mística, ab la contemplació d'una naturalesa hermosa y riallera y enamorat de ma dolça mare, la Verge allí adorada, les oblidava fàcilment y treya forces de flaqueza per donar-me entenet de que aquell desterro era per mí un paradís.

Mes, hi entrà la serpent de les noves desvergonyides que-s feyan córrer de mí; coneguí d'hont venían y ahont anavan y ¡Adéu felicitat! Quan la desdítja se declara es en và plantar-li cara.

Un dia visitava l'ermitatge un predicador d'aquesta ciutat, y, veyent-me sortir de sopte, féu un moviment que fou per mi una revelació. Ab ell, sense voler-ho me explicà una pila de coses que volia ignorar y axecà la cortina sobre un recó negre y obscur que jo no volia veure. Poques vegades des de la trona haurà sigut aqueix relligiós tan eloqüent ab les paraules com ho fou per mi ab aquell moviment de nirvis. Com axò m'obria los ulls sobre altres petites coses, per no adonar-me de res, vaig resoldre tenir-los sempre a clucats. De lo que-ls ulls no veuen lo cor no-n dol.

Per lo fantasiósa y mal intencionada, veus-aquí la resposta que féu un conegut sacerdot, devot de la Verge de La Gleva (que li haurà perdonat):—¿Què pensa de Mossèn Cinto, li demanaren, vostè que-l deu veure sovint? ¿Es veritat lo que diuen?—Si es boig o no ho es, no ho sé, va respondre; sols puch dir lo que mos ulls han vist. Ahir meteix passejant, després de dir missa, per lo voltant de La Gleva, vegí un capellà abraçat ab un arbre y vaig pensar ¿qui serà aquell sacerdot? ¿Qui havia de ser? Mossèn Cinto! M'hi acostò per saludar-lo, però ¡cal estava tan entusiasmat abraçant al roure y dihent-li: ¡ay arbre méul ¡vina ab mi! que no vaig gosar dir-li res. Axò es tót lo que-n puch dir. Una persóna que tinga lo cap en son lloch no ho faria pas. Potser s'afigurava que aquell arbre era la creu. Jo no voldria calumniar-lo. No dich més de lo que he vist.

No cal dir que aquexes cabories feyan son efecte; no obstant, alguna vegada, girades per la providencia, com les fletxes de Sant Sebastià, anavan a ferir a qui me les tirava.

Uns llauradors d'aquell vehinat contan que un dia un company de La Gleva passava pèl peu de llur camp.

Ells li preguntaren per mi y respongué:—¡Pobre Mossèn Cinto! Fà coses propries de un trastocat. Días hà que no està gayre bò. Ara cabalment l'hem dexat al llit.—Deya tót axò per haver-me vist sortir en direcció contraria. Mes Déu va fer que canviant inconcientment d'itinerari, anàs jo a passar per aquell meteix camí, un quart d'hora després, àgil y disposat com qui té salut per vendre. Los treballadors després de respondre a mon Déu-vos-guart, se digueren ells ab ells, condolguts de mí: Tan meteix es massa lo que s'està fent ab aqueix pobre capellà.

Altra vegada vingué a veure-m a la ermita una família coneguda. Sortí un senyor a la porta y-ls digué que no era possible veure-m, per haver-ho prohibit terminantment lo senyor bisbe: que havia passada tan mala nit y estava malalt de tal manera que m'havían de viaticar. Mentres estava dihent aquestes paraules preparant-se per tancar la porta, jo vaig sortir darrera séu, bò, delitós y respirant salut y alegría. Ell, com si hi vegés la mà de Déu, se retirà confós y avergonyit, sense saber què respondre.

Fins allavors jo procurava fer lo cech, per no veure certes coses, mes no n'hi havia prou; havia de fer lo sórt. Però ¿qui atura lo treball del enteniment, que vulgas no vulgas, ne cerca lo perquè y lo motíu?

Les noticies ja vélles del méu estat no m'eran pas gayre falagueres, però les noves ja repetides per llavis autorisats, de que estava tan mal y m'anavan a combregar, encara-m feyan menys goig. Per altra banda, la orde del prelat de no dexar-me veure a ningú, tan rigurosa per uns, no existía per altres coneguts méus, a qui deyan expontàneament: *que-ls dexarian veure mossèn Cinto.*

La gent senzilla y bona de La Gleva no s'avenia ab la opinió oficial y-m defensavan dihent: Nosaltres cada

día lo veyèm sà y bò. ¿Què fà que no haja de fer? Mes se-ls responia:—¿Què sabèu vosaltres? Es a la nit que-ns dóna lo mal temps, y a aquexa afirmació ells no podían contestar, perquè de nit la ermita està tancada y barrada, y sols poden assegurar que may hi sentiren tal renòu.

Podía la pobra gent dormir-ne ben descançada, puix un dels beneficis que m'ha fèt Nostre Senyor, des de que-m carregà la crèu de la prova, es de una bona sòn, per que pogués oblidar cada nit les tribulacions de cada día, altrement seria mort temps hà.

Lo desitg que animava al Dr. Morgades a complaure al Marquès, animava a aquells bons senyors, jo crech que a pesar séu, a complaure al superior, en una obra tan contraria al esperit del Evangeli, desplaient al Superior dels superiors qui-ls ha de judicar. Hi entrava també com un factor important, encara que indigne d'ells, la seguretat absoluta que tenían de sortir en la victòria.

¿Com podían afigurar-se que jo pogués traure-m de les espatlles la terrible llosa mortuoria, que se m'hi feya caure per gent tan alta y poderósa? ¿Com podían sospitar que lo mort ressucitant-se los ho pogués retraure un día? Ho faig contra ma voluntat, en defensa de la justícia y obligat per la necessitat en que se-m posa d'escriure la trista historia d'una persecució allà iniciada. Veyent-la venir, jo havia triada La Gleba per mon refugi, entre tóts los santuaris y punts de la Plana. Fins y tót preferint-la a la casa de mos pares; y allí a les plantes de ma dolça Mare, sóta son mantell sagrat, havia de rebre les primeres ferides. Déu no-ls ho tinga en retrét en la hora de la mort.

17 d'Octubre de 1897.

J. M. J.

XXII

L' A S I L O

Aucell vell no entra en gavia.

La gent de Vich dóna a aquell benèfich establiment lo nóm mòlt encertat de Hospital dels capellans. En efecte, allí van a raure mos germans en lo sagrat ministeri invàlits y acaducats de la diòcesis, y sobre tót, los malalts de malaltia crònica.

Obstinats los qui-s diuen mos protectors en atribuir-me la mania que-ls té capficats, s'afanyaren a pendre una cel-la per mí, no per un any, ni per dos, sinó *in perpetuum*, com si-s tractàs de assegurar-me, no l'esdevenir, sinó un passatge per l'altre món. ¡Tanta nosa-ls faria en aquest! Per quan m'arribàs aquexa hora, ja tenia los funerals assegurats, puix en lo *Título de Admisión de socio*, se-m promet fer-me celebrar algunes misses, després de la mort, essent axò lo únich a que jo no renunci pas.

La gavia, donchs, estava a punt, no faltava més que fer-hi volar l'aucell, però l'aucell era esquerp. Los sacerdots, com los qui no ho són, generalment s'hi pensan mólt y sempre coxejan per entrar en l'hospital. Abans d'axò gastan lo que tenen y lo que no tenen, y s'estiman més un rosegó de pà sech y una ceba, en una gólfa de rectoria o de sa casa payral, que-ls bons bocins del hospici. Hi van, per dir-ho ab una paraula, quan han cremat l'últim cartutxo. Lo sol nom d'hospital fà tan respecte a Vich com a Barcelona, y no són poques les per-

sónes que abans d'entrar-hi, s'aconsolarían de dexar-se morir de fam, entre les quatre parets d'una cabanya. Donchs aqueix respecte fundat o infundat de la gent senzilla y dels sacerdots, que jo no havia tingut may, lo tinguí al veure com y perque se m'hi acorralava, y me'l feya créixer lo recort de que allí dintre hi havia alguns pertorbats d'enteniment. A mi me feyan molta llàstima, però com sabia prou que *qui va ab un coix al cap del any es coix com ell*, volia estalviar al Marquès, a sa il·lustríssima y a tóta sa plèyade caritativa, lo gran sentiment que haurían tingut al saber que se m'era comanada la trista malaltía. Per altra banda, tampoch volia posar-me en perill, puix es sentència eterna que *qui ama lo perill en ell cau*.

Per axò no aní depréssa a donar les gracies al senyor bisbe de sa generosa oferta del Títol d'admissió.

Mes aqueix títol era més que una oferta, lo decret de ma reclusió, que estava escrit en les altes esfères y era irrevocable, com aquell que féu dir a Pilat: *Quod scripsi scripsi*. Des de aquell moment aquella porta era per mí un xuclador, que m'atreya a no sé quines fondaries, hont se vulga que anés; una bóca de monstre que-m reclamava com a son menjar promès. Aquexa es *la bóca del llop* de que voldria parlar algú en les ratlles que-m dedicà. Y ¿què havia de fer per deslliurar-me-n? L'únich remey que hi havia, de teulades en avall, eran los recursos pecuniaris y ne estava escurat, y si ab la celebració guanyava sis rals diaris, sense esmersar gayre en caritats, sense anar gayre rumbós de roba, ni pagar gayres deutes; podia ben dir que tant com ne plou lo vent n'exuga. Moltes vegades havia d'anar y tornar de Vich y de punts molt més llunyans ab lo cotxe de Sant Francesch, per no tenir dos rals per un seti en la tartana.

Donchs aqueix estat de pobresa, que no m'espantava en sí, sinó per son seguici, y que-m venia més de nou, per sortir de la casa més rica d'Espanya, era cultivat al voltant meu, com una estació preparatoria per dur-me a una altra banda. La Gleva era la antessala del Asilo.

De tant en tant, perque en mos somnis de poeta no m'oblidàs de ma situació mal parada, perque la cigala tót cantant no s'oblidàs de que tenia l'hivern a sobre, me-n duya recordatoris la veu d'algún despertador. Los acrehedors se dexavan sentir ab cartes amenaçadores, o se dexavan veure, perque qui cara veu cara honra.

Lo Vicari general de Vich, condexeble y company meu en lo temps de la prosperitat, me cridà un día al palau episcopal, per fer-me saber que tenia demunt tótes mes obres un embarch. Y ni ell, ni lo Dr. Morgades qui-l feya parlar, trobaren en ses arque, per dexar-me 300 duros, que-s necessitavan per estalviar-me aquexa pena; com tampoch los trobà en la séva l'explèndit Marquès de Comillas, per deslliurar d'aquexa vergonya, sinó a son capellà, a una obra dedicada a son pare.

Es que aqueix embarch entraria en lo plan estratègich, per obligar-me, vulgas no vulgas, a entrar en la casa santa, com una bateria per fer capitular una plaça. Seria sens dupte lo primer corrèu que m'enviavan, per dir-me que estigués a punt, com les malalties nos ho diuen de part de la mort que s' atança.

Un setmanari ha dit que se m'havian ofert 9,000 duros, com qui no dú res. Ni se m'han ofert, ni may he somniat demanar-los a ningú y menys a ells. ¿Com me-n donarían 9,000 los qui no me-n dexaren 300?

Una diplomacia terrena, astuta e hipòcrita vetllava sobre mí, y no-m dexava de petja, esperant d'un día al

altre la hora oportuna, per retirar-me de la circulació dels vivents, com una moneda que no fà lo pes.

Si haguessen sortit ab la séva, tancant-me allí d'hont ningú m'hauria pogut traure més, puix *nulla est redemptio*, jo hauria pogut escriure a la espóna del méu llit aquella cèlebre quarteta:

El señor don Juan de Robres,
con caridad sin igual,
hizo este santo hospital,
pero antes hizo los pobres.

He dit que ho hauria pogut escriure a la espóna del méu llit, per lo que a mi personalment me n'hauria tocat, no per cap altre sacerdot, ni per la societat, que es de bélla y alta caritat, puix d'hospital de capellans com lo de Vich no-n ténen gayres Bisbats d'Espanya. Jo alabo la institució, però reprovó, com Déu reprovó, l'afany y obstinació de portar-m'hi si us plau per força.

Mes la diplomacia del cel, ab los ulls més oberts que la de la terra, vetllava sobre mí, per advertir-me de tóts y cada un dels paranyes que-s posavan a mos passos, y de les amagades intencions de tóts y cada un de mos enemichs.

¡Oh! ¡que gran y admirable es Déu, en traure de perill als qui en Ell confían y esperan!

Ab Déu lo dèvil es fort y sens Déu lo fort es dèvil y no pot res.

¿Quin ignoscent ha sigut atuit y quan los rectes de cor han sigut exterminats? Encara que s'acampen exèrcits contra mí no-m fallarà coratge. Encara que m'embestescan en batalla, no perdré la esperança. Lo Senyor es ma llum y ma salvació. ¿Y a qui tinch de témer? Lo Senyor es lo defensor de ma vida. ¿Qui-m farà tremolar?

24 d'Octubre de 1897.

J. M. J.

XXIII

NO-M TOQUEN A MORTS ENCARA

Al cap de pochos dies d'haver sigut confinat a La Gleva, hi hagué en una casa grossa de Barcelona, una discussió ab ayres de juguesca sobre lo cert temps que jo podia viure. Tóts creyan que havia rebut lo colp mortal y que, abans d'arribar al derrer camí de la velle-sa, tenia ja un peu en la sepultura. Un d'ells que-m tindria més bona voluntat, me feya encara dos anys de vida; un altre me-n feya mitg, y altres dos, mes coquins, escatiren si passaria de tres mesos, o si ab pròu feynes arribaria a un.

Tóts creyan que moriria d'aquella, puix sent com era, anys havia, de salut delicada, pensavan que-m sostenían los bons bocins de aquella taula esplèndida y que al trobar-los a faltar me faltaria la vida. Si l'elixir de la vida es enloch, no es pas en aquella casa tètrica, ahont jo havia entrat l'endemà de la mort del herèu D. Antoni, ahont després vegí morir sa germana gran, a son pare D. Antoni y a son germà D. Claudi. Si contés lo servey, los parents y amichs de la casa que-n vegí desaparèixer y acompanyí al cementiri, ne faria una llarga llista.

Altres més espirituals, creyan que-m mataria lo neguit y la vergonya que-m féren passar. La vergonya la sento per ells y lo neguit que-m dóna lo veure tanta ingratitud derrera una careta d'afecte y de pietat, me fà exclamar: més ne féren al bon Jesús, y gracias a Ell,

no-m fà cap mal al cos ni a la ànima. *Lo mal y-l bé qui-l fà se-l té.*

Dels senyors de la juguesca ja n'hi ha algún de mort y per cert dels qui-m feyan la vida més curta. Ell me la regatejava a mí y Déu li regatejà a ell, cumplint-se la sentència popular: *Qui la mort d'un altre espera, es la seva la primera.*

Als demés Déu los dó molts anys de vida, y molta salut, que pròu los convè, y per si n'hi ha algún que no entenga los adagis catalans, li diré ab un de castellà: *Si quieres que viva mucho, pídele a Dios que me muera.*

Aquexos senyors eran tan bons com vostès vulgan, però no eran profetes ni fills de profetes y al veure que, justament al cap de dos anys, jo venia personalment a Barcelona a desmentir ses profecies, féren córrer la vèu de que se m'emportavan a Vich. Trobant la noticia bona, però desitjant-la millor, hi haguè una reunió de persones menys aristocràtiques, però més fervoroses, que feyan pregaries demanant a Nostre Senyor que disposàs de mí, y axò dintre ma propia capèlla del Carme, de Santa Crèu de Vallcarca. Portava la oració com n'hi ha testimonis, y feya les deprecacions molt devotament un ermità que jo hi tenia per caritat. Abans que ell ab ses ferventes pregaries conseguís que Déu me tragués del món, jo-l traguí de la ermita. Ell, en revenja, féu córrer que jo volia fer-ne un cafè y ab la excusa de salvar l'altar de la profanació, se-l ne dugué una nit, dipositant-lo en un galliner del vehinat. No content d'axò anava per destruir una paret, quan se donà un colp tan fort en un braç, que va caure a terra en basca, rajant-li ab abundor la sanch, que encara hi vermelleja, com per dir als visitadors, Déu té una maça que pega y no amenaça. Aquell ermità a qui jo havia fèt tót lo bé espiritual y corporal

que havia pogut, rebia allavors les instruccions de Verdaguer y Callís, y no cal dir més.

Aquest es de mos contraris qui m'ha tirades més pedres y més de dret; però sempre amagant la mà; recordant que, si ell oblida mos beneficis, la gent no-ls oblida y-l paper de Caím es en la historia de la humanitat lo més lleig després del paper de Judes. A un advocat qui entrevenia en mos assumptes s'acomentà de dir: Com a company, li demano per Déu que si-s mor mossèn Cinto, me guarde los séus manuscrits. Ni un mót de compassió per son cost, ni pèl sacerdot sospès, ni pèl poeta crucificat; però cuydado ab ses obres, no se-n perda pas una engruna. Que l'aucell se mora o-l façan morir, com més aviat millor, poch importa, ab tal que guarden les plomes per don Narcís.

Axò recorda un fèt testimoniejat per los historiadors del Rosselló. Quan Sant Romoalt, per tornar-se-n a Italia, anava a dexar sa ermita de la vall de Cuxà, sos habitants, més fervorosos que avuy, puix lo monestir està en mans protestantes, se reuniren en col-lotge, pera assessor-lo piadosament a fi de quedar-se ab les reliquies. Lo sant no volgué donar gust a sos fanàtics amichs, en axò de dexar-se matar, com jo no he volgut dexar-me llevar la vida per los méus, ab més rahó que Sant Romoalt, puix, ab molt sentiment, no puch enriquir-los com ell, ab un tresor de reliquies.

¡Quin enterro m'he perdut no aclucant los ulls a satisfacció séval Segurament me l'haurían fèt de primera classe y a tót gasto y la sepultura no hauria desdit del enterro. Però jo no só ambiciós; lo diable no-m tempta per aqueix cantó. Que aprofite algú més aquexes honors y grandeses malaguanyades. Los qui m'empenyen poden anar passant, si ténen préssa; jo no-n tinch y puch espe-

rar encara. Si no queda gens de boato postum per mí me-n passaré, ja estich content de la bona voluntat.

Lo gran poeta Aguiló, que Déu tinga, me contà d'un sacerdot amich méu alguna hora, que ja m'ha enviat lo *Requiescat in pace*. Està molt bé; moltes gracies, reverent sacerdot; tót axò tinch per endavant, però no faça tocar a morts encara per mí, fins que Déu dispose; puix de vegades algún mort fà la revifalla y obre los ulls, mentres algún viu los tanca; y a la sepultura, com al Hospital de la Santa Crèu, tal hi va qui no s'ho crèu. Déu li dó llarga vida, però ¿qui-ns assegura que jo no haja de dir per vostè, *Requiescat in pace?*

1 de Novembre de 1897.

J. M. J.

XXIV

VEUS DE SIRENA

La idea de fer-me felíç preocupa anys hà als qui fóren mos protectors, y-s quexan de que jo no ho sé conèixer. Jo, que no só ambiciós, he volgut fer-los entendre moltes vegades que ja-ls ho agrahech, però que no-m donen felicitat, y ells podran reposar y jo també. Mes ells, com si no ho sentissen, quan no poden donar-me la ventura per un cantó, me la volen donar per l'altre, tant si vullech, com si no vullech, com aquell de la rondalla que-l volían fer ser rey y no-n volía ser.

Temían que a Barcelona me cançaria massa, y a empenyes me féren anar a La Gleva; cregueren que allí m'estava massa solitari y volgueren portar-me al Asilo,

perquè estés més acompanyat. Allí podía estar com lo peix a la ayga y perpetuament, però jo, com a terciari del pare de providencia Sant Francesch, no volía tantes assurances de felicitat en aquesta vall de llàgrimes, y digui comes ajudèu-me, fugint pèl camí de Barcelona. Ells tement que altra vegada me cançaria massa, m'enviaren diferents missatgers, a fi de tornar la ovella esquerpa al corral *hospitalari*. Veyent que de aquella orella no hi sentía, m'enviaren lo Sr. Freixa, perquè m'ho digués de la altra y per últim, veient que ni aquest ab la *orde* del Governador m'ho podía fer sentir, per estalviar-me treball, fins me prengueren la missa, tal vegada ab la piadosa idea de que fins pogués estalviar-me de menjar.

Allavors lo Dr. Font me proposà anar a viure a Girona una temporada, y ho trobí massa lluny: un altre me proposà anar al Rosselló, y me n'excusí, perque dirían que m'han tret d'Espanya; y a més me recordí del moltó de Perpinyà, qui anà a Aragó per comprar llana, y quan fóu allà, li prengueren la séva, com díu en Pax.

Un altre m'indicà que podía anar a Mallorca y encara que no-m parlà d'anar-hi a peu, a mí, d'ençà que só vell, me fà molta basarda barrejar tan poca carn ab tanta ayga.

Lo *Teatro Català*, porta-vèu d'altres persones, en son número 19 d'Agost de 1895, després de contar que un día jo havia manifestat desitgs de imitar (voldria dir escriure) la vida de Sant Francesch, puix no es tót hú bufar y fer ampólles, díu: «Perquè pogués satisfer-los se li proposà que en aquest cas li convindria trasladar-se a Assís, patria d'aquell gran Sant, estant lo Dr. Morgades dispost a costejar-li tóts los gastos». Més avall afegeix: «Si li convé fer un viatge per Espanya o per l'extranger

a fi de distraure-s y lliurar-se de la anèmia que augmenta los séus mals (sempre hi ha més doctors que malalts) se li pagaràn tots los gastos d'ell y d'una persona que l'acompanye, elegida per ell meteix.»

Jo, agraïnt tan garbóses ofertes, no n'he acceptada cap, senzillament perquè-m sembla millor seguir la màxima popular: *Qui està bé que no-s moga, qui mal cerca prest lo troba*. Puix lo mal no cal pas anar-lo a trobar, massa nos vé a trobar ell a nosaltres. Y a més de que, en terres extranyes les vaques cotan als bous, só ja de massa edat per emprendre viatges tan lluny. Pròu he hagut de viatjar en la joventut y ja es hora de dir ab los barcelonins: Roda lo món y torna al Born. Si fós per salvar alguna ànima, tót seguit me posaria en camí, encara que hagués de pendre lo bordó y la carbasseta de pelegrí; mes tinch pôr de no guanyar-hi gran cosa pèls altres ni per mi meteix, puix quan los viatges no-m santificaren de jove, tampoch me santificarian de vell.

En cap dels punts que se-m designan per anar a viure, o a morir, se m'ha perdut res, y en tots ells podria perdre quelcòm, si altre no, lo castell de defensa que tinch ab lo públich de bon seny y de bon cor de Barcelona, del qual se-m voldria allunyar de tótes passades. Voldria arrencar-me d'hont he passada gran part de la vida, se-m coneix y estima, per dur-me ahont só un desconegut indiferent per tothòm.

Per altra banda, ahont se vulga que anés, fós de viatge fós per estar-hi, donaria motiu als impostors per alabar-se de que ab los bons ayres d'aquí o d'allà me só adobat, y Déu done tan bona salut als qui-m donan la recepta, que n'estàn més necessitósos que jo. A més, si allà me succehía algún fracàs, *que todo puede suceder en este pícaro mundo*, si caygués en algún parany que se m'hi

podria preparar, puix *tóta píndola daurada té la amargor amagada*, mos defensors y amichs de Barcelona dirian: *Qui no s'escarmenta ab una, no s'escarmenta ab ninguna, y quan la carn es del llop per ella metexa se n'hi va*. Altres viatges se m'han proposat a mólt bon preu, y jo he respost lo que la rata quan li digueren: Té un diner de plata y porta aquesta carta al gat; ella respongué, lo preu es bò, però lo viatge es perillós.

7 de Novembre de 1897.

J. M. J.

XXV

UN BOIG NE FA CENT

I

La ira es un vici que mata lo judici, d'ú l'adagi y d'ú una veritat com un temple. A mos contraris, si-ls falta rahó, no-ls falta talent y havent-lo trét y expremut quatre anys seguits, preparant-me emboscades y paranys, no han donat un pas ben donat, perquè estavan possehits del odi, que embriaga com lo ví. Han pogut disposar de tots los medis que-s compran ab diners, que són tots los de la terra, y encara gracies a Déu, corro lliure per Barcelona, ahont si han sigut mólt a perseguir-me, tan corre un com cent. Han assajat mólt plans, cap los ha sortit bé; cada provatura ha sigut coronada ab un fracàs, cada pas ab una ensopegada.

Comencem per lo principi, que *al enfornar se fan los pans geperuts, y no-s farten les cases sense fonaments*; aquexos fóren sobre arena y dolents; l'edifici no podia

ser gayre bò; s'enganyaren de mitg a mitg creyent que jo-m dexaria engaviar, senzillament per pòr de faltat a la obediencia. Ho manava lo Marquès de Comillas, encastellat ab la autoritat immensa que dónan los diners; però ell tenia tant dret de manar-me, com obligació d'ohibir jo, que no he jurada fè al Déu del or sinó al Déu del Calvari. Lo restaurador del monestir de Ripoll era l'executor de ses ordres, un parell de parents y un parell d'amichs ajudavan a la santa y humanitaria empresa, y eran los missatgers y trompeters de la fausta nova de ma suposada malaltia, que era repetida y no se si diga cantada a chors, per los adictes que may ne faltan allà hont hi ha diners. La nova anava crexent entre-ls de la corda, que s'esforçavan per fer-la popular, refiats de poder exclaimar d'un dia al altre *Vox populi vox Dei*.

¿Me trobaria ja abans de gayre, en aquella ermita tót sol en ma crehencia de que no havia perdut l'*Oremus*? ¡Horrible situació la méval! Tenia tóts los camins presos y tótes les portes de sortida tancades, y estava sens un centim, circumstancia mólt desfavorable per obrir-se-n.

Jo no era indòcil ni desobedient, tal vegada era massa cegament dòcil y obedient, per lo temps y la gent que corre; puix arribaren a creure que podían pendre-m per juguina y que com lo blat en la era podían fer-me ençà y enllà ab una fòrca de ventar. La excesiva condescendencia que tenia ab mos amichs fòu atribuïda a falta de voluntat. Axò los féu creure que-m dexaria tancar en l'hospital, com un anyell en l'escorxador, sense dir una paraula.

Jo no la diguí, però quan pensavan tenir lo peix dintre lo cove, n'estava més de cent hores lluny, parlant per última vegada ab lo principal autor de ma desgracia. Mentres ells se devían dir, entre Vich y La Gleva, verament no-s pot dir blat que no s'ía al sach y encara ben

l·ligat, jo deya, posant-hi montanyes entre mitg, dels qui fugen alguns n'escapan.

Tornant de Madrid, me quedí a Barcelona mirant cap a Vich des de ací, com un canari escapadís d'aquelles terres, que des de un arbre contempla la gavia, de jonchs que li estava reservada; com un pres escapat que mira des del carrer, la séva presó y exclama agrahint a Déu sa l·liverat: ¡*Val més contar les estrèlles que les vigues!*

No eran pas tan filosòfichs los pensaments de mos engaviadors; l'agraviat may dorm. L·lur situació era grave y podia agravar-se més encara: abans que lo públich s'adonàs de ses intencions, calia posar-hi un pedàs; mes desgraciadament lo pedàs fòu mal cosit y la medecina fòu pitjor que-l mal.

Per agafar lo canari fugittu, discorreguerem un colp de teles, com may l'haja donat cap aucellayre, encarregant la execució a D. Daniel Freixa, mestre consumat en l'art de portar aucells fugittius a la gavia. La luxosa carretela descoberta (perque ningú ho vegés) que ab dos inspectors de policia m'esperava a la porta per dur-me a la estació, me recorda a «El alcalde de Zalamea» que *ahorcaba con muchísimo respeto*. Mes com *quan Déu no vol, los sants no poden*, a pesar de la orde del Governador que duya a la cartera, y de les indulgencies que tindria concedides per la captura, no-m pogué arrencar de la casa. Si aqueix colp de filat hagués sortit bé, jo hauria caygut en lo manicomi, com una pedra dintre un pou, y no sé si hauria cantat may més gall ni gallina. Sortint-los tan al revés, la gent que no està engegada per l'or ni la hipocresia, començà de veure en aqueix assumpte les orelles del llop, si no una mania encervellada en los capdancers que-l dirigían.

J. M. J.

XXVI

UN BOIG NE FÀ CENT

II

Si convenia a tan alts y religiosos personatges que jo passàs per malalt, ¿per què fer me pendre per qui agafa los delinqüents? ¿Si boig, per què criminal? ¿Si criminal, per què boig? La resposta a aqueix dilema, que-s féu tothòm, fóu pendre-m al cap de poch d'és les llicències de celebrar la missa. ¡Lamentable error! Creyan que la penúria espiritual o bé la corporal, ab la falta dels sis rals diaris de la celebració, me portarian de genollons als peus de Comillas demanant-li, per amor de Déu, la cel·la del Hospital dels Capellans, que-m tenia reservada la séva munificència. Creyan que m'hi obligarian la necessitat y la vergonya de veure-m sospès. A les privacions ja hi estava fét, com lo gos a anar descalç; la vergonya com ja he dit, no la sento per mi, la sento per qui ha sigut ab mi tan miserable.

Altres sacerdots estigueren sospesos abans que jo, que ho merexian menys. Lo Beat Oriol n'estigué mólt temps de confessar, acusat davant del Bisbe de que no-n sabia. Estigueren sospesos Sant Felip Neri, y mon estimadíssim Sant Joan de la Crèu, y per hont passaren los sants bé poden passar los pecadors.

Creyan també que la diversió, poch evangèlica que se han donada de passar-me per les baquetes quatre anys seguits, podia allargar-se indefinidament, sense pôr de

que jo obrís la bóca. Jo tal vegada no la hauria oberta y seguiria parant la esquena als colps, si altres mólt, entre ells mos acrehedors, no rebéssen de les espurnes. Ara ma paciència seria perjudicial y culpable, y la virtut de sufrir y callar ja seria vici.

Los qui se quexan d'aquexos articles, són los qui me-ls han inspirats y posats a la ploma. *Tant punyen al bou que a la derreria se mou*, y pacífich com es, dóna bones embestides; fins los coloms tènen fel, y la candorósa ovella se defensa com pot, ab les poques armes que li donà la Providència.

Poques y gayre bé inútils me les ha donades a mi, perquè respéndis en ma defensa, la sola mà de Déu, que ha parat tóts los colps y ha esbullat cent y una vegades com un castell de cartes los plans de mos enemichs. Gracies a Déu, han tingudes tantes derrotes com batalles m'han presentades.

Un dels instruments de que se serviren fóu lo Governador, senyor Sánchez de Toledo, amich del Marqués. Lo Dr. Morgades li envià una carta en que amparant-se ab algún dels articles del Concordat, li demanava que valent-se dels medis que convinguessen l'ajudàs a portar-me a Vich.

No havent sortit ayrósos en la primera tentativa, volgueren assegurar-se en la segona, conseguint que lo ministre encarregàs directament al Governador, que-m posàs a disposició de sa S. Ilma. Lo senyor Sánchez ho contà un día en casa la Ciutat, dihent que-n passava un gran disgust. Un regidor, que-m coneix fà trenta anys, sortí en ma defensa, fent veure la gran arbitrariedad e injusticia que-s cometia en mi, y-l Governador, assentint a ses paraules, y com picat per l'amor propi li respongué: Es que encara que m'ho mane lo ministre no ho faré.

Aquexes paraules que denotan la noblesa de cor y l'esperit de justicia, de qui desitjava tant com mos contraris servir al Marquès, contrastan ab les que pronuncià Verdaguer y Callís, poch després davant un conegut séu y amich méu. Planyent-se de que ni ab los ternals d'una orde del govern m'havían pogut arrencar de Barcelona, exclamà plè de quimera: *La única equivocació que ha tingut lo bisbe de Vich en aqueix assumpte, es creure que lo governador era una persona formal.* ¿Perquè no era una persona formal? ¿perquè no havia volgut arrocegar a son costí al manicomil

Senyors impugnadors méus: permetèu que us done un consell d'amich, encara que no-m tractèu com a tal: no expremàu may una taronja fins a fer-li sortir los pinyols, puix vos podrián caure a la cara. *No trenquèu la canya cascada ni apaguèu lo blè que encara fuma*, y aquests dos últims consells no són méus; no-s cullen pas tan bones espigues en mon camp, són del Evangeli. Y ara confessèu que n'heu fèt un grà de massa, y que heu extremat los procediments en la persecució. Confessèu que no anareu gayre pèl bon camí y *qui no va pèl bon camí, no fa bon pas a la fi.* No us podèu excusar ab aquell dolent principi, de que lo fi justifica los medis, puix si aquexos eran mals y reprovables, lo fi era pitjor y reprovable pèls hòmens y per Déu. *No mataràs* y ¿no voliau que-l trèt vos sortís per la culata?

Me heu acusat de manía de persecució, que cabalment es la vostra tant temps hà, y per donar-ne proves vos heu posat a fer ximpleses y actes de maniàtich y de boig (m'estimo més calificar-les de bogeríes que de mali-fètes). Me voliau fer passar per boig, y-ls boigs heu sigut vosaltres: *quan veritat es allò de que un boig ne fa cent.*

21 de Novembre de 1897.

RETRACTACIÓ

El *Boletín Oficial Eclesiástico* del Obispado de Vich, en su número del día 8 publica lo siguiente:

«Por conducto de Nuestro venerado Hermano el Excmo. é Ilmo. señor Arzobispo-Obispo de Madrid-Alcalá, hemos recibido el documento siguiente, escrito de puño y letra del reverendo D. Jacinto Verdaguer, Pbro., el cual se ha obligado á publicarlo en los periódicos de Barcelona que habían insertado sus escritos referentes á la cuestión que motiva este acto.

J. M. J.—Excmo. Sr. Obispo de Vich.—Madrid 6 de Enero de 1898.—Mi venerado señor Obispo: A impulsos de la gratitud y del afecto filial, acudo á V. E. para protestar de mi adhesión á su persona y á sus preceptos, y para manifestarle que sólo á su bondad fío el remedio de la situación en que me ha colocado una serie de circunstancias lamentables.

Ocioso creo recordar la historia de sucesos harto conocidos por desgracia, y cuyo aspecto más triste para mí es el que algunos me consideraran como rebelde á las órdenes de mi Prelado. Con toda la energía de mi alma declaro que no he tenido intención de agraviar á V. E. ni de perjudicar en lo más mínimo á la Santa Iglesia, por cuyas divinas enseñanzas estoy dispuesto á derramar hasta la última gota de mi sangre.

Dios Nuestro Señor se dignó favorecerme con una cruz, de la que no he sabido sacar todo el provecho espiritual que debía; y por ello pido perdón á su Divina Majestad que seguramente no ha de negármelo. También espero que el espíritu magnánimo de V. E. que

tantas proezas ha realizado con universal admiración, manifestará, una vez más, su caridad sin límites para quien de ella necesita y es de V. E. afectísimo súbdito y q. b. v. a. p.

JACINTO VERDAGUER, *Pbro.*»

En su vista y atendidas las repetidas seguridades que Nuestro venerado Hermano de Madrid y otras personas respetabilísimas de la Corte donde reside hace algún tiempo el reverendo Jacinto Verdaguer, Pbro. Nos dan acerca las promesas y buenos propósitos que ha hecho y manifestado de querer vivir y portarse, con el auxilio divino, cual corresponde á un buen sacerdote, y enteramente sujeto á las órdenes de su Prelado; hemos venido en levantar al citado presbítero reverendo Verdaguer la suspensión que le había impuesto nuestro discreto Vicario General y devolverle el permiso para celebrar la santa Misa.

Demos gracias á Dios y á su Madre Santísima.
Vich 5 Febrero 1898.

† JOSÉ, *Obispo de Vich.*

La Vanguardia, 11 de Febrero de 1898.

AYRES DEL MONTSENY

PRÓLECH

CADA poble de la antiga Catalunya tenia, y té encara, lo séu Padró, que sol ser una llosa quadrada sostinguda per un pilaret y coronada com un altar ab la Santa Crèu. En algunes bandes està abrigat per un cobert que s'anomena sagrera. Allí solen trobar-se cada fésta los pastors y pagesos que viuen allunyats tóta la setmana, y reposant a la ombra santa, fan lo com và y com vé, y descapdellan ses enrahonades en que sol sortir, si són pastors, lo bestiar, y si són pagesos, la sementera per un cap y la cullita per l'altre.

Donchs lo padró de Catalunya es nostre Montseny, que té per digna sagrera de sa Crèu gegantina la volta del firmament. En aquell altar se creuan móltes mirades extàtiques y mólts pensaments patriòtichs; allí se donan cita, s'hi troban y conversan mólts cors enlayrats y móltes ànimes somniadores: los aucells de la poesia, que poden fugir una estóna de la gavia de la ciutat, allà se n volan, com al plahent reposador de les àligues ferides.

Si qui ha begut un istíu les fresques y regalades aygues del Montseny no-l pot oblidar més, ¿com l'oblidarà qui ha nascut a la séva ombra, qui ha jugat en sa falda y ha passat en ella lo bò y millor de sa vida? Tornant a aquell temps felíç, bé li podria dir jo ab més rahó que-l gran poeta Aribàu:

Jo ton superbe front conexia llavors
com conèxer pogués lo front de mos parents...

Aquell cim més alterós que-ls altres y gayre bé sempre cobert de néu o florit, com diuen los vigatans en son poèlich adagi:

Quan Montseny es florit
fret a la plana de Vich,

me feya pensar, y ara me fà recordança, del front del méu avi que senyorejaba los fronts escalonats de la familia. Aquells torrents de que N'Aribàu conexia lo sò

com la veu de ma mare o de mos fills los plors...

que me-n deyan a mi també de coses, que me-n contavan de llegendes y d'histories que ara voldria recordar!

Anys després, atrét tal vegada com ell, *per una enganysosa sort*, baxí a Barcelona, y anyorant aquí aquella tan alta y hermosa cima, me plavia saludar-la ab aquell altre vers de la metexa immortal poesia:

Adéu tu, vell Montseny, que des ton alt paláu,
com guayta vigilant cobert de boyra e néu
guaytas per un forat la tomba del juhéu...

y per aquell *forat* que dóna a Montjuich, o sia per un escanyall de les montanyes de la costa, m'agradava veure sovint y contemplar la montanya reyna de nostres montanyes.

Més tart, en dies amargósos y de gréu penar, fugint del rebombori de la ciutat, m'anava a aconhortar ab la vista d'aquell cim, que veu, entre-ls pobles de la plana de Vich, lo méu estimadíssim de Folgaroles, y entre les cases del poble, la de mos pares, y en ella la cambreta humil, des de hont jo-l contemplava fà mitja centuria. Ell era lo meteix de sempre, mes jo era plà ben diferent, com si m'hagués comanada la séva vellor; mos cabells castanys s'havían tornat grisos y les penes m'havían

arrugat lo front. Mes lo tità formidable de la méva terra me somreya joyosament, y ab son mut llengatge me parlava dels dies llunyans de ma infantesa. Jo li demanava noves de mos amichs d'allavors y de ma familia; li demanava si-ls arbres del fruyterar havían florit, si-ls blats havían granat; si la boyra del Ter emmantellava a la Verge de La Gleva, si la processó (també de boyres) d'Arbucies pujava a Sant Segimón; si la font de *Sant Francesch s'hi moria*, lo *Pou de vida* ahont, segons d'ú lo poeta montsenyench, me batejaren, rajava gayre abundantament, y una góta de consol solía entrar en la méva ànima.

Més encara, lo Montseny m'ensenyava la séva enorme Crèu, com dihent-me: Jo que só una montanya, y per lo tant impecable, porto la Crèu y ben alta, y tu, que ets un pobre pecador, ¿te voldrias desexir d'aquexa càrrega? Y me la carreguí y la portí més de grat, bé que no tan dreta com ell, seguint lo séu exemple; y tant me recordí de la séva Crèu, que, ab uns quants companys, fundí un setmanari, que fòu batejat per mi meteix ab lo nom de *La Crèu del Montseny*. Nostre entusiasme per ella anà crexent, fins que tornant-se fervor, al 3 de Setembre de 1899, los redactors y amichs del setmanari pujarem a veure-la en devot romiatge.

Confortats ab lo pà dels Angels en la ermita de Sant Segimón, nos enfilarem a primera hora montanya amunt, y alegres y ab lo cor batent, com los antichs trobadors sóta la gòtica finestra del castell, férem sentir una alba-da a la hermosa castellana, y com a roméus enamorats de nostra gentil y acimada patrona, li cantarem los goigs, y de genolls en terra, la adorarem devotament.

Després, recolzats a la soca de la Crèu, contemplarem la espatlluda e immensa montanya que li serveix de

sòcol grandios. En son repèu cercarem ab los ulls la baga d'Espinzella, ahont hi ha la Cova d'en Roca Guinarda, immortalisat per Cervantes en son *Quixot*: més enllà, a les vores del Ter, cercarem lo poble d'en Serrallonga y la ermita de la Verge del Coll que, segons la tradició, edificaren los Angels. Cap a ponent mirarem la ciutat de Vich, ahont lo gran Balmes reposa a la ombra del cloquer del gran Oliva.

Allí, a la vista de tóta la terra catalana que, mal agegada a les plantes del Montseny, s'extén des dels Pirinèus fins a la mar, me vingué la idea de fer aquest humil llibre. En ell, començant per sa primera poesia *Des del Montseny*, que vaig llegir allí meteix a mos companys de creuada, fins a la derrera que m'inspiraren voltant-nos a arruxadores voliors *Les formigues Alades de la Crèu*, gayre bé tótes, de lluny o d'aprop, són montsenyenques; Collsacabra, ahont se cantan encara les *Cobles a la Verge del Roure*; mon poble nadíu, d'hont són les pàgines *Mon colomar* y *A la mort de la méva mare*; la plana de Vich, d'hont són *Lo Trobador*, lo romancet *Al Senyor Bisbe Torras* y tres o quatre més, estàn penjats com a níus en les branques o arrels, si volèu dir-ho axis, del Montseny, que a nuhóses serres s'exténen y devallan per una banda cap a la Costa de Llevant, ahont escriguí la oda *Al Cardenal Vives*, *Sentint un rossinyol* y *L'Estel de l'alba*, y per altre cap pujan a *Santa Maria de Ripoll* y als territoris del *Comte l'Arnau*. Los *Goigs de Sant Miquel dels Sants*, que m'encarregà fà alguns anys la «Joventut Catòlica», de Vich, són d'un sant tan montsenyench, que féu aspra penitencia en sa coneguda Cova propera a la de Sant Segimón.

Veuse-aquí lo pobre cistell de fruyta poètica que presento al públich; hi ha fruyta antiga y n'hi ha també de

novella; hi ha quelcòm de mos començaments y també quelcòm de mes derrertes. Hi ha alguna nota patriòtica, però hi abundan més les relligioses. ¿Què hi volèu fer? Quaranta anys hà que canto (¡Déu me perdó lo malament que ho faigl!) les coses del Cel. Al principi m'ho aconsellava lo sagrat Evangeli, mes a la fi m'ho han dit y fét entendre los hòmens y tót ab lliçons inoblidables, que les coses d'allí dalt valen e inspiran més poesia y més amor que les coses d'ací baix.

Ja fà tres mil anys deya Davit: *He axecat los ulls a les montanyes: ¿d'ahont me vindrà l'auxili? L'auxili me vindrà del Senyor, qui ha fét lo cel y la terra.*

Ara mil mercès al jovenivol estol que ha féta la edició d'aquesta obra: mil mercès als inspirats artistes que la han ilustrada. Si no víu per falta de mèrits propis, viurà, n'estich segur, per les inspiracions y la bona companyia que porta.

La Verge María, a qui dedico humilment aquest pobre llibre, ne prenga la bona voluntat y me-l benehesca ab sa benedicció sobirana.

A LA VERGE

*Fo tenta cinch anys; anava a estudi
en mon humil poblet de Folgaroles;
de mos pobres esplets digne preludi,
portava sòta-l braç les beceroles.*

*Lo mestre era un vellet; sa barretina
més llarga era bon troç que sa ciencia,
mes quina font tan pura sa doctrinal
quin mirall tan hermós sa consciencial*

*Se sadollava d'aquesta ayga-l llavi
no sabent en la terra millor font,
y quan tornava a casa:—¿De tan sabi,
deya a la mare, n'hi ha cap més al món?—*

*En sa grossa cadira de baqueta
encara-m sembla veure-l assentat;
sa taula era coberta de bayeta
que-m recordava la verdor del prat.*

*L'infantivola escola presidta,
dins sa capèlla de paper tenyit,
vostra imatge bellíssima, oh Maria,
que havia ja a mos avis presidit.*

*Jesús en vostra falda nos somreya,
allargant-nos joyós ses blanques mans:
—Amèu-la, es mare nostra,—apar que-ns deya:
—los noys que l'ayman bé son mos germans.—*

*A sos peus esgranavam lo rosari,
la oració del Arcàngel repetint;
y-s tornava la escola un santuari
hont Vos devtau predicar sovint.*

*Vostre mes arribà, oh dolça Maria,
y-ns convidà lo mestre a dur-vos flors.
¿Com no havia de dur-li jo la mta
al astre matinal dels meus amors?*

*En mon roser jay! no trobí cap rosa,
sols trobí una poncella a punt d'obrir,
com l'ànima d'un nin que encara closa
guarda per Déu son matinal respir.*

*Pujo al conreu que goretava-l pare,
hi cullo uns botons d'or; baxo al torrent
hont per sos toballons ma pobra mare
trobar solia lo color d'argent.*

*Allí trobo la humil margaridoya,
ullet ab que la terra mira-l cel;
lo trèbol del color de la lliroya,
la blava jonsa que es un vas de mel.*

*Fo no havia pujat a la boscuria
hont rtu l'englantiner d'olor suàu:
zafir caygut entre les néus de Nuria,
no havia encara vist lo lliri blau.*

No tenia en mon hort la setella
ni-l gessamí tót estrellat de flors;
jo altre jardí en la terra no sabia:
que hermós trobava aquell jardí allavors!

Tót mirant-me les flors, joia per joia,
ab mà gelosa ani lligant lo ram
del meu bateig ab una bonicoia
cinta de seda ab voravius d'estàm.

Quan a la tarda-l presentí al bon mestre,
cada infantó li presentava-l séu;
era jo-l més petit y lo menys destre:
de tots los rams fôu lo pitjor lo meu.

Lo vegí caure y rodolar pèl sostre,
mentre-ls altres, quiscún en son pitxer,
pujavan a enramar l'imatge vostra,
reyna gentil de mon amor primer.

Vegí mes flors als peus dels qui passavan
donant-los ab la vida lo perfúm;
vegi com se marclan y esfullavan,
ay! com les trobes que ara dono a llum!

Lo que plort aquell ram fôu sense mida;
no-m podia la mare aconhortar;
Mare del cel, estrélla de ma vida,
vullàu mes derrertes acceptar.

Tenia jo cinch anys, ara cinquanta,
y us porto un altre ramellet de flors:
dexàu-les arribar a vostra planta
anch que stan més pobres que allavors.

*Aquelles en primícia us oferta
lo meu verger, que sols per vos flori:
aquesta n'es la humil tardaneria,
mes ab mon cor y tót, veuse-la agut.*

*Aquelles eran flors primaverenques
y aquexes, jay de mí!, són flors d'hivern;
mes són per vos, Maria, primerenques,
que es mon primer amor, amor etern.*

DES DEL MONTSENY

DES del bell cim de la més alta serra
 avuy vos he cridat, oh Jesucrist:
 jo us voldria oferir tóta la terra,
 ab quant sobre ella-ls ulls del sol han vist.

Per dar-vos-ne lo ceptre y la corona,
 sols per un jorn, voldria ser-ne rey;
 y après, com príncep que l'amor destrona,
 m'allistaria a vostre dolç servey.

Vos voldria oferir tóts los reyalmes
 y de tóts los jardins tótes les flors;
 de tóts los boscos los llorers y palmes,
 les vides y l'encens de tóts los cors.

La música dels astres y armonía,
 dels clavells y les roses lo perfúm;
 de la serena nit l'argentería,
 del trench de l'alba-l brollador de llum.

Y-l remoreig suàu de les boscuries,
 y-l murmuri argentí dels rierons;
 d'aucells, d'hòmens y d'àngels les canturies,
 y de tótes llurs cítares los sons.

Tenir voldria-l món, ses maravelles,
 sos continents, les terres y la mar,
 y lo sol y la lluna y les estrelles
 per fer-ho a vostres plantes rodolar.

Aquestes posades fören llegides per son autor, sóta la Crèu del
 Montseny, lo 2 de Setembre de 1899, al aplech que hi convocà lo setma-
 nari d'aquest nom.

LO COMTE ARNAU

Lo comte de Mataplana
ne tenia dos cavalls:
l'un era blanch com la gebre,
l'altre fósch com lo pecat.

Mal haja lo cavall negre,
bé n'haja lo cavall blanch.

Un matí de l'hivernada
lo negre feya ensellar;
la comtessa ja li-n deya:
—¿Per què no ensellas lo blanch?
—Perquè fuig dels camins aspres
y a mi-m plauen més que-ls plans.—
La comtessa ja hi tornava:
—Mon marit, no ho fésses pas;
lo negre-m sembla-l diable,
Déu nos lo tinga allunyat.—
Ell no li torna resposta
com si sentia tronar:
al negre posa la sella
baldament fós Satanàs.
—Adéu, la comtessa aymada.
—Déu te guie y l'Angel sant.—

L'Angel prou lo guiaría,
mes ell no-s dexa guiar,
lo guiaría a l'esglesia
y ell a la vila fà cap,
hont hi ha nines que perdre
y pobres per escanyar.
Mal haja lo cavall negre,
bé n'haja lo cavall blanch.

Quan sortía de la vila
semblava un esperitat:
corría lo cavall negre,
corría com si volàs,
tantost per les altes cimes
com pèl fóns del xaragall.
Los gumbernesos se senyan (1)
quan lo veuen desbocat.
Los llops d'aquelles montanyes
lo seguexen udolant,
algún d'ells per simpatía,
los altres olorant carn,
que n'esperan un bon àpat
més amunt o més avall;
sos ulls semblan llumenetes,
llumenetes infernals.
Al sentir sa udolça
lo comte s'es esglayat,
voldría girar lo poltre
mes ja no-l pot aturar.
Mal haja lo cavall negre,
bé n'haja lo cavall blanch.

(1) Gumbernesos, axis s'anomenan los fills de Gombreny.

A la nit que es fósca, fósca,
se barreja-l temporal,
y-ls pastors al comte veuen
entre mitg de trons y llamps,
volar d'una cresta a l'altra
del Montgrony vers les afràus.
La tempesta esgarrifósa
a mitja nit fà un esclat;
d'un llampech entre les ales
s'ovira lo comte Arnàu,
rodolant de l'alta cima
de Santòu dins lo Forat, (1)
d'hont surt entre rius de flama
lo renill del séu cavall.

La comtessa l'esperava
a la porta del palàu;
passan hores, passan dies,
passan nits de pôr y espant,
a la tercera que passa
lo-n veu venir condemnat.
La nit era negra, negra,
més negre era son cavall,
son cavall que era-l diable,
Déu nos lo tinga allunyat.
Mal haja lo cavall negre,
bé n'haja lo cavall blanch.

(1) Lo Forat de Santòu, avench esgarrifós que-s bada al mitg de un bosch, en lo dors de la montanya de Montgrony.

GOIGS DE SANTA MARIA DE RIPOLL

*De la patria bella Auròra,
que per Ripoll nos isqué,
de Catalunya Senyóra,
feu re florir nostra fe.*

La bandera Vos donareu
al Comte Guifre-l Pilós,
y-l pahís que conquistareu
patrimoni fòu dels dos.
Exa Estrélla guiadóra,
catalans, seguíu-la bé:

Oh Comtessa, cap a Ausóna
vostre mantell s'exemplà,
s'exemplà fins Barcelóna
y la Patria s'hi abrigà.
Escombrada de gent mora
Catalunya renasqué:

Perquè us faça companyía
vos fundà aqueix Monestir,
hont en terra nit y día
cants del cel pugàu sentir.
Lo séu Fill vos hi empenyóra
per cantar-vos-hi també.

Del Pilós seguint l'exemple
son besnét Bisbe y Abat,
vos dedica aqueix gran Temple,
aliguer del Principat.
De la Patria Fundadóra,
que sa llar aquí tingué:

Axecant com doble flama
sos dos braços al Senyor,
ab set àbsides reclama
los set dons del Sant Amor;
rich mosaych té per estóra,
per cimbori un encensé:

¡Quina pàgina de gloria
ab son dit li grava al front,
ab los féts de nostra historia,
la sagrada, y la del món!
Jesucrist eix cel enflora,
de l'amor astre seré:

Es aquexa portalada
grandiós arch triomfal,
que us alça la Patria amada
d'una roca de Puigmal.
Oh Judith, escapçadóra
de Holofernes agaré:

Nostres Comtes tóts venían
a portar-vos llurs trofèus,
y, al morir-se, tóts volían
reposar a vostres peus.
De tóts ells sóu guardadóra
del Pilós a Berengué:

A vostra coróna bélla
vos hi posan per florons
cada cim una capélla
exos cingles y turons;
d'exos pobles sóu Pastóra,
la remada us coneix bé:

Mans sacrilegues un día
cremaren eix Monestir,
y ¿de Vos, dolça María,
nos haurèm de despedir?
Sospirant díu qui us anyóra:
Sol del cel ¿quan vos veuré?

Lleó Tretze nostre Pare,
qui en son cor té als catalans,
díu al veure-ns sense Mare,
vulch que-n tingan com abans;
y es Estrella de l'Auróra
la que trista ahí-s pongué:

Oh María, vostres braços
nostra Patria aquí han breçat
ans de fer sos primers passos
de Ripoll a Montserrat.
A exa terra que us adora
de sos mals guaríu-la bé:

Dels mils anys de nostra gloria
Vos, María, sóu-ne-l Sol,
la clau d'or de nostra historia
que té aquí sagrat breçol.
Del pahís Conquistadóra,
conquistàu los cors també:

Vos s'ou l'Aliga divina
qui ensenyareu de volar
a una raça gegantina
per la terra y per la mar.
De la Patria vetlladóra,
desvetlláu vostre aligué:

En aquexa confluencia
de torrents y de camins,
font d'amor y de clemencia,
esperáu als pelegrins.
Dels malalts s'ou guaridóra,
s'ou consol de qui no-n té:

Puix un altre Bisbe Oliva
aqueix Temple ha restaurat,
Vos que-n s'ou la pedra viva
restauráu lo Principat.
De la raça fundadóra
l'esperit tornàu també:

*De la Patria bélla Auróra,
que per Ripoll nos isqué,
de Catalunya Senyóra,
feu re florir nostra fè.*

AL SENYOR BISBE DE VICH

DOCTOR TORRAS Y BAGES

A la patria de Llorens
digué la patria de Balmes:
—Tenía un bisbe estimat
y ahir, com si tingués ales,
se n'es volat cap al cim
de les serres catalanes:
¿me-n darías un de nou
tu que ets de tants Bisbes mare?—

La vila del Penadés
respongué ab exes paraules:
—Veten-aquí un de novell,
lo doctor Torras y Bages.
Prou lo pots conèixer, tu,
que l'has tingut en tes aules,
l'has alletat en tos pits
en que tants sants alletares,
tants sants y sabis doctors
com has duyt en tes entranyes.

Estudiant te-l doní,
teòlech me-l retornares,
teòlech y filosofh
com al món no n'hi ha gayres.—

Llavors Ausóna li díu
al sabi Torras y Bages:
—Compatrici de Milà,
compatrici de Morgades,
vina a ser lo seguidor
de ses obres sobiranes,
de ses empreses l'herèu,
lo jardiner de ses plantes,
que són lo rovell del ou
de les terres catalanes.

Sías-hi tu benvingut
y que may més te n'apartes.
Jo t'hi rebí com a fill:
vina a ser dels méus lo pare.
Los pastos que ací has trobat
ensenyá-ls a mes remades;
dóna-ls la llét que-t doní,
torna-m l'amor que-m robes.

De ton palàu a un cantó
veuràs la tomba de Balmes
y al altre la de Claret
de mon cel divines àligues;
no tant com Miquel dels Sants
qui té-l bréc a quatre passes,
no tant com Bernat Calvó
que hi té ses cendres sagrades.

Axeca ton vol ab ells
sobre-l front d'exes montanyes,
y volant tu cel amunt
fes-hi volar móltres ànimes.—

15 d'Octubre de 1899.

MON COLOMAR

A UN AMICH

Oñ! ¿què s'han fét los anys de la infantesa.
Fugiren ¡ay! ab nostra imatge impresa
com onades d'un riu del paradís.
En elles una estóna nos mirarem,
mes ¡ay! sols nos quedarem
ab son recort llunyà y esborradís.

Ta casa de la méva era vehina,
mes era blanca, hermósa y gegantina;
jo l'anava sovint a voltejar.
Me plavía mirar-te sobre d'ella,
ab una faxa vella
banderejant al cim del colomar.

Pêl colomar jo un trono dat hauría,
un trono d'or cobert de pedrería,
ab sos coxins, cortina y cobrecel,
per veure-m allí dalt sols una estóna,
duhent una coróna
de blanchs coloms en la blavor del cel.

Los blanchs coloms vessant dolces canturies
 voltejavan llur nfu a voladuries,
 llur nfu de colomins parrupadors;
 los colomins cridavan a ses mares,
     parlant-se fills y pares
 en la màgica llenga dels amors.

Bellugadiça en la serena volta,
 a cada colp la voladuria solta
 cambiava de forma y de cayent;
 eran talment constelacions novelles
     de efimeres estrelles,
 que esmaltavan de día-l firmament.

Y-ls càntichs, y l'amor, y lo misteri,
 me poblavan de día l'hemisferi
 de visions d'or, de vols de serafins,
 que-m cridavan al cel a son seguici
     com papelló novici
 que encara no ha rodat per los jardins.

Mon esperit naxent aletejava,
 los segufà pèls ayres y cantava
 cançons de l'infantesa que he oblidat,
 y del vol de coloms als vols d'estrelles
     passant, volava ab elles
 pèls camps de llum que Adonà ha sembrat.

Tu llençavas o atreyas les colomes,
 estela que enviavas a les bromes
 com iris cambiant de lluhentors,
 que al devallar dels núvols se desfeya,

y per los ayres queya
 com pluja d'armonies y colors.

Al baxar los coloms a casa téva
 jo baxava pensívol a la méva:
 no hi havia coloms ni colomar,
 sols hi havia un terrat cobert de branques,
     y, per colomes blanques,
 jo feya allí mos somnis voleyar.

25 d'Agost de 1885.

A LA MORT DE LA MÉVA MARE

*Tristitia implet cor vestrum, sed
tristitia vestra vertetur in gaudium.
Joan, 16-60-20.*

Lo rossinyol entre-ls arbres
ha cantat tóta la nit,
del presseguer a la eurera,
de la eurera al romaní.
Quines passades tan fines!
quin refiletar tan bonich!

Mes ¡ay! ma estimada mare
està expirant en son llit,
y més que-l cant d'alegría
jo escolto los séus sospirs.
Mon pare al peu de la espóna
va plorant de fil a fil,
al veure apagar la flama
que ell no trigarà a seguir;
plora-l germà y la germana,
ploran parents y vehins,
y fins los sants en sos quadros
que fóren ¡ay! sos amichs.

Dintre la casa tót plora,
tan sols ma nebóda hi ríu,

ma nebóda de poch mesos,
aucell nihal d'un matí
que arribat ahí a la vida
no sab que s'ha de morir.
Saltiróna, ríu y canta,
y ses rialles y crits
bescambía ab refiletades
lo rossinyol del jardí.
¿Per què-ls aucellets refiletan
quan lo cor està tan trist?
Mes, consol d'aquest desterro,
cantau, rossinyols y nins:
en aquesta vall de llàgrimes
recordau-me-l paradís,
lo paradís que es per viure
com la terra per morir.

31 de Janer de 1871.

AL CARDENAL VIVES

I

QUAN a la Escola Pia
de Mataró baxavau algún dia,
complaviaus mirar, vora-l camí,
les rósses cogullades
alçant a Déu ab ales desplegadas
son hymne del matí.

Les miravau, ohíau y somreyau,
y—Refilâu-li, refilâu-li—deyau—
vostre tendre y diví *A Déu m'encomàn!*
Oh! qui vestit d'exa cogulla hermosa
sabés cantar vostra cançó amorósa
que escolta a plér la Costa de Llevant!—

II

Mirant-les y sentint-les
de llatí estudiavau la lliçó,
per entre pins y roures
tót capdellant vostre camí espinós.
Mentre estavau mirant les cogullades,
trayent lo cap al cèlich mirador
lo Serafi d'Umbría
posa sos ulls d'estrélla sobre vos.

III

Quan se us moría-l pare
vos diría Francesch:—No plores, no;
jo so-l pare dels òrfens
y dels pobrets lo Patriarca dolç.
Vesteix-te la cogulla caputxina
y de pare, oh fill méu, te faré jo.—

Ell l'endemà al matí, de les calandries
vos posa l'hàbit rós
y us ceneix ab la corda de tres nusos,
que sols desfà la dalla de la mort.
Y—Vola y canta com l'alosa,—us deya:—
l'alosa es la germana dels Menors;
per volar y cantar ses alabances
Déu ha posat los frares y-ls moxons.—

Ençà y enllà del Ebre
demunt ses ales vos portà l'amor;
d'Espanya us ne volareu a la França
y, travessant l'Atlàntich ab un vol,
a peu descalç y sens cobrir la testa,
com nostre Salvador
la terra trepitjareu
que endevinà la pensa de Colóm.
Y ací, en los pobles de l'Europa antiga,
com allà, en les boscuries del Nou Món,
refilareu tant bé, que des de Roma
lo Sant Pare sentí vostra cançó.
Y—Vina,—us deya,—alosa catalana,
te voldria sentir de més aprop.—

IV

Oh Pare Calassans de Llevaneres,
 no fèu ja més lo pobre y lo petit;
 si en vostra petitesa fóreu pobre,
     ara sóu gran y rich;
 puix tenu l'or del pectoral per fora,
 y amagàu l'or de la virtut adins,
 y, com a príncep de l'Esglesia Santa,
 anàu de regia púrpura vestit,
     texida en lo Calvari
 de la metexa sanch de Jesucrist.

V

Oh Pare Calassans de Llevaneres,
 estrélla de la Costa de Llevant,
 en sos camins Espanya se desvía
 y té ja un peu en lo pregón del mar;
 l'Atlàntida la crida a sos abismes
 hont l'empenyen sos fills entenebrats.
     Guiàu-la vos, guiàu-la,
 des del immòvil roch del Vaticà.
 Demanàu a la Verge que li envíe
 de fè, d'amor y d'esperança un raig,
 que-ns sia llum en lo camí y penyóra
 de sa antiga promesa del Pilar.

Dia de Sant Bonaventura de 1899.

RECORTS Y SOMNIS

Tuus est dies et tua est nox.

CADA góta de rosada
 té son arch-de-Sant-Martí,
 cada aucell sa refilada,
 cada palàu son jardí:
     té sa llum cada capélla,
     cada bosch sa fontanèlla;
     lo dia clou sa parpèlla,
     mes tingué son dematí.

De l'albada de la vida
 també he vist l'Abril y-l Maig
 abocar-me llur florida
 sobre-l front a raig a raig.
     Quan recordo ta bellesa,
     sol hermós de l'infantesa,
     al ocàs de la vellesa
     que depréssa y trist me-n vaigl

Quan recordo l'hermosura
 d'aquell cel asserenat,
 hont cercà ma ànima pura
 somnis bélls y veritat;

somni béll que m'hi somreyas,
flor divina, ¿com te deyas?
¿Si allí encara t'assoleyas,
com may més jo t'he ovirat?

Frescos anys de la ignocencia,
com fugtu sens dir-me adéu,
ab l'albor de la existencia
primavera del cor méu.

Oh dolcíssimes onades,
d'aquell Edèm devallades,
per mon prat ja sóu passades
y may més hi tornarèu!

Aquell córrer per les hortes,
aquell rodar pèl jardí,
¡ay! com exes fulles mortes
que hi apila-l terbolí!

Aquella odor de poncélls,
aquell cel vessant d'estrélls,
nits, trenches d'alba, caramélles,
¿qui tant d'hora us esvaní?

¿Ahont són mes companyónes,
ahont són mos companyons?
¿Quí esfullà vostres corónes?
¿Quí esbullà nostres cançons?
¿Què s'es féta l'alegría
que del cor nos sobrexía,
adollant-se-ns nit y día
com les aygues de les fonts?

Ja són blanchs los cabells róssos,
ja s'emboyra l'ull blavís,

y aquell bosch de pins y arbóssos
es un prat conreuadís.

Ja may més per les boscuries
correrèm a voladuries;
adéu, somnis y canturies,
y aleteigs del paradís!

¿Per què-l cor com la colóma
fent volades y cantant
de ses ales pert la plóma,
de sa llenga pert lo cant?

Ah! tal volta es una lira
que com més canta y sospira,
més al ayre que la inspira
va ses cordes trocejant.

Tan joyóssos ¡ay! que fóren
mes albors, com han fugit!
les roselles com se moren
l'endemà d'haver florit!

¿Per què-ls díes més hermóssos
van a pondres més pressóssos?
¿Per què-l cel d'ulls més blavóssos
s'emparpella ab negra nit?

Los rosers perden la fulla,
les roses perden la olor;
lo temps, que-ls arbres despulla,
d'ilusions despulla-l cor.

Tan sols una a mi me-n résta
que no esfulla cap tempésta:
la llum de la eterna fésta,
lo cant del etern amor.

Oh! que trist serí-a-l viure
 si-l paradís celestial
 no-s vegés com ull somriure
 de la terra en lo capçal:
 si del clot en l'altra vora
 no s'alçàs novèlla auróra,
 front diví del jorn que anyóra
 la nostra ànima immortall

VALENCIA

VIUETA-s queda Valencia
 al cloure sos ulls lo Cid,
 tót pensant ab aquell astre
 que may més li ha de sortir.

Demanan sa mà de reyna
 cristians y serrahins
 ab sos ceptres y corónes
 desfilant per son jardí.

L'espòs que perdé Valencia
 parió no vol tenir;
 de tants reys com la demanan
 a cap ha donat lo sí.

Quan lo rey en Jaume arriba,
 ella-l pren per altre Cid;
 l'abraçada que-s donaren
 als moros fà estremordir.

¿Perquè tremolan los moros?
 Los segles nos ho han prou dit:

si dels braços del de Burgos
tornava als del serraquí,
des dels braços de don Jaume
passava als de Jesucrist.

De cor don Jaume l'estima
com a la esposa-l marit,
y après de viure prop d'ella
vol en sos braços morir.

27 de Juny de 188...

GOIGS DEL BEAT ROMÉU DE LLIVIA

PUIX honravau nit y día
a la Mare del bon Déu:
*Feu-nos amichs de Maria,
feu-nos amichs del Fill séu,
oh Sant Roméu.*

En la plana de Cerdanya
hi ha de Llivia-l poble antich,
partint-se França y Espanya
lo séu camp, hermós y rich;
Sant Roméu allí naxía,
bélla flor del Pysinèu:

De petit ja fôu l'exemple
dels infants y dels minyons,
cercant més l'escola y temple
que les vanes diversions;
Sant Domingo l'escullía
per plantar al jardí séu:

Provincial de la Provença
de la fè sóu defensor,
es de llum la vostra pensa,
es de foch lo vostre cor:
com martell de l'heretgía,
la xafau per tót arrèu:

Com un Angel d'ignocencia,
no teníu res de mortal;
recte sóu de consciencia,
de puresa celestial;
com les flors la llum del día,
de Jesús vos la bevèu:

De riqueses sense escoria
volent fer-vos prompte rich,
de la Reyna de la gloria
procuràu fer-vos amich;
si la Verge es vostra guía,
a Jesús bé-l trobarèu:

Cada día ab mans plegades,
de María enamorat,
deya l'*Ave* mil vegades
a sos peus agenollat;
exa Rosa que hi floría
perfumava-l llavi séu.

Dins l'antiga Carcassóna
donant l'ànima al Senyor,
volà a rebre la coróna
que ha trenat ab tanta amor;
mor tenint en sa agonía
lo Rosari per trofèu:

Fins los Angels s'alegraren
en aquella mort felç,
y ab veu dolça li cantaren
la cançó del paradís;
pobre en terra s'adormía,
despertant del cel herèu:

En los pobles d'exa Plana
fèu florir lo Sant Roser,
y en la terra catalana
y en lo cor del món enter;
que-l Rosari pèl mon sia
dolç lligàm que-l lligue a Déu;
Feu-nos amichs de María,
feu-nos amichs del Fill séu,
oh Sant Roméu.

¿QUÈ ES LA POESÍA?

LA poesia es un aucell del cel
que fà sovint volades a la terra,
per vessar una góta de consol
en lo cor trist dels desterrats fills d'Eva.

Los fà recort del paradís perdut
hont jugava l'amor ab la ignocencia,
y-ls ne fà somniar un de millor
en lo verger florit de les estrelles.

Ella es lo rossinyol d'aquells jardins,
son llur murmuri blà ses canteles,
que hi transportan al pobre desterrat
dant-li per ales místiques les séves.

No-s dexe engaviar en los palàus,
no-s dexe esbalahir per la riquesa,
en la masía ab los senzills del cor
ses ales d'or y sa cançó desplega.

Mes per sentir-li modular a plèr
la pobra humanitat està distreta;
qui està distret ab lo borboll mundà
¿com sentirà la refileta angèlica?

L'aucell del paradís no-s fà ohir, no,
de qui escolta la veu de la sirena:
lo cel que-s mira en la fontana humil
no s'emmiralla en la riuada tèrbola.

De poetes capdals prou n'hi ha haguts,
cap d'ells la dolça melodia ha apresada;
qui n'arribés a apendre un refilet,
aquell ne fóra l'àliga superba.

Mes l'aucellet refileta tót volant,
calandria de la empírea primavera,
allí dalt entre-ls núvols del orient
llença un raig d'armonies y s'encela.

Jo l'he sentida un béll matí de Maig,
lo béll matí del Maig de ma infantesa;
jo l'he sentida la gentil cançó:
per çò m'es anyorívola la terra.

15 de Maig de 1896.

A IGUALADA

EN LO CENTENARI DEL SANT CRIST

ESTÍMALA de cor, noble Igualada,
l'imatge de Jesús crucificat;
adóra-l a sos peus agenollada
al qui-ls cels y la terra han adorat.

Arbóra exa bandera immaculada
sobre-ls turons del Bruch y Montserrat,
y ab l'esperit de nostra patria amada
digas-li axí a la pobra humanitat:

Mira-l, es ton Espòs, esposa ingrata;
més que la crèu ta ingratitut lo mata:
pòls de la terra, al Déu del cel respòn.

Fés de son cor, que enamorat te crida,
cor de ton cor y vida de ta vida,
que Jesucrist es l'ànima del món.

Dijous Sant de 1890.

LO TROBADOR

I

DONCHS hont va lo trobador
ab l'arpa a l'espatlla,
de la lluna al tèrbol raig
que apar d'una llantia?

Se-n puja al Castell d'Orís
a cantar l'albada
sóta-l gòtich finestral
de la castellana.

Tót caminant cap a Orís
va taral-lejant-la,
mirant sempre a sol ixent
si l'auróra hi guayta.

No hi guayta l'auróra, no,
y un núvol amaga
la meytat del firmament
ab ses negres ales.

II

Perdedor es lo camí,
la nit es ombrívola:
lo pobret del trobador
sovint s'extravía.

Quan pensa que es al castell,
a La Gleva arriba,
a l'hora en que l'alba surt
a dalt de la cima.

Lo raig primer de sa llum
nimbeja a Maria
en sa capelleta humil
de la sobre-llinda.

Ell pólsa les cordes d'or
y canta y refila
l'albadeta que ha dictat
per terrena aymía.

III

Sortíu, Hermósa, sortíu,
en vostra finestra:
lo cel es tót estrellat,
florida la terra;
mes està trist lo méu cor
perquè en la blavor
hi falta una estrélla.

Sortíu, Hermósa, sortíu,
en vostra finestra;
oh estrélla del méu amor,
Verge de La Gleva,
y tornarà a riure-l temps
de la primavera.

Floriràn tótes les flors,
lo timó y l'angèlica,
l'englantina vos pendrà
pèl día que trenca;
cantaràn lo passarell
y la cadenera,
y us dirà lo rossinyol
que vos sóu lo sol
de la patria méva.

IV

Somríu en son finestró
la Verge divina,
com al balcó d'orient
l'auróra axerida,
coróna d'or que lluheix
al front de l'ermita.

Níu de falcons aferrat
al cim d'una roca,
mes enllà-l Castell d'Orís
se desennuvola,
com gegant moro qui-s trau
son turbant de boyra.

En un de sos revellins,
al peu de la torre,
se veu negrejar un pal,
un pal y una corda,
per penjar al trobador
lo de l'arpa dolça.

Si no s'hagués aturat
del Ter a la vora,
a cantar a vostres peus,
glevatana hermosa,
ja seria'l trobador
un batall de força.

LA CREU DE CATALUNYA

CATALANS tots, de genollons en terra.
Miràu allí lo signe de la Crèu,
com de la Patria en la més alta serra .
    exempla avuy los braços,
per acostar-la ab tots sos fills a Déu.

Del castell de don Jaume en l'alta tòrra
s'ha enarborat avuy aqueix penó;
de son baxell, que cap maror ensórra,
    al cim del arbre mestre
brilla la Crèu de nostra Redempció.

Mira-la tu, Mallorca: es la bandera
que de l'urpa-t tragué del serrahí.
Mira-la tu, Valencia: es la senyera
    ab que lo gran En Jaume
se féu senyor de tan reyal jardí.

Mira-la tu, ma dolça Catalunya:
altre Jaume Major te la portà;
es l'estandart que may de tu s'allunya,
    puix per son pal corria
la sanch de Jesucrist que-t batejà.

Ella al nàxer, t'isqué com una estrélla,
l'estrélla virginal de ton matí;
te féres gran y altívola prop d'ella,
y après segles y segles,
te va guiant per gloriós camí.

Era en tes mans, era en ton cor fins ara;
déxa-la avuy posar sobre ton front,
apar que Déu en ella viu encara,
ne faça explèndit trono,
des de Montseny per benehir lo món.

¿Què li daràs per digne santuari?
Ton firmament d'un pol al altre pol;
la montanya més alta per Calvari;
li donaràs la lluna
per llantió a la nit, de día-l sol.

Sol de la Crèu, en fè y en esperança
fés florir a tos peus nostre pahís:
sías pèls víus arch iris de bonança,
y als Catalans que moren
ensenyà-ls lo camí del Paradís.

Si ab son flagell lo còlera-ns aterra,
de ta font santa-ns rajará salut;
si-ns vé a engolir lo monstre de la guerra,
oh signe de victòria,
nostre glavi seràs y nostre escut.

De la maror perdut en lo temperi
lo mariner, alçant los ulls al nort,
veurà estrélla millor en l'emisferi,
y ab força renadiua
empenyerà la barca fins al port.

En estiades de secor ardénta
ab fresca pluja abeuraràs los camps;
quan lo Senyor envíe la torména,
de cap en mitg dels núvols
seràs de la séva ira-l parallamps.

Trofèu diví de tótes les victories,
arbre florit de tótes les amors,
vetlla tu sol les catalanes glories:
breçols y cementiris
vejan ploure mil anys les téves flors.

Abet plantat al cor de nostra terra,
enfónza més, enfónza-hi tes arrels;
arriba fins als cors que-t fan la guerra,
per entre branques déxa-ls
veure somriure l'ull blavís dels cels.

Exempla més tes branques gegantines,
ab tes ales sopluga als catalans,
l'espanyola niuada y les vehines;
abriga a tóts los hòmens,
a tóts la Crèu de Crist nos fà germans.

COBLES DE LA MARE DE DÉU DEL ROURE

QUE-S VENERA EN LA MASÍA DEL BACH,
SUFRAGANIA DE SANT LLORENÇ DE DOS MUNTS,
PARROQUIA DE PRUYT, BISBAT DE VICH.

*Verge del Roure
de Pruyt estel,
feu-nos-hi ploure
gracies del cel.*

Sóta una branca
d'un Roure ombríu,
colóma blanca,
féreu lo níu.

Tan alt niuareu
per veure-l plà,
plà que rosareu
bé florirà.

Quan se moría
l'arbre envellit,
per vos, María,
ha reverdit.

Si-l vent l'espólsa,
pom de verdor,
com arpa dólça
llença remor.

Des de Cabrera
fins a Rupit
rosa més véra
no hi ha florit.

Rosa boscana,
blanch gessamí,
fèu d'exa plana
vostre jardí.

Les cugullades
y-l rossinyol
vos fan albadés
al sorti-l sol.

Les pastoretés
vos portan rams
rams de floretés
d'aquexos camps.

Noys y donzelles,
portàu-li flors,
portàu-li ab elles
los vostres cors.

En exa plaça
tothòm vos díu,
oh Sobirana,
que-ns benchíu.

Benehfu serra,
poble y conrèu,
y aquexa terra
plena de Déu;

Y exes masfes,
horts catalans
de setelfes,
d'hèroes y sants.

Estàu, Maria,
vora-l camí
per ser la guía
del pelegrí.

Al cel guiàu-nos,
Estel de Pruyt,
y a Jesús dàu-nos
que es nostre fruyt.

Bach de Collsacabra, 1889.

SOMNI D'INFANT

QUIN somni tinguí tan dolç
un dematí a punta d'albal

Ja fà mitg segle, y ho tinch
tan present com si fós ara.
Somnií que en breçol d'or
un angelet me breçava:
eran blavenchs los séus ulls,
sa cabellera era llarga,
sa cara era un pom de flors
que ab mos llavis jo rosava.

Perquè jo dormís a plèr
en sos dits tenía una arpa,
plena de noves cançons,
plena de vélles sonades,
que rajavan a béll raig
com del Canigó les aygues.
Acabades les cançons
me desvetllà una besada.

Ma mare era l'angelet,
aquell breç la séva falda,
y l'arpa n'era-l séu cor,
lo cor que tant m'estimava!

Ay! aquella arpa del cel
 poch després se m'es trencada,
 y encara aquelles cançons
 ressonan dins la méva ànima;
 encara mon cor ne víu,
 encara ma lira-n canta;
 si les arribo a oblidar
 seré un aucellet sense ales!

Mes ay! l'hermós angelet
 qui breçant me les cantava,
 tót breçant-me en un breç d'or
 un dematí a punta d'alba,
 al volar-se-n cap al cel
 ¿per què en la terra-m dexava?

LA ESTRÉLLA DEL NORT

A LA MEMORIA DE VONDEL

Des de les platges de Barcelóna
 illuminades pèl sol hermós,
 sento los hymnes que Holanda entóna
 a son poeta més gloriós.

Los ulls hi giro, veig una estrélla
 que guspireja d'eix regne al front;
 tótes les altres beuen en ella
 ses armonies com en la font.

Atràu a tótes sa ullada hermosa,
 del hemisferi màgich imàn;
 tótes caminan, ella reposa,
 clau de la volta del diamant.

Immòvil centre de l'alta roda
 que féu l'Altíssim d'or y zafir,
 veu de quants astres lo cel se broda,
 los mira nàxer, viure y morir.

Té set germanes que la voltejan,
de sa regina dames d'honor,
y li somriuen y la festejan
com papellónes voltant la flor.

Tu ets, oh Vòndel, del Nort la estrélla,
la més hermósa que en ton cel llú;
bé té poetes la Holanda bélla,
mes tóts escoltan quan cantas tu.

SENTINT UN ROSSINYOL

POESÍA DEDICADA AL GAYTER DEL LLOBREGAT

ROSSINYOL de la boscuria,
jo com tu só anyoradís;
ta dolcíssima canturia
me recorda-l paradís.

Allà un matí l'aprengueres,
lo primer matí del món;
de tótes les primaveres
tu bevías-la a la font.

Tu cantares-li l'albada
a nostra mare gentil,
la primera matinada
del primer festós Abril.

Oh! quina alba, l'alba aquella
de la vida y de la llum!
Tóta flor era poncella,
tóta flayre era perfúm.

No hi havia en l'hort eruga,
ni en lo cor hi havia fel,
lo front no tenía arruga,
ni nuvolades lo cel.

Del matí la clara estrélla
dava conversa a la flor,
a la reyna la donzella
del carrer al mirador.

Y de la estrélla y la rosa
lo trobador eras tu,
y encara ta albada hermósa
no l'ha escarnida ningú.

Vora la Font de la vida,
diga-m ¿qui te la dictà?
¿Fóu l'estrellada florida
sóta-ls peus de Jehovà?

¿Fóu la celistia que esfulla
sa cabellera entre-ls pins,
vora-l ríu que-s desembulla
de sos rinxos argentins?

¿Fóren uns ulls mitg desclosos
o-l somni primer d'un cor,
o dels dos primers esposos
l'anyorament y l'amor?

¿L'anyorament d'ell, al veure-s
tan sol en un hort tan rich?
¿L'amor dels dos, com les eures
al trobar son arbre amich,

Al beure un bés en sos llavis
o una mirada en sos ulls,
quan del cor de nostres avis
eran blanchs encara-ls fulls?

Mes los càntichs que recordas
no són càntichs terrenals;
brollarían de les cordes
de les arpes celestials.

¿Pot ser les escoltas ara
si del cel blau, a la nit,
quelcòm ne traspua encara
dels concerts del infinit?

¿D'aquexa hora de misteri
melodiosos ressons
ab que dalt del hemisferi
se breçan astres y mons?

Tal volta culls l'armonía
que plou del cel florejat,
per conhort de qui-n somnia
tan enfora desterrat.

Rossinyol, canta y refila,
de ta veu ab lo fil d'or
notes y notes enfila
d'alegría o de tristor;

Melodíes que rossolan
y aleteigs de serafi,
perles fines que rodolan
o cauen en rajolí;

Murmuri dolç de fullatges
besoteigs d'aygues y flors,
misteriosos llengatges
de les ànimes y-ls cors.

Tu ets l'arpa que li restava
quan per Adàm ací al món
ayl la ditxa s'estroncava
com les aygues d'una font.

D'aquella Font de la vida
sols tu-n guardas la remor
en ta passada esllanguida
que fà plorar de tristor.

Mes en tos plors d'anyorança
del Edèm que se-ns tancà
jo sento-l cant d'esperança
del que Déu nos obrirà.

Trobador de la boscuria,
jo com tu só anyoradís;
ta dolcíssima canturia
me transporta al paradís.

Torrebò, 10 de Juny de 1885.

A LA MORT

DE LA FILLA DEL FELIBRE ROUMIEUX

FELIÇ *tòt aucèll*
troba son niu bèll, (1)
son niuet de molça;
la bèlla Anaïs
niua al paradís
que es sa patria dolça.

L'hi cridà l'Etern
una nit d'hivern
e hi prengué volada;
somreya en son llit,
com en l'infinit
l'estel de l'albada.

Oh bèlla Anaïs,
dalt del paradís
no oblides ton pare,
l'espòs, ni-ls fillets,
pobres orfanets
que cercan la mare!

(1) Aquexos dos versos són traducció de la divisa del poeta Roumieux: *Chaque auceu trouvo soun niu beu.*

Puja a Déu l'encens
del llorer immens
que a abrigar comença
dos pobles germans,
ací-ls catalans,
allà-ls de Provença.

Jo que en ton brèç d'or
no posí cap flor
la poso en ta fossa,
oh bella Anaïs;
mentre al paradís
renaxes felíç
més blanca y més róssa.

Barcelona 27 de Janer de 1889.

LA VEU DEL MONTSENY

No es gayre ovirador demunt lo mapa
mon estimat poblet de Folgaroles:
son nom es una titlla
al peu del nom de les ciutats superbes,
però Déu l'ha posat entre les dues
montanyes capitals de nostra terra,
com bri d'herba entre enormes mil-liaris.
Es un pal de telègraf ahont toca
l'elèctrica corrent, que d'un al altre
envia la bonança riallera
o-l temporal que udola com un monstre.

Una tarda d'istíu los negres núvols
s'encastellavan en sos fronts altívols,
com les idees en lo front del home
que de passions indòmites es presa.
Los trons sotraquejavan en l'altura;
al formiguer corrian les formigues,
al mas los masiayres;
del camp d'ahont los segadors fugían
ne venia fortor de polsaguera.
La xafogor feya doblar los braços,
y sobre-l pit fexuga
feya abaxar la enterbolida testa.
Jo no recordo si despert o en somnis
sentí dels dos gegants l'aspre llengatge:

Deya Puigmal:--Amich Montseny, ¿no-t sembla que minva la niçaga catalana?
 Un día, no cabent en la planicie,
 a viure se-n pujava en les altures:
 en cada clot bullía algún vilatge,
 en cada peu de roca una masía.
 Eran les serres formidables ruscos
 ahont brescava un poble gran y sobri.
 Avuy per tót arrèu se veuen runes,
 sols lo vent interromp l'etern silenci
 que omple tótes les cónques pirenayques.—

—No, minva, no, lo véll Montseny respòn-li,
 sols minvan, ayl sa fè y sa força hercúlea:
 la gent qui devallà d'aquexes cimes
 ara s'engolfa en la ciutat ja plena,
 y en los estanys les aygues se corrompen
 y en lo buyrach les fletxes se rovellan.—

Puigmal dfu ab veu aspra:—Si no minva,
 ¿donchs què s'es fèt lo regne de don Jaume?
 ¿donchs què s'es fèt lo Rosselló granívol,
 què la Cerdanya en dues mitg-partida?
 Més sortosa la túnica inconsútil
 de Jesucrist fòu a la sort jugada!
 ¿Què-s féu la voladuria de ses glories,
 y què-s faràn ses lleys y son llengatge?
 ¿Roures que ténen ja en la vèlla soca
 la fexuga destral del centralisme?
 Oh, Déul la raça catalana es morta!

—¿Què dfus? Montseny respòn. May fòu tan viva,
 però ses mans no brandan ja lo glavi
 sedent de sanch, ni la homicida llança,

sinó les eynes del treball fexugues,
 lo timó de la nau y-l de la rella.
 May tanta vinya engarlandà ab ses toyes
 sos puigs assoleyats, ni tantes messes
 ab llenç d'or abrigaren la planura.
 May a sos ports volaren tants navilis
 com aurenets a son níu portant-li
 presents de tóts los regnes de la terra.
 Jamay, jamay sos Jochs Florals sentiren
 de trobadors novells tanta canturia!

Mentre-ls aucells refilan en sa brosta,
 mentres de flors y fruyta s'enyolla,
 no es mort encara l'arbre de la patria.
 Si dorm a la séva ombra alguna tribu,
 en lloch de fer-li de fiscal, ajuda-m
 de tos torbs ab la veu a despertar-la.—

Llavors a un trò respòn un trò feréstech
 que ressona set voltes per los núvols,
 los cims y l'aygavés y la planicie
 sotraquejant ab aspre terratrèmol.
 Jo-m dexondí, y a ma estimada patria
 la sanch vaig oferir, l'arpa y la vida,
 clavant mon front a terra, de vergonya
 de sols tenir per ella un grà d'arena.

Folgaroles, estiuada de 1888.

LO PELEGRINET DE SANTA TERESA

Jesús passa per la terra
 ab la esclavina vestit,
 la esclavina empetxinada
 y-l bordó de pelegrí.
 Va trucant de porta en porta,
 va trucant de pit en pit:
 —Ave María puríssima,
 ¿me voldríau acullir,
 que vinch de la Terra Santa
 y estich cançat del camí?
 A la casa que m'acullga
 no hi faltará Pà ni VÍ,
 y a qui m'obrirà la porta
 jo li obriré-l paradís,
 que serà la séva casa
 per los segles infinits.—

Amich de Santa Teresa,
 pelegrí, bon pelegrí,
 quan truquèu a casa mía
 no digàu pas: Qui hi ha ací.
 Hi ha una ànima que us ama
 com al séu Espòs diví,
 qui de vostra amor vol viure,

y de vostre amor morir.
 Quan aquesta hora n'arribe,
 pelegrí, bon pelegrí,
 de la gloria eterna
 mostràu-me-l camí.

Aquexa hermosa y axerida imatge, era de Santa Teresa, a qui deu tal vegada l'agraciat nom que se li dóna de «El Peregrinito». Segons la tradició, ella metexa-n féu present a la primera monja dexeble séva, que professà en son convent de Carmelites descalces de Valladolid. Un fotogravat n'aparegué en la magnífica revista *Basilica Teresiana*, de Salamanca, e inspirà aquexa humil poesia cabalment en los dies de Nadal, en que lo bon Jesús comença son pelegrinatge per la terra.

En ella tots som pelegrins y, com a tals, en lo penós viatge per aquesta vall de llàgrimes, tenim necessitat de que lo Pelegrinet de Bethlèm nos guie y done la mà, si volèm arribar segurs a la Gerusalèm celestial, ahont *los ulls no han vist, les orelles no han sentit, ni-l cor del home pot comprendre lo que Déu guarda* als qui haurán seguit ses petjades en lo pelegrinatge de la vida.

Pelegrinet, hermós Pelegrinet de Santa Teresa, per lo camí dret y segur en que la encaminavau y guiavau a ella, quan cantava, davant lo blanch estol de ses filles, com coloma devantera:

*Caminemos para el cielo,
 monjas del Carmelo.*

guiàu-nos també a nosaltres.

A LA DIVINA PASTORA

COBLES QUE SE CANTAN EN LA ESGLESIA DE CAPUTXINS
DE VICH

Puix al remat pexèu
les flors d'amor de Déu,
gentil Maria,
dau-me-n un brót a mi,
que les roses d'ací
fan sols espines.
Jo-ls dich adéusiàu,
Donàu-me vos, si us plau,
l'herba florida.

Hont posa-l peu bufó
ja hi troba-l papelló
flors exquisides;
hont gira l'ull tan dolç
cantàu-hi, rossinyols,
ja-l sol hi brilla.
Auróra que-ns lo dau,
donàu-me-la, si us plau,
l'herba florida.

L'Anyell diví en sos pits
vtu de lliris florits,
encens y mirra,

los altres viuen d'ell
del camp més rós y béll
puix es la espiga.
Floriu per mi y granàu,
donàu-me-la, si us plau,
l'herba florida.

Del bon amor estel,
guiant-nos cap al cel
canta y refila,
pèls tendres aymadors
fent garlandes de flors
y sajudida.
La vostra olor atràu:
donàu-me-la, si us plau,
l'herba florida.

Aquí baix al torrent
si n'hi roda un serpent
de nit y día,
a tót anyell que naix
lo tira daltabaix
de l'aspra timba.
Feríu, Rosa suàu,
donàu-me-la, si us plau,
l'herba florida.

La pastóra sortí
y ab gayató d'or fi
ja l'embestfa;
se-l posa sóta-l pèu,
y al arbre de la creu
ben fort lo lliga.

Vos que son cap xafàu,
donàu-me-la, si us plau,
l'herba florida.

Se n'enamóra un Déu,
 en trono d'or l'assèu
 dalt a la cima,
 sa coróna en son front,
 sóta sos peus lo món
 y sa armonía.
 Vos que l'amor robàu,
donàu-me-la, si us plau,
l'herba florida.

Lo sol es son vestit,
 lo mantell de la nit
 sa mantellina;
 sols per brodar-la-ls cels
 dónan ruxats d'estels
 y pedrería.
 Reyna del mantell blau,
donàu-me-la, si us plau,
l'herba florida.

Sent reyna encara ns dfu:
 —Anyells, veníu, veníu
 a qui us estima;
 jo us guiaré ab dolçor
 a pasturar la flor
 que no-s mustiga.—
 Vos que ab llét la regàu,
donàu-me-la, si us plau,
l'herba florida.

GOIGS EN LLAHOR
 DEL GLORIÓS SANT MIQUEL DELS SANTS

FILL Y PATRÓ DE LA CIUTAT DE VICH

PUIX al cel portàu coróna
 dels serafins del Senyor:
Miquel, Serafi d'Ausóna,
inflamàu lo nostre cor.

Terra hermósa vigatana,
 quin tresor t'envía-l Cel,
 dexant ploure en exa Plana
 del amor lo pur estel;
 un arcàngel nom li dóna,
 Jesucrist tót son amor:
Miquel, Serafi d'Ausóna,
inflamàu lo nostre cor.

Tan bon punt al món entrareu
 ne volíau ja sortir
 y al Montseny li demanareu
 una Cova per morir;

com l'amor vos esperóna
caminàu ab gran ardor:
Miquel, Serafi d'Ausóna,
inflamau lo nostre cor.

Vostre Pare afligidissim
vos trobà plorós y trist:
—¿Donchs, què ploras, fill carissim?
—La Passió de Jesucrist.—
Vostre cor al séu consona,
vostre plor ab lo séu plor:
Miquel, Serafi d'Ausóna,
inflamàu lo nostre cor.

Lo lliri de la ignocencia
vos d'espines rodejàu,
quan frisós de penitencia
sobre un arç vos revolcàu;
en eix Plà sempre brotóna
lliri blanch y floridor:
Miquel, Serafi d'Ausóna,
inflamàu lo nostre cor.

Per menjar, arrels cullíau
y alguna herba del camí;
de sarments lo llit teníau
y una pedra per coxí.
Jesucrist era a la espóna
endolcint-vos tanta aspror:
Miquel, Serafi d'Ausóna,
inflamàu lo nostre cor.

Sent novici Trinitari
ja sóu vell en santedat,

vostre cor es lo sagrari
de l'augusta Trinitat;
Déu volgué que Barcelóna
possehís tan rich tresor:
Miquel, Serafi d'Ausóna,
inflamàu lo nostre cor.

Durs cilicis y cadenes
duyau sóta del vestit,
duyau creus de pues plenes
a l'espátlla y sobre-l pit;
lo flagell vos assahóna
de sanch pura ab la regor:
Miquel, Serafi d'Ausóna,
inflamàu lo nostre cor.

Miserable y vil se creya
y un abisme de pecat,
mentres Déu a un àngel deya
Aqueix es mon fill amat:
Presó trista-l món li dóna,
li fà alegra-l séu amor;
Miquel, Serafi d'Ausóna,
inflamàu lo nostre cor.

A Jesús si pert de vista
sa alegría-s torna dol,
y s'anyóra en la nit trista
com la terra al perdre-l sol;
Jesucrist no l'abandóna,
li somrtu ab més dolçor:
Miquel, Serafi d'Ausóna,
inflamàu lo nostre cor.

Era d'àngel sa puresa,
son amor de serafi;
sa divina sabiesa,
té aleteigs de querubí;
d'aquest món ni se n'adóna
ja estadant d'altre millor:
Miquel, Serafi d'Ausóna,
inflamàu lo nostre cor.

En dolç èxtasis hi vola,
de la gloria ohint lo nom,
y en los ayres s'enarbola
com en ales d'un colóm.
Se transporta en cada trona,
cada altar li es un Tabor:
Miquel, Serafi d'Ausóna,
inflamàu lo nostre cor.

Com si la blava cortina
s'entreobris demunt son front,
veya l'Essència divina
com no-s veu ací en lo món;
de son cor les claus li dóna
Jesucrist Nostre Senyor:
Miquel, Serafi d'Ausóna,
inflamàu lo nostre cor.

En l'incendi que l'eleva
un cor nou demana a Déu;
Jesucrist lo Cor se lleva
y-l cambía ab lo cor séu;
com lo peix dintre de l'óna

se rabeja en mar de amor:
Miquel, Serafi d'Ausóna,
inflamàu lo nostre cor.

Les amors de que vivíau
vos donaren mort suàu,
quan de Crist los anys teníau
a sos braços, ay! volàu.
Déu vos posa en sa coróna
com rubí encastat en or:
Miquel, Serafi d'Ausóna,
inflamàu lo nostre cor.

DALT DE LA HERMITA (1)

EN lo bell cim d'aquesta aguda serra
hont de la Verge m'ha guiat l'estel,
de tots los crims que he vistos en la terra
dexàu-me aconhortar mirant lo cel.

Dexàu-me arreconar en aquesta illa,
no vulch saber què hi passa baix al món.
En aquest port ma nau ja no perilla,
dexàu-me-la arrelar en lo pregón.

La vela de mos somnis es plegada;
los vents de la mentida y vanitat
ja may m'arrencaràn d'aquesta rada:
massa, bon Déu, a entrar-hi só trigat.

Massa he jugat ab los llebeigs alegres
que-m portavan arómes y cançons;
massa he lluytat ab les onades negres
com infantó ab pantéres y lleons.

N'he sentides ja tantes de tempestes
d'halè de foch y d'ales d'huracà
sobre mon cap debategar ferestes,
com sobre un tórt les ales del milà!

(1) Poesia llegida dins l'hermitatge de Sant Segimón, en la vetllada que hi donà *La Creu del Montseny* lo vespre abans del aplech.

Del mar en los abismes cavernósos,
y en los del cor encara més pregons,
he tingut tants combats esgarrifósos...
he tingut tanta pôr d'anar a fons!

Oh! Adéu, adéu, mondanés alegríes
que omplireu mes entranyes de tristor;
vagarívols ensomnis y follíes,
ja he trobat ací dalt un altre amor.

Un amor que no mor com les poncélls
en la tarda del jorn que les obrí,
un amor que no mor, com les estrélles
que són les flors de son reyal jardí.

Un amor que no minva ni s'apaga,
perquè sa primavera es eternal;
un sol de paradís que no s'amaga
del ocàs en la tomba funeral.

Sóu rosada d'istíu, flors d'una estóna
marcívoles bellestes aprop séu;
sóu diamants cayguts de sa coróna,
flors que en la terra fà brotar son peu:

Moridóres guspíres que a ratxades
fà espurnejar son carro diamantí,
són les volves de pols que ses petjades
fan nàxer tót passant per son camí.

Sóu lo rastre del sol per les esfères
d'ahont baxan los díes y la llum;
del Maig etern y eternes primaveres
sóu los raigs d'armonía y de perfúm.

Déu méu, si us tinch a vos ¿què se me-n dóna
de la glòria del món y sos plahers,
de tót lo que en la terra s'ambicióna,
de tót lo que somrtu en l'univers?

¿De tót lo que floreix sobre la terra
per dar presa a la fossa devorant,
de tót palàu de fades que s'atterra,
de les grandors que vénen o se-n van?

¿Què se me-n dóna de morir o viure
si-m sento vostra vida dintre-l cor,
si en mon béll horitzó vos veig somriure,
divina estrélla del etern amor?

Estrélla del amor que ací-m guïares
lluny de tótes les viles y ciutats,
prop de la terra ahont tinguí mos pares,
y més aprop del cel hont són volats.

Dexa-m ta veu misteriosa entendre
com al gran Agustí dintre del hort;
dexa-m ta vía cap amunt emprendre
puix per la vida terrenal só mort.

Quan ja l'alegre istíu es a la posta,
y arrencant a les selves son cabell,
l'Octubre lleganyós plorant s'acosta
de boyres abrigat ab gris mantell,

Les formigues alades ací-s vénen
de la Reyna del cel a despedir,
en sa peanya a voliors s'exténen
per adorar ses plantes y morir.

Del formiguer humà pobra formiga,
per ma disort ales posí també:
volant, volant dexí ma terra amiga
y son cel blau, únich que he vist serè.

Mes puix hi só tornat, a ma nau vèlla
cap il·lusió la treurà més del port;
l'hivern arriba, obríu-me la capèlla,
bon hermità, y esperaré la mort.

FLOR D'HIVERN

A DON CLAUDI LOPEZ, EN LA MORT DE SA GERMANA

LES roses del teu jardí
 n'han perdut sa dolça amiga,
 com ne tenia-l color
 n'ha tingut la curta vida.
 Cada día al dematí
 un ramellet ne cullia
 per oferir a Jesús
 en la capella vehina.
 L'angelet que hi vélla al cim
 li somreya d'alegría
 mostrant-li ses ales d'or
 que al paradís la durían;
 també li reyan los camps,
 també li reya la vida.
 Mes passa-l temps de les flors,
 de les flors y les espigues;
 no té roses lo roser
 ni clavells la clavellina,
 la terra-s vesteix de néu,
 son cor de melancolía,
 Veyent lo jardí desert
 al cel alçava la vista:

les flors que moren aquí
 li apar que allà ressucitan.
 Mirant lo cel estrellat
 trobava la terra trista,
 fósca y negra per los ulls
 y per lo cor anyorívola,
 com que la féu per morir
 qui crià-l cel per reviure.
 Prenent-la per flor d'hivern
 lo bon Jesús l'ha cullida,
 per posar-la en son breçol
 a dintre de l'Establía,
 entre-ls presents dels pastors
 prop del or, encens y mirra.

¿Què hi fan los àngels al món
 hont may se troba la ditxa?
 ¿Per què té ses ales d'or
 la crisàlida cativa?
 De la presó de son cos
 dítxós qui prompte n'emigra,
 qui n'emigra al paradís
 com ta germana Lluisa.
 Allí sempre es mes de Maig,
 la nit no segueix al día,
 sempre hi canta-l rossinyol,
 y la flor may s'hi mustiga;
 allí-l plaher es sens fi,
 allí l'amor es sens mida,
 perquè es a mida dels Cors
 de Jesús y de María.

31 de Desembre de 1879.

LA ESTATUA DE DON JAUME

TRÍA-L roure més bell de tes campanyes
per la estatua del gran Conqueridor,
oh Montpeller: tu que en la mar te banyas,
trau-ne, gentil Mallorca, arenes d'or.

Dóna-l marbre més fi de tes montanyes,
València y de ton plà roses y amor;
tu-l ferre virginal de tes entranyes,
Catalunya, y tos braços y ton cor.

Voltàu son ample front d'un raig de gloria;
armàu son braç del llamp de la victoria.

Mes perquè veja-ls pobles que ha lligat
des del cel blau, com àliga divina,
donàu-li per peanya gegantina
lo penyal més altiu del Montserrat.

¿PER QUÈ DÉU NOS BASTONEJA?

A Déu que tant l'estimava
per no voler obehir,
se vegé lo primer home
desterrat del paradís.
Ben lluny del hort de delícies
nasqueren tots los séus fills
mes qui-ns ne tragué defora
nos volía y vol a dins.
Nos ne fà veure les portes
tótes elles d'un zafir,
clavetejades d'estrelles
que són talment claus d'or fi.
De sa música llunyana
nos ne fà quelcòm sentir,
com un ressò que rodola
fins a aquest desterro trist.
De la claror en que habita
nos dexe veure un esquitx
que surt per alguna escletxa
d'aquell día a nostra nit.
Mes l'home, com la llimósa,
furgant sempre en lo séu llim,
oblida que té unes ales
per volar al paradís;

y perdent-se la memoria
y ab la memoria-l desitg,
se va allunyant de sa vía
y-s va acostant al abís!

Per axò Déu que nos ama
com un bon pare a sos fills,
sembla la terra d'espines
perquè ses roses cullím,
ses roses que en les altures
per nosaltres fà florir;
y ab lo bastó de les penes
va tornant-nos a camí.

24 de Setembre de 1899.

L'ESTEL DE L'ALBA

A MOSSÈN MIQUEL COSTA Y LLOBERA.

QUE rosada, que vermella
naix avuy l'auróra bélla
en son breçol celestial!
Apar una immensa rosa
per l'arquitecte desclosa
d'un gran temple en lo portal.

Ne brolla una clariana
que pren lo puig per capçana
de madexes d'or y argent;
devassall de llum divina
que en cascada gegantina
va cobrint lo firmament.

De blancor lo cel se faxes
vers ponent, mentres s'abaxa
sa mantellina de dol;
tót lo que viu y respira
al balcó de l'alba-s gira
sols per veure exir lo sol.

En la platja, que es sa espóna,
dexón-da-s la mar pregóna,
somniósa y sense vel,
barrejant ses armoníes
ab los pobles y masíes,
ab la terra y ab lo cel.

De vergónya, cada estrélla
mitg-acluca sa parpélla:
sembla una perla que cau;
perla fina de rosada
que roba-l bés de l'albada
a un càlzer de lliri blau.

Les petjades de la lluna
van seguint de una a una
sempre ab l'ull més adormit,
com les nines que en l'arena
la sardana ab sa cadena
fan voltar tóta la nit.

Tan sols una se-n ressaga
y entre-ls plechs d'atzur s'amaga,
violeta dins l'herbey:
no té en lo cel parióna;
per floró de sa coróna
si pogués haver-la un rey!

Tal volta s'es descuydada
escoltant la dolça albada
d'algún pobre trobador;
tal volta ha fét de llanterna
al fons d'humida caverna
a algún malalt que s'hi mor.

Tal volta ha servit de guía
al mariner que fà vía
cap a la llar que es son nú;
fent-li recorts de sa esposa
que, plorant, vétlla amorosa
la novellada que hi ríu.

A algún nin que també plora,
serafí que-l cel anyora,
tal volta ha donat consol;
pot ser a sa mare tendra,
que veu morí y tornar cendra
lo foch sagrat del breçol.

Pot ser compta les poncelles
que avuy obren ses parpelles,
o-ls cors que s'obren a Déu;
si es axis, oh estrélla amiga,
per miserable que siga
fés-li present del cor méu.

LO DOLMEN DE SANT JORDI

(TRADICIÓ)

I

LA vall hermosa de Vich
 planera n'es y rodona,
 planera com un diner
 rodona com una mola,
 sobre tót per qui la veu
 des del cim de Puig-ses-Lloses,
 que d'exa plana es lo cor,
 lo botó d'aquexa roda.
 Les Lloses que li han dat nom
 semblan, talment, de ciclòpiques,
 los palets ab que Rolant
 jugava al *estre* alguna hora.
 Mes no les pujà Rolant,
 ni tampoch lo Gira-roques
 ni-l gegantàs del Farell,
 sinó una santa pastora,
 la pastoreta del Puig,
 d'aquexos màrgens viola.

II

D'una a una les dugué
 des dels munts de Folgaroles,
 la rocassa sobre-l cap
 com si fós una corona,
 una corona de flors
 de gessamí y de lliroya,
 lo fus ballant en sos dits
 y al séu costat la filósa,
 Al ser al cim del turó
 d'un cap en terra les colga,
 del gentil Sant Jordi als peus
 fent una pleta de roques.
 Sos anyells tanca allà dins,
 quan vol resar una estona
 de Catalunya al patró,
 qui, encastellat en sa tórra,
 defensa als pobles vehins
 com sa pollada una lloca.

III

Entre eix *dolmen* y eix altar
 ab que ma terra-s corona,
 lo día del Sant Roser
 ab sa cadena de roses
 comptarà vint y cinch anys
 que allà cantí missa nova.

¿Per què a la Plana baxí
després de dir *Sursum corda*
ab Jesucrist a les mans,
l'amor que mon pit anyóra?
¿Per què a eix món de fanch torní
després d'estar en la Gloria?

Día de Sant Jordi, 1 de Juny de 1896.

 BENVINGUDA

A LES RELLIQUIES DEL V. PERE ALMATÓ,
MARTIRITZAT EN LO TUNG-KINH A 3 DE NOVEMBRE
DE 1861, Y ARRIBAT A VICH LO DÍA 6 DE JUNY
DE 1888.

C IUTAT de Vich, obre tes amples portes
al Hèroe qui t'arriba d'Orient,
de més magnànims a tes verdes hortes
no n'ha vist arribar Tagamanent.

No dú catives de daurades trenes,
com Aulo Mevi, a ton famós altar,
esclàus no-t porta arrocegant cadenes:
ell als catíus solfa-ies trencar.

Te dú-l tresor de ses despulles, cendres
ab que-l relliquiari s'enriqueix,
calíu mal apagat que tórna a encendre-s,
flor, que hà trenta anys segada, reverdeix.

Perles no dú ni cap coróna bélla
d'or ni d'argent; ell la volgué millor;
ell se la féu del or que no-s rovella,
ni-ls lladres roban; se la féu d'amor;

D'amor, de caritat y sacrifici,
dexant pares y patria per son Déu;
d'amor a sos germans fins al suplici,
d'amor a Jesucrist fins a la creu.

Ciutat de Vich, mare de sants y sabis,
obre-li bé tes portes y ton pit
brote de gloria-l *victor* en tos llavis,
vole ab un càntich nou ton esperit.

Surt a rebre-l, oh plèyade ausetana,
angèlichs compatricis de Miquel,
vèrgens y sants, poncélls d'exa plana
que per estrélles ha volgut lo cel.

Surt a rebre-l, Claret, tu qui sentires
los batements de son novici cor,
y en sos ulls blaus vegeres les guspíres
que traían l'incendi interior.

Llucià y Marcià, tendres roselles,
altra n'arriba a vostre ram gentil;
de sanch també ses fulles són vermelles;
com a vosaltres lo segà l'Abril.

Déxa lo claustre gòtich hont meditas
y enfilat a la aèrea processó,
Balms; y tu que ja en lo cel habitas,
baxa una estóna, oh Sant Bernat Calvó.

Sortíu-lo tòts a rebre ab gran canturia,
y veja-us Vich demunt son campanar,
ab lo màrtir novell en voladuria
com de coloms entorn del colomar.

Veja-us Vich com florons de sa coróna
immensa, lluminósa y eternal,
més blanca que la néu de Costabona,
més ampla que la serra de Puigmal.

Y allí dalt en lo pòrtich de la Gloria,
a la plana de Vich al dar l'adéu,
lo nou palmó ensenyant-li de victoria
a la ciutat levítica dihèu:

Planter de Sants, oh vigatana terra,
segueix florint per nostre Redemptor;
lo màrtir nat en Sant Felú Sasserra
fés que no sía ta derrera flor.

D'exa cadena d'or al cel penjada
fés que no sía-l diamant derrer;
dónen en tu cada any nova brotada
la palma invicta y lo sagrat llorer.

Segueix donant al firmament estrélles,
al temple sant tes roses y clavells,
a la Verge la flor de tes donzélles,
y a Jesucrist la flor de tos donzells.

Que sía llur jardí ton seminari
hont los Angels ne baxen a cullir,
quan l'altar d'or del cèlich santuari
vullan de cors immaculats guarnir.

L'HOSTAL MILLOR

M'estich al hostal
de la Providencia,
servit com un rey
per mà de la reyna.
Ella-m dóna-l ví
de la vinya séva:
ella-m dóna-l pà,
me-l dóna y me-l llesca.
Ella-m dóna-l llit
y no pas de pedra,
puix la blana són
en mos ulls ne véssa.
Si-m veu carregat,
ella-m descarrega,
y en dolços plahers
converteix mes penes,
parlant-me dels goigs
de la vida eterna.
Es pobre l'hostal,
es nuha la cel-la,
mes es gran virtut
la de la pobresa;

per volar al cel
es una ala immensa.

Pobres que vivíu
a sol y a serena,
òrfens que plorèu
solets en la terra,
veníu-hi al hostal
de la Providencia.

29 d'Agost de 1897.

A LA MORT

DE DON LLUIS ROCA Y FLOREJACHS

M'han dit que partexes, amich: ¿donchs, ahont?
 ¿Te-n vas a altres terres? Te-n vas a altre món!
 Per qui viu encara, que dolç es lo creure!
 Que dolç es quan altres te diuen adéu,
 cantor de la Verge d'angèlica veu,
 lo dir-te a reveure!

De l'humana vida la mort alça-l vel:
 ditzós qui sab fer-ne l'escala del cel,
 palàu d'hont eix aspre desterro es l'andróna.
 Allí lo poeta serà coronat;
 cantant aquí lluyta, després del combat
 tindrà la coróna.

¿Què valen les branques de aquestos llores?
 ¿Què valen les roses de nostres rosers,
 si-l front que engarlandan un vent lo despulla,
 si l'arbre que puja més dret y bonich,
 de flors ilusories y somnis més rich,
 més prompte s'esfulla?

Felíc, oh poeta, quí vola com tu
 en l'ala amorósa del somni que-t dú
 a cercar la palma de l'alta victoria.

Felíc qui no oblida, passant per lo món,
 que sobre exa gloria que es néu que s'hi fón
 hi ha un altra gloria.

Hi ha un altra gloria millor hont renaix
 lo just qui en la lluyta fineix ací baix.

Allí recomença
 y quan entre-ls Angels fà-l càntich del cel,
 no pot ab ses fletxes ferir-lo cruel
 la mala volença.

Allí dalt florenx uns altres rosers,
 allí dalt verdejan uns altres llores,
 jo-n sento anyorança.
 Puix tu t'hi regalas, Lluís estimat,
 espera-m'hi a la ombra d'eix arbre sagrat,
 que-l viure ja-m cança.

Barcelona, Febrer de 1883.

AL BEAT RAMÓN LLULL

P OETA místich
meravellós,
que ab la téva arpa
rodas pèl món:
parlant als hòmens
del Déu d'amor,
cantas o ploras
sense conhort?
¿Vens del Calvari?
¿Vens del Tabor?

Les téves ales
d'àliga són;
mes ta veu fina
de rossinyol.
¿Ets un apòstol
o un filosof?
¿Ets un asceta
predicador
qui del martyri
cerca-l palmó?

Tos ulls somriuen,
mes entre plors,
plors d'anyorança
y estimació;
passas tristeses

que-s tornan goigs.
Tu als hòmens parlas
del téu Amor,
y ells, ayl en vida
te diuen boig,
y ni als téus ossos
daràn repòs!
Mes de ta cítara
de cordes d'or
ne surten càntichs
a doll, a doll.
¿Són d'alegría?
¿Són de tristor?

Mes sían cobles
o amarchs senglots,
tristes complantes
o bé cançons,
jo no sé quines
més dolces són.
¿Parlas de vida?
¿Parlas de mort,
de mort per viure
vida millor?
¿Hont tes cantades
ténen la font?

En l'amor vostra,
Jesús hermós;
en vostres llagues
y en vostre cor!

LES ALADES DE LA CREU DEL MONTSENY

A MOS AMICHS DE «LA CREU DEL MONTSENY»,
AVUY REDACTORS DE «LO PENSAMENT CATALÀ».

DEL Montseny en la cima, dessóta la Crèu santa,
d'alades bellugueja un formiguer.
¿D'ahont vénen aquexes extranyes pelegrines?
¿Què hi vénen a cercar ací a la Crèu?

Vénen de tótes bandes, del plà y de la montanya,
de vora mar, del Pirinèu altíu:
ne portan tóts los ayres, a exams lo vent de Roses
a térboles ruxades los garbins.

Quan l'endemà de nàxer, vora son níu de terra
sentiren-se unes ales en son dors,
les extengueren llestes, y món enllà volaren,
y món enllà sense posar-se en lloch.

Sense dar a les obres del home una mirada,
per l'aspresa dexaren lo jardí,
los ordís y les xexes, los fruyterars y vinyes
per uns brinets de molça d'aquell cim.

Com ànimes devotes cumplint una promesa
zumzumejan allí una oració,
y de la Crèu s'enfilan per lo brancatge altívol,
voltant-la tót lo día a voliors.

Effimeres roméues d'un místich romiatge,
vénen ací de la pregóna vall.
¿Veuen les serps del odi que-ls hòmens hi congrían?
¿Ténen també neguits y desenganys?

Alçades de la gleva pèl vent del ascetisme
dexan la terra per volar al cel;
de tót lo rebombori del món ¿què se-ls ne dóna?
d'una formiga no mereix l'adéu.

Mes ¿quin imàn les crida y atràu a aquella altura?
¿Conexen d'aquell arbre les virtuts?
¿Incapasses de veure sa Fruyta de misteri,
senten potser son regalat perfúm?

¿En aquell cap de serra desert y solitari
suplexen tal vegada al home ingrat,
qui de la Crèu s'oblida y esmaperdut s'allunya,
dexant-la sola en son Calvari amarch?

Que sola està y que trista! Miràu-la allí entre-ls núvols,
a mercè de la pluja y del mal temps.
¿No pujarèm nosaltres a fer-li companyia?
¿No plorarèm al séu voltant també?

Companys, exes formigues alades nos ensenyan;
la terra es tóta plena de pecat;
fugím a la montanya, pugèm a l'alta cima,
hont de tants crims no sentirem lo baf.

Cridant-nos a sos braços los alçarà gelosa
la lúbrica sirena d'aquest món,
en una mà lo beyre y un ram de flors a l'altre:
no-ns hi girèm com la muller de Lot.

No-ns hi girèm! D'aquexes alades en seguici
sortim-nos del fangueig de la ciutat;
dexèm la vall polsosa que enterboleix la vista,
pugèm de nostra terra al campanar.

Ab los extesos braços la Créu allà-ns espera;
postrèm-nos a ses plantes penedits,
a l'ombra d'aquell arbre que-ns ha donat la vida,
a viure com l'alada o a morir.

APÉNDIX

LA CREU DEL MONTSENY

LA primera montanya de Catalunya que s'apareix al viatger que hi arriba per la mar de llevant, es la de Montseny, que verda, magestuosa y ab lo cap blanch, apar que-l surta a escometre a mitg camí. Verda y magestuosa com ara sortiria, fa dos mil anys, al primer Apòstol que vingué de Palestina a predicar-nos la fè, y aquest, encès en amor de son Mestre, frisant per fer cristiana a nostra terra, desitjaria coronar son front venerable ab la senyera de la Creu. ¿Quan y com se compliren sos desitgs? La que besavan fa alguns anys en aquella cima ¿era la primera que s'hi arborava?

L'infadigable apòstol de Catalunya, mossèn Claret, pujà des de Viladràu a plantar-la en lo bò y millor de son apostolat, abans de ser Arquebisbe de Cuba. Aquell sacerdot admirable, aquell sant tan afavorit del cel com de la calumnia en la terra, que visqué en un continuat martyri y morí en lo desterro, era ben digne de senyar a Catalunya, posant en son front, ab lo senyal de la Creu, la bandera de la redempció. A més d'axò, ha sigut lo primer, lo més actíu y més popular propagandista que ha tingut la llenga catalana en aquesta centuria. En los escos de totes les masies de la montanya encara se besan les estampes y-s guardan y llegexen les fulles que a milers

de milers escampava als quatre vents de la publicació. Un d'ells, que passa de llibret, es lo devocionari reimprès més de cinquanta vegades, ab lo títol de *Camí dret y segur per arribar al Cel*. Donchs al escriure aqueix preuat llibre, al obrir-nos aqueix camí, que tantes ànimes hi haurà portat, apar que volgués donar-nos una guia cap allí dalt, posant en lo cim de la pujada aquexa sagrada pedra miliaria, que bé podríam anomenar los catalans la Crèu del camí del cel.

Quan lo gran Balmes estava per morir, en la casa de Bojons, Plaça de Don Miquel, de la ciutat de Vich, a primers de Juliol de 1848, contan que féu obrir de bat a bat l'ample balcó de sa cambra, que dóna de cara al Montseny. ¿Era per cercar ab sos ulls d'àliga aquexa Crèu plantada tan amunt per lo company de la séva ànima? ¿Era per contemplar en ella lo símbol de la tè de nostres avis? ¿Era per abraçar-se com Jesucrist ab la Crèu, arribant a la cima de son aspre y pedregós Calvari? L'esperit més ample, serè y lluminós que Déu ha concedit a Espanya en nostres temps de tenebres y foscor, anava a empendre lo viatge de la eternitat, y la Crèu montsenyenca era, tal volta, per ell, la Crèu del camí del Cel.

Passà mitja centuria, y fent-se vèlla y cayent a bocins aquexa adorable Crèu, féu plantar-n'hi una de nova, féta de dos abets encreuats, a primers de Setembre de 1894, l'Excm. Sr. Morgades, Bisbe de Vich, l'insigne restaurador del monestir de Ripoll y fundador del musèu diocessà que ha conquistat fama europea. Ell meteix pujà a benehir-la, y de genolls davant ella implorà les benediccions del cel sobre nostra estimada Catalunya. Aquexes benediccions que esperàm de cor, són la fruyta natural y dolcíssima d'aqueix arbre benehit y benehidor, que plantat en lo més alt y en lo béll mitg de nostre pahís, extén ses

branques amoróses de llevant fins a ponent, y del nort fins a mitg día, convidant-nos-ne a tots.

La Crèu no enganya als séus seguidors com lo món. Lo món es comparable a la poméra de Sodóma que, a la vora del Mar Mort, vos ensenya y ofereix unes pomes grogues y vermelles, que fan venir la set, y al posar-vos-les a la boca, vos trobàu ab un terròs de cendra fastigósa. Jesucrist, l'enemich del món, no ho fà pas axís: Ell vos mostra la Crèu, instrument de son suplici y de sa mort, mes es per donar-vos la vida; vos ensenya lo símbol de la pena, mes es per donar-vos ab ell la escala de la felicitat temporal y eterna.

La Crèu ho es tót per nosaltres: es lo bastó del aspre camí de la existencia; es la àncora del viatge per la amargósa mar de la vida; es la espasa del qui lluyta per son Déu; es lo llibre de la veritat per mentres vivim en lo reyalme de la mentida; es lò consol dels qui patexen, la alegríia dels qui ploran, la fortalesa dels dèvils y la bandera del exèrcit dels elegits. Quan entràm en lo temple per primera vegada lo día de nostre bateig, la Crèu surt a rebre-ns a la porta y-ns acompanya a la piscina, d'abont sortim fills de Jesucrist y herèus del Cel; a cada sagrament que rebèm ella-ns abraça; se posa en nostres mans tremolóses quan en la derrera malaltía de la vida tót nos dexa; en la hora de la mort nos acompanya al cementiri; y tóta sola, com única vera amiga, se queda a vetllar sobre nostre sepulcre y a fer-nos companyía, fins que-ns desperta y crida a Josafat la trompeta del Judici.

Com acompanya a cada un dels hòmens que s'hi arracera, gufa y acompanya als pobles, a les races y nacionalitats, que la volen per guia y per escut; y, per cert, ni Catalunya ni Espanya se poden queixar del temps en que la Crèu les guiava y acompanyava per tót y presidía

ses empreses, fóssen de guerra, fóssen de pau. Ab ella y per ella, Catalunya fóu gran y conquistadora, y la anà a plantar en la Almudayna de Mallorca y en l'Alcàçar de Valencia. Ab ella y per ella Espanya examplà lo món per meytat, y una de les grans ciutats que fundà en lo Nou Món fóu batejada ab lo meteix nom de Vera Cruz, en recordança d'una Crèu miraculosa que Colóm havia plantat en la Concepció.

Ara que acabàm de perdre lo poch que ns restava d'aquella rica herencia de Carles Quint, tenim més necessitat de la Crèu que allavors. La Crèu es la única amiga dels atribulats y la taula de salvació per los qui naufragan. *Sursum Corda*, donchs, amunt los cors y la vista; sobre-is turons de la marina, sobre la cordillera del Tibi-dabo, sobre tótes nostres montanyes, miràu lo Montseny axecant ab mà gegantina la Crèu de Jesucrist. Ella es l'arch de Sant Martí de la present tempesta, que passàm tóts y ab nosaltres nostra estimada Catalunya. Al mirar-la en lo cel, com la Crèu de flames que hi vegé l'emperador Constantí, bé podèm dir-li també a nostra mare: *Ab eix senyal venceràs*.

Déu nos la ha axecada ben alt, perque tóts la pugàm veure sense excusa: los del Empordà com los de Lleyda y Tortosa, los catalans de França com los d'Espanya; los qui ençà y enllà dels Pirinèus, los qui ençà y enllà del Ebre y de la mar de Barcelona parlàm la metexa llenga.

Es un predicador que se n'es pujat a la trona més alta del pahís, per fer sentir sa veu amorosa a tóts los catalans y als qui no ho són. Predica des de allí ab los braços oberts la virtut tan aponderada com poch seguida de la caritat; la fè, la esperança y-l sacrifici de sí meteix: «Amèu-vos uns als altres, nos déu, y si volèu salvar-vos

vosaltres y regenerar vostra patria, seguíu los manaments y l'exemple d'Aquell qui, per salvar lo món, ha mort entre mos braços.»

Així nos parla la Crèu des de sa alterosa peanya, la calma del Montseny. Bon punt de cita es aqueix y millor bandèra, per poder-nos-hi trobar dessóta tóts los esperits aymadors de nostra terra y tótes les ànimes aymadores de les coses de dalt que no són poques encara, gracies a Déu.

LA CREU Y LA MORT

I

NOSTRE redemptor Jesús passà en lo Calvari tres hores d'amarga y terrible agonía, en los braços de sa esposa divina la Crèu. Allí, en aquelles tres hores, les més solemnes que han sonat y sonaràn en lo rellotge del temps, ella rebría, sens dupte, l'encàrrech intransferible d'ajudar a ben morir a tots los cristians o sía a tots los fills de Jesucrist.

La Crèu, aquexa viuda del Crucificat, des de aquell día, està destinada a suplir-lo sobre la terra, y per axò té una personalitat y, per cert, una personalitat divina. Té unes ales per volar a tótes les bandes ahont arriba la dalla de la mort; té una mà per benehir a tots los moribons; té uns braços per abraçar-los y a més un cor per estimar-los a tots y a cada un, com si fós tót sol en la terra, ab un amor sense mida, tant si-l moribón es un rey, com si es un pobre mendicant. Aquell, en sa derrera hora podrà extrènyer un Sant Crist d'evori, de plata fina, o d'or si volèu; mes a aquest no li faltará una Crèu de fusta, més rica o més pobra, baldament sía de dos bastons encreuats com la de Joana d'Arch en son suplici; baldament sía la Crèu del aspi, com ha succehit en alguna casa pobríssima que jo sé. Donchs en aquell trànsit la Crèu del aspi

val més que la d'argent y d'or, puix ab sa pobresa y despullament representa millor la Crèu de Jesucrist.

Ella, encara la campana de la agonía no ha tocat per algú la primera batallada, ja està a la espóna del llit: se posa amorosament en ses mans, y no sé quines paraules murmura a ses orelles, que l'animan; lo confortan si de càu; si està desesperat, li tornan la esperança; y si-s creya perdut, li parlan de salvació y de salvació eterna.

La Crèu, esposa de Jesucrist, se fà la esposa del moribón y ja no s'aparta més del séu costat. Ella metexa es la que cerca sos llavis sechs y moradenchs, per besar-los y amorosir-los ab la besada que rebé del moribón celestial; ella es qui cerca son cor per vessar-hi un raget del amor que robà en aquella hora al dolcíssim Cor del séu estimat Jesús.

Si l'allitat no vol comprendre ni escoltar lo llengatge de la Crèu, si malagrahit la rebutja, ella se n'entristeix, plora altra vegada llàgrimes de sanch y ab aquells braços tan oberts per la pregaria, que ni-s poden cloure ni abaxar, se dirigeix al séu Espòs diví, demanant-li misericordia per aquella ànima, que sórda a ses dolces y amoróses veus, fuig de la llum divina y s'estimba en la eterna foscor. Y la misericordia sol baxar, y la contrició sol venir a rompre la cadena ab que Satanàs lligava aquella ànima infeliça, y la pau sol tornar a aquell cor y la serena a aquell front ennuvolat.

Oh! que-n sab la Crèu d'ajudar a bé morir! Y quins cors trenca y quines ànimes endolceix y quines pedres ablaneix y esponja!

Malalts y bons, qui llegiu aquestes ratlles: los bons y sans avuy, serèu malalts demà; vullàu ara per allavors la Crèu aprop de vosaltres; teníu-la més gran a la espóna del llit, portàu-la més petitóna sobre vostre, com un ta-

lismà de gran virtut: començau ab salut a apretar-la a vostre pit. Prenèu ja per amiga y per companya a la celestial companya de Jesucrist. Si en vostra última hora la teníu a ella, tindreu també a Ell, y qui té a Jesús ho té tót. Y qui en aquella hora suprema no tindrà a Jesús, baldament sía amo del món, no tindrà rès, y serà perdut per sempre.

Si-l moribón comprèn a la Crèu, aquexa com se li explaya! Com li manifesta lo motíu de la séva vinguda! Li resol tótes les dificultats, li aclara tóts los duptes; lo reanima si defalleix; si té pòr del infern, li fa veure lo cel per la esclatxa del Cor obert del Crucificat; li parla d'aquella gloria eterna que «ni-ls ulls han vist, ni les orelles han sentit, ni l'enteniment del home pot comprendre.» Y per viure una tal vida ¿qui no s'aconsola de morir?

Tót adorant y abraçant la santa Crèu, li dirà l'agonitzant:—Quin abisme tan gran lo de la tómba per aquell qui ha tingut la desgracia d'ofendre a Déu!—Jo-t faré de passera, responderà la Crèu. Jo que pontí aquest món ab l'altre, te donaré la mà y ab una gambada te passaré a la eternitat.—

Replicarà lo malalt:—Que alt es lo Cel, mirat des de aquest llit d'agonía, y que baix me trobo jo en l'abisme sense fons de mos pecats! ¿Com hi pujaré?—Y la Crèu li responderà.—Jo-t faré d'escala.—

Mes encara dirà lo moribón: Jo só lo pobre fill pròdich del Pare celestial. ¿Com gosaré trucar a la porta de son palau, a que he renunciat per una vanitat d'una estóna, per lo plaher d'un moment?—Jo-n só la portera, responderà la Crèu; jo-n só la introductóra, y-t portaré a les metexes plantes de Jesucrist.—

—Mes, son tribunal serà terrible, dirà ell.—Jo só

la esposa de ton jutge, dirà ella; vina ab mí, no tingas pòr.—

Y la Crèu pendrà en sos braços a aquella bona ànima, la rentarà en la sanch divina, en que fòu rentada ella metexa, y extrenyent-la com una mare al fill de les séves entranyes, se la empujarà al paradís.

II

Lo día en que la Crèu ha arrencada una ànima de les urpes de Llucifer, la ha pujada al Cel, y sana, salva y rebedóra la ha posada a les mans del Criador d'hont es sortida, es un día de triomf per ella. Mes ¿se quedarà a fruit, en sa companya, de la gloria que li ha guanyada y del etern repòs que li han afanyat los séus treballs y escarraments infinits? Axò no. La séva missió principal respecte aquella fiola séva la ha complerta ja, mes li-n queda una altra y no, perque sía més petita, la dexarà de complir.

Aquella bona ànima està ja fora de perill, felçe y ditxosa en lo Cel, mes resta en la terra son cos, immòvil, ert, insensible y fét un obgecte d'horror. Los hòmens n'han fugit, dexant-lo tót sol entre quatre ciris de cera groga: donchs ella lo vol acompanyar y-s posa tóta drete en son capçal o extesa en ses metexes mans, com dihent als qui se-n van esfereits:—¿Per què dexàu aqueix germà vostre? ¿Per què fugíu d'aquexes inofensives despulles? Vosaltres les dexàu, donchs jo les guardaré y les abrigaré ab lo mantell sagrat de mon respecte.—

Quan acostant-se la hora del enterro, los sacerdots vénen cantant lo *Miserere* ab una tonada que sembla un

plor, la Crèu baxa del capçal del llit y-s posa davant de tots, com per ensenyar-los lo camí del cementiri.

Quan lo fosser ha colgat sóta la terra a aquell qui, tal vegada, no cabia sobre d'ella, los acompanyants li resan un *Pare Nostre* y se-n tornan. Cap d'ells se queda a fer li companyia; ni-ls criats que-l servían, ni-ls afavorits que tant li deuen, ni sos amichs més íntims, ni sos pares, ni sos fills, ni la esposa que era la meytat del séu cor. No solament l'abandonan tótes les persónes, sinó també tótes les coses, podent exclamar com Job: nú he sortit de les entranyes de la terra y nú hi só tornat. Sos diners, sa casa, ses possessions ja estàn en mans d'un altre: tót l'ha dextat sinó la Crèu: ella, fent pedestal de la séva tómba, continua colocada amorosament sobre son cor.

Los morts són oblidats mólt depréssa per los vífus: aqueixos ténen tantes coses que-ls hi trauen del cap, que sa memoria s'hi va esborrant, esborrant fins a no quedar-n'hi rastre. Si algú hi ha que s'ia més afectuós per los difunts y s'esforça en perpetuïsar en ell sa recordança, ¡ay! a ell també li vindrà un día o altre la hora de la mort y li tocarà lo torn de ser oblidat de la memoria dels vivents. Mes la Crèu los recorda a tots, a aquests y als altres, sens oblidar-se-n un, per dir a Déu sos noms en lo día del Judici universal; y també per dir-los als hòmens, que tót sovint han de demanar a la Crèu del cementiri los noms que les generacions oblidaren.

Que hermosa es la sepultura sóta la Crèu, per humils y senzilles que sían una y altra, fan plegar los genolls, fan axecar los ulls y pregar. Però que trista es una tómba sense aqueix signe adorable! Ja podèu enriquir-la de marbres de Carrara; ja podèu arrengrer-hi columnes en béll mausolèu; ja podèu coronar-la de relléus y d'estatues; ja podèu arrestellar-hi-ls carréus de pedra, fins a

construir sobre un cadavre una segóna piràmide de Khèops; abocàu-hi demunt tóta la riquesa del món... Jamay serà comparable a un pobre sepulcre en la terra nuha coronat d'una Crèu.

«*Descance en pau*, díu ella, com dirigint-se als qui passen per allí, amichs o enemichs. Si li guardàu alguna malavolença, si volèu pledejar-li quelcòm, si volèu axecar-li guerra encara, dexàu-me-l en pau. Si era pecador, vosaltres també-n sòu; ajudàu-me a pregar al gran Just qui baxà del Cel per justificar-vos a tots: tót pregant per ell, pregarèu també per vosaltres. ¿Quí s'atreviria a trencar lo sòn del qui reposa a la méva ombra? Es un cristià: per lo tant un fill méu, un herèu del cel. *Requiescat in pace.*»

La Crèu es la companyia única que ténen los morts en lo cementiri. Ella, sempre drete y vigilant, al mitg de tots aqueixos oblidats de sos germans los hòmens, los aconsola de son criminal oblit. Ells dormen en la eterna sòn de la sepultura, però ella vélla sempre desperta tant de día com de nit, y ora per ells axecant, com Moysès en la montanya, los braços al Senyor. Es quelcòm del cel que guarda dels vents del món lo dipòsit sagrat de aquelles cendres, per quan la trompeta del Judici les cride a la Vall de Josafat; es quelcòm de Jesucrist que té estoja-des aqueixes despulles cristianes per lo día de la gran resurrecció.

III

He dit més amunt, y hé o malament he provat, que la Crèu té un cor que-ns ama y nos estima. ¿Ne volèu una altra prova encara? Veuse-la aquí:

Quan la Crèu ha pres possessió de la tómba del home y ha assegurat ab sa protecció, dignificat, ennoblert y consagrat aquell tristíssim dipòsit de la nostra miseria, de vegades encara no-n té prou, y desitjant fer per ell nous sacrificis, se-n va a consagrar també lo lloch ahont aquell fill séu ha passat a millor vida.

Des de aquell moment aqueix lloch es respectable y respectat: los lladres fugen d'ell, los malfactors no-l volen per testimoni de ses malifetes, sabedors com són de que la Crèu los escolta y los mira. Lo miracle del *Cristo de la Vega*, tan maravellosament cantat per Zorrilla, no es un fèt sol, ha succehit y succeheix encara, bé que de diferents maneres, moltes vegades. Los bons qui passen per allí, se senten animats a la séva vista, y troban que alguna cosa de dalt los acompanya en aquella soletat. No demanan si aquell qui s'ha mort allí era un sant o un dolent: era un cristià, y axò basta per donar-li carta de germanor y pregar per ell. La méva mare (que al cel sia) m'ensenyà de saludar les crèus que hi ha aprop del méu poble, ab aquexes paraules: «Resèm un *Pare Nostre* per aqueix nostre germà, que aquí passà d'aquesta vida a la altra.»

Aquexes Crèus en algunes encontrades són sostingudes per un piló de pedres, que creix ab la voluntaria contribució que s'imposan los viadors anants y vinents de portar-li-n una cada un. Si ab la almoyna d'aquell petit còdol cada passatger hi ha dextat la almoyna d'un *Pare Nostre*, com es de costúm, algún d'aquexos humils Calvaris representa tóta una montanya d'oració y de bé, que pot haver pujada al Cel a aquella pobra ànima y pot ser alguna altra. Generalment, y per fortuna dels difunts, la caritat es més de *Pare Nostres* que de pedres.

Hi ha Crèus d'aquexes per tóta mena de morts: per les optades, per les violentes, per les que provénen d'un

estimbament daltabaix d'un cingle, d'un aygat, d'una esllaviçada. Aprop d'Alpens hi ha una Crèu en un arbre, d'ahont, al caure un llenyatayre, havia quedat mort; en los Pirinèus he vista una Crèu en lo lloch ahont un llamp dexà corsecat a un pastor en mitg de sa remada; vora una *Via* de Santander he vistes dues crèus plegades, en lo punt ahont s'havían negat dos jóvens que hi baxaren a refrescar-se. Hi ha camins en que no s'hi perden de vista, com lo d'Espinelbes a Sant Hilari, veritables *Via Crucis* que alguna viuda o algún nét deuen passar tót plorant.

La guerra de Napoleó y nostres guerres civils passades dexaren per rastre moltes crèus sangnoses en nostres montanyes. Mes no tótes són d'aquelles guineyes, també n'hi ha alguna que recorda algún crim dels trabucayres y lladres facinerósos, que alguna hora trobaven amagatall en nostres antigues boscuries.

Un fèt d'aquests vullch recordar aquí, ara que ns vé de passada, y no del temps antich, sinó del nostre.

En les derrerries de la Revolució de Setembre, fóren robats moltes vegades los traginers que anavan y venían de Barcelona a Granollers, per la carretera que passa per la Moguda. Los lladres sortían d'aquella pineda, despullavan al viatger de tót lo que duya, axò vullch, axò no vullch, y se-n tornavan a aquell bosch, que es un retall no més de la antiga e immensa Pineda Fósca, que inspirà aquell adagi del Vallès:

Rexach, Martorelles y Sant Fost
tres parroquies dintre d'un bosch.

Una nit los lladres ensopegaren un carreter del morro tort, qui-ls plantà cara, y respongué ab son bastó de frexe a son Deu-vos-guart de *Diners o la vida*. Les armes eran desiguals, ell era sol contra una colla; després

de tenir-los a rotllo una estóna, caygué cusit a punyalades, sech y mort, a la vora del camí, a un tirat de pedra de la Riera de Caldes. Li havían demanat los diners o la vida, no-ls havía volgut arranjar los primers, y li robaren una cosa y altra.

L'endemà, al tenir esment de la séva desgracia, un carreter company séu, que passà per allí, resà un *Pare Nostre* per la séva ànima, y ab lo bastó d'arriar los matxos féu una Crèu sobre la terra, encara tóta amarada y vermella de sanch. Los altres carreters y traginers féren lo meteix en la anada y en la vinguda de Barcelóna, y des de llavors ja no-n passa un per lo Vallès sense pagar aquell humil tribut a son company tan valent y heroych com infortunat.

Per escayença havent jo sigut més de una vegada testimoni d'aquella bona acció, ne parlí al rich propietari de la Moguda, don Antoni Lòpez, qui a correuyta, com ell volía les coses, féu plantar-hi una Crèu de fusta sobre un repèu de pedra picada. Los carreters n'estiguéren contentíssims y li-n féren donar les gracies per lo masover, qui per cert se deya Claret y era cosí del venerable plantador de la Crèu del Montseny. La Crèu de la carrètera que, fins allavors, geya en la pols y era trepitjada dels passants, havía sigut cullida y axecada, y la memoria del difunt tenfa un recordatori digne de la persona més enfaristolada. Mes, cosa extranya! Los carreters ja estavan avesats a fer aquell acte de companyerisme, que era al meteix temps un acte de fè, y seguían fent-lo quan jo visití la Moguda per última vegada. Sóta meteix de la Crèu de fusta, la de terra estava inesborrable y fresca, com si-l bastó del traginer n'acabés de passar, escrivint-hi una xeix.

La vista de *La Crèu dels carreters*, com la anomena-

vam, per ser obra d'una branca de nostra societat, que no es pas la més piadósia y culta, m'havía fèt dir moltes vegades: Quines arrels tan fónides té la Crèu en nostres montanyes, y per lo tant la fè en lo poble català! Quin crim tan horrible cometen los qui treballan per desarrelar-la!

Mes aquests articles ja llarguejan: cal posar-hi punt.

A tots los qui fan lo sòn de la eternitat a la ombra sagrada del arbre de la Crèu, que per sos mèrits *Deu los perdó*.

PLANTACIÓ DE LA CREU DEL MONTSENY

ENDREÇADA AL SENYOR BISBE DE BARCELONA DON JOSEPH MORGADES, EN LA VETLLADA QUE LI DEDICÀ LA ASSOCIACIÓ DE CATÓLICS, LA NIT DE SANTA TERESA DE 1899.

FÁ una cinquantena d'anys que l'apòstol de Catalunya, Mossèn Claret, seguía d'una a una ses ciutats, viles y pobles, sembrant per tót arrèu la sagrada llevor del Evangeli. Anant per un camí una vegada vegé que unes males mans havían aterrada una crèu de terme, d'aquelles tan primorosament esculpturades, que sembla talment que hi hajan treballat los àngels. Caygué de genolls en terra, abraçant y adorant aquelles pedres, que havían sigut quatre cents anys la guía y lo consol dels viatgers, havían sentit tantes oracions y exugat tantes llàgrimes:—Crèu santa, crèu de Jesucrist, exclamà, ¿a qui feyas nosa, tu, en aquesta vall de dolors? ¿Es possible que mans cristianes t'hajan tirada a terra? ¿Es possible que t'hajan trocejada los hòmens ingrats, que has vingut a redimir, los fills cruels a qui has donat la vida?—Des de aquell día féu pensament d'axecar una crèu en alguna altura, des de ahont la vegéssen los caminants bons, y ahont no arribassen les pedres dels dolents.

Baxant de la plana de Vich vegé l'alt Tagamanent, ahont son amich Balmes havia pujat a pensar uns quants dies, lluny de tothòm, en completa soletat, entre'l cel y la terra. Li vingué la idea de plantar la crèu allí dalt, mes li semblà que seria solament la crèu del camí de Vich. Arribant al plà de Barcelóna, pensà coronar ab la desitjada crèu lo cim del Tibidabo que allavors era nuha; mes per la que ell somniava plantar, trobà que era una peanya poch alta. Missionant per lo Vallès se fixà en Sant Llorenç del Munt; mes vegé que estava dominat per lo Montserrat, com aquesta sagrada montanya, que també ullà, estava dominada per la Verge Maria y providencialment consagrada a Ella. Predicant als pobles del Empordà volgué acimar la crèu en lo Puig Neulós, o en Santa Magdalena, mes ho dexà córrer al recordar que no la veurían los de Lleyda y Tarragóna. Evangelisant los pobles del camp de Tarragóna, resolgué plantar-la en l'Albiol, mes ¿com la veuràn los de Girona y de Vich? Portat com Sant Pau d'un poble al altre per l'esperit de Déu, se trobà un día a la metexa soca del Montseny y-s digué tót cofoy a sí meteix: Vetaquí un bon pedestal per la téva Crèu. Dit y fét: s'hi enfilà ab uns quans llenyatayres de Viladràu, aterrà un abet y aquella montanya, que es lo cap de tótes les montanyes catalanes, abaxà humilment lo front y-s dexà coronar ab la Crèu del Salvador.

Aquella enorme Crèu que jo havia vista y adorada, fà trenta anys, encara que plantada y benehida per un Sant, se féu vélla, y caygué esbocinada per la néu del hivern y per los temporals del istiu, y Vos, Excelentísim Senyor, fóreu providencialment lo plantador de la nova, per axò, donant-vos de bon grat la montanya un altre abet, lo més alterós que li quedaria.

Coronada que fou la superba montanya, quedà enorgullida de sí metexa, com si en una estona hagués crescut cent brasses. ¿Cent brasses dich? per meytat havia crescut pèls hòmens y sobretòt per Déu. L'espadat cingle del Far vegé avergonyit en lo Montseny un far més lluminós que-l séu. Lo Montserrat, que ab tòt y ser bòn troç més baix d'estatura, moralment li era superior, ja no-l senyorejaba com abans. Si l'un era-l camaril esplèndit de la Verge Maria, l'altre era-l pedestal magestuós de la Crèu de son Fill; si Montserrat hagués dit: jo só la montanya del Carmel, Montseny li hauria respost: jo só l Calvari.

Y quín Calvari més hermós! Puiglagulla, l'Arola y Sant Miquel dels Barretons són los gufes del séu camí; l'altívol Montsorfu n'es no més que un guarda rodes: lo Plà de la Calma per un costat y-is grahons de sa grandiosa escalinata; la Riera Major que atravessa la Guillería duhent lo tribut de ses aygues al Ter, y lo riu Tordera que desembóca en la mar, són dues fonts de la metexa montanya.

En una de ses coves s'extasiava, a la edat de vuyt anys, lo místich vigatà Sant Miquel dels Sants, y en altra feya penitencia Sant Segimón, qui, segons una antiga tradició, per aquelles aspreses havia dextat la coróna de Duch de Borgonya.

La primavera lo guarneix y engalana ab tótes ses flors y extén per ses vessanes tapiços més bells y virolats que-ls que-s penjan per los carrers de Barcelóna, lo día de Corpus. La tardor abóca en sa falda tóta mena de fruytes, des de la castanya de les fredes aubagues al rahím que-s daura ab los raigs del sol.

Mes quan la montanya es bélla de debò y-s fa dir senyóra de tótes les demés, es al cor del hivern, quan la

néu la emmantella ab son mantell d'armini immaculat. Allavors la nit y-l día deuen jugar a qui l'abrigarà ab més fines randes de gebre; a qui penjarà en sos amples braços més canyelons de glás, que s'entrelligaràn en misteriosos calats de claustre gòtich; deuen jugar a qui li posarà més belles arrecades y texirà per son front més riques corónes. Cada dematí deu estrenar noves joyes que no arriban al vespre desfètes per una ventada: y cada nit deu fer rajar sobre ella devassalls de pedrería que fa tremolar una ullada de sol.

Qui la pogués veure llavors! y que-n deu ser d'hermós! Déu semblar una crèu de brillants sobre un repèu de marbre blanch, o sobre una montanya d'alabastre. Déu semblar que l'Hermón o-l Liban, sempre acurullats de néu, s'han humiliat a demanar al Gòlgota lo signe sagrat de nostra redempció. Allavors que-ls hòmens no hi fan nosa, com deuen baxar los àngels a acompanyar la Crèu solitaria: com deuen cantar per aconsolar-la aquell hymne del Divendres Sant, que sembla talment obra séva:

Crux fidelis inter omnes
Arbor una nobilis,
Silva talem nulla profert
Fronde, flore, germine.

Déu nostre Senyor fins del mal ne trau bé. ¿Qui li havia de dir a aquella Crèu, que Mossèn Claret trobà a bocins a la vora d'un camí, que-s veuria alçada com Gerusalèm *super omnes colles*, sobre tóts los puigs, turons y serralades, pera dominar-los a tóts com a ceptre del Nou Salomó, pera senyar-los a tóts y a nostra metexa patria ab lo dit del meteix Déu? Los hòmens la havían arrencada d'un camí de la terra y Nostre Senyor la havia axecada sobre mólt y mólt altres y a mitg camí del

cel. ¿A quants viatgers pot guiar des de allí dalt? ¿A quantes encontrades pot presidir? ¿A quants pobles pot predicar veient extesa a sos peus tóta la terra catalana, des de les montanyes de Valencia a les del Rosselló, y des de la Malehida a les tres illes de Mallorca?

La Crèu replantada per Vossenyoría es, donchs, la Crèu de Catalunya, es lo més alt y acimat símbol de la nostra fè que hi ha en tóta ella: y-l símbol de nostra fè es lo millor floró de la diadema patria, com ho ha dit nostre jove poeta Boloix:

La Crèu es la coróna de nostres quatre pals.

No us extranyèu, donchs, Excelentíssim Senyor, de que la que Vos plantareu tinga sos devots entusiastes, de que aquell arbre sagrat, que es lo del paradís, tinga sos aucells cantadors, de que aquella bellesa tinga sos enamorats y aquell *labarum* tinga sos adoradors, entre-ls quals tinch la honor de contar-me. No fà pas gayre que pujarem en devot romiatge a besar ses plantes y a so-plujar-nos a la séva ombra benehida.

La Crèu es també un penó, *vexilla regis prodeunt*, y lo que Vos arborareu al cim de la torre més alta del castell de nostres montanyes, es ensemps, l'estandart del Rey dels segles y lo penó de la terra; donchs permetàu que cerquèm la dolça escalfor de sos plechs, que-ns apleguèm a la séva ombra regalada y allí escoltèm les amoróses lliçons de la Esposa del Crucificat.

Ella ab sos peus nos ensenya l'abisme del infern, ahont podèm caure, y ab son cap nos mostra la patria eterna del cel que lluminósa y espléndida nos espera. Mes, encara ab son cap alt apar que-ns diga: Estimèu a Déu y, ab los braços extesos, estimèu als hòmens; apar que aquells braços vistos y contemplats a través de les

llàgrimes se confongan ab los de Jesucrist, dihent-nos a tóts des del Calvari aquella paraula del Evangeli tan sabuda com mal compresa y pitjor seguida: Amèu-vos uns als altres com jo us he estimat a tóts.

Sí, Excelentíssim Senyor: quan nosaltres entonèm lo

Crèu sagrada—Crèu amada,
vina, vina a nostre cor,

que es lo cant de la nostra Senyera, si Vos nos dihèu com lo vostre antepassat, lo Bisbe de Barcelóna de la Cançó dels Segadors, avuy tant de moda:

Aquell qui-ls va benehir
ab la mà dreta y l'esquerra,

y si-ns preguntàu:

¿Hont es vostre capità?
¿ahont es vostra bandera?

nos girarèm al nevat Montseny, allí vos mostrarem la Crèu de Jesucrist, abrigada ab lo vel negre de les boyres, y us respondrèm:

Allí es nostre capità,
allí es nostra bandera.

CENSURA ECLESIASTICA

MOLT ILTRE. SENYOR:

Al complir gustós la honrós comanda que Vossenoria se dignà fer-me de llegir ab deteniment lo llibre que sóts lo títol de AYRES DEL MONTSENY ha sotmès lo místich poeta Mossèn Jacinto Verdaguer, Pvre., a la Censura Eclesiàstica, he cregut que no tractant-se d'una de tantes coleccions o aplechs de poesies que vénen a augmentar sens fruyt, quan no ab perjudici, les llibreríes més o menys variades de les persones ilustrades, tampoch deu subjectar-se aquesta censura a la coneguda fórmula de: «no conté res contra lo dogma y la moral»; sinó que deu aspirar a quelcòm més que justifique lo desitg del autor al publicar sa obra, y la aprovació y benedicció de Vossenoria.

No obstant, si tót quant jo expresse ho considera desacertat o inoportú, considere-s, des de luego, com no dit ni escrit; puix tinch com honra llegítima, subjectar-me incondicionalment al més alt criteri y a la consumada prudencia de Vossenoria.

Que la literatura cristiana no està a la altura que li correspòn no cal que-ns ho diga y ho repetesca cada día la premsa malsana; puix fins les persónes més sensates y més piadoses ho deploran com un mal que no tingúes remey. No vol dir axò que la impía estiga a major altura, ja que ella, y ab condicions pitjors, respira lo meteix ambient. Y es que escrivint-se tant com s'escriu per persónes de cultura tan diversa y de aptitut tan oposada, resultaría un verdader miracle que tóts ho féssen mitjanament bé. Com que-ls ingenis may han abundat, donades les condicions de la època en que vivim, qualsevol, per sortir del pas, agafa la ploma y llença mil vulgaritats, que, com aytals per cert, no són les cridades a donar llum a les inteligencies y foch sagrat als cors. Resultant de aquí que mólt sovint, al acabar de llegir, un se sent ab lo cap calent y ab fret al cor; y, aplicant-ho a les obres de caràcter piadós, no tótes ténen la eficacia, de arrencar les conciencias dels braços de la culpa y donar fortalesa a les ànimes en les lluytes de la vida, impulsant-les al compliment de llurs respectius devers en tóts los estats y condicions de la societat.

Lo llibre AYRES DEL MONTSENY no es una de tantes obres imperfectes, sinó en tót digne del autor, qual fama de piadós, de paraula

facil y elegant, d'inspiració preclar y de sentiments delicats es ja universal, il·lustrant-lo ab acertats y profitosos apèndix y comentaris.

Són uns y altres tan adequats y propis pera fer comprendre lo contingut en aquest nou llibre, pera excitar sentiments de fe, de arrepeniment, d'amor y de patriotisme; de lligatge tan pur y acomodat, que no dupto que qui lo llegesca no dexarà d'aymar al Déu de la Creu, y la terra que lo vegé nàixer, si lo lector es català.

Tal es lo meu humil parer, que de nou subjecto al més acertat de Vossenoria.

Barcelona, 7 d'Abril de 1901, Diada de la Pasqua de Resurrecció del Senyor.

ANTÓN LLOR Y ROSELL, PVRE.

Molt Illre. Sr. Vicari Capítular del Bisbat de Barcelona.

VICARIAT GENERAL DE LA DIÓCESIS

DE BARCELONA

Per lo que a Nos atany, donam nostre permís pera publicar la obra poètica titulada *AYRES DEL MONTSENY*, de Mossèn Jacinto Verdguer, mitjançant que de Orde Nostra ha sigut examinada, y no conté, segons la censura, cap cosa contraria al dogma catòlich y a la sana moral. Estampe-s aquesta llicència al principi o a la fi de la obra, y entreguen-se dos exemplars de la metexa, autorisats per lo Censor, en la curia de nostre Vicariat.

Barcelona, 16 d'Abril de 1901.

Lo Vicari Capítular,

P. A.

JOSEPH PALMEROLA.

Per manament de Sa Senyoria,

LL. JOSEPH M. DE ROS, PVRE.

TAULA

	<i>Págs.</i>
EXCURSIONS Y VIATGES	
A mossèn Jacinto Verdguer.	9
Excursió al Alt Pallars	
Castellbó.	11
Rubió.	12
Saloria.	16
Vall de Cardós	18
Esterrí	20
Alós.	25
L'aplech de Montgarre.	28
La romeria espanyola	31
Recorts de la costa d'Àfrica	
Notes d'una cartera de viatge.	36
Tànger.	42
Alger	46
Philippe-Ville	53
Constantina.	54
A vol d'Aucell	
Apuntacions d'un viatge al Centre y Nort d'Europa.	62
Montmartre.	118
Sortint de París.	122
La ermita del Mont	
La serra del Mont.	124
Roca pastóra.	132
Les Caramelles.	137
Mallorca.	143
Artà.	147

Pàgs.

FOLK-LORE

Què diuen los aucells?	151
Notes esparces.	169
Tradicions.	175
Aforística.	177

MOSSEN JACINTO VERDAGUER EN DEFENSA
 PROPRIA

Comunicat.	217
Un sacerdot calumniat.	219
Un sacerdot perseguit.	247
Llorers espinosos.	248
Qui es l'ingrat?	251
¿Perquè no se-m dexa dir missa?	256
La calúnia.	259
Los bocins de la serp	262
Siti per fam.	265
¿Hont es la caritat?	269
¿Qui es l'alucinat?	272
Documents.	276
¿Quin crim es lo méu?	280
La caritat.	285
Santa Crèu de Vallcarca	288
De qui vé l'escàndol?	291
¿Estich sospès o no?	297
Los diners de Judes.	300
Com se premia la virtut.	303
Decrets del Concili de Trento	306
¿Tinch dret o no de celebrar?	309
Al senyor Bisbe de Vich	312
La espasa de Sant Pere.	314
Recorts de La Gleva.	317
L'Asilo.	321
No-m toquen a morts encara.	325
Veus de sirena.	328
Un boig ne fà cent I.	331
Un boig ne fà cent II	334
Retractació.	337

AYRES DEL MONTSENY

Prólech.	341
A la Verge	346

Pàgs.

Des del Montseny.	350
Lo comte Arnau.	352
Goigs de Santa Maria de Ripoll.	355
Al senyor Bisbe de Vich	359
Mon colomar.	361
A la mort de la méva mare	364
Al Cardenal Vives.	366
Recorts y somnis.	369
València.	373
Goigs del Beat Roméu de Llivia.	375
¿Què es la poesia?	378
A Igualada.	380
Lo trobador.	381
La Crèu de Catalunya.	385
Cobles de la Mare de Déu del Roure.	388
Somni d'infant.	391
La estrella del Nort.	393
Sentint un rossinyol.	395
A la mort de la filla del felibre Roumieux.	399
La véu del Montseny	401
Lo pelegrinet de Santa Teresa.	404
A la Divina Pastóra.	406
Goigs en llahor del Gloriós Sant Miquel dels Sants.	409
Dalt de la ermita.	414
Flor d'hivern	418
La estatua de don Jaume.	420
¿Perquè Déu nos bastoneja?	421
L'estel de l'alba.	423
Lo dolmen de Sant Jordi (Tradicció).	426
Benvinguda.	429
L'Hostal millor.	432
A la mort de don Lluís Roca y Florejachs.	434
Al Beat Ramón Llull.	436
Les alades de la Crèu del Montseny.	438

Apèndix

La Crèu del Montseny.	443
La Crèu y la Mort.	448
Plantació de la Crèu del Montseny	458
Censura eclesiàstica.	465
Aprovació.	466

*Aquest sisè volùm de les Obres
Complertes de Mossèn Jacinto
Verdaguer, s'ha acabat
d'estampar en casa de
la Vda. de Joseph
Cunill, lo dia 16
de Setembre
de l'any
1907.*

